

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

КИРИШ СЎЗИ

Закотни Исломнинг учинчи руқни этиб, у орқали бойларга молиявий ибодатни адо этиш ва камбағалларга моддий ёрдам олиш имконини яратиб берган ҳакиму хобир Аллоҳ таолога беадад ҳамду санолар бўлсин!

Закот ҳақидаги илоҳий таълимотларни ўз умматларига англатиб, уни татбиқ қилиш йўлларини кўрсатиб берган ҳабиб Пайғамбаримизга энг пок саловоту дурудлар бўлсин.

Закот ҳақидаги аҳкомларни ва уларни тўғри татбиқ қилишни умматнинг келажак авлодларига етказган Пайғамбаримизнинг оли байтларию асҳобларига Роҳману Роҳийм бўлган Аллоҳнинг розилиги бўлсин!

Закот ҳақидаги оят ва ҳадислардан фойдаланишнинг осон йўлларини бизларга ўргатиб кетган мужтаҳид уламоларимизга ўаффуруз зунуб бўлган Аллоҳ таолонинг мағфират ва раҳмати бўлсин!

Исломнинг беш руқндан учинчиси бўлмиш закот ибодати ҳақида керакли маълумотларни билиш ва уларга амал қилиш ҳар бир мусулмон учун ҳам фарз, ҳам қарздир.

«Ҳадис ва ҳаёт» китобининг навбатдаги саккизинчи жузи айни шу руқнга бағишлангандир. Муҳтарам ўқувчиларимиз бу жузда ўзларини қизиқтирган кўпгина саволларга жавоб топадилар, деган умиддамиз.

Улар келажак саҳифаларда Аллоҳнинг ёрдами ила нима учун Исломда закот учинчи руқн қилинганини яхшилаб тушуниб олишлари мумкин.

Шунингдек, бу китобдан закотнинг фарзлиги ва фазилати, закот фарз бўладиган ва бўлмайдиган нарсалар ҳақида, кимларга закот бериш фарзлиги ва закотнинг тўғри бўлиш шартлари ҳақида ҳам батафсил маълумот оладилар.

Шундан сўнг кўпчиликни доимий равишда қизиқтириб

келадиган масала – қайси хилдаги моллардан қандай закот чиқарилиши ҳақида сўз юритилади.

Қадимда закот асосан чорва молларидан чиқарилган. Шунинг учун бу бобда ўрганадиган ҳадисларимиз чорва ҳайвонлари закоти, закотга лойиғи бўлмаса, ўрнига бошқасини олиш, чорва ҳайвонлари закоти шартлари ва ҳайвонот бойлиги закотиға тегишли масалаларни ҳам батафсил ўрганамиз. Турли мазҳаб ижтиҳодларини зикр қилсак ҳам, ҳанафий мазҳаб уламоларининг айтганларига алоҳида эътибор берамиз.

Зироат маҳсулотларидан чиқариладиган закотни бизда «ушр» деб аташ одат бўлиб қолган. Мана шунинг таъсирида бу хилдаги закот тушунчасида бир қадар хатога йўл қўйилган демоқ мумкин. Мазкур хато нима ва уни қандоқ қилиб тузатилади, деган саволга ҳам шу китобда жавоб беришга ҳаракат қилдик. Шунингдек, зироат маҳсулотлари нисоби ва бу соҳага тегишли кўпгина масалаларни тафсилоти билан ўрганамиз.

Ҳозирги кунимизда закот ҳақида сўз борганида, асосан, муомаладаги пуллардан закот чиқариш тушунилади. Қадимда эса тилло ва кумуш пуллардан закот чиқарилган. Масалани аниқ билиб олиш учун тилло ва кумуш пулнинг закотини ҳам, нақд пулнинг закотини ҳам, қоғоз пулдан қандоқ қилиб закот чиқарилишини ҳам, тижорат моллари закотини, тақинчоқлар, етимнинг моли ва асалнинг закотини ҳам ўрганамиз.

«Ҳайвонот маҳсулотларидан закот олинадими?», «ер-ости ва сувости бойликларидан-чи» каби саволларга қадимги фикҳ китобларимиздан жавоб топиш мушкул. Аммо «ҳадис ва ҳаёт»нинг «Закот китоби» деб номланган саккизинчи жузида бу саволларга жавоб бор.

Шаръий манбаларда зикр қилинган закоти чиқарилиши лозим бўлган моллардан қоидага биноан, закот чиқарилаверади. Аммо ҳозирга келиб, номи шаръий

манбаларда зикр қилинмаган, аммо ўзи даромад келтирадиган нарсалар пайдо бўлди. Уларнинг закоти бериладими ёки йўқми? Закотни вақтидан эрта бериш ва ўз юртидан бошқа томонга олиб бориш мумкинми? Ушбу саволларнинг муфассал жавоби ҳам ушбу китобда баён қилинади.

Закот берувчининг ҳам, закот олувчининг ҳам одоблари борлиги ҳақида хабарингиз борми? Агар бўлмаса, билиб қўйинг, «Закот китоби»да закот берувчининг ва закот олувчининг одоблари алоҳида-алоҳида зикр этилган.

Закот ва садақа ҳалол бўлган ва бўлмаган кишилар кимлар эканини, закот ҳақдорларга қандай бўлинишини билиб қўйиш лозим. Ана шунда кишиларга ўз ҳақларини ўз вақтида Аллоҳ таоло кўрсатганидек қилиб етказиб беришни йўлга қўйиш осонлашади.

Ҳозирги кунимизда кўп одамлар закотга оид турли масалаларни тинмай сўраб турадилар. Чунки бу мавзунини ўрганиш етарлича йўлга қўйилмаган. Закот ҳақида ўз тилимизда алоҳида китоб ҳам чоп қилинмаган. Ушбу ва бунга ўхшаш кўпгина омилларни ҳисобга оладиган бўлсак, Аллоҳ таоло хоҳласа, қўлингиздаги китоб кўпгина масалаларни тўғри тушуниб олишимизда ёрдам берса ажаб эрмас.

Ислонда молиявий ибодат фақат закот билан чегараланиб қолган эмас. Садақаи фитр ва бошқа садақалар ҳамда кўнгилли равишда қилинадиган хайри эҳсонлар ҳам кўп. Ана ўша нарсаларни яхшилаб ўрганиб олсак, мулкдорларга ҳам, муҳтожларга ҳам яхши бўлади. Мулкдорлар Аллоҳга молиявий ибодат қилиб, ўз вазифаларини адо этиб савоб оладилар. Муҳтожлар эса, ўз ҳақларини олиб баҳраманд бўладилар. Умуман, бу ишда ҳамма ютади, ютқазган бўлмайди.

Қодир Аллоҳдан Ўзининг розилигини тилаб қилинган

ушбу ожизона амални нуқсонларини афв этиб қабул қилишини сўрайман.

Муҳтарам ўқувчи бу камтарона асаримиздан яхшилик ва фойда топса, Аллоҳдан, нуқсон ва камчилик учратса, камина ходимидан, деб билишини истардим.

ЗАКОТ КИТОБИ

«Закот» сўзи луғатда «поклик» ва «ўсиш» маъноларини билдиради.

Закот берган кишининг моли покланади. Закот бермаган кишининг моли эса ичида закотга ҳақдорларнинг моли ҳам аралашган мол сифатида нопок бўлиб туради. Қачон закотини берса покланади, бўлмаса, йўқ.

Закоти берилган молга барака киради, у шунингдек, кўпайиб ўсади. Шунда ўсиш маъносини ўзида акс эттирган бўлади.

Шаръий истилоҳда:

«Закот махсус молдан, махсус жузни махсус шахсга Аллоҳнинг розилиги учун шариатда тайин қилинганидек мулк қилиб беришдир».

Энди ушбу умумий таърифдаги истилоҳлар билан танишиб олайлик;

«Махсус мол» дейилгани «нисобга етган мол»ни билдиради.

«Махсус жузни» дейилгани ўша берилаётган мол берувчининг мулкидан ажраб чиқиши кераклигидир. Мисол учун, бир кишига «ушбу уйда бир йил ўтириб туришинг сенга закот», деб бўлмайди.

«Махсус шахс» закот олишга ҳақли шахс дегани.

«Аллоҳнинг розилиги учун» дегани ибодат нияти билан закот берилиши кераклигидир.

«Шариат тайин қилган» дегани закот чиқариш миқдори шариатда кўрсатилган миқдорга тўғри келиши

керак. Озгина садақа бериб, шу закот, деб бўлмайди.

«Мулк қилиб бериш» дейилгани ўша берилаётган мол олувчига мулк бўлмагунича закот бўлмайди деганидир.

Закот Ислоннинг беш рукнидан бири бўлиб, шариат фарз қилган амалдир.

Закот Мадинаи мунавварада иккинчи ҳижрий санада Рамазондан олдин фарз қилинган.

Закот Қуръони каримда йигирма етти жойда намоз билан бирга зикр этилган. Бу эса, ўз навбатида, намоз билан закот бир-бирига чамбарчас боғлиқ нарсалар эканини кўрсатади.

Закот Қуръон оятлари ва Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари ила фарз бўлган. Бу оят ва ҳадисларни ўрни келганида, Аллоҳ хоҳласа, ўрганамиз.

Мусулмонлар жамики асрларда ва ўлкаларда закотнинг фарзлигига ижмоъ қилишган, яъни, бир овоздан закот фарз, деб айтишган.

Саҳобаи киромлар закотни бермай, уни ман қилганларга қарши иттифоқлик ила уриш қилганлар. Ким закотнинг фарзлигини инкор қилса, кофир бўлади. У уч марта тавба қилишга чақирилади. Тавба қилса, қилди, бўлмаса, муртад деб ҳукм қилинади.

Ислонга янги киргани туфайли ёки чет жойларда жоҳил бўлиб ўсганлиги учун закотнинг фарзлигини инкор қилган одамга тушунтирилади, ўргатилади, дарҳол кофир деб ҳукм қилинмайди.

НИМА УЧУН ИСЛОМДА ЗАКОТ УЧИНЧИ РУКН ҚИЛИНГАН?

Қуръони каримда «закот» сўзи ўттиз мартадан ортик келган бўлса, шундан йигирма еттитаида намоз билан бирга зикр қилинган. Қолаверса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларида нима учун

закотга алоҳида эътибор берилган? Закотни инкор қилган одам нима учун кофир бўлади? Бунга ўхшаш саволларни кўплаб бериш мумкин. Аллоҳ таолонинг ёрдами ва тавфиқи ила ушбу «Закот китоби»да бу каби саволларга ҳам жавоб беришга ҳаракат қиламиз.

Мол ва молиявий алоқалар инсонлар ҳаётида, хусусан, ижтимоий ҳаётда муҳим ўрин тутишини ҳеч ким инкор қила олмайди. Қайси бир шахс, қайси бир жамият молиявий масалани, яъни, иқтисод масаласини тўғри ҳал этса, катта муваффақиятга эришиши аниқ.

Шунинг учун ҳам бу масала ҳамиша кўпчиликни ўйлантириб келган ва келаётир. ҳар ким бу масалада ўзича турли усулларни қўллаб кўрган ва кўрмоқда. Баъзилар ўзи ишлаб иқтисодий ҳолатини тўғрилашга уринса, бошқалар ўзгаларни ишлатиб иқтисодини яхшилашга интилган. Учинчи тоифа эса, кишилар ўртасидаги иқтисодий тафовутни йўқ қилиш учун бойларни йўқотиш зарур, деб ҳисоблаганлар. Тўртинчилари, солиқ миршаби ишни ўз жойига келтириши мумкин, дейдилар. Хулоса қилиб айтсак, бу масалада ҳар ким ўзича фикр-мулоҳаза юритиб хатти-ҳаракат қилган ва қилмоқда.

Лекин буларнинг ҳаммаси ҳам аввалда энг тўғри йўл, энг муносиб омил бўлиб кўринса-да, бора-бора камчиликлари очилиб ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетмоқда.

Закот масаласи фақат Аллоҳ таолонинг ягона Ўзига хос ишдир. Ким Аллоҳнинг таълимоти ила иш кўрса, ниятига етади. Аллоҳ ўзининг охирги динида – Исломда иқтисодий муаммоларни ҳал қилиш закот асосида бўлишини кўрсатиб қўйган. Бугунги кун тили билан айтганимизда, иқтисодга закот асос қилиб олинса, сўнгра унга бошқа исломий-иқтисодий омиллар қўшилса, иқтисодий масала ечилган бўлади.

Албатта, ҳақиқий закот тушунчаси бугунги кунда кўпчилик ўйлаганича бойлар томонидан камбағалларга

бериладиган уч-тўрт чақа эмас. ҳақиқий закот жуда ҳам кенг ва шомил маънодаги тушунча эканини, Аллоҳ хоҳласа, келгусида аста-секин тушуниб борамиз.

Аввал айтиб ўтганимиздек, закот Исломдаги беш рукннинг учинчиси. У исломий ибодат бўлиб, ақиданинг ажралмас қисмидир. Ким закотни инкор этса, кофир, уни адо этмаса, осий бўлади.

Закот имкони бор мусулмон одамга Аллоҳ томонидан амр қилинган муқаддас бурч. Мусулмон одам закотга амал қилар экан, иқтисодий муомалага эмас, илоҳий кўрсатмага биноан шаръий ибодат қилади.

Шаръий рукнлар тартибида закот намоз ва рўза ибодатлари орасида, иймон ва намоздан кейин, рўзадан олдин туради.

Фикҳий китоблармизда ибодатлар қисми алоҳида, муомалалар қисми алоҳида баён қилинган бўлиб, закот ибодатлар қисмида келган. Закотда ибодат маъноси бўлиши билан бирга, улуғ инсоний ғоялар, ахлоқий кўринишлар, руҳий қадриятлар ҳам мавжуд. Унда фақат моддий маъно эмас, балки маънавий, руҳий, ахлоқий маънолар ҳам ўз аксини топган.

Закотда закот берувчига ҳам, закот олувчига ҳам, улар яшаб турган жамиятга ҳам кўплаб дунёвий ва ухровий фойдалар бор.

Исломда закот орқали мол тўплаб хазинани тўлдириш кўзда тутилмаган. Шунингдек, фақир, бева-бечораларга молиявий ёрдам маъноси ҳам кўзда тутилмаган. Булар закотни татбиқ қилишнинг самараси бўлиши мумкин.

Закотдан асосий мақсад, инсонни молу дунёдан устун қилиш, яъни, инсон мол-дунёнинг қули эмас, молу дунё инсоннинг қули эканини таъминлашдир.

Исломда аввал закот берувчи шахс ҳақида сўз кетади. Бой одам закот бериш билан атрофлича покланиши, гуноҳлари ювилиши, охиратда олий даражаларга эришиши

баён этилади.

Закот бериш орқали мусулмон жамиятидаги иқтисодий жиҳатдан бақувват барча кишилар бахиллик балосидан покланадилар. Қайси бир жамиятда бахиллик бўлса, қайси бир кишида бахиллик бўлса, оқибати ёмон бўлиши ҳаммага маълум. Бу муаммони ҳал қилишнинг энг тўғри йўли закотдир.

Бошқа йўллар бахиллик муаммосини ҳал қила олмаслигини инсоният тарихи очиқ-ойдин кўрсатди. Закот орқали бахиллик балосидан кутулган кишилар ва жамият бошқа иқтисодий масалаларни ҳам жуда осонлик билан ҳал қиладилар.

Шу йўл билан жамиятдаги ҳар бир иқтисодий имконияти бор киши ва томон жамият фойдаси учун мол-дунё сарфлашга ўз ихтиёри билан доимо тайёр туради.

Закот бериш бой киши томонидан Аллоҳ берган неъматга шукрона ҳамдир.

Имом ўаззолий раҳматуллоҳи алайҳи: «Аллоҳ таоло Ўз бандасига жон неъмат ва мол неъмат бергандир. Бадан ибодатлари жон неъматининг шукридир. Молиявий ибодатлар мол неъматининг шукридир», деганлар.

Демак, закот ибодати туфайли закот берувчи киши ўзининг ихтиёридаги мол-дунё Аллоҳ томонидан берилган неъмат эканини, бу молу дунёга вақтинчалик соҳиб бўлиб турганини тушуниб етади. Шунинг учун у қўлидаги молу дунёни Аллоҳ кўрсатган ҳалол-поқ йўлларга сарфлашга интилади. Бу нарса иқтисодда жуда муҳим бўлиб, ҳар бир шахс, ҳар бир жамият учун иқтисодий муаммоларни ҳал қилишда зарур омилдир.

Шундай қилиб, закот мулкдорнинг қалби покланиб, маънавий, руҳий томондан ўсиб боришига сабаб бўлади. Бундай киши аввало, бировнинг ҳақиға кўз олайтирмайдиган, ўзининг молиявий бурчларини ўрнида адо этадиган, жамияти учун керакли сарф-харажатни чин

қалбдан, оғринмай кўтарадиган шахсга айланади.

Бой инсон вақтида закотини бериб бораркан, жамиятига ва бутун инсониятга меҳр-шафқати, ҳурмат-эҳтироми, муҳаббати ҳам зиёда бўлиб бораверади.

Закот нафақат закот берувчининг шахсини, балки унинг мол-мулкани ҳам поклаб, сайқаллаб, уни зиёда бўлишига сабаб бўлади.

Ислом таълимоти бўйича мол нисобга (закот берадиган миқдорга) етгандан кейин унинг ичида закотга ҳақдорларнинг моли пайдо бўлади. Яъни, бировнинг ҳақи аралашади. Ўша бировнинг ҳақи чиқарилиб берилмагунича мазкур мол пок ҳисобланмайди. Ўзининг ҳалол молига бировнинг ҳақини – ҳаром молни кўшиб олгандек бўлади. Аллоҳнинг амрига бўйсуниб, закоти чиқариб берилсагина, ўша мол покланади.

Ислом жамиятидан бошқа жамиятларда бундай тушунча йўқ. Замонамиздаги кўпгина молиявий муаммолар айнан шу руҳнинг етишмаслигидан келиб чиқаётганини ҳамма ҳам тушуниб етса эди!..

Мусулмон бой вақтида закотини чиқариб бермаса, қолган моли ҳам ҳаром бўлишини ва ҳалокатга учрашини яхши билади.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадиси шарифларидан бирида: «Қачон бир молга закот аралашса, албатта, уни ҳалок қилади», деганлар.

Шу билан бирга, закот молнинг ўсишига, кўпайишига, энг муҳими, баракали бўлишига ва турли бало-офатлардан сақланишига ҳам сабаб бўлади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Молларингизни закот ила ўраб, ҳимоялангиз», деганлар.

Маълумки, закот берувчи ўзига фарз қилинган молиявий ибодатни адо этиш учун, аввало, уни закотга ҳақдор кишиларга олиб бориб бериши керак. Улардан

бошқага берса, закот ўрнига ўтмайди.

Бунинг учун эса, у, аввало, закотга ҳақдор тоифаларни билиши керак. Улар эса мискин, фақир, кул, қарздор, ватангадолар бўлиб, уларни излаб топиб, ўз молиявий ибодатини адо этишга ёрдам сўраши керак. Бошқача айтганда, закотни қабул қилиб олишларини сўраши керак бўлади.

Бу ҳам бой-бадавлат одамда камтарлик, ўзини паст тутиш сифатларини мужассам қилиши билан бир вақтда, бева-бечора, камбағал, қулу қарздор, шунингдек, ватангадоларда иззат-нафс, хорликдан узоқ бўлиш, ўзлари ҳақида ўйлайдиганлар борлигини тушуниб етиш ҳиссини орттиради. Чунки закотни хоҳ тайин қилинган вазифадорлар келтириб берсин, хоҳ закот берувчининг ўзи олиб келиб берсин, олувчини таҳқирлашга, паст санашга, миннат қилишга ҳеч ҳақлари йўқ. Агар шундай қиладиган бўлсалар, закот олувчига миннат қилганлари туфайли берган закотлари ботил бўлади.

Аллоҳ таоло Қуръони каримда:

«Эй иймон келтирганлар, садақаларингизни миннат қилиш ва озор бериш билан ботил қилманг!» деган.

Демак, закот туфайли уни олувчилар хору зорлик, бировга ялиниш, ўзини пастга уриш ва бошқа шунга ўхшаш ҳоллардан қутуладилар.

Бу ибодат бойларни бахиллик, манманлик балосидан поклаганидек, камбағалларни ҳам ҳасад, ичи куйиш каби дардлардан поклайди. Зеро, бойдан закотни қабул қилиб олган, ундан гўзал муомала кўрган камбағал унга ҳеч қачон ҳасад қилмайди. Аксинча, унга доимо ҳурмат-эҳтиром билан қарайди, унинг ҳақиға дуо қилади, Аллоҳдан «унинг моли яна ҳам кўп бўлсин, менга ўхшаганларга яна ҳам кўпроқ закот берсин», деб сўрайди.

Закот ибодати закот берувчига ҳам закот олувчига ҳам кўплаб фойда келтирар экан, демак, у жамиятга ҳам катта

фойдалар келтиради. Шунинг учун ҳам закот ибодати татбиқ қилинган жамиятларда кўпгина мушкулот ва муаммолар ўз-ўзидан ҳал бўлади.

Ижтимоий таъминот масаласини олиб кўрайлик. Ислом бу масалани закот орқали ўн беш аср олдин ҳал қилиб қўйган. ҳозирги замонда эса кўп давлатлар бу муаммони ҳал қила олмай бошлари қотиб ётибди. Умуман, «ижтимоий таъминот» деган истилоҳни ҳозирги ҳамжамят АҚШ ва Англия орқали 1941 йилдан ишлата бошладилар. Унгача бу нарсa ҳаёлларига ҳам келмаган.

Закот орқали ижтимоий таъминот масаласи ҳал этилишини тушуниб етиш қийин эмас. Бунинг учун закотдан тушган маблағ кимларга сарфланишига бир назар солинса, кифоя.

Закот фақирларга, мискинларга, закот йиғиб таркатувчиларга, қалбини Исломга улфат қилиш керак бўлганларга, қул озод қилишга, қарздорларга, Аллоҳнинг йўлига ва ватангадоларга берилади.

Бу масала кези келганида, иншааллоҳ, муфассал ўрганилади. Аммо ҳозир, бир назар ташлаш билан бир жамиятдаги бойлар ўз ихтиёрлари ила молларидан маълум қисмини чиқариб мискин, фақир, қул, қарздор, ватангадо каби кишиларга бўлиб бериб турганларида нима бўлувини тушуниб олиш қийин эмас.

Шундай қилиб, жамиятдаги барча ижтимоий таъминот масалалари ҳал қилинади. Закот туфайли жамиятда камбағаллик, тиланчилик, кўчада қолган кишилар, қаровсиз қолган қариялар ва болалар муаммоси ҳамда шунга ўхшаш кўпгина муаммолар ҳал этилади.

ҳозирги куннинг иқтисодий муаммоларидан бири— жамиятдаги мавжуд пул маблағларининг маълум бир жойга тўпланиб, «айланмай» туриб қолиши эканини иқтисодчилар кўп такрорлайдилар. Одамлар қўлидаги пулни қайтариб ололмай ҳукуматлар, иқтисодий

муассасалар қийналадилар. Нақд пулга эҳтиёж кўпайиб, янги пул чиқарилаверса, пулнинг қиймати тушиб кетиши ҳам сир эмас. Закот ила худди шу муаммони ҳал қилишга ҳам йўл очилади. ҳар йили тўпланиб қолган пулнинг маълум миқдори бойларнинг кўлидан камбағалларнинг кўлига ўтади ва натижада «айланмай» туриб қолган нақд пулнинг маълум миқдори ўз-ўзидан айланишни бошлайди.

Аллоҳ таоло ҳашр сурасида душман томонидан урушсиз ўлжага тушган молу мулкни бир неча тоифа кишиларга, жумладан, яқин қариндош, етимлар, мискинлар ва ватангадоларга бўлиб беришга амр қилганидан сўнг: «Сизлардан бўлган бойларнинг орасида айланиб юрмаслиги учун», дейди. Яъни, мол-мулк бойлар орасида туриб қолмаслиги учун мазкур кишиларга ўлжани бўлиб беринг, деганидир. Худди шу ҳикмат закотга ҳам тегишлидир.

Жамиятда закотга ҳақдор кишилардан бир тоифаси қалбларини улфат қилиш зарур бўлган кишилардир. Яъни, Ислоҳ жамиятига хайрихоҳ бўлишларига ҳоҷат тушадиган одамлардир. Бу тоифага янги мусулмон бўлган кишилар ёки мусулмон бўлишидан умид қилинган кишилар киради. Бу дегани бошқа халқлар вакиллари билан алоқаларни яхшилаш масаласида ҳам закот хизмат қилади, деганидир.

«Аллоҳнинг йўлида» деган бандга эса, асосан, ҳарбий харажатлар киради. Яъни, жамиятдаги аскар армияни тутиб туриш учун керак бўлган сарф-харажатларга ҳам закотдан сарфланади. ҳозирги кунда бу мақсаддаги сарф-харажатлар давлатлар учун асосий муаммо бўлиб турганини ҳисобга олсак, бу билан жамиятнинг яна бир оғири енгиллашади.

ҳозирги вақтда жамиятдаги мавжуд ҳақиқий бойликни аниқлаш жуда ҳам мушкул ишлардан бири бўлиб турибди. Чунки мол эгалари солиқ тўлашдан қочиб, ўз молу мулклари, даромадларини турли усуллар билан

яширадилар. Бу эса, ўз навбатида, иқтисодий ҳисоб-китоб қилиш, келажакка режалар тузиш ишини мушкуллаштирмоқда.

Агар закот ибодати тўғри равишда йўлга қўйилса, бу муаммо ҳам осон ҳал бўлади. Чунки иймон-этикод тақозоси ила, Аллоҳ фарз қилган молиявий ибодатни адо этиш учун ҳар бир мулкдор ҳар йили бир марта ўз мулкини аниқ ҳисоблаб, закотини чиқаради. Закот нафақат пулдан, балки чорва ҳайвонларидан, зироатчилик маҳсулотларидан, конлардан ва бошқа шунга ўхшаш нарсалардан ҳам чиқарилишини ҳисобга олсак, ҳар йили жамиятдаги молу мулк ҳисоб-китоби харажат сарфламай амалга оширилади.

Умар ибн Абдулазиз халифалик даврларида кенг ҳудудли Ислом давлатида закот тўпланиб, закот оладиган одам топилмай қолган. Бу давлатдаги ҳар бир оила закот бериш даражасига етган деганидир. Шунда уламолар йиғилишиб тўпланган закотни «Аллоҳнинг йўлида» бандига амал қилиб, Африқода Исломни тарқатиш ишларига сарфлаш керак, деган фатво чиқарганлар.

Бугунги кунда кўпгина юртларда закот ибодати адо этилмаётгани маълум. Баъзи жойларда қисман адо этилаётгани ҳам аниқ. Баъзи жойларда бу масалани қайтадан ўрганиб, йўлга қўйиш ҳаракатлари ҳам бор.

Бизнинг ушбу сатрларимиз ҳам закотга тегишли шаръий таълимотларни ўрганиш йўлидаги ожизона бир уринишдир. Аллоҳ таолонинг Ўзи ёрдам бериб, ўрганганларимизга амал қилишни насиб этсин.

كتاب الزكاة

ЗАКОТ КИТОБИ

وفيه تسعة أبواب وخاتمة

ТЎҚҚИЗ БОБ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

الباب الأول في فرضية الزكاة وفضلها

Б И Р И Н Ч И Б О Б

ЗАКОТНИНГ ФАРЗЛИГИ ВА ФАЗИЛАТИ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كَغِبْ كَغِبْ كَغِبْ كَغِبْ

Аллоҳ таоло:

«**Ва намозни қоим қилинглари ва закотни беринглари ва Расулга итоат қилинглари, шоядки, раҳм қилсангиз**», деган (*Нур, 56*).

Шарҳ: Муқаддимада Қуръони карим намоз билан закотни йигирма етти жойда бирга зикр қилганини айтиб ўтган эдик. Ушбу оят ана ўшаларнинг бир намунасидир.

Аллоҳ таоло намоз ўқишга қандоқ амр қилган бўлса, закот беришга ҳам, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилишга ҳам ўшандоқ амр қилмоқда.

Демак, намоз қандоқ фарз бўлса, закот ҳам шундай фарз. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилиш

ҳақидаги амр қанча кучга эга бўлса, закот бериш ҳақидаги амр ҳам шунча кучга эга.

Намоз ўқишни, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилишни, шунингдек, закот беришни ҳам инкор қилган банда кофир бўлади.

Намоз ўқишда, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат қилишда камчиликка йўл қўйган одам осий бўлганидек, закотни адо этишда камчиликка йўл қўйган одам ҳам осий бўлади.

Намозни адо этиб, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоатда бўлган киши чин мусулмонлик амалларини адо этган ҳисобланганидек, закотни адо этган одам ҳам чин мусулмонлик амалини адо этган ҳисобланади.

Намозни адо этган, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга итоат этган одам жаннатга эришганидек, закотни адо этган одам ҳам жаннатга эришади.

وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ عَنْ صَلَاتِكُمْ وَابْتِغُوا الْخَيْرَ

Аллоҳ таоло:

«Уларнинг молларидан садақа ол. Сен у билан уларни поклайсан ва тозалайсан. Уларга намоз ўқи. Албатта, сенинг намозинг улар учун сокинликдир. Аллоҳ ўта эшитувчи ва ўта билувчи Зотдир», деган (Тавба, 103).

Шарҳ: Аллоҳ таоло ушбу оятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга амр қилиб, моли нисобга етган мусулмонларнинг молларидан закот олишга буюрмоқда.

Закотнинг бир номи садақадир. Бизда «садақа» сўзи ихтиёрий хайр-эҳсонга нисбатан айтилса ҳам, арабчада «закот»ни билдиради. «Закот»ни «садақа» дейиш, «садақа»

сўзида тасдиқ маъноси борлиги учундир. Чунки ўз молидан иймон-ихлос билан закотни чиқариб бериш одамнинг иймони ҳақиқий эканининг тасдиғидир.

Биз «намоз» деб таржима қилган лафз намоз ва дуо маъноларини англатади. «Салот» сўзи ана ўша икки маънони ўз ичига олгандир. Кўпроқ намоз маъносида ишлатилса ҳам гоҳида дуо маъносида ишлатилиб қолади. Ушбу оятда ҳам дуо маъносида келган.

Демак, бу оят ҳам закотнинг фарзлигини очиқ-ойдин кўрсатиб турибди. Аллоҳ таоло закот олиш мусулмонларни поклаш ва тозалаш учун зарур эканини таъкидламоқда.

Биз «поклайсан» деб таржима қилган сўз арабчада моддий, жисмоний тозалашга ишлатилади. «Тозалайсан», деб таржима қилган калимамиз эса рухий, маънавий тозалаш маъносида ишлатилади. Бундан закот мусулмонлар учун ана шундоқ катта фойдалар келтиришини билиб оламиз.

وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كُفِّرُوا بِلَدِكُمْ

Аллоҳ таоло:

«Сизлардан иймон келтирганлар ва инфоқ қилганларга катта ажр бордир», деган (*Ҳадид*, 7).

Шарҳ: Иймон билан инфоқ бирга бўлганида кишига катта фойда келтирар экан. Бу оятда мўминларни закот ва бошқа молиявий ибодатларга чорлаш бор.

1085- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ

حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَإِذَا جِئْتَهُمْ

فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1085. Ибн Аббос розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Муъоз ибн Жабалга уни Яманга юбораётиб қуйидагиларни айтганлар:

«Албатта, сен аҳли китоб қавмнинг хузурига борасан. Бас, қачон уларнинг хузурига етиб борсанг, уларни «Ла илаҳа иллаллоху ва Муҳаммадан Расулуллох», деб шаҳодат беришларига даъват қил.

Агар улар сенга бунда ҳам итоат қилсалар, Аллох уларга бир кеча-кундузда беш вақт намозни фарз қилганининг хабарини бер.

Агар улар сенга бунда ҳам итоат қилсалар, Аллох уларга уларнинг бойларидан олиниб, фақирларга қайтариладиган садақани фарз қилганини хабар қил.

Агар улар сенга бунда итоат этсалар, яхши молларини олишдан ҳазир бўл. Мазлумнинг дуосидан қўрқ. Чунки у (дуо) билан Аллохнинг орасида парда йўқдир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ўнинчи хижрий санада, Видолашув ҳажидан аввал Муъоз ибн Жабал розияллоху анхуни Яманга волий, қози ва

муаллим этиб юборганлар. Бу ҳодиса жуда машхур бўлиб, кўпгина ҳадислар бу ҳақда турли маънодаги баёнларни ифода этган. У ҳадисларнинг ҳар бири Ислом давлати раҳбари томонидан чет вилоятларга волий, қози ва муаллим юбориш ишининг намунаси, қўлланмаси бўлади.

Ушбу ҳадиси шарифда ҳам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг буюк раҳбарлик услублари, ўз вакилларини юбораётган юрт ва унинг шароитлари, одамларнинг маълумотларини ҳисобга қандай олганлари очиқ-ойдин кўриниб турибди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Албатта, сен аҳли китоб қавмнинг ҳузурига борасан», деганларини яманликлар яҳудий ёки насроний эканлар, деб тушунмаслик керак. Яман эски маданий марказ бўлгани учун ўқиш-ёзишни биладиган, илмли, Таврот ва Инжилдан хабардор одамлар борлиги кўзда тутилиб, улар аҳли китоб, деб аталмоқда. Демак, бир жойга вакил бўлиб борадиган одам борган жойнинг одамлари билан муомала қилганида адашиб кетмаслиги учун бу ҳолатни эътиборга олиши керак.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Бошқа қавмга борган мусулмон вакил уларга аввало иймонни талқин қилиши зурурлиги.

Уларни Аллоҳни бир, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳақ Пайғамбар деб гувоҳлик беришга даъват қилиши зарурлиги. Бу эса, мусулмонлар қаерга борса, уруш бошлаганлар, деган даъвонинг ботил эканини кўрсатади.

2. Иймон келтирган одамга дарҳол намоз фарз эканини баён қилиш лозимлиги.

Банда шаҳодат калимасини айтиш ила мўмин-мусулмонлар жамоасига аъзо бўлади, энди шу жамоанинг аъзоси сифатида Аллоҳ томонидан фарз қилинган амалларни ўташинг керак; улар намоз, закот, рўза, ҳаж, деб

тушунтиришга ўтилган.

3. Бир кеча-кундузда беш вақт намоз фарз экани. Намозни Аллоҳ фарз қилгани. Ким намоз ўқимаса, Аллоҳга қарши чиққан ҳисобланиши.

4. Закотни ҳам Аллоҳ таоло фарз қилгани.

Муҳаммад алайҳиссалом ёки Ислом давлати томонидан солинган солиқ эмаслиги.

5. Ислом фақат қалбадаги эътиқод, тилдаги гап эмас, балки ҳаётдаги тўла амал, ҳаттоки мол-мулкдаги тасарруфот ҳам экани.

6. Закотни бойлардан олиниб, камбағалларга берилиши.

Закот билан шуғулланадиган махсус идора ва кишилар бўлган. Уларнинг Қуръондаги номлари Омили закот, яъни, закот ишчисидир. Бизда закотчи, деб таржима қилинган. Ана ўша масъул кишилар закот илмини яхши билганлар. Одамларнинг закотини ҳисоб-китоб қилиб олиб, ҳақдорларга бўлиб берганлар.

7. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг **«бойларидан олиб камбағалларига қайтариладиган»**, деганларидан уламоларимиз ҳар бир юртнинг бойларидан олинган закот ўша юртнинг камбағалларига тарқатилади, деган ҳукми олганлар.

Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳи Хуросондан тўпланиб, Шомга олиб келтирилган закотни яна Хуросонга қайтариб юборган. Чунки ўз юртида ҳожат бўлатуриб, закотни бошқа томонга олиб кетиш турли гап-сўзларга, норозиликларга, ҳатто юрт раҳбарларига қарши фитналар, ҳаракатлар уюштирилишига сабаб бўлиши мумкин. Зотан, адолат юзасидан ҳам тўғри келмайди. Агар закот тўпланган юртда унга ҳожат бўлмасагина у бошқа юртга олиб бориб тарқатилади.

8. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг **«яхши молларини олишдан ҳазир бўл»**, деганлари

закотчилар учун умумий қоидадир.

Закотчи, мисол учун, бировнинг қўйларини санаб, ўнта қўйни закотга олишни аниқлади дейлик. Шунла қўрадаги энг яхши ўнта қўйни танлаб олмайди. Балки яхшиларини эгасига қолдиришга ҳаракат қилади.

Бунинг муқобили ўлароқ, закот берувчига энг ёмон молни закотга бермаслик тарғиб қилинган, у ҳам бунга амал қилишга ўтади. Натижада ўртача сифатга эга қўйлар закот учун олинади.

Бу қоида ҳамма нарсанинг закотида ҳам қўлланилади. Чунки бир кишининг моли ичидаги энг яхшиларига унинг алоҳида муҳаббати бўлади. Бошқасини олиш имкони бўла туриб, закотчи танлаб-танлаб, айнан мол соҳиби яхши кўрганларини олиб кетса, мол соҳиби кўнглида ғашлик қолиши мумкин.

9. Мазлум кишининг дуосидан қўрқиш.

Бу золимларга танбеҳ бўлиши керак. Бировга зулм қилган одам эртами-кечми офатга, дуои бадга учраши турган гап. Чунки золимнинг зулмини кўрган мазлум, ўзига ўхшаш бир банда томонидан хорланса ҳам Аллоҳ томонидан тақдирланади. Аллоҳнинг ҳузурида мазлум инсоннинг мартабаси кўтарилади. ҳаттоки, Аллоҳ ўртадаги пардани ҳам кўтариб қўяди. Мазлумнинг дуосини тўсиқсиз қабул қиладиган бўлади. Ана ўшанда мазлум қилган дуо кўп нарсаларга сабаб бўлиши мумкин. Золим бўлмаган кишилар ҳам мазлумнинг дуосидан сақланиб юришлари, яъни, унга ёмонлик қилмасликлари лозим. Аксинча, кўнглини кўтариб, яхшилик қилиб дуосини олишга уринишлари керак.

Албатта, бу ҳадисда Исломнинг руқнлари ва фарзларининг бир қисми баён қилинди.

1086- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ط أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ρ فَقَالَ: دُلَّنِي

عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمَلْتُهُ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ قَالَ: تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا
وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ قَالَ:
وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَزِيدُ عَلَى هَذَا فَلَمَّا وَلَّى قَالَ: النَّبِيُّ ρ مِنْ سَرِّهِ
أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا.

1086. *Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Бир одам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Мени бир амалга далолат этингки, уни қилсам жаннатга кирай», деди. У зот:

«Аллоҳга ибодат қиласан ва Унга ҳеч нарсани ширк келтирмайсан. Фарз намозни қоим қиласан. Фарз қилинган закотни адо этасан. Рамазон (рўзаси)ни тутасан», дедилар.

«Жоним унинг қўлида бўлган зот билан қасамки, бундан зиёда қилмайман», деди.

У қайтгач, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимни аҳли жаннатдан бир одамга назар солиш хурсанд қилса, бунга назар солсин», дедилар».

Шарҳ: Ушбу ҳадисдаги сўровчи ким эканини билишга уринган уламоларимиз бу савол Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга бир неча киши томонидан такрор-такрор берилганини аниқлашган.

Имом Бухорийнинг ривоятларида «бир аъробий» дейилган. Ўша аъробийнинг исми Саъд ибн Аҳрам бўлиб, кейинроқ у Куфага бориб яшаган.

Бу ҳадиси шарифга ўхшаш ҳадислар иймон ёки намоз китобларида келган бўлиб, мақомга ва мавзуга қараб шарҳ этилган эди.

Агар эътибор берадиган бўлсак, ушбу тоифа ҳадислар, яъни, кишини жаннатга киритадиган амалларга оид ҳадислар бир-биридан фарқли эканини мулоҳаза қиламиз. Баъзиларида Ислом арконлари, фарз амаллар тўлиқ зикр қилинади. Баъзиларида эса, айрим арконларгина тилга олиниб қолганлари эсланмайди. Бунинг бир қанча сабаблари бор.

Аввало, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам сўровчининг ҳолига, унинг тўғрисидаги маълумотларга, олдинги суҳбатларга ва бошқа омилларга қараб муомала қилганлар.

Мисол учун, ушбу тоифадаги ҳадисларнинг бирида иймон ҳақида гап йўқ. Бу иймони йўқ бўлса ҳам жаннатга кираверади, дегани эмас. Бундан олдин Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам билан сўровчи ўртасида иймон ҳақида алоҳида суҳбат бўлиб ўтган, шундан кейингина бу савол берилган.

Шунга ўхшаб, биз ҳозир ўрганаётган ҳадисда ҳаж зикр қилинмаган. Бу ҳаж жаннатга киритадиган амаллар ичида йўқ, дегани эмас. Ушбу савол берилган вақтда ҳаж фарз бўлмагани учун Пайғамбар алайҳиссалом ҳажни зикр қилмаганлар.

Энг муҳим омил ҳадисни ривоят қилувчиларга бориб тақалади. ҳар бир ровий ўзи эшитган ва ёдлаб қолган нарсани ривоят қилади. Вазиятга қараб, ҳолат тақозо қилган жойини айтиб, бошқасини айтмаган бўлади.

Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Билмаган киши учун дин ишлари ҳақида сўраб ўрганиш вожиблиги.

2. Билмаган киши биладиган одамдан жаннатга киритадиган амалларни сўраб ўрганиши лозимлиги.

3. Аллоҳга ибодат қилиш, Унга ҳеч нарсани ширк келтирмаслик жаннатга киритадиган амаллардан бири экани.

4. Фарз намозларини тўлиқ ўқиш жаннатга киритадиган амаллардан экани.

5. Фарз закотни адо этиш жаннатга киритадиган амаллардан экани.

6. Рамазон рўзасини тутиш жаннатга киритадиган амаллар сирасига кириши.

7. Исломдаги фарз амалларга зиёда қўшмай амал қилган одам, албатта, жаннатга кириши. Бу амалларда камчиликка йўл қўйилиши аксинча натижага сабаб бўлади. Фарз қилинган амалларга қўшимча нафл ибодатлар қилиш эса, жаннатдаги олий мартабаларга эришишга муваффақ қилади.

1087- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ

إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَيَقُولُ
الْآخَرُ اللَّهُمَّ أَعْطِ مُسْكًا تَلَفًا. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1087. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бандалар тонг оттирган ҳар бир кунда, албатта, икки фаришта нозил бўлади. Улардан бири:

«Эй бор Худоё! Инфоқ қилувчига ўринбосар бергин», дейди.

Иккинчиси эса:

«Эй бор Худоё! Мумсикка йўқотиш бергин», дейди», дедилар».

Иккисини икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Худонинг берган куни эрталаб ер юзига иккита фаришта маълум вазифа ила тушар экан. Улардан бирининг вазифаси молу дунёсини инфоқ қилувчи кишига ўша моли ўрнига ундан кўра яхшироқ ўринбосар мол сўраб

нидо — дуо қилиш экан. Иккинчи фариштанинг вазифаси эса, мумсик— хасиснинг моли талафотга учрашини тилаб, дуо қилиб туриш экан.

Албатта, фаришталарнинг дуоси мақбулдир. Шунинг учун ҳеч қачон мумсик бўлмаслик керак. Доимо молни Аллоҳ кўрсатган жойларга инфоқ қилишга, жумладан, закотни ўз ўрнига адо этишга ҳаракат қилиш керак. Уни Аллоҳнинг йўлида етказишга ҳаракат қилиш керак. Аллоҳнинг йўлида сарфланган мол ҳеч қачон зое кетмайди. Балки инфоқ қилинган, закоти чиқарилган молга барака киради. Фаришталарнинг дуоси ила кетган молнинг ўрнига ундан кўпроқ ва яхшироғи келади.

1088- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ

طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ يَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ

تَمَرَةً فَتَرْتَبُو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرِيّ

أَحَدُكُمْ فَلَوْهُ أَوْ فَصِيلُهُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ. وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ:

وَتَصَدِّقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {يَمْحَقُ اللَّهُ الرَّبَا وَيُزِي

الصَّدَقَاتِ}.

1088. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қай бир киши ҳалол-поқдан садақа қилса, Аллоҳ ҳалол-поқдан бошқани қабул ҳам қилмайди, албатта, Аллоҳ у(садақа)ни ўнг қўли билан қабул қилиб олади. Агар у бир дона хурмо бўлса ҳам Раҳмоннинг кафтида ўсади. ҳаттоки, тоғдан ҳам катта бўлиб кетади. Худди бирингиз тойчоғи ёки бўғалоғини тарбия қилганидек», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Термизий:

«Бунинг тасдиғи Аллоҳ азза ва жалланинг китобидадир: «Аллоҳ рибони йўқ қилур ва садақаларни ўстирур»ни зиёда қилган.

Шарҳ: ҳадисда Аллоҳ таолога «ўнг қўл» ва «кафт» нисбатлари бериш тушунтириш маъносидадир. «Ўнг қўли билан қабул қилиб олади» жумласининг маъноси яхшилаб, эҳтимом билан қабул қилади, дейилганидир. Шунингдек, «кафтида ўсади» дегани, Аллоҳнинг ҳузурида алоҳида эътиборга сазовор бўлиб кўпаяди, деганидир.

Ушбу ҳадиси шарифда мўмин-мусулмонларга ҳаром молдан жуда ҳам эҳтиёт бўлиш таъкид ила тушунтирилмоқда. Молни инфоқ, садақа қилиш, закот бериш яхши нарсa экани, аммо шундай яхшилик учун мол ҳалол бўлиши уқтирилмоқда. Чунки Аллоҳ таоло ҳалол бўлмаган молдан қилинган садақани қабул қилмайди.

Баъзи бир кишилар закот, садақа молни поклайди, деган тушунчани суистеъмол қилиб, ҳаром-харишдан топган молидан бир оз садақа бериб, энди молим пок бўлди, дейдилар. Бу тўғри эмаслигига ушбу ҳадис далилдир.

Закот ва садақа қилинган нарсалар ҳалол молдан бўлгандагина қабул қилинади, у молни поклайди, ўсишига, баракасига сабаб бўлади. ҳаром йўл билан, яъни, ўғрилиқ, порахўрлик, рибохўрлик, қимор, ҳаром нарсалар сотиш, ҳаром ишлар қилиш каби йўллар билан топилган ифлос молни ҳеч нарсa покламайди.

1089- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

نُودِيَ فِي الْجَنَّةِ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ

مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ
وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ
الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرِّيَّانِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا
عَلَى أَحَدٍ يُدْعَى مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ
تِلْكَ الْأَبْوَابِ كُلِّهَا قَالَ: نَعَمْ وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ
إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1089. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким бир жуфт нарсани Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилса, жаннатда нидо қилиниб:

«Эй Аллоҳнинг бандаси, бу яхшилик», дейилади. Бас, ким аҳли намоздан бўлса, намоз эшигидан чақирилуру. Ким аҳли жиходдан бўлса, жиход эшигидан чақирилуру. Ким аҳли садақа бўлса, садақа эшигидан чақирилуру. Ким аҳли рўзадан бўлса, Райён эшигидан чақирилуру», дедилар.

Абу Бакр Сиддиқ:

«Эй Аллоҳнинг Расули, биров ўша эшикларнинг ҳаммасидан чақирилса, зарари йўқми? Ўзи бирор киши ўша эшикларнинг ҳаммасидан чақириладими?» деди.

«Ха, умид қиламанки, сен ўшалардан бўласан», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарх: ҳадиси шарифда «Ким бир жуфт нарсани Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилса» дейилганидан мурод икки қўй, икки мол, икки от, икки кийим ёки шунга ўхшаш нарсалардир. Яъни, кўпроқ инфоқ қилиш маъноси олдинга

сурилган. Ана шундай инфоқ қилган одамга алоҳида илтифот бўлиб, жаннатга кираётганида, жаннатнинг хизматини қилиб турувчи фаришталар ўша инфоқ қилинган нарсаларга ишора қилиб:

«Эй Аллоҳнинг бандаси, бу яхшилик», дер эканлар. Албатта, бу илтифот жаннатга кириб кетаётган кўпчилик ичида молини инфоқ қилган киши учун улуг мартаба бўлади.

Аллоҳ таоло фарз қилган амалларни тўлиқ адо этиб, Парвардигори оламнинг фазли-карами ила жаннатга сазовор бўлган бандалар умумий эшикдан оммавий равишда кирар эканлар. Аммо фарз амалларни кўрсатилгандек адо этиш билан бирга, уларнинг баъзи бирида алоҳида ижтиҳод қилган, нафлларини ҳам кўнгилли равишда адо этиб, маълум мартабага эришган бандалар учун алоҳида шараф эшиклари очилган бўлар экан. Улар жаннатга эҳтиром ила ўша эшиклардан киришар экан.

Жаннатга кириш бандаларнинг амалига қараб навбат билан бўлиши бошқа ҳадислардан маълум. Инсон ўзи яхши кўриб турган жойга иложи борица тезроқ кирсам дейди. Жаннатга тезроқ кириш истаги қанчалик кучли бўлишини айтиб ўтирмасак ҳам бўлади.

Кўпчилик навбат кутиб турган жойга алоҳида эшикдан, алоҳида ҳурмат билан кириш қанчалар завқли экани ҳам маълум. Энди ўша кўпчилик навбат кутиб турган жой жаннат эканини, алоҳида ҳурмат эшиги бу дунёда адо этилган кўшимча ибодатларга қараб бўлишини, ҳурмат-иззат эса, фаришталар томонидан кўрсатилишини бир ўйлаб кўрайлик. Бу иззатлар қанчалар ёқимли, тотли бўлишини тушуниб олиш қийин эмас!

Тасаввур қилайлик, умр бўйи жаннат орзуида ўтган, ўлганидан сўнг қиёмат қоим бўлгунча кутиб ётган одамлар жаннатнинг умумий дарвозаси олдида интиқ бўлиб навбат

кутиб туришибди. Ўзларига қачон навбат келишини билмайдилар. Шунда бирдан алоҳида эшик очилиб фаришталар:

«Қани, аҳли намозлар, марҳамат! Бу намоз эшиги. Бу эшикдан ҳаёти дунёда намозни кўп ўқиш билан машхур бўлган кишиларгина кирадилар», десалар, фарз намозларини адо этишдан ташқари нафл, таҳажжуд ва бошқа намозларни кўп ўқиб, аҳли намоз бўлиб танилган кишилар бу марҳаматдан қанчалар хурсанд бўлиб кетадилар?!

Худди шу ҳолат аҳли садақа ва аҳли рўзалар учун ҳам бўлади. Ажойиб бир ҳолат! ҳамма ўша мартабага эришишни, мазкур эҳтиром эшикларидан жаннатга киришни истайди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу гапларини эшитиб, саҳобаи киромларда катта қизиқиш пайдо бўлган. Бундоқ нарсага қизиқмай, уни орзу қилмай бўладими?! Зотан, саҳобаи киромлар бунга ўхшаш ҳар бир каттаю кичик ишга маҳкам ёпишганлар. Шундай ишларнинг пешқадами бўлмиш Абу Бакр Сиддик розияллоҳу анҳу:

«Бирор киши ўша эшикларнинг ҳаммасидан чақириладими?» деб сўрайдилар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳа, умид қиламанки, сен улардан бўласан», дейдилар.

Бу муборак сўз Абу Бакр розияллоҳу анҳу учун улкан башорат бўлиб, у кишининг қанчалар фазилятли зот эканларига далолатидир.

Шу билан бирга, у сиз билан биз мўмин-мусулмонлар учун фақат фарз ибодатлари билан кифояланиб қолмай, нафл ибодатларни ҳам кўпроқ қилишимизга чорловчи ўзига хос даъватдир. Айниқса, бу ҳадисда номма-ном зикр қилинган намоз, закот ва рўза ибодатларига алоҳида

эътибор беришимиз, ўша ибодатларни канда қилмай адо этадиганлардан бўлиш учун уринишимиз лозим.

1090 – وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1090. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон молингнинг закотини адо қилсанг, батаҳқиқ, зиммангдаги бурчни бажарибсан», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадис ҳам закотнинг фарз эканига, моли нисобга етган мусулмон зиммасида закот беришдек бурч борлигига, қачон уни бериб, жойига етказсагина ўша бурч бажарилишига далолат қилади. Шу билан бирга, закотдан бошқа мажбурий молиявий ибодат йўқлиги ҳам келиб чиқади. Садақаи фитр ва шунга ўхшашлар эса алоҳида боб бўлиб, кези келганида улар ҳақида ҳам тушинтириш берамиз. Аммо ҳозир закот бериш зарурий нарса эканини тушуниб олишимиз керак.

Мусулмон кишининг молида закотдан бошқа мажбурий садақа борми, деган масала ҳам уламоларимиз томонидан ўрганилган. Иншааллоҳ, келгуси саҳифаларда сўз юритамиз.

1091 – وَعَنْهُ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ يَوْمًا فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَكَبَّ فَأَكَبَّ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا يَبْكِي لَا نَذْرِي عَلَى مَاذَا حَلَفَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فِي وَجْهِهِ الْبُشْرَى فَكَانَتْ أَحَبَّ إِلَيْنَا مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يُصَلِّي

الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَيَصُومُ رَمَضَانَ وَيُخْرِجُ الزَّكَاةَ وَيَجْتَنِبُ الْكَبَائِرَ السَّبْعَ
إِلَّا فَتَحَتْ لَهُ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ فَقِيلَ لَهُ ادْخُلْ بِسَلَامٍ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1091. Яна ўша кишидан ва Абу Саъид розияллоху анхудан ривоят қилинади, икковлари айтдилар:

«Бир куни Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам бизларга хутба қилиб:

«Жоним қўлида бўлган Зот билан қасамки» деб уч марта айтдилар. Кейин бошларини қуйи солиб туравердилар, туравердилар...

Биздан ҳар бир киши йиғлар, у зотнинг нима учун қасам ичганларини билмас эди. Охири бошларини кўтардилар. Юзларида севинч аломати бор эди. Бу биз учун энг яхши неъматлардан ҳам маҳбуброқ эди. Сўнгра:

«Қайси бир банда беш вақт намозини ўқиса, Рамазон (рўзаси)ни тутса, закотини чиқарса ва етти катта гуноҳдан четда бўлса, албатта, унинг учун жаннатнинг эшиклари очилур ва унга, салом ила кир, дейилур», дедилар».

Насайй ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг уч марта қасам ичиб, бошларини эгиб, узоқ туриб қолишлари ваҳий тушгани муносабати биландир. Ўша ваҳийда мусулмонлар учун қувончли хабар келгани учун у зот соллаллоху алайҳи васаллам бошларини кўтарганларида юзларида севинч аломатлари балқиб турган. Унгача эса, саҳобаи киромлар у зот алайҳиссалом уч марта қасам ичиб қўйиб, узоқ вақт жим қолганлардан бирор оғир нарса содир бўладимикан, деб қўрқиб, тинмай йиғлаб турганлар.

ҳа, саҳобаи киромлар Пайғамбаримиз соллаллоху

алайҳи васалламнинг муборак оғизларидан чиқадиган ҳар бир сўзни шундай ҳассослик, шундай ҳаяжон, шундок эҳтирос ва зийраклик билан кутганлар. Чунки у зотдан чиқадиган ҳар бир сўз шариат ҳукми, икки дунё саодатига бошловчи ҳидоят бўлган, икки дунёнинг ёмонлигидан огоҳ қилувчи манҳиёт бўлиб келган.

Шунинг учун ҳам саҳобалар авлоди тарихда Исломни тўлиқ татбиқ қилган саодатли авлод бўлиб қолди. Уларнинг ҳар бири ер юзида икки оёғи билан юрадиган тирик Қуръонга айланган эдилар.

Мусулмонларда мазкур сифатлар кучсизлана бориши билан Ислом динига амал ҳам сусайиб борди. Бунинг натижаси ўлароқ, дунё ва охират ишларида муваффақият ўрнини муваффақиятсизликлар, зафар ўрнини мағлубиятлар ола бошлади.

ҳозирги ҳаётимизда кўзланган натижага эришиш учун яна ўша илгариги вақтга ўхшаб шариатнинг ҳар бир ҳукмини тўлиқ қабул қилиб олиш, уни ҳаётга татбиқ қилиш керак бўлади. Бу қийин иш эмас. Инсоният тажрибасидан бир марта ўтган ишни қайта такрорлаш учун фақат истак бўлиши, масъулият ҳис этилиши, ҳаракат бўлиши лозим. Саҳобаи киромларга ўхшаб шариат аҳкомларини сўзсиз жорий қилиш керак. Фақат гапириш, ёзиш ёки ўқиш билан кифояланиб қолмаслик керак.

Ушбу ривоят бунинг ёрқин далилидир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бошларини куйи солиб, жим қолганларида саҳобаларнинг ҳаммаси йиғладилар. У зот муборак бошларини кўтарганларида юзларида кўринган севинч аломатларини эса дунёнинг энг яхши неъматларидан ҳам маҳбуброқ кўрдилар.

ҳа, ҳақиқий мусулмон инсон учун иймон, Ислом йўлидаги бир қувонч дунёнинг барча матоҳлари афзал. Хўш, ўша сафар саҳобаи киромларга дунёнинг энг яхши неъматларидан ҳам афзал қувонч келтирган башорат нима

эди?

Исломга амал қилган банданинг жаннатга киришига шубҳа йўқлиги ҳақидаги хабар эди!

Бу хабар Пайғамбаримиз томонидан айтилган куйидаги гапларда ўз аксини топган эди:

«Қайси бир банда беш вақт намозини ўқиса, Рамазон (рўзаси)ни тутса, закотини чиқарса ва етти катта гуноҳдан четда бўлса, албатта, унинг учун жаннатнинг эшиклари очилур ва унга «салом ила кир», дейилур».

Бунда буюрилган фарз амалларни тўлиқ адо этиш билан бирга, ман этилган нарсалардан четда бўлиш, уларга яқин йўламаслик ҳам зарур экани ўз ифодасини топган.

Хўш, ўша четда бўлишимиз лозим бўлган етти катта гуноҳ нималар экан?

Банда учун жаннатнинг эшиклари очилишига монe бўладиган етти катта гуноҳ куйидагилар:

1. Аллоҳ субҳонаҳу ва таолога ширк келтирмоқ.

2. Аллоҳ қатлини ҳаром қилган жонни ноҳақдан ўлдирмоқ.

3. Етимнинг молини емоқ.

4. Рибодан мол топиб емоқ.

5. Сеҳр билан машғул бўлмоқ.

6. Урушда орқага қараб қочмоқ.

7. Мўмина, покиза аёлларни зинода айбламоқ.

Аввалги китобларда катта гуноҳлар ҳақида тўлиқ сўз юритганмиз, ўша манбаларга мурожаат қилинса, яна ҳам яхши бўлади.

الباب الثاني في التشديد على تاركها

И К К И Н Ч И Б О Б ЗАКОТНИ ТАРК ҚИЛУВЧИГА ҚЎРҚИТИШ

[illegible]

Аллоҳ таоло айтади:

«Олтин ва кумушни тўплайдиган ва уларни Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилмайдиганларга аламли азоб башоратини бергин. Улар жаҳаннам оташи ила қиздирилган ҳолда пешоналари ва ёнбошларига ва орқаларига босилади. «Мана шу тўпланган нарсаларингиз! Бас, ўзингиз тўплаган нарсангизни татиб кўринг!» (дейилади)» (Тавба, 34—35).

Шарҳ: Ушбу ояти карима нозил бўлган пайтларда кишилар орасида пул сифатида олтин ва қумуш ишлатилган. Маҳаллий бозорларда ҳам, халқаро савдо алоқаларида ҳам ҳисоб-китоб тилло ва қумуш билан бўлган. «Мол тўплаш» ҳам тилло ва қумуш тўплаш билан бўлган.

Аллоҳ таоло ушбу ояти каримада олтин ва кумушни Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилмай тўплаганларга қаттиқ азоблар борлигини баён қилмоқда. Қиёмат куни ўша тўпланган олтин ва кумуш жаҳаннам оловида қиздирилиб, пешоналарига, ёнбошларига ва орқаларига босилиб азобланишлари айtilмoқдa.

Ўшандоқ азоб берилиб турган бир вақтда фаришталар
уларга дўк қилиб:

«Мана шу тўплаган нарсаларингиз! Бас, ўзингиз тўплаган нарсаларингизни татиб кўринг!» дейишлари ўқдирилмоқда.

Ҳа, «ўзим бўлай» деб молга ҳирс қўйиш, Аллоҳ берган мол-дунёни Аллоҳ йўлида сарфламасдан босиб ётиш Исломда ана шундай қораланади.

Ушбу оятнинг маъносини тушуниш ва тушунтириш

борасида саҳобаи киромлар ўртасида машҳур бир воқеа ҳам содир бўлиб ўтган.

Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳу бу оятни умуман тилло ва кумушни тўплаб бўлмайди, деб тушунганлар. Кўпчилик эса, закотини бергандан кейин Аллоҳ йўлида инфоқ қилган бўлади, қолгани ушбу оятдаги маънода тўплашга кирмайди, демак, гуноҳ эмас, дейишган. Лекин Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳу фикрларида қаттиқ туриб олганлар ва кўпчилиكنи танқид қилиб, қаттиқ гапларни айтаверганлар. Шунда халифа ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳу фитнанинг олдини олиш учун Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳудан Мадинаи мунавварадан чиқиб туришни илтимос қилганлар.

Аслида, бу оятда васф қилинаётган азоблар молининг закотини бермаган кишиларга аталгандир. Ким тўплаган моли қиёмат куни қиздирилиб пешонасига, ёнбошига ва орқасига босилишини истамаса, вақтида закотини бериши керак. Бўлмаса, охират азобидан қочиб қутула олмайди. Аллоҳ таоло ваъдасига хилоф қилмайдиган Зот. Албатта, закотни бермаганларни ушбу оятда зикр қилинган азоблар билан азоблайди.

1092 – عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدَّى زَكَاةُ فَرْزِي فَلَيْسَ بِكَنْزٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالحَاكِمُ وَمَالِكٌ. وَلَفْظُهُ: مَا أُدِّي زَكَاةُ فَلَيْسَ بِكَنْزٍ.

1092. Умму Салама розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Закоти адо этилишига етган нарсанинг закоти берилса, тўпланган эмас», дедилар».

Абу Довуд, ҳоким ва Молик ривоят қилишган.

Моликнинг лафзиди:

«Закоти адо этилган нарса тўпланган эмасдир», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф юқоридаги оятни тафсир қилиб келмоқда. Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳу бу ҳадиси шарифни эшитмаганларидан оятни ўзларича тушунганлар. Закотни берса, қанча тўпласа ҳам, гуноҳкор бўлмайди.

1093- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ صَاحِبٍ

ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ فَأُحْمِي عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُكْوَى بِهَا
جَنْبُهُ وَجِيبُهُ وَظَهْرُهُ كُلُّمَا بَرَدَتْ أُعِيدَتْ لَهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقدَارُهُ
خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ
وَأَمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِلَّا بِلِّ قَالَ: وَلَا صَاحِبُ إِبِلٍ لَا
يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا وَمِنْ حَقِّهَا حَلَبُهَا يَوْمَ وَرَدَهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ
الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرَقَرٍ أَوْفَرَ مَا كَانَتْ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيلاً وَاحِداً
تَطْوُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَعْصُهُ بِأَفْوَاهِهَا كُلُّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولَاهَا رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى
سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَأَمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَالْبَقَرُ وَالْعَنَمُ قَالَ
وَلَا صَاحِبُ بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ

الْقِيَامَةِ بَطَحَ لَهَا بِقَاعٍ فَزَقَرٍ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا شَيْئًا لَيْسَ فِيهَا عَقَصَاءٌ وَلَا
 جَلَحَاءٌ وَلَا عَضْبَاءٌ تَنْطَحُهُ بِقُرُوقِهَا وَتَطْوُهُ بِأُظْلَافِهَا كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ
 أُولَاهَا رَدَّ عَلَيْهِ أَخْرَاهَا فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى
 يُفْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ. رَوَاهُ
 الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1093. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир тилло ёки қумуш соҳиби унинг ҳақини адо этмас экан, албатта, қиёмат кунида унинг учун оловдан бўлган тахтачалар тайёрланади. Улар жаҳаннам оловида қиздирилади. Сўнгра уларни пешонасига, икки ёнбошига ва орқасига босилади. Совуб қолиши билан яна қайтадан қиздирилади. Миқдори эллик минг йил бўлган кунда то одамлар орасида ҳукм чиқарилгунча шундоқ қилинади. Кейин йўлини билади. Ёки жаннатга, ёки дўзахга бўлади», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, туя-чи?» дейилди. У зот:

«Қайси бир туя соҳиби ҳам унинг ҳақини бермаса, сувга борган куни уни соғиш ҳам ҳақидандир, албатта, қачон қиёмат куни бўлса, уни у(туя)ларнинг олдига теп-текис, сип-силлиқ ерга ташлаб берилади. Уларнинг ҳаммаси битта бўталоғи ҳам қолмай тўлиқ бўлади. Уни туёқлари билан босадилар, оғизлари билан тишлайдилар. Унинг олдидан бири ўтса, бошқаси қайтиб келаверади. Миқдори эллик минг йил бўлган кунда, то одамлар орасида ҳукм чиқарилгунча шундоқ қилинади. Кейин йўлини билади. Ёки жаннатга, ёки

дўзахга бўлади», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, қорамол ва қўй-чи?» дейилди.

«Қайси бир қорамол ва қўй соҳиби ҳам ундан ҳақини бермаса, албатта, қачон қиёмат куни бўлса, у аларнинг олдига теп-текис, сип-силлиқ ерга ташлаб берилади. Улардан бирортаси ҳам қолмайди. Уларнинг ичида шоҳи буралгани, шохсизи, шоҳи сингани бўлмайди. Уларнинг ҳаммаси шоҳи билан уни сузади ва туёғи билан тепкилайди. Унинг олдидан бири ўтса, бошқаси қайтиб келаверади. Миқдори эллик минг йил бўлган кунда, то одамлар орасида ҳукм чиқарилгунча шундоқ қилинади. Кейин йўлини кўради. Ёки жаннатга, ёки дўзахга», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда закотни бермаган кишиларнинг ҳоли қиёмат куни қандоқ бўлиши жуда жонли тарзда васф қилинмоқда.

Қиёмат кунининг сифатларидан бири миқдори эллик минг йил бўлган кундир. Ўша куни одамларнинг ҳаммаси тўпланиб, уларнинг ҳисоб-китоби битиб, жаннатий ёки дўзахий экани ҳақида ҳукми илоҳий чиққунича ҳозирги дунё кунлари билан санаганда ана шунча муддат ўтади.

Бу ҳадисдан олдин ўрганган иккала ҳадисимиз бобнинг аввалида келтирилган ояти кариманинг мол тўплаш маъносидаги тафсири эди.

Уч қисмли бу ҳадиси шарифнинг биринчи қисми эса, ояти кариманинг закотни бермаган киши қандоқ азобланиши ҳақидаги бўлимга тегишлидир.

Бу дунёда закоти берилмаган олтин ва кумушлар қиёмат куни оловдан бўлган тахтачалар ҳолига келтирилиб, жаҳаннам оташида яна роса қиздирилиб, ўз эгасининг пешонасига, ёнбошларига ва орқасига босилар, унинг ўша аъзолари жизғинак қилиб куйдирилар экан.

Агар у тахтачалар сал совуб қолса яна қайтадан киздирилар ва яна шиддат билан босилар экан. Шу ҳолат бу дунёнинг ҳисоби билан ҳисоблаганда эллик минг йил давом этар экан.

Сўнгра ҳукм чикиб, мазкур закотни бермаган одам дўзахга бўлса, дўзахнинг азобини тортгани равона бўлар экан. Агар Аллоҳ раҳм қилиб, бошқа амаллари кўплиги учун жаннатга ҳукм қилса, миқдори эллик минг йил бўлган кундаги тортган азоб билан кутулиб қолар экан.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ушбу баёни эшитганлар туясининг закотини бермаганларнинг ҳоли нечук бўлишини сўрадилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уларнинг ҳолини ҳам батафсил баён қилиб берадилар.

Сўнгра саҳобаи киромлар қорамол ва қўй эгалари закотни адо этмаганларнинг ҳоли қандоқ бўлишини сўрайдилар. Пайғамбаримиз алайҳиссалом бунга ҳам батафсил жавоб берадилар.

Ушбу ҳадисда закоти чиқарилиши фарз бўлган молу мулкнинг уч тоифаси бўйича закотни адо этмаганларнинг ҳоли Маҳшар кунида қандоқ бўлиши васф қилинмоқда. Улар бутун халойиқнинг олдида шармандаи шармисор бўлиб, шунчалар азоб тортишар экан.

Албатта, бошқа тоифадаги мол-мулкнинг закотини бермаганлар ҳам муносиб жазо тортишлари турган гап. Тўғри, улар жаннатга киришлари мумкин. Лекин жаннатга киргунча шунча азоб тортиш осонми?! Қолаверса, закотни бермаган банданинг жаннатга кирмай қолиш хавфи устун. Шунинг учун бу дунёда вақтида закотни адо этишга ҳаракат қилмоқ зарур.

Ушбу ҳадисдан Маҳшар кунида жаннат ёки дўзахга киришдан олдин бандалар қилган гуноҳларига қараб турли азоблар тортишлари маълум бўлмоқда. Аллоҳ ўша кунда юзимизни ёруғ қилсин!

1094- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ

زَكَاتَهُ مِثْلَ لَهُ مَالَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَفْرَعًا لَهُ زَبَيَّتَانِ يُطَوِّفُهُ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلَهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ
ثُمَّ تَلَا { وَلَا يَخْسِرَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ
لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ } . رَوَاهُ
الْحَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1094. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Кимга Аллоҳ молу дунё берса-ю, у закотини адо қилмаган бўлса, қиёмат куни у унга кўзойнакли илон бўлиб кўринади. Унинг икки тиши чиқиб туради. У қиёмат куни бўйнидан бўғиб олади. Сўнг икки жағ суягидан тишлаб туриб:

«Мен сенинг молингман! Мен сенинг тўплаган хазинангман!» дейди», дедилар ва:

«Аллоҳ уларга Ўз фазлидан берган нарсада бахиллик қилганларга уни яхши, деб ҳисобламанглар. Йўқ! У улар учун ёмондир. Қиёмат куни бахиллик қилган нарсалари ила, албатта, бўғилурлар», оятини тиловот қилдилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, закотни адо қилмаганлар учун фақат бир хил эмас, балки турлича азоблар бўлар экан. Ўшалардан бири ушбу ҳадисда васф қилинмоқда.

Закотини бермаган одамларнинг қиёмат кунида азобланишлари ояти карималарда ҳам турлича ифода этилган экан. Аллоҳ таолонинг Ўзи сақласин! Доимо

закотни ўз вақтида адо этиб юришимизни насиб этсин!

Бу зикр қилинган нарсалар закотнинг фарзлигини тан олиб туриб, бермаган кишиларга Ислом дини томонидан белгиланган охираат азобларидир. Закотнинг фарзлигини инкор қилган киши муртад сифатида нима қилиниши ҳақида аввал батафсил гапириб ўтганмиз.

Ислом дини закотни бермаганлар учун фақат ухровий жазо белгилаш билан кифояланиб қолмаган. Балки бу дунёда ҳам улар тортадиганларини тортишлари мумкин. Бу дунёвий укубатлар ҳам бир неча хил бўлади. Баъзилари Аллоҳ таоло томонидан бало-офатларни ёғдириш орқали ҳам келади.

Имом Табароний, ҳоким ва Байҳақийлар ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир қавм закотни бермаса, албатта, Аллоҳ уларни қаҳатчиликка гирифтор қилади», деганлар.

Камбағалларнинг ҳақини поймол қилган ҳар қандай жамият ана шу офатга лойиқдир. Оч-наҳор юрган кишиларнинг ҳақини бермаган бойлар ўзлари ҳам қаҳатчиликка учраб, ноилож ҳолга тушишлари, оч-наҳор қолишлари мумкин. ҳозирги кунда баъзи юртларда очарчилик-қаҳатчилик бўлиб тургани ҳам бежиз эмас. Ўша юртларда бўлаётган қаҳатчилик бошқаларга сабоқ бўлиши керак.

Имом Ибн Можа, Байҳақий, Баззор ва ҳокимлар Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Молларининг закотини бермасалар, албатта, осмондан ёмғир ёғмас», деганлар.

Демак, баъзи юртларда бўлиб турган қурғоқчиликлар ҳам бежиз эмас. Бу ҳодисалар ҳам бева-бечора, камбағал-мискинларнинг ҳақини поймол қилган жамиятларда юзага келади.

Имом Бухорий, Имом Шофеъий, Имом Байҳақийлар

ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси молга садақа-закот аралашган бўлса, албатта, уни бузади», деганлар. Яъни, закотини бермаса ҳам, бой бўла туриб, закот олиб молига қўшиб олса ҳам, ўша закот молнинг ҳаммаси қирилиб кетишига сабаб бўлар экан.

Моллари тез-тез ҳалокатга учраётган кишиларни кўрганимизда бу иш бекорга бўлмаётганини ўйлаб, хулоса чиқаришимиз ҳамда молимиз нисобга етиши биланоқ, дарҳол закотини бермоғимиз керак.

Яна шуни унутмаслик керакки, закотни бермайдиганларга шариатимиз томонидан белгиланган жазо ҳам бор. Бу жазо Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадиси шарифларидан бирида ўз аксини топган.

Имом Насайй, Имом Аҳмад, Имом Абу Довуд ва бошқалар Муовия ибн Хайда розияллоҳу анҳудан ривоят қилишган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким у(закот)ни ажр тилаб берса, унга ажр бор. Ким уни ман қилса, албатта, биз ҳам унинг молининг ярмини оламиз. Бу Роббимизнинг азиматларидан бир азиматдир. Оли Муҳаммадга ундан бирор нарса ҳалол бўлмас», деганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдан қуйидагилар тушунилади:

1. Мусулмон киши молининг закотини ажру савобдан умидвор бўлиб бериши керак.

2. Закотини бермаган одамнинг закоти ва унга қўшимча равишда молининг ярми ҳам исломий ҳукумат томонидан олиниб, закотга ҳақдорларга тарқатилади.

3. Закот ёки у сабабли олинган мол Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг аҳли байтларига ҳалол бўлмайди. Шунингдек, закот олишга ҳақи йўқ бой кишиларга ҳам ҳалол бўлмайди. Бу мол фақир-фуқаро,

бечора камбағалларникидир.

Гоҳида бир-икки киши эмас, бутун бошли қавм, қабила ёки юрт закотини бермай қўйиши ҳам мумкин. Бундай ҳолатда закотни куч билан олинишига қарши курол кўтариб чиқишлари ҳам мумкин. У ҳолда қандай чора кўрилиши келаси ҳадисда баён қилинади.

1095- وَعَنْهُ قَالَ: لَمَّا تُؤَيِّ النَّبِيُّ ρ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ قَالَ عُمَرُ يَا أَبَا بَكْرٍ كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَهَا عَصَمَ مِنِّي مَالُهُ وَنَفْسُهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللَّهُ لَوْ مَنَعُونِي عَنَّا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنَعِهَا قَالَ عُمَرُ فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ أَنْ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1095. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам вафот қилиб, у зотдан кейин Абу Бакр халифа бўлганида араблардан ким кофир бўлса бўлди. Умар ибн Хаттоб Абу Бакрга:

«Қандоқ қилиб одамларга қарши уруш қиласан? Батаҳқиқ, Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Токи одамлар «Ла илаҳа илллоҳ» дегунларича уруш қилишга амр қилиндим. Ким уни айтса, шубҳасиз, мендан молини ва жонини сақлаган бўлади. Магар ҳақи билан бўлса, бундан мустасно. Унинг

хисоби Аллоҳнинг Ўзига», деганлар-ку?!» деди. Абу Бакр:

«Аллоҳга қасамки, ким намоз билан закотнинг орасини фарқласа унга қарши, албатта, уруш қиламан. Чунки закот молнинг ҳақидир. Аллоҳга қасамки, агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга бериб турган бир улоқни ман қилсалар ҳам. Ана шу ман қилингани учун, албатта, уларга қарши уруш қиламан», деди. Умар:

«Аллоҳга қасамки, бу Аллоҳ Абу Бакрнинг дилини урушга буриб қўйганидан бошқа нарса эмас эди. Мен унинг ҳақ эканини билдим», деди».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдаги:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам вафот қилиб, у зотдан кейин Абу Бакр халифа бўлганида араблардан ким кофир бўлса бўлди» деган жумлани бир оз шарҳ қилиш лозим. Ўшанда диндан қайтиш бир неча хил тарзда содир бўлган.

Баъзи араблар яна буту санамларга ибодат қилишга, мушрикликка қайтган бўлсалар, бир гуруҳ кишилар Мусайламатул Каззоб, Сажох, Тулайҳа ал-Асадий каби сохта пайғамбарларга эргашдилар.

Учинчи бир турлари эса, Исломининг ҳамма шартларини бажариб туриб, фақат закот беришдан бош тортдилар. Улар «биз закотни Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга берар эдик. Энди у вафот этди, закот оладиган одам қолмади», дейишди.

ҳозирги мавзуимизда бизга айти шулар керак. Ушбу ҳадисимизда ана шулар ҳақида сўз кетмоқда.

Баъзи қабилалар закот беришдан бош тортишлари билан халифа Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу уларга қарши уруш эълон қилдилар. Халифанинг бу ишига саҳобалардан ҳазрати Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу

қарши чиқдилар. У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу ривоятдаги:

«Токи одамлар «Ла илаҳа иллаллоҳ» дегунларича уруш қилишга амр қилиндим. Ким уни айтса, шубҳасиз, мендан молини ва жонини сақлаган бўлади», деган гапларини далил қилиб келтирдилар.

«Қандоқ қилиб «Ла илаҳа иллаллоҳ», деб турган одамларга қарши уриш қиласан?!» дедилар ҳазрати Умар халифа Абу Бакр розияллоҳу анҳуга. Бунинг устига улар намоз ўқиб, рўза тутиб, ҳаж қилиб, яна бошқа ибодат ва амалларни адо этар эдилар.

ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳу ва бошқа барча саҳобаларнинг бунчалик қаттиқ туришлари бежиз эмас эди. Уларнинг бу борада жуда ҳам кучли далиллари бор эди:

1. Имом Бухорий ва Имом Муслим Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар ҳаттоки «Ла илаҳа иллаллоҳ ва анна Муҳаммадан Расулуллоҳ», деб шаҳодат келтиргунларича, намозни қоим қилиб, закотни бергунларича уларга қарши уруш қилишга амр қилиндим. Агар ўшани қилсалар, мендан қонларини сақлаган бўладилар. Магар Ислом ҳақи ила бўлса бундан мустасно. ҳисоблари эса Аллоҳнинг зиммасида», деганлар.

2. Имом Бухорий, Имом Муслим ва Имом Насайлар Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар ҳаттоки «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб шаҳодат келтиргунларича ва менга ҳамда мен келтирган нарсага иймон келтиргунларича уларга қарши уруш қилишга амр қилиндим. Қачон шуни қилсалар, мендан қонлари ва молларини сақлаган бўладилар. Магар ҳақи билан бўлса, бундан мустасно. ҳисоблари эса Аллоҳнинг зиммасида»,

деганлар.

3. «Магар хақи билан бўлса бундан мустасно» дейилган жумла ҳазрати Умар далил қилиб келтираётган ҳадисда ҳам бор эди. Закот бермаганларнинг қони тўкилиши ҳақ эканлиги шунга кирар эди.

Шунинг учун ҳам ҳазрати Умар дарҳол ўз фикрларидан қайтдилар ва кўпчиликнинг фикрига қўшилдилар.

4. Саҳобаларнинг ижмоси – ҳаммалари бир фикрга келиб қарор қилишлари кучли ҳужжат бўлади.

Шундай қилиб, Ислом тарихида «Ридда урушлари» номи билан машҳур урушлар бошланди. Бу урушларда кўплаб мусулмонларнинг қони тўкилди. Ўша қони тўкилганларнинг баъзилари закотини бермаганлари учун шу ҳолга тушдилар. Чунки улар Аллоҳ таолога ва Унинг Расулига исён ҳамда, бева-бечора, фақир ва мискинларнинг ҳақларига хиёнат қилган эдилар. Улар Аллоҳ таоло берган неъматнинг шукрини қилмай, омонатга хиёнат қилдилар, шунинг учун ҳам уларнинг қонини тўкиш жоиз кўрилди.

Иккинчи томондан, саҳоба ва тобеинларнинг қонлари тўкилди. Аммо ҳақ йўлида, бева-бечора, фақирлар ҳақини ҳимоя қилиш йўлида тўкилган қон бекор кетмайди. ҳақиқатан ҳам, Аллоҳнинг йўлида, ер юзида илоҳий адолатни ўрнатиш йўлида берилган жон ўлган саналмайди.

Демак, Исломда закотни беришдан бош тортган гуруҳларга қарши уруш қилиб бўлса ҳам, уни олишга ҳаракат қилинади.

ЗАКОТ ФАРЗ БЎЛАДИГАН ВА БЎЛМАЙДИГАН НАРСАЛАР ҲАҚИДА

Ҳозиргача закотнинг фарзлиги, уни адо этишнинг фазилати ва адо этмасликнинг зарарли оқибатлари ҳақида сўз кетди.

Табиийки, закот шунчалик аҳамиятли ибодат экан, уни қайси хилдаги моллардан ва қандай чиқарилади? Закот чиқаришда қандай шартлар бор? Қандоқ қилинса закот тўғри чиқарилган бўлади? Келаси боб ва фаслларда ана шундай саволларга жавоб топасиз.

Ҳозир қайси нарсалардан закот чиқарилади-ю, қайсиларидан чиқарилмайди, шу масала хусусида тўхталамиз.

1096- عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ قَالَ: انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ρ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ أَوْ وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ أَوْ كَمَا حَلَفَ مَا مِنْ رَجُلٍ تَكُونُ لَهُ إِبِلٌ أَوْ بَقَرٌ أَوْ غَنَمٌ لَا يُؤَدِّي حَقَّهَا إِلَّا أَتَى بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا تَكُونُ وَأَسَمَنَهُ تَطَوُّهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَنْطِخُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَا جَارَتْ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1096. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига етиб бордим. У зот:

«Жоним унинг қўлида бўлган Зот билан қасамки, ёки Ўзидан бошқа Илоҳ йўқ Зот билан қасамки» ёки шунга ўхшаган бир қасам ичдилар-да:

«Кимнинг туяси, қорамоли ва қўйи бўлатуриб, ҳақини адо қилмаса, албатта, қиёмат кuni ўшалар энг катта ва семиз ҳолида келтирилади. Улар уни туёқлари билан тепадилар, шохлари билан сузадилар. Қачон унинг олдидан охиргиси ўтса, олдингиси қайтиб келади. Одамлар орасида ҳукм чиқарилгунча шундоқ давом этади», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу маънодаги ҳадислар сал аввалроқ, закот

бермаган одамнинг қиёмат куни бошига тушадиган азоб-укубатлар баёнида келди ва миқдори эллик минг йилча бўлган ўша кунда улар тинимсиз азобга тортилиб туришлари баён қилинди.

Ҳозир эса биз туя, қорамол ва қўйлардан закот бериш кераклигини билиб олмоқдамиз. Қорамол деганимизда мол ва қўтос каби ҳайвонлар кўзда тутилади. Қўйга эса эчки ҳам қўшилади. Буларнинг ҳаммасини жамлаб, ҳайвонот бойликлари, деб номланади.

1097- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط أَنَّ أَعْرَابِيًّا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ
الْهِجْرَةِ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ تُؤَدِّي
صَدَقَتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبَحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتْرَكَ مِنْ
عَمَلِكَ شَيْئًا.

1097. Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир аъробий Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ҳижрат ҳақида сўради. Бас, у зот унга:

«Эҳтиёт бўл, унинг шаъни шиддатлидир. Туянг борми? Садақасини адо этасанми?» дедилар.

«ха», деди у.

«Денгизлар ортида ҳам ишлайвер. Албатта, Аллоҳ сенинг амалингдан бирор нарсани камайтирмайди», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Кўриниб турибдики, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига ҳижрат ҳақида савол сўраб келган аъробий ҳижратнинг улуғ савобли амал эканини одамлардан эшитиб, бир йўла улгуржи савоб ишлаб олиш, унинг йўлини Пайғамбаримиз

соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларидан аниқлаб олиш ниятида келган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам эса уни тинчлантириб, ҳижратнинг иши қийин эканлиги, у ҳамманинг қўлидан ҳам келавермаслигини айтганлар ва унга савоб топишнинг осон йўлини кўрсатганлар.

Агар одам закотни адо қилиб турса, қаерда амал қилишидан қатъи назар, қилган солиҳ амалининг савобини тўлиқ олаверишини тушунтирганлар.

Биз ўрганаётган мавзуга тегишли жойи Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг аъробийга айтган:

«Туянг борми? Садақасини адо этасанми?» деган гапларидир. Бундан туяга закот бериш кераклиги келиб чиқади. Бу ҳадиси шариф ҳам ҳайвонот бойликларидан закот чиқариш кераклигига ҳужжатдир.

1098 - وَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: إِنَّمَا تَجِبُ الزَّكَاةُ فِي الْعَيْنِ وَالزَّرْعِ وَالْمَاشِيَةِ. وَوَاقَعُهُ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ ت. وَلَفْظُ الشَّافِعِيِّ فِي الْأَمِّ: الْمَالُ الَّذِي تَجِبُ فِيهِ الصَّدَقَةُ بِنَفْسِهِ عَيْنُ ذَهَبٍ وَفُضَّةٍ وَبَعْضُ نَبَاتِ الْأَرْضِ وَالْمَاشِيَةِ وَمَا أُصِيبَ فِي أَرْضٍ مِنْ مَعْدَنٍ وَزَكَازٍ.

1098. Умар ибн Абдулазиз:

«Закот – тилло-кумуш, зироат ва чорва ҳайвонларидандир», деган.

Молик ва Шофеъий раҳматуллоҳи алайҳимлар бунга мувофиқ бўлганлар.

Шофеъий «Ал-умм» китобида:

«Ўз-ўзида закоти вожиб бўладиган мол – тилло-кумуш, баъзи ер ўстирган нарсалар, чорва ҳайвонлари, ердан олинган маъдан ва дафиналардандир» лафзини

келтирган.

Шарҳ: Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳи Бани Умайя халифаларининг энг машҳурларидан бўлиб, ҳазрати Абу Бакр, ҳазрати Умар, ҳазрати Усмон ва ҳазрати Али розияллоху анҳумлардан кейинги бешинчи одил халифа деб тан олинган.

Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳининг насаблари она томонидан ҳазрати Умар розияллоху анҳуга бориб тақалади. У киши улкан олим, улуғ имом ҳам бўлганлар. Ўз даврининг имомлари у кишининг фикрини ҳужжат сифатида қабул қилар эдилар.

Умар ибн Абдулазиз тақводор, зоҳид инсон бўлганлар. Озгина вақт халифалик қилган бўлишларига қарамай, кўп нарсаларни тўғрилаб, ўз йўлига солганлар.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳадисларини расмий равишда ёзишни бошлаб, бу ишни ташкил этган шахс ҳам шу киши бўладилар.

Айнан Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳи даврларида Ислом оламида иқтисодий равақ, ижтимоий адолат тўғри йўлга қўйилиб, кенг ҳудудларга эга бўлган буюк бир давлатда тўпланган закотни оладиган одам топилмай қолган. Уларни кимга бериш керак, деган савол фуқаҳоларнинг бошларини қотирган. Ниҳоят, Африкода Исломни тарқатиш ишларига сарфлаш мумкинлиги ҳақида фатво чиқарилган.

Умар ибн Абдулазиз Суфён Саврий, Ибн Шихоб Зухрий каби катта уламо тобеинларга шерик бўлган зотдир.

Имом Молик ва Имом Шофеъийлар дин аҳкомлари ҳақида бирор гап айтсалар, албатта, асосий шаръий манбалар; Куръон ва Суннатга суяниб туриб айтадилар. Улар иттифоқ бўлиб айтишларича, қуйидаги мол-мулклардан закот вожиб бўлади:

1. Тилло-кумуш.

Аввал айтиб ўтганимиздек, бу икки нарсa ўша вақтларда нақд пул сифатида ишлатилган.

2. Зироат.

Буғдой, маккажўхори каби экинлар, хурмо, узум каби боғдорчилик махсулотлари «зироат бойликлари» деб аталади.

3. Чорва ҳайвонлари.

Туя, қорамол ва қўй «ҳайвонот бойликлари»га киради.

4. Маъдан ва дафиналар.

Яъни, ер остидан топилган конлар ва бошқа бир вақтлар қўмиб-беркитиб қолдирилган бойликлар.

ҳозир қайси хил бойликлардан закот чиқаришни ўрганаётганимиз учун уларнинг номлари, турлари ва бошқа сифатлари ҳақидаги гап ва маълумотларни кейинга қолдириб турамиз.

1099 - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ فِيهَا دُونَ
خُمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ.

1099. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Беш васакдан камда садақа йўқ», дедилар».

Шарҳ: «Васак» ўша вақтдаги оғирлик ўлчови бўлиб, бир васак олтмиш соъга тўғри келган. Бир соъ 2.176 килограмм бўлса, олтмиш соъ 130.560 килограммга етади. Уни бешга кўпайтирсак, 652.800 килограмм чиқади. Демак, зироат бойликлари 652 кг. 800гр оғирликка етмагунча улардан закот чиқарилмас экан.

Шундан ҳар бир турдаги молдан закот фарз бўлиши учун у мол маълум миқдорга етиши керак, деган қоида чиқади. Ўша маълум миқдор фикҳда «нисоб» деб айтилади.

Ҳар бир турдаги молнинг ўзига яраша шариат томонидан тайин қилинган нисоби бор. Мол ўша нисоб – миқдорга етгандагина ундан закот чиқариш фарз бўлади.

Ҳар бир турдаги молнинг нисоби қанча эканини кези келганида айтамыз. ҳозирги ҳадисимиздан, зироат бойликларининг нисоби беш васак, яъни, 652кг 800 гр эканини билиб олдик, холос.

1100 – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فَرَسِهِ صَدَقَةٌ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ. وَلِلْمُسْلِمِ وَأَحْمَدُ: لَيْسَ فِي الْعَبْدِ صَدَقَةٌ إِلَّا صَدَقَةُ الْفِطْرِ.

1100. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмонга унинг қулида ва отида садақа йўқ», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Муслим ва Аҳмад ривоятида:

«Қулда садақа йўқ. Фақатгина фитр садақаси бор», дейилган.

Шарҳ: Ўша вақтларда қулчилик тузуми бутун дунё бўйлаб тарқалган эди. Исломи дунё тарихида биринчи бўлиб қулчиликка қарши чиққан, кишиларни қулликдан озод этишга ҳаракат қилган бўлса ҳам мавжуд тузумлар билан алоқа важдан бу муомалани қилишга ижозат берган.

Шу маънода қул одам ўз хўжайинининг мулки ҳисобланган. Ушбу ҳадисда мусулмон одамга қулидан ва отидан закот чиқариш фарз эмаслиги баён қилинмоқда. Шу билан бирга, хўжайин Рамазон ойида ўз қули номидан ҳам

фитр садақаси чиқариши лозимлиги айтилмоқда.

Бу бир одамнинг нечта қули ёки нечта оти бўлса ҳам, закот чиқармас экан-да, деган ҳаёлга олиб бормаслиги керак. Агар қул ва от тижорат учун бўлса, ундан, албатта, закот чиқарилади. Лекин булар инсоннинг аслий ҳожати сифатида бўлса, закот чиқарилмайди. Яъни, инсон ўз турмуши давомида оиласи хизмати учун хизматчи қулга муҳтож бўлади, борди-келдиси учун мингани отга ҳожати бўлади, шунинг учун ҳам бу нарсалардан закот чиқарилмайди.

Баъзи уламолар отдан закот чиқарилади, деганлар. «ҳайвонот бойликлари» закоти ўрганилаётганда бу масалага алоҳида тўхталинадилар.

Ушбу маънодан катта бир қоида «аслий ҳожатга оид моллардан закот чиқарилмайди», қоидаси олинган.

Демак, мусулмон инсон ўз оиласи билан турмушида асл ҳожати тушиб турадиган моллардан закот чиқариши фарз эмас. ҳожати аслия нима эканини ҳам ўз жойида ўрганамиз, иншааллоҳ.

1101- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سئلَ عَنِ الْحَمِيرِ أَفِيهَا زَكَاةٌ فَقَالَ: مَا جَاءَنِي فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْفَادَةُ {مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ}. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالشَّيْخَانِ.

1101. Яна ўша кишидан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшаклар ҳақида, улардан закот чиқариладими?» деб сўралди.

Бас, у зот:

«Менга улар ҳақида ҳеч нарса келмади. Фақат ушбу ажойиб оят бор:

«Ким зарра оғирлигича яхшилик қилса ҳам кўради.

Ва ким зарра оғирлигича ёмонлик қилса ҳам кўради», дедилар».

Икки Шайх ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарх: Ушбу ҳадиси шарифдаги жуда муҳим бир масалага эътибор бермоғимиз лозим. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам эшаклар закоти ҳақидаги саволга **«Менга улар ҳақида ҳеч нарса келмади»**, деб жавоб бермоқдалар.

Маълумки, Қуръони каримда закотнинг фарзлиги, уни адо қилиш лозимлиги, адо қилганлар ажру савобга, жаннатга эришишлари, адо этмаганлар эса гуноҳкори азим бўлиб, охиратда азоб-укубатга дучор бўлишлари ҳақида сўз боради. Лекин қайси моллар қанча миқдорга етганда улардан қанча закот чиқарилиши фақат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларида келган.

Қайси моллардан қанча миқдорда закот чиқарилиши ва шунга ўхшаш нарсалар фақат ҳадисларда келиши бу нарсаларни Пайғамбар алайҳиссалом ўзларининг шахсий фикрлари билан тайин қилган экан-да, деган фикрга олиб бормаслиги керак. Бундоқ фикр мутлақо нотўғри бўлади.

Бу нарсаларнинг ҳаммаси Пайғамбар алайҳиссаломга Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло томонидан келган. Бирортасини Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларидан айтмаганлар. Агар у зот ўзлари айтадиган бўлганларида ушбу ривоятда зикр қилинаётган **«эшакларга закот борми?»** деган саволга: **«Менга улар ҳақида ҳеч нарса келмади»**, демас эдилар. Ўзлари ижтиҳод қилиб, айтиб берган бўлар эдилар.

Ҳа, шаръий ҳукмлар ҳаммаси Аллоҳ томонидан келган. Бир қисми Қуръон шаклида, бир қисми суннат шаклида келган. Ушбу улкан ҳақиқат бир лаҳза ҳам ёддан кўтарилмаслиги керак.

Пайғамбар алайҳиссалом эшаклар закоти ҳақида ўзларига бирор нарса келмаганини айтиш билан улкан

жасорат ва камтарлик кўрсатдилар. Билмаган нарсаларини «билмайман», деб айтдилар. Бу ҳолат билиб-билмай фатво чиқарувчиларга сабоқ бўлиши керак.

Лекин Пайғамбар алайҳиссалом озгина бўлса ҳам яхшилик қилиб, ёмонликдан четда бўлиш кераклиги ҳақидаги оятни ўқиб қўйдилар. Шу билан бу масала яхшиликка мойил томонга юритилиши кераклигига ишора бўлиб қолди. Афтидан, бу масала ўша вақтларда қайтадан кўтарилмаганга ўхшайди.

Аммо вақт ўтиши билан Ислом давлати чегаралари кенгайиб, турли янги масалалар пайдо бўлиб, уларни ҳал қилишга тўғри келганида бу масалага ҳам қайтилди. Фуқаҳоларимиз умумий далил ва қоидаларни ишга солиб, эшак тижорат учун бўлса, закот берилади, бўлмаса, йўқ, дедилар.

1102 - عَنْ مُعَاذٍ ط أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى النَّبِيِّ ρ يَسْأَلُهُ عَنِ
الْخَضِرَاوَاتِ وَهِيَ الْبُقُولُ فَقَالَ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْبَزَّازُ
وَالدَّارَقُطْنِيُّ.

1102. Муоз розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга яшиллар (полиэ экинлари) ҳақида сўраб мактуб ёзди.

Бас, у зот:

«Уларда ҳеч нарса йўқ», дедилар».

Термизий, ал-Баззор ва Дора Қутний ривоят қилишган.

Шарҳ: Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳуни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Яманга омил қилиб юборганлари ҳақида хабаримиз бор. Муоз розияллоҳу анҳу Яманда ишлаб юриб, полиэ экинларидан закот олинадими-йўқми, деган саволга дуч келганлар ва бу

масалани сўраб Пайғамбаримиз алайҳиссаломга мактуб ёзганлар.

«Полиз экинлари»дан қовун, тарвуз, сабзи, пиёз каби узоқ турмай, бузилиб кетадиган зироатлар тушунилади. Албатта, хурмо билан узум бунга кирмайди. Чунки улар ҳақида келган алоҳида ҳадисларда закот бериш кераклиги баён қилинган. Анор ва унга ўхшаш мевалардан берилмайди, дейилган.

Аммо баъзи уламоларимиз полиз экинларидан ҳам закот берилади, деганлар. Уларнинг ҳам ҳужжатлари бор:

1. «Уларнинг молларидан садақа (закот) ол» ояти.

Уламоларимиз полиз экинлари ҳам мол-мулк, улардан ҳам закот бериш керак, дейдилар.

2. «Сизларга ердан чиқариб берган нарсаларимиздан» ояти.

Аллоҳ Ўзи ердан чиқариб берган нарсаларидан закот беришга амр қилинмоқда. Полиз экинлари ҳам Аллоҳ ердан чиқариб берган нарсалардандир.

3. «ҳосилини йиққан куни ҳақини беринглар», ояти.

Полиз экинлари ҳосили йиғиладиган нарсалардан. Демак, уларнинг ҳақини – закотини бериш керак.

4. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Осмондан сув ичадиган нарсадан ўндан бири берилади», деганлар. Бунга полиз экинларининг баъзилари киради.

5. Закотнинг фарз қилиниши камбағалларнинг фойдасини кўзлаб бўлган. Полиз экинларидан закот олишда ҳам камбағаллар фойдаси бор.

Аммо юқоридагилар молу мулк бўлиб, нисобга етсагина закот берилавермайди. Балки бошқа бир қанча шартлар ҳам мавжуд бўлиши керак.

Уламоларимиз закот ҳақида келган барча оят ва ҳадисларни яхшилаб ўрганиб, усули фикҳ қоидаларини ишлатиб, осонлашган ҳолда закотини адо этиш учун молу

мулкда қандоқ шартлар мавжуд бўлиши кераклигини баён қилганлар.

«Бир маълум молдан закот чиқариш учун у мол тўлиқ мулк бўлиши, амалда ёки тақдирда ўсувчи, нисобга етган бўлиши, хожати аслиядан ортиқча бўлиши, қарздан саломат бўлиши, бир йил тўлган бўлиши лозим».

Ушбу шартларни ўзида мужассам қилмаган молдан закот чиқариш фарз бўлмайди. Энди мазкур шартлар билан алоҳида-алоҳида танишиб чиқайлик.

1. Тўлиқ мулк.

Мол тўлиқ мулк бўлиши керак. Яъни, мол ўз эгаси кўлида бўлиши, унда бировнинг ҳеч қандай ҳақи бўлмаслиги, молни ўз ихтиёри ила тасарруф қила олиши ва ҳосил бўлган фойдалари ўзига қайтадиган бўлиши керак.

Ушбу шартларнинг қўйилишига далиллар:

1. «Уларнинг молларидан садақа ол» ояти.

Тўлиқ мулк бўлмагунча бировга у мол бўлмайди.

2. «Молларида соил ва маҳрумларга маълум ҳақ бор» ояти ва бошқа бир қанча оятлар.

3. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Албатта, Аллоҳ уларга молларида закотни фарз қилди», деган ҳадиси шарифлари.

4. Ақлий далилга келадиган бўлсак, закот уни олувчига мулк қилиб берилиши керак. Ўзи тўлиқ молик (мулк эгаси) бўлмаган одам қандоқ қилиб бировга бир молни мулк қилиб бера олади? Демак, закот бериш учун закот берувчи молга тўлиқ молик бўлиши керак.

Бир кишининг маълум миқдорда ортиқча молга молик (эга) бўлиши Аллоҳ томонидан берилган катта неъматдир. Молга тўлиқ эга бўлишлик, ундан фойдаланиш, уни кўпайтириш имконларини беради. Бу жуда улуғ неъматдир. Бундоқ улуғ неъматга эга бўлган банда унинг шукрини қилиши керак. Унинг шукри эса закотини бериш

билан бўлади.

Ушбу мулкка тўлиқ эга бўлиш керак, деган шарт билан тўла эга бўлмаган молларига закот бера олмаслиги аён бўлади. Мисол учун, қўлида бўлмаган молнинг закотини бера олмайди. Айтайлик, бир молни сотиб олди, лекин ҳали қўлига теккани йўқ. Унга ўша молнинг закотини бериш вожиб бўлмайди. Чунки мол қўлига етиб келмай қолиши ҳам мумкин.

Шунингдек, бировнинг хузурига гаровга қўйилган молдан закот чиқариш ҳам вожиб бўлмайди. Чунки ўша мол ҳам эгасининг қўлида эмас. Қўлига етиб келмай қолиши ҳам мумкин.

Адашиб қолган ҳайвон, йўқолиб қолган мол, давлат мусодара қилган мол, бирор жойга кўмилиб (яшириб) қўйиб, қаерда экани эсидан чиқариб қўйилган мол кабилар қўлда турмаган моллар ҳисобланади ва улардан закот бериш фарз бўлмайди.

Ушбу шартга биноан муайян эгаси бўлмаган моллардан ҳам закот чиқариш фарз бўлмайди. Мисол учун, ҳукумат ихтиёрида давлат мулки бўлиб турган молу мулклар. Уларнинг муайян эгаси йўқ. ҳамманинг мулки ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ўлжага тушган моллардан закот чиқарилмайди.

Шунингдек, маълум бир мақсад ёки тараф учун қилинган вақфлардан ҳам закот чиқариш фарз бўлмайди. Чунки унда ҳам ҳақиқий муайян молик йўқ. Аммо вақф муайян шахс учун қилинган бўлса, ундан закот чиқарилади.

ҳаром молдан закот чиқаришга рухсат йўқ. Чунки ўғри, киссавур, порахўр, товламачи, золим ва шунга ўхшаш ҳаром йўлдан пул топадиганлар ҳақиқий мулк эгаси эмаслар. Уларнинг қўлларидаги мол ҳаром. У молнинг ҳақиқий эгаси мазлум кишилар.

Молга ҳақиқий эга бўлмаган ўғри, муттаҳам қандоқ

килиб закот чиқара олади? Ахир закот ибодат, Аллоҳ таолога қурбат, шону шараф ва олий мартаба! Ушбу олий мақомларга бировларнинг ҳақини еб, уларга зулм қилиб мол тўплаган ҳаромхўрлар яқин келмасликлари керак. Уларнинг ҳақи бу дунёда қўллари кесилиши ёки жиноятига яраша бошқа жазо олишдир. У дунёда эса бировнинг молини ботил йўл билан егани учун жаҳаннамда қорнига олов ейиши керак.

Бировга қарзга берилган молнинг закоти ҳақида уламолар турли ижтиҳодлар қилишган. Улар аввало қарзни иккига бўлишган:

а) Қайтариб берилишидан умид бор қарз.

б) Қайтариб берилишидан умид йўқ қарз.

Биринчи ҳолатда қарздор қарзини эътироф қилади, қарзни узишга имкони ҳам бор, умид ҳам бор. Унда қарз берган одам ўзидаги молдан унинг ҳам закотини чиқариб туради, дейдилар.

Иккинчи турда, қарздор қарзни эътироф қилмайди. Қарзини узишга имкони йўқ, умид қилиб ҳам бўлмайди. У ҳолда мол эгаси закот чиқармай туради.

Мабодо, қўлига моли қайтиб келиб қолса, нима бўлади, деган саволга уламоларимиздан баъзилари, ўтган йилларнинг ҳаммасини ҳисоблаб туриб, закотини бирдан чиқаради, дейишса, бошқа бирлари эса, қарзни қайтариб олган йилнинг закотини берса, кифоя қилади, дейишади.

ҳанафий мазҳабида эса ўтган муддат учун умуман закот чиқарилмайди, қўлига қайтиб текканидан бошлаб ҳисоб қилинади, дейилади.

Баъзи юртларда ишчи-хизматчилар номига маълум миқдор мол ўтказиб қўйиш, мукофотларини ҳам банк ҳисобларига ўтказиб қўйиш одатлари бор. Уларни хоҳлаган вақтда олиб тасарруф қилиш мумкин бўлса, закот берилади. Агар номига ёзилиб қўйилган-у олиш имкони бўлмаса, қўлига теккунча закот бериш вожиб бўлмайди.

Чунки у ҳолда қўлига тегмагунча тўлиқ молик бўлмай туради.

2. Ўсиш.

Закот бериш фарз бўлиши учун мол ўсиб туриши ёки ўсишга имкони бўлиши керак. Яъни, ўша молдан эгасига фойда кўпайиб туриши ёки фойда кўпайиш имкони бор бўлиши керак.

Молнинг ўсиши хайвонот бойликларида туғилиш, семириш, яна бошқа маҳсулотлар бериш йўли билан бўлади. Бошқаларида эса тижорат ёки шунга ўхшаш йўллар билан бўлади. Чунки ўсмайдиган молга закот фарз қилинса, молни закотнинг ўзи йўқ қилиб қўяди. Бунда эса закот берувчига зарар бўлади. ҳолбуки, закотнинг бир маъноси ўсишдир.

Закотнинг ўсувчи моллардан олиниши кераклигига, бошқасидан олиб бўлмаслигига Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларидан далил келтирилган.

Имом Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Термизий ва Насайлар Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мусулмонга қулида ва отида садақа йўқ», деганлар.

Қул ва от кишининг хизмати учун керакли нарсалар. Улар мол сифатида зиёда келтирмайдилар. Шунинг учун шахсий эҳтиёжлар учун ишлатиладиган барча моллардан закот чиқариш фарз бўлмайди.

Тилло-кумуш доимо ўсиб турадиган мол.

Зироат бойликлари табиий ўсишга боғлиқ бойликлардир, кон ва дафиналар ҳам шундоқ.

хайвонот бойликлари эса туғилиш, семириш ва турли маҳсулотлар бериш билан ўсади.

Тижорат моллари эса энг кўп ўсувчи моллар ҳисобланади. Пуллар ҳам шундоқ, нарсаларнинг қиммати пул билан ўлчанади. ҳозирги кунда бу нарсасиз мол

кўпайтиришни умуман тасаввур қилиб бўлмайди.

Аммо бир кишининг нисобга етган миқдорда пули бор, дейлик, ишончли жойда турибди. Лекин йил давомида бир тийинга ҳам кўпаймади. Закот берадими-йўқми? Шубҳасиз, закот беради. Чунки у пул ўсишга имкони бор мол. Фақат унинг эгаси ўз қобилятсизлиги туфайли пулининг ўсишига имкон бермади. Аслида эса у одам пулини савдога ишлатиб, ишлаб чиқаришга қўйиб ўзи фойда олиши, ўзгаларга, жамиятга фойда келтириш керак эди.

Закот бериш учун мол ўсадиган бўлиши ёки ўсиш имкони бўлиши керак, деган қоидага биноан, миниш учун ишлатиладиган уловлар, яшаш учун зарур ҳовли-жойлар, уй-рўзғор асбоб-анжомлари, ҳунар учун зарур асбоб-ускуналардан закот чиқариш фарз эмас.

Яна қўлдан тортиб олинган мол, йўқолиб қолган молга ўхшаш моллардан ҳам закот олинмайди. Чунки бу ҳолларда молнинг ўсишига тўсиқ унинг эгаси томонидан эмас.

Аммо ожизлик мол соҳиби томонидан бўлгани сабабли мол ўсмай турган бўлса, ундан закот олинаверади. Чунки мўмин киши қўлида моли бўлатуриб, уни кўпайтиришдан ожизлик қилиши тўғри келмайди.

Имом Муслим Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўзингга наф берадиган нарсага қаттиқ урин. Аллоҳдан ёрдам сўра, ожиз бўлма!» деганлар.

3. Нисобга етган бўлмоғи.

Бир молдан закот бериш вожиб бўлиши учун у мол нисобга етган бўлиши керак. Оз миқдордаги молдан закот чиқарилмайди. Закот бойларга фарздир. Моли нисобга етмаган одам эса бой ҳисобланмайди.

Пайғамбар алайҳиссалом ҳар бир турдаги молнинг нисобини аниқ белгилаб берганлар. У ҳақдаги

ҳадисларнинг баъзисини аввалда ўрганиб ҳам ўтдик. Мисол учун, зироат бойликлари нисоби ҳақида у зот:

1. «Беш васакдан камда садақа йўқ», дедилар.

Ўша пайтда ўрта ҳол оила бир йиллик эҳтиёжидан ортиқ беш васак ва ундан ортиқ миқдорда зироат маҳсулотига эга бўлса бой ҳисобланар, ундан бир қисмини ночор биродарларига закот тариқасида бериши керак эди.

2. Пайғамбар алайҳиссалом тиллонинг нисобини йигирма мисқол, кумушниқини икки юз дирҳам қилиб белгилаганлар.

Ўша вақтда ушбу миқдордаги пул бир оиланинг бир йиллик харажатларига бемалол етган. Ўша миқдорда пулга эга бўлган киши бой ҳисобланган. Шариатимиз унга ортиқча пулининг бир қисмини муҳтож биродарларига закот тариқасида беришни амр қилган.

3. Шунингдек, қирқта қўй, бешта туя ва ўттизта қорамол бир оиланинг етарли ҳайвонот бойлиги бўлган. Ундан закот бериш фарз қилинган.

Шу билан бирга, закот туфайли закот берувчининг бойлик даражаси тушиб қолмаслиги ҳам эътиборга олинган. Шунинг учун ҳам бешта туядан биттаси эмас, балки бешта туядан битта қўй закотга бериш амр қилинган. ҳолбуки, бошқа нарсаларда бирининг ўрнига бошқасини бериб бўлмайди.

Ушбу белгилаб берилган миқдорларнинг ҳаммаси закот бериш учун мол нисобга етган бўлишининг шартлигига далиллардир.

4. ҳоҷати аслиядан ортиқча бўлиши.

Молдан закот чиқариш учун лозим бўлган шартлардан бири ўша мол закот берувчининг қарамоғидаги кишиларнинг аслий ҳоҷатлардан ортиқча бўлиши керак.

Шу ерда «ҳоҷати аслия» нимадан иборат, унинг чегараси борми, деган саволлар пайдо бўлади. Чунки ҳоҷат билан, ҳоҷатнинг фарқи бор. Агар одам боласининг

ўзига қўйиб берсанг дунёнинг ярмига эга бўлса, қолганига ҳам ҳожатим бор, дейди.

Закот бобида «ҳожати аслия» нима эканини ҳанафий мазҳаби уламолари қуйидагича таърифлайдилар:

«Ҳожати аслия – инсондан ҳалокатни феълан қайтарадиган, еб-ичиб, кийишга кетадиган нафақа, яшаш жойи, уруш анжомлари, ёки ҳалокатни фарзан қайтарадиган нарсалар: қарз, ҳунар асбоблари, уй анжомлари, минишга улов, илм китоблари каби нарсалардир.

Агар кишининг қўлида мазкур ҳожатларга сарфлаши керак бўлган пуллари бўлса, улар худди йўқдекдир. Бу худди ичишга эҳтиёж бор сувни йўқдек ҳисоблаб, таяммум қилиш жоиз бўлгандек».

Ушбу таърифга назар соладиган бўлсак, фуқаҳоларимиз инсон ҳаётини қанчалар яхши ўрганганини, ҳозирги замон иқтисодчилари ва қонунлари уларнинг олдиларида ип ҳам эша олмасликларининг гувоҳи бўламиз.

Инсоннинг еб-ичмоқ, киймоқ учун имкони бўлмаса, ҳалок бўлиши турган гап.

Яшашга жойи бўлмаса ҳам, уруш бўлиб турганда ўзини ҳимоя қилиш анжоми бўлмаса ҳам ҳаётига хавф бўлади.

Қарз ҳам ҳалокат. Қарз берувчи ҳукуматга арз қилса, уни қамаб қўйишлари мумкин. Бу ҳам ҳалокатнинг бир тури.

Ишлаш учун ҳунар асбоби бўлмаган одам ўзи ва оиласи учун нафақани қандоқ топади? Уйига, рўзғорига керакли асбоб-анжом бўлмаса ҳам илож йўқ!

Мингани улови бўлмаган одам ишига бориши, тижорат қилиши ва бошқа ҳожатларини бажара олмай ҳалок бўлиши турган гап.

Энг муҳими, китоби бўлмаса ҳам ҳалокатдир.

Уйида китоби йўқ кишини ҳалок бўлган санаш қайси динда, тузумда, қонун-қоида ёки фалсафада бор?

Китобни нон-сув билан бир қаторда одамни ҳалокатдан сақлаб қолувчи нарсаси, деб ҳисоблаш кимнинг ҳаёлига келган? Жоҳиллик, илмсизлик ўлимга тенг деб ким айтган?

Аслида бошқа тузумларда солиқни ҳаммадан ёппасига даромад солиғи деб олинаверади. Энди-энди баъзи давлатларда солиқ солишда ҳожати заруриятини эътиборга олинмоқда. Лекин у ҳам тўлиқ эмас, баъзи кишилар ҳисобга олинади, бошқалари олинмайди.

Закот солиқ бўлмаса ҳам Ислом шариати унда ҳожати аслиятини эътиборга олгани айтилади.

Ўзи ва қарамоғидаги одамларнинг яшаши учун зарур бўлиб турган нарсадан, сенга даромад тушди, деб бир қисмини олиб, уни янада оғир аҳволга солиб қўйиш ҳеч мантиққа тўғри келмайди. Шунинг учун ҳам, закоти олинадиган мол ҳожати аслиядан ортиқча бўлиши керак, деган шарт қўйилган.

Ҳожати аслиядан ортиқча бўлган молдан закот олишга ва ундан камидан олмасликка далиллар:

1. Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Сендан нимани инфоқ қилишларини сўрайдилар. Ортиқчасини», деб айт», деган.

Яъни, ҳожатидан ортиқча молларини инфоқ қилсинлар. Ушбу оятнинг тафсирида Ибн Аббос розияллоҳу анҳу:

«Ўз аҳлингдан ортиб қолганини», деган эканлар.

2. Имом Аҳмад ибн ҳанбал розияллоҳу анҳу Абу хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, садақа (закот) бойлик устидан бўлар», деганлар.

3. Имом Муслим Абу хурайра розияллоҳу анҳудан

ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга бир одам келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менда динор бор» деди.

«Ўзингга инфоқ қил», дедилар.

«Менда бошқаси ҳам бор», деди.

«Хотинингга нафақа қил», дедилар.

«Менда яна бошқаси бор», деди.

«Болангга нафақа қил», дедилар.

«Менда яна бошқаси бор», деди.

«Ўзинг биласан», дедилар».

5. Қарздан холи бўлиши.

Закот фарз бўлиши учун мол эгасининг нисобни камайтириб юборадиган даражада қарзи бўлмаслиги керак. Бир одамнинг қўлида нисобга етган моли бор. Шу билан бирга, бошқалардан қарзи ҳам бор. Агар қарзини бергандан кейин ҳам қолган моли нисобга етган миқдорда бўлса, закот беради. Аммо қарзни берганида ўзига мол қолмайдиган ёки моли нисоб миқдоридан камайиб қоладиган бўлса, закот бериш вожиб бўлмайди. Чунки одамлардан қарзи бор одам бой бўла олмайди.

6. Бир йил тўлган бўлиши.

Закот фарз бўлиши учун мол нисобга етган ҳолда бир йил муддатда нисобдан камаймай туриши керак. ҳанафий мазҳаби бўйича йилнинг боши билан охирида нисобга етган бўлса етарли. Йил давомида, орада, баъзи вақтларда нисобдан камайиб қолса, эътибори йўқ. Бу шарт ҳайвонот бойликлари, пул жамғармаси ва савдо молларига тегишлидир.

Зироат бойликлари, мевалар, асал, кон ва дафина бойликларига бу шартнинг дахли йўқ. Уларнинг закоти мулкка эга бўлиши билан бўлади. Тушунарли қилиб айтилганда, даромад солиғи шартига ўхшаш шарт ила бўлади, дейиш мумкин. Закот солиқ эмас, ибодат экани эса ҳаммамизга яхши маълум.

Мол нисобга етгандан сўнг бир йил ўтиши шарт қилиниши бошқа ҳукмлар каби ўз ҳикматига эга.

Аввало, бир йил давомида молнинг маълум миқдордан озаймай туриши собит бойликка далолат қилади. ҳақиқатда ҳам, у одамда закот беришга лойиқ собит мол борлигига тасдиқ бўлади. Агар нисобга етиши билан фарз қилинса, мазкур собитлик воқеликда бўлмаган бўлади. Эҳтимол бир оздан сўнг у мол йўқ бўлиши ёки камайиши мумкин.

Яна бир ҳикмати, бир йил тўлиши ўсувчи молларга шарт қилинган. Яъни, айнамай туриб, фойда келтириши мумкин молларга шарт қилинган. Бунда мол эгасига молини ишга солишга, уни кўпайтиришга кенг имкон берилган бўлади. У йил давомида молидан фойдани олиб, кўнгли тўлиб, хотиржам закотини адо қилади.

Зироат бойликлари мева ва кону дафиналар эгаси уларга молик бўлганда энг ўсган пайти бўлади. Улар вақт ўтиши билан ўсишга эмас, камайишга бошлайди. Шунинг учун уларга бир йил ўтиши шарт қилинмаган.

Шу билан бирга, таъкидлаш лозимки, барча молларнинг закоти йилига бир марта чиқарилади, холос. Бу ҳамма учун баробар тартибдир. Ким бўлишидан қатъи назар ҳеч ким йилига бир мартадан ортиқ закот талаб қила олмайди.

Бунга далил қуйидагилар:

1. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким молдан фойда топса, токи у ўз эгаси ҳузурида турганида бир йил айланиб келмагунча, унга закот йўқ», дедилар (Термизий ва Абу Довуд ривоят қилган).

2. Абдуллоҳ ибн Муовия ал-ўоризий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уч нарса бор, ким уларни қилса, иймон таъмини

тотган бўлади. Ким Аллоҳнинг ёлғиз Ўзига ибодат қилса, албатта, Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, деб билса ва молининг закотини чин кўнгилдан ҳар йили берса...», деганлар» (Абу Довуд ва Табароний ривоят қилган).

3. Саҳобалар ва жумҳурнинг доимий иттифоқи.

Юқорида закот олинадиган молда бўлиши лозим шартларни ўрганиб чиқдик. Энди «Кимда мазкур шартларни ўзида мужассам қилган мол бўлса, ўшандан закот олинаверадими ёки молнинг эгаси ким эканига ҳам қараладими?» деган савол пайдо бўлади.

Исломдаги барча ибодатларни адо этиш таклифи маълум сифатларни ўзида мужассам этган одамларга лозим бўлганидек, закот ибодатини адо этадиган одам ҳам маълум сифатларга эга бўлиши керак.

КИМЛАРГА ЗАКОТ БЕРИШ ФАРЗ БЎЛАДИ?

Фуқаҳоларимиз: **«Закот мусулмон, балоғатга етган, оқил, ҳур, махсус нисобга ва шартларга эга мол соҳибига фарз бўлади»**, деганлар.

Мусулмон, балоғатга етган, оқил бўлиш бошқа барча исломий ибодатларнинг ҳам шартидир. Закот молиявий ибодат бўлгани туфайли унинг фарз бўлиши учун молга хос шарт қўшилиши табиий.

Мусулмон эмас одамдан закот олинмаслиги закот исломий ибодат бўлганидандир. Худди намоз ўқиш ва рўза тутишни мусулмон бўлмаган одамдан талаб қилиб бўлмаганидек, ундан закот беришни ҳам талаб қилиб бўлмайди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳуни Яманга омил қилиб жўнатаётиб айтган кўрсатмаларида жумладан:

«Уларни энг аввал даъват қиладиган нарсанг «Ла илаҳа иллаллоҳ ва анна Муҳаммадан Расулуллоҳ» шаҳодатидир.

Агар улар сенга бунда итоат қилсалар, Аллоҳ уларга бир кеча-кундузда беш вақт намозни фарз қилганини билдиргин. Агар улар сенга бунда ҳам итоат қилсалар, хабар берки, Аллоҳ уларга бойларидан олиниб, камбағалларига бериладиган садақа (закот)ни фарз қилгандир», деганлар.

Яъни, закот беришни таклиф қилиш иймонга келганларидан кейин бўлишини таъкидлаганлар.

Баъзи бир кишилар: «Ислом давлати соясида яшаётган мусулмон бўлмаган одам турли имтиёзлардан, хизматлардан, қулайликлардан, ижтимоий манфаатлардан фойдаланади, ҳатто қарилик ёки ишга яроқсизлик нафақасини ҳам олади, нима учун у закотдан тушган маблағлар ҳам сарфланган нарсалардан фойдаланади-ю, ўзи закот бермай юриши керак?» дейишлари мумкин.

Бу саволга уламоларимиз шундай жавоб берадилар:

«Ислом давлати соясида яшаётган мусулмон бўлмаган одам «зиммий» деб аталиб, у «жизя» деб номланган тўлов тўлайди. Исломдаги бу тўловга ибодат маъносида эмас, ҳукумат одамлари билан мусулмон бўлмаган кишилар орасидаги келишув орқали олиб бориладиган муомала сифатида қаралади».

Агар «жизя»га амал қилинмаётган бўлса, давлат ундоқ кишиларга алоҳида солиқ солиши мумкин. ҳазрати Умар розияллоҳу анҳунинг даврларида Бани Тағлаб номли араб қабиласига шундоқ қилинган.

Балоғатга етган ва оқил бўлишлик шарти ҳақида, тўғрироғи, ёш бола ва мажнун кишининг молидан закот чиқариш керакми-йўқми, деган масалада уламоларимиз икки хил йўл тутганлар. Чунки гап бу ерда баданий эмас, молиявий ибодат ҳақида кетмоқда. Баданий ибодат ёш болага ҳам, мажнунга ҳам фарз бўлмаслиги маълум. Чунки улар бу нарсани идрок қила олмайдилар, моҳиятини, адо қилиш шартларини ўрнига келтира олмайдилар.

Закот эса молиявий ибодат, мол ўсиб турибди, уни валий бошқариб турибди. Қисқа қилиб айтилганда, молдан кўзланган мақсад ҳосил бўлмоқда. Энди закот нима бўлади?

Бу саволга ҳанафий мазҳаби уламолари «ёш бола ва мажнуннинг зироати ва меваларидан закот берилади, бошқа молларидан берилмайди», деганлар.

Моликий, Шофевий ва ҳанбалий мазҳаблари эса, уларнинг ҳамма молларидан закот берилади, деганлар.

ҳамаср уламолардан баъзилари, жумҳурнинг мазҳаби рожиҳ (ортиқ, устун, мақбул) дейдилар.

Юқорида закот бериладиган молда ва закот берувчи кишида мавжуд бўлиши лозим шартларни ўрганиб чиқдик. Энди закот бериш амалини бажаришда эътиборга олиниши лозим бўлган шартлар ҳақида тўхталамиз. Бу шартларни уламоларимиз «закотнинг тўғри бўлиши шартлари», деб номлайдилар.

ЗАКОТНИНГ ТЎҒРИ БЎЛИШИ ШАРТЛАРИ

1. Ният.

Закот тўғри бўлиб, ўрнига ўтиши учун энг муҳим шарт уни беришни ният қилишдир. Чунки Исломда ҳеч бир ибодат ниятсиз бўлмайди.

Қачон рўза тutilса, аввало, ният қилиш керак. Токи, тутган рўзаси фарз рўзаси, назрми ёки нафлми билиниши керак. Шунингдек, намознинг ҳам фарз, вожиб, суннат ёки нафл экани ниятдан ажратилади.

Садақа ва шунга ўхшаш молиявий ибодатларнинг ҳам тури кўп. Закот эканини ният қилмай, молни бировга берса, у закот ўрнига ўтмайди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, амаллар ниятга боғлиқдир», деганлар.

ҳанафий мазҳаби бўйича, закотнинг ниятини фақирга

беришга ҳукман бўлса ҳам қўшиб қилиш керак. «ҳукман бўлса ҳам» деганда молни фақирга бериб қўйиб, у фақирнинг қўлида турганида «шу закотим» деб ният қилиб қўйса, жоиз. Ёки вакилга бераётиб ният қилса, вакил ният қилмаса ҳам дуруст. Фақирга беришга қўшиб ният қилиш керак бўлгани учун ният қилиб закотни ажратса-ю, у фақирнинг қўлига етиб бормасдан туриб йўқолса ёки ўғирланса, қайтадан закот беришга тўғри келади.

2. Мулк қилиб бериш.

Закот бериш тўғри бўлиши учун закот берувчи томонидан у ҳақдорларга мулк қилиб берилиши керак. Фойдаланиб туришга берилган ёки таомлантириш йўли билан берилган нарса закот бўлмайди. ҳанафий мазҳаби бўйича мажнун ва ёш болага закот бериб бўлмайди.

Аллоҳ таоло Қуръонда: «...ва закотни беринглар» деган. Бу мулк қилиб бериш билан собит бўлади.

Яна Аллоҳ таоло: «Албатта, садақалар фақирлар учундир» деган. «Садақа қилинди», дегани бировга бир нарсани мулк қилиб берди, деганидир. «Фақирлар учундир» жумласи ҳам араб тили қондасида мулк маъносини билдиради. Ўша иборада «тамлик лом» – «мулк қилиш» деб номланган «лом» ҳарфи ишлатилган.

Закот шартлари орадаги шарҳлар билан бир-биридан анча узоқлашиб кетгани сабабли эслаб қолишга осон бўлиши учун шу жойда жамлаб, рақамлар билан ёзиб қўйиш мақсадга мувофиқ, деб топдик.

I. Закот фарз бўлиши учун молда бўлиши лозим шартлар:

1. Тўлиқ мулк;
2. феълан ёки тақдиран ўсувчи мол;
3. нисобга етган;
4. ҳожати аслиядан ортиқча;
5. қарздан холи;
6. бир йил тўлган;

II. Закот берувчида бўлиши лозим шартлар:

1. Муслмон бўлиши;
2. балоғатга етган бўлиши;
3. ҳур бўлиши;
4. оқил бўлиши;

III. Закотнинг тўғри бўлиши шартлари:

1. Ният бўлиши;
2. ҳақдорга мулк қилиб берилиши шарт.

الباب الثالث

У Ч И Н Ч И Б О Б

في زكاة الماشية وهي الإبل والغنم والبقر

**ЧОРВА ҲАЙВОНЛАРИ ЗАКОТИ:
ТУЯ, ҚҲҲ ВА ҚОРАМОЛЛАР**

1103 - عَنْ أَنَسٍ رَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَ كَتَبَ لَهُ هَذَا الْكِتَابَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ رَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَالَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا رَسُولُهُ فَمَنْ سُئِلَهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَلَا يُعْطِ فِي أَرْبَعٍ وَعَشْرِينَ مِنَ الْإِبِلِ فَمَا دُونَهَا مِنَ الْعَنَمِ مِنْ كُلِّ خَمْسٍ شَاةٌ إِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعَشْرِينَ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ فَفِيهَا بَنْتٌ مَخَاضٍ أُنْثَى فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَثَلَاثِينَ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَفِيهَا بَنْتٌ لَبُونٌ أُنْثَى

فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَأَرْبَعِينَ إِلَى سِتِّينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْجَمَلِ فَإِذَا
 بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا
 وَسَبْعِينَ إِلَى تِسْعِينَ فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ إِلَى
 عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْجَمَلِ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ
 وَمِائَةٍ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ وَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ
 مَعَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنَ الْإِبِلِ فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا فَإِذَا
 بَلَغَتْ خَمْسًا مِنَ الْإِبِلِ فَفِيهَا شَاةٌ وَفِي صَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا
 كَانَتْ أَرْبَعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ
 إِلَى مِائَتَيْنِ شَاتَانِ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى مِائَتَيْنِ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فَفِيهَا
 ثَلَاثُ شِيَاهٍ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا
 كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ
 إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

1103. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Абу Бакр уни Баҳраинга юборганида ушбу мактубни ёзган эди:

«Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм. Ушбу Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам мусолмонларга фарз қилган садақа фарзидир. Буни Аллох Ўз Расулига амр қилгандир. Бас, мусолмонларнинг кимидан уни тўғрилиқча сўралса, берсин. Кимдан ортиқча сўралса, бермасин.

Йигирма тўрттадан кам туядан то бештагача ҳар

бештасидан бир қўй. Қачон у(туя)лар йигирма бештага етса, то ўттиз бештагача – урғочи Бинти Мухоз туя. Қачон ўттиз олтигага етса, то қирқ бештагача – урғочи Бинти Лабун туя. Қачон қирқ олтига етса, то олтмиштагача – эркак туяга лойиқ ҳиққа. Қачон олтмиш биттага етса, то етмиш бештагача – Жазаъа туя. Қачон етмиш олтигага етса, то тўқсонгагача – иккита Бинти Лабун. Қачон тўқсон биттага етса, то бир юз йигирматагача – эркак туяга лойиқ иккита ҳиққа. Қачон бир юз йигирмадан ошса, ҳар қирқтасида— битта Бинти Лабун. ҳар элликтасида – ҳиққа. Кимда тўрттадан ортиқ туя бўлмаса, уларда садақа йўқ. Магар эгаси хоҳласа (ўзининг иши). Қачон туя бештага етса, унда битта қўй.

Қўйнинг садақаси эса, яйловда боқиладиганларидандир. Қачон қирқта бўлса, бир юз йигирматагача – битта қўй. Қачон бир юз йигирматадан ортса, икки юзтагача – иккита қўй. Қачон икки юзтадан ортса, уч юзтагача – учта. Қачон уч юзтадан ортса, ҳар юзтада – битта қўй. Қачонки, кишининг яйловда боқиладиган қўйи қирқтадан битта қўйга кам бўлса, унда садақа йўқ. Магар эгаси хоҳласа (ўзи билади)».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу ҳазрати Анас розияллоҳу анҳуни Баҳрайнга омил қилиб юборганларида закот олиш ҳақида қўлланма ҳам ёзиб берганлар. Ушбу ривоятда ана ўша мактуб матни келтирилмоқда.

Бу матн закот бўйича энг муҳим қўлланма ҳисобланади. Чунки ўша даврдан қолган ёзма ҳужжатдир. У биринчи халифа Абу Бакр розияллоҳу анҳу томонидан ёзилгани билан ҳам аҳамиятлидир. Шунинг учун ҳам бу ҳужжат катта аҳамият билан ўрганилган ва ўрганиб

келинмоқда. Биз ҳам уни кўлимиздан келганича ўрганиш ниятида турибмиз. Аввало, ушбу ҳужжатдан олинадиган умумий фойдалар ҳақида сўз юритайлик.

1. Мактуб ва ҳужжатларни «Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм» билан бошлаш кераклиги.

2. Закотнинг фарз экани.

3. Закотни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳнинг амри ила жорий қилганлари.

4. Закот шариат амрига мувофиқ равишда сўралса, бериш зарурлиги.

5. Шариатда кўрсатилган миқдордан ортиқча сўралган закотни мол эгаси бермасликка ҳақли экани.

6. Тўрт дона туяси бор одамга закот фарз бўлмаслиги. Агар эгаси хоҳласа, ўзининг ихтиёри экани.

7. Чорва ҳайвонларининг яйловда боқиладиганидан закот берилиши. Демак, чорва ҳайвонларидан закот олишда умумий шартлардан бошқа хусусий шартлар ҳам бор экан. Кези келганида бу шартлар ҳақида батафсил тўхталиб ўта қолайлик.

Чорва ҳайвонлари закотининг шартлари:

1. Яйловда ўтлайдиган бўлиши. Яъни, йилнинг кўп қисмида оммавий яйловда ўтлаб, қорин тўйғазиб, семириб, болалаб юриши. Йилнинг баъзи вақтида кўлдан ем еса ҳам бўлаверади. Йилнинг кўп қисмида кўлда боқилган ҳайвонлардан закот берилмайди. Чунки уларни боқишга шахсий меҳнат ва сарф-харажат кўп кетган бўлади.

Йилнинг кўп қисмида яйловда боқилган ҳайвонларга эса, меҳнат ҳам, сарф-харажат ҳам жуда оз кетади. Асосан, кўпчиликнинг ҳақи бўлмиш яйловдан фойдаланилади. Шунинг учун кўпчилик ичидаги камбағал-мискинларга закот бериш керак бўлади.

Уламоларимиз ушбу шартни чорва ҳайвонлари закотиға киритишлари учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларидан қуйидаги далилларни

олганлар:

1. Биз ўрганаётган ушбу ҳужжатда қўйларнинг яйловда ўтлайдиган қисмдангина закот олиниши айтилган.

Имом Аҳмад, Имом Насайй ва Имом Абу Довуд раҳматуллоҳи алайҳимлар Баҳз ибн ҳаким, унинг отаси ва бобоси розияллоҳу анҳумлардан ривоят қилган ҳадисда:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«ҳар бир яйловда ўтлайдиган туянинг қирқтасидан битта Бинти Лабун», деганларини эшитдим», дейилган.

Ушбу икки ҳадисда чорва ҳайвонлари закоти учун яйловда боқилган бўлиши шарт қилиб қўйилганлиги кифоя қилади. Закот тўғрисидаги ҳар бир ҳадисда бу нарса айтиб ўтилиши шарт эмас.

2. Ишчи ҳайвон бўлмаслиги.

Чорва ҳайвонларининг ишчисидан – аравага, омонга қўшиладиган, юк ташишга ишлатиладиган, миниладиган, обжувозда, сув чиқаришда ёки шунга ўхшаш ишларда фойдаланадиганидан закот олинмайди. Чунки бундай ҳайвонлар ҳолати аслия ва иш воситаси ҳисобланади, ўсувчи мол эмас.

Иккинчидан, уларни ишга солиб топилган нарсалардан закот чиқарилади. Ана ўша закот йўлида хизмат қилганлари учун ҳам уларнинг ўзларидан закот олинмайди.

Бунга далиллар қуйидагилар:

а. Абу Довуд Али розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда:

«Ишчи қорамолларда садақа йўқ», дейилган.

б. Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда:

«Ер ҳайдовчи ҳайвондан садақа йўқ», дейилган.

в. Абу Довуд Зухайрдан ривоят қилган узун ҳадисда, жумладан:

«Ишчи (ҳайвон)лардан садақа йўқ», дейилган.

3. Нисобга етган бўлиши.

Бу хусусда юқорида кўп айтилди. Ўрганаётган ривоятимиз ҳам шу маънода келмоқда.

4. Бир йил ўтган бўлиши.

Бу хусусда ҳам муфассал баён қилинди. Далиллар ҳам келтирилди. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам, рошид халифалар, мусулмонлар жумҳури бунга амал қилганлари айтиб ўтилди.

Туядан олинадиган закот жадвали:

Туянинг нисоби	Олинадиган закот
5 тадан 9 тагача	Битта қўй
10 тадан 14 тагача	Иккита қўй
15 тадан 19 тагача	Учта қўй
20 тадан 24 тагача	Тўртта қўй
25 тадан 35 тагача	Битта Бинти Мухоз (1 ёш урғочи туя)
36 тадан 45 тагача	Битта Бинти Лабун (3 ёшга ўтган урғочи туя)
46 тадан 60 тагача	Битта ҳикқа (3 ёшдан 4 ёшга ўтган урғочи туя)
61 тадан 75 тагача	Битта Жазаъа (4 ёшдан 5 ёшга ўтган урғочи туя)
76 тадан 90 тагача	Иккита Бинти Лабун.
90 тадан 120 тагача	Иккита ҳикқа

Туянинг сони бир юз йигирматадан ортгандан кейин чиқариладиган закот ҳақида уламоларимиз икки хил йўл тутишган. Чунки бу ҳақдаги далил-ҳужжатлар икки хил келган:

1. ҳанафий мазҳаби бўйича туянинг сони бир юз йигирма битта бўлганидан бошлаб, юз йигирматанинг закотиға туяға закот бериш бошланган вақтдаги закот

қўшилиб худди аввалгидек ортиб бораверади, икки юзга етганда яна қўшимча қўшиш қайтадан бошланади, дейилган.

2. Бошқа мазҳабларда эса, ҳар кирктасида битта Бинти Лабун, ҳар элликтасида битта ҳикқа қўшилиб бораверади.

Ҳанафий мазҳаби бўйича бир юз йигирматадан ошган туялар закоти жадвали

Туялар сони

125	Иккита ҳикқа туя ва битта қўй
130	Иккита ҳикқа туя ва иккита қўй
135	Иккита ҳикқа туя ва учта қўй
140	Иккита ҳикқа туя ва тўртта қўй
145	Иккита ҳикқа туя ва Бинти Мухоз
150	Учтага ҳикқа туя
155	Учта ҳикқа туя ва битта қўй
160	Учта ҳикқа туя ва иккита қўй
170	Учта ҳикқа туя ва учта қўй
175	Учта ҳикқа туя ва тўртта қўй
186	Учта ҳикқа ва битта Бинти Мухоз
196	Тўртта ҳикқа
200	Тўртта ҳикқа ёки бешта Бинти Лабун.

Ҳанафий мазҳабининг бу ҳақдаги далиллари:

1. Абу Довуд, Исҳоқ ибн Роҳавайҳ ва Таҳовийлар қилган ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Амр ибн ҳазмнинг отасига ёздириб берган мактубда туя бир юз йигирматадан ошгандан кейин ҳар элликтасига битта ҳикқа қилиб, зиёдасининг ҳар бештасига битта қўй қўшиш ёзилган.

2. Ибн Масъуд ва Осим ибн Зомра розияллоҳу анхудан ҳам шу ривоят келган.

**Бошқа мазҳаблар бўйича бир юз йигирматадан
ошган туялар закоти жадвали**

Туялар сони Бериладиган закот миқдори

121 тадан 129 гача	Учта Бинти Лабун
130 тадан 139 гача	Битта ҳиққа ва битта Бинти Лабун
140 тадан 149 гача	Иккита ҳиққа ва битта Бинти Лабун
150 тадан 159 гача	Учта ҳиққа
160 тадан 169 гача	Тўртта Бинти Лабун
170 тадан 179 гача	Битта ҳиққа ва иккита Бинти Лабун
180 тадан 189 гача	Иккита ҳиққа ва иккита Бинти Лабун
190 тадан 199 гача	Учта ҳиққа ва битта Бинти Лабун
200 тадан 209 гача	Тўртта ҳиққа ёки бешта Бинти Лабун

Шофеъий, Моликий ва ҳанбалийларнинг далиллари:

1. Ушбу биз ўрганаётган ривоят: ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг Анас розияллоҳу анҳуга ёзиб берган мактублари.

2. Ибн Умар розияллоҳу анҳу Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам закот тўғрисида мактуб ёздириб, қиличларига қўшиб қўйдирганларини, у зотнинг вафотларидан кейин ҳазрати Абу Бакр ва ҳазрати Умар розияллоҳу анҳумлар ўша мактубга амал қилганларини айтиб, мактубнинг матнини ривоят қилган.

Ҳар бир мазҳаб ўз далилини тўғри, муҳолиф тарафникини заиф дейиши, ҳар ким ўз ижтиҳоди бўйича амал қилишга даъват қилиши бу табиий нарса. Аммо бу

масалани чуқур ўрганган ҳамаср уламоларимиз Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам икки хил мактубни шароитга қараб, яна бошқа омилларни ҳисобга олиб ёздирган бўлсалар керак, шунинг учун бу маълумотларни заиф ёки амалдан қолган, дейиш ўрнига шароитга қараб амал қилиш маъносида қабул қилиш керак, дейдилар.

Ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг ҳазрати Анас ибн Молик розияллоҳу анҳуга ёзиб берган мактубида қўйнинг нисоби ва ундан чиқариладиган закот миқдори ҳам зикр қилинган. Шунинг учун бу масалани ҳам ўрни келганда батафсил ўрганиб ўтайлик. Фақат эчки ҳам қўй ҳисобида бўлишини унутмаслигимиз керак.

Қўйнинг сони қирқтага борганда нисобга етади ва ундан бир дона қўй закотга чиқарилади. Қўйларнинг умумий сони ўттиз тўққизта бўлса ҳам закот фарз бўлмайди. Эгаси закот бериш-бермасликни ўзи билади. Бераман деса, беради, бермаса, гуноҳкор бўлмайди.

Қирқтадан то бир юз ўн тўққизтагача бўлган қўйлардан бир дона қўй закотга берилади. Бир юз йигирматага етгандан сўнг икки юзга етгунча иккита қўй берилаверади. Икки юздан ўтганидан кейин эса учта қўй берилади.

Уч юздан ошгандан кейин эса ҳар юзидан битта қўй закотга чиқарилади. Бунда қўй боқишни кўпайтириш мақсадида у қанча кўп бўлса, ундан шунча оз закот олиш йўлга қўйилган.

Қўйдан олинадиган закот жадвали

Қўйнинг сони

1 тадан 39 гача

40 тадан 120 гача

121 тадан 200 гача

201 тадан 399 гача

Олинадиган закот

Закот йўқ

Битта қўй

Иккита қўй

Учта қўй

400 тадан 499 гача
500 тадан 599 гача
600 тадан 699 гача

Тўртта қўй
Бешта қўй
Олтита қўй ва ҳоказо, ҳар
юзидан биттадан қўй

Шу ерда яна бир масалани баён қилиб ўтиш лозим: чорва ҳайвонларининг болаларидан закот олинадими ёки йўқми? Уламолар бу масалага турлича қарашган:

ҳанафий мазҳаби бўйича агар ҳайвонлар фақат қўзи, улоқ, бузоқ ёки бўталокдан иборат бўлса, закот олинмайди. Чунки қирқта сут эмадиган қўзиси ёки бешта сут эмадиган бўталоғи бор одам бой ҳисобланмайди. Аммо оналарнинг сони нисобга етган бўлса, болаларини ҳам уларга қўшиб санаб, закот олинади.

Чорва ҳайвонларидан закот олишда бир сон билан иккинчисининг орасида қўп сон қўйиш, мисол учун, қўйда 40 тадан битта, 120 тадан иккита закот олиш ўша кичик болалари эътиборидан бўлган. ҳанафий мазҳабининг бу сўзи қўпчилик томонидан қўллаб-қувватланган.

ҚОРАМОЛНИНГ ЗАКОТИ

1104 – عَنْ مُعَاذٍ τ قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ ρ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ

أَتَّخِذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ نَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1104. Муоз розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мени Яманга юбордилар ва ҳар бир ўттиз сигирдан битта эркак ёки урғочи бир ёшли бузоқ олишимни ва ҳар бир

қирқтадан бир дона икки ёшли урғочи бузоқ олишимни амр қилдилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган, ҳоким «саҳиҳ» деган.

1105- وَعَنْهُ قَالَ: أَمَرَنِي رُحْلٌ أَنْ لَا أَخُذَ مِنَ الْبَقَرِ شَيْئًا حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ فَفِيهَا عِجْلٌ تَابِعْ جَذْعُ أَوْ جَذَعَةٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا بَقَرَةٌ مُسِنَّةٌ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1105. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам менга қорамол ўттизтага етмагунча ҳеч нарса олмаслигимни амр қилдилар. Қачон ўттизтага етса, ундан бир дона онасига эргашиб юрган бир ёшли эркак ёки урғочи бузоқ. Бу то қирқтага етгунча. Агар унга етса, икки ёшли ғунажин».

Насай ривоят қилган.

Шарҳ: Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан қилинаётган ушбу икки ривоятдан уламоларимиз қорамол закотиға тегишли кўпгина ҳукмларни олишган. Қорамол деганимизда мол ва қўтос эътиборға олинишини унутиб қўймаслигимиз керак.

Ушбу икки ривоятдан олинандиган ҳукмлар:

1. Қорамолдан закот бериш фарз экани.

Буни аввал ўтган ҳадисларнинг бирида ҳам ўрганган эдик. Унда қайси бир одамнинг туяси, қорамол ва қўйи бўлатуриб закотини бермаса, қиёмат куни улар энг семиз ҳолларида келиб, эгаларини туёқлари билан тепкилаб, оғизлари билан тишлаб, шохлари билан сузиши ҳақида сўз кетган эди.

2. Қорамол ўттизтага етмагунча закот йўқлиги.

3. Қорамолнинг нисоби ўттизтага етган бўлиши.

Қорамол закоти жадвали

1106- عَنْ أَنَسٍ ٢ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَةِ الَّتِي
فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشِيَةَ
الصَّدَقَةِ. وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ.
رَوَاهُ الْخُمَسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

1106. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Абу Бакр розияллоху анху у кишига Расулуллох соллаллоху алайҳи васаллам фарз қилган (закот) нарса ҳақида ёзган мактубида:

«Садақадан кўрқиб, айри-айрини жам қилинмайди ва жам бўлиб тургани айириб ташланмайди. Икки аралаштирган киши ўзаро ҳисоб қилиб олишади», дейилган эди».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиснинг маъноси кенг эканидан уламоларимиз у ҳақида турли фикрлар айтиб, турлича шарҳ қилганлар. Чунончи айириб ташловчи ким? Молнинг эгасими ёки садақа олувчи омилми? Айриб ташлаш қандок бўлади-ю, жам қилиш қандок бўлади, деган маъноларда ижтиҳодлар бўлган.

Мол эгасининг айириб ташлаши ўз фойдасини кўзлаб, садақани озроқ беришга уриниш сифатида бўлмаслиги керак.

Мисол учун, иккита шерикнинг 201та қўйи бор, улар учта қўйни закотга беришлари керак. Лекин улар закотчи келганида қўйларни бўлиб ташлаб, ҳар бири 100та ва 101та

қўйи борлигини кўрсатади. Натижада учта ўрнига иккита қўйни закотга беришади, биттаси ўзларида қолади.

Закот берувчининг қўшиб юбориши эса, икки кишида қирқтадан қўй бўлади. Икковлари биттадан, жами иккита қўйни закотга беришлари керак. Лекин закотчи келганида икковлари қўшиб юбориб, саксонта қўй бор, деб кўрсатишади ва закотчи улардан битта қўйни закотга олади.

Закотчининг айириши ва қўшиши бунинг тескараси бўлади. У кўпроқ закот олишга уринади. Иккита одам булар бизнинг қўйларимиз, деб саксонта қўйни кўрсатса, икки киши қўшиши мумкин эмас, ажратиб икковингдан алоҳида закот оламан, дейди ва саксонта қўйни қирқтадан иккига бўлиб, биттанинг ўрнига иккита қўйни закотга олади.

Шунингдек, иккита одамда 101 тадан қўй бўлса, икковинг қўшишинг керак, дейди-да, қўшиб 202 та қилиб, иккитанинг ўрнига учта қўйни закотга олади.

ҳанафий мазҳабида чорва молларини аралаштириб шерик бўлиш закот масаласига таъсир қилмайди. ҳар ким ўз улушининг закотини ўзи бераверади.

Бошқа мазҳабларда эса аралаштириб юборишнинг таъсири бор, уларга битта мулк эгасининг муомаласи қилинади. Улар молни аралаштириб шерик бўлишнинг закотга таъсири бўлиши учун тўртта шарт бор, дейишади.

1. Шерик бўлиш закотдан қочиш мақсадида бўлмасин.

2. Ҳар икки томоннинг ҳайвони бир-бирига қўшиладиган ҳайвонлардан бўлиши керак. Мисол учун, қўй-эчки.

3. Икки шерик ҳам закотни адо эта оладиган сифатга эга бўлиши керак. Яъни, мусулмон, ҳур, болиғ, оқил, нисоб эгаси бўлиши керак.

4. Икковларининг чўпони, эркак ҳайвонлари, сув ичадиган жойи, яйлови, кўраси бир бўлиши керак.

Ушбу шартлардан келиб чиқиб, ҳар тараф ҳадисни ўз ҳолича тушунади, лекин нима бўлганда ҳам хийла йўли билан закотдан қочиб қолмаслик керак, закот берувчига зулм ҳам бўлмаслиги лозим.

بيان العوض إذا فقد المطلوب

ЗАКОТГА ЛОЙИҒИ БЎЛМАСА, ЎРНИГА БОШҚАНИ ОЛИШ ҲАҚИДА

1107- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ τ كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَةِ

الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ رَسُولُهُ ρ مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةُ الْجَذَعَةِ
وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا
شَاتَيْنِ إِنْ اسْتَيْسَرَتْ لَهُ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ
الْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ الْحِقَّةُ وَعِنْدَهُ الْجَذَعَةُ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْجَذَعَةُ
وَيُعْطِيهِ الْمُصَدَّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ
الْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ إِلَّا بِنْتُ لَبُونٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيُعْطِي شَاتَيْنِ أَوْ
عِشْرِينَ دِرْهَمًا وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ
مِنْهُ الْحِقَّةُ وَيُعْطِيهِ الْمُصَدَّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ وَمَنْ بَلَغَتْ
صَدَقَتُهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ
وَيُعْطِي مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتُ مَخَاضٍ
وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيُعْطِيهِ الْمُصَدَّقُ

عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَى وَجْهِهَا
وَعِنْدَهُ ابْنٌ لَبُونٍ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو
دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1107. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Абу Бакр унга Аллоҳ Ўз Расули соллаллоҳу алайҳи васалламга амр қилган садақа фарзини ёзганида қуйидагилар ҳам бор эди:

«Кимнинг ҳузуридаги туяси закотиға Жазаъа берадиган даражага етса-ю, унинг Жазаъаси бўлмай ҳиққаси бўлса, ундан ҳиққа қабул қилинади ва у билан бирга имкони бўлса иккита қўй ҳам олинади. (Агар қўй бериш) имкони бўлмаса, йигирма дирҳам олинади.

Кимнинг ҳузуридаги (туя)си ҳиққани закотга берадиган даражага етса-ю, унинг ҳиққаси бўлмай Жазаъаси бўлса, ундан Жазаъа қабул қилинади ва садақачи унга йигирма дирҳам ёки иккита қўй беради.

Кимнинг ҳузуридаги (туя)си ҳиққани закотга берадиган даражага етса-ю, унинг ҳиққаси бўлмай Бинти Лабун бўлса, ундан ўша қабул қилинади ва у яна иккита қўй ёки йигирма дирҳам беради.

Кимнинг закоти Бинти Лабунга етса-ю, унинг ҳиққаси бўлса, ундан ҳиққа қабул қилинади ва садақачи унга йигирма дирҳам ёки иккита қўй беради.

Кимнинг закоти Бинти Лабунга етса-ю, унда у йўк бўлса ва унинг Бинти Мухози бўлса, ундан ўша қабул қилинади ва яна йигирма дирҳам ва иккита қўй ҳам беради.

Кимнинг закоти Бинти Мухозга етса-ю, унда у бўлмай Бинти Лабун бўлса, у қабул қилинади ва садақачи унга йигирма дирҳам ёки иккита қўй беради.

Агар унинг кўнгилдагидек Бинти Мухози бўлмаса-ю, Бинти Лабуни бўлса, ўша ундан қабул қилинади ва у билан бирга қўшиб ҳеч нарса бермайди».

Бухорий, Абу Довуд ва Насайий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда келган тушунтиришлар айниқса, закотчилар учун ниҳоятда зарур. Закот олиш пайтида туялар сонига биноан, маълум ёшдаги ва сифатдаги туяни закотга олиш керак бўлиб қолди, дейлик. Лекин ўша ёшдаги ва сифатдаги туя мазкур туялар ичида йўқ. Бу ҳолатда нима қилинади?

Лозим бўлган туядан кичик ёшдаги туя олинади-да, камига иккита қўй олинади. Агар қўй бўлмаса, йигирма дирҳам, яъни, икки қўйнинг нархи олинади.

Агар лозим бўлган туядан катта ёшдаги туя бўлса, буни ҳам қабул қилса бўлади. Аммо ортиғини закот вазифадори закот берувчига икки қўй ёки йигирма дирҳам пул шаклида қайтариб беради. Ушбу қоида бошқа ҳайвонларда ҳам ўзига хос равишда ишлатилади. Агар кичик ёшдаги урғочи ҳайвон ўрнига катта ёшдаги эркак ҳайвон олинса, ҳеч нарса олинмайди.

Мулоҳаза қиладиган бўлсак, закотга олинадиган ҳайвонларда урғочиси устун кўрилади. Чунки урғочи ҳайвоннинг камбағаллар қўлига тушиб қўпайиши назарда тутилган.

شَرَطُ زَكَاةِ الْمَاشِيَةِ

ЧОРВА ҲАЙВОНЛАРИ ЗАКОТИ ШАРТИ

1108- عَنْ أَنَسٍ ؓ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ؓ كَتَبَ لَهُ الصَّدَقَةَ الَّتِي أَمَرَ

اللَّهُ رَسُولُهُ ρ وَلَا يُخْرَجُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ وَلَا ذَاتُ عَوَارٍ وَلَا تَيْسٌ إِلَّا

مَا شَاءَ الْمُصَدِّقُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

1108. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Абу Бакр унга Аллоҳ Ўз Расулига амр қилган закотни ёзганида:

«Закотга қари, ғилай ва қўчқор чиқарилмайди. Магар садақа берувчи хоҳласа, майли», дейилган эди».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, закотга чиқариладиган ҳайвонда айб бўлмаслиги керак. Чунки уни камбағал одам олгандан кейин фойдаланиши лозим. Қариб, тиши тушган ҳайвонни олиб нима фойда топилади? Шунингдек, ғилай ёки бозорда ўтишига монелик қиладиган баъзи айблари бор ҳайвонлар ҳам камбағал кишига кўзланган фойдани бермайди. Қўчқор ёки така эса, закот берувчи учун керак бўлади. Шунинг учун унинг розилиги бўлса, олиш мумкин, бўлмаса, йўқ.

1109 – عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْغَضَرِيِّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ:

ثَلَاثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ فَقَدْ طَعِمَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ عَبْدَ اللَّهِ وَحْدَهُ وَأَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَعْطَى زَكَاةَ مَالِهِ طَبِيبَةً بِهَا نَفْسُهُ رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلَّ عَامٍ وَلَا يُعْطِي الْهَرَمَةَ وَلَا الدَّرَنَةَ وَلَا الْمَرِيضَةَ وَلَا الشَّرْطَ اللَّيْمَةَ وَلَكِنْ مِنْ وَسْطِ أَمْوَالِكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَسْأَلْكُمْ خَيْرُهُ وَلَمْ يَأْمُرْكُمْ بِشَرِّهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّبْرَانِيُّ.

1109. Абдуллоҳ ибн Муовия ал-ўозирий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уч нарса бор, ким уларни қилса, иймон таъмини тотган бўлади. Ким Аллоҳнинг ёлғиз Ўзига ибодат қилса ва, албатта, «Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ» деса, молининг закотини ихлос ва чин қалбдан ҳар йили иона ўлароқ берса. Қарисини, ифлосини, касалини, сутсизини бермаса. Лекин молингизнинг ўртасидан бўлса. Албатта, Аллоҳ сиздан яхшисини сўрагани йўқ, ёмонига амр қилгани ҳам йўқ», дедилар».

Абу Довуд ва Табароний ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг ровийи Абдуллоҳ ибн Муовия ал-ўозирий Қайсдан бўлган ўзира исмли кишининг сулоласидандир. У киши фақат ушбу ҳадисни ривоят қилган, холос.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Ёлғиз Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилишнинг аҳамияти.

2. Закот йилига бир марта фарз экани.

3. Закотни ихлос билан чин қалбдан бериш кераклиги.

4. Қари ҳамда ифлос, касал ва сутдан қолган ҳайвонларни ҳам закот қилиб бермаслик кераклиги.

5. Энг яхши ёки энг ёмон ҳайвонларни эмас, ўртача ҳайвонларни закотга бериш кераклиги. Шунда камбағаллар ҳам, бойлар ҳам хафа қилинмаган бўлади.

1110 - عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ﷺ

قَالَ: فِي كُلِّ سَائِمَةٍ إِبِلٍ فِي أَرْبَعِينَ بَنْتٍ لَبُونٍ وَلَا يُفَرَّقُ إِبِلٌ عَنْ حَسَائِبِهَا مَنْ أَعْطَاهَا مُؤْتَجِرًا بِهَا فَلَهُ أَجْرُهَا وَمَنْ مَنَعَهَا فَإِنَّا آخِذُوهَا وَشَطَرُ مَالِهِ عَزْمَةٌ مِنْ عَزَمَاتِ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ لَالٍ مُحَمَّدٍ مِنْهَا شَيْءٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1110. Баҳз ибн ҳакимдан, отасидан ва бобосидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Барча яйловда боқилган туянинг қирқтасидан Бинти Лабун. Туялар ҳисоб юзасидан тарқатиб юборилмайди. Ким улардан ажр олиш умидида бўлса, ажр олади. Ким у(закот)ни ман қилса, биз уни ҳам, молининг ярмини ҳам олувчидирмиз. Бу Роббимизнинг азму қарорларидан бир фарздир. Оли Муҳаммад учун ундан ҳеч нарса йўқ».

Абу Довуд ва Насайлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Яйловда ўтлайдиган ҳайвонлардан закот олиниши.
2. Туяси қирқтага етган кишидан закотга битта Бинти Лабун туя олиниши.
3. Закотдан қочиб тўпланган туяларни тарқатиб, ҳисобини озайтиришга уриниш мумкин эмаслиги.
4. Закотни ажр олиш ниятида бериш кераклиги. Риёкорлик, садақачини рози қилиш, вазифадан қутулиш каби ишлар бўлмаслиги керак.
5. Закотни бермаган кишидан Ислоом мажбуран олади ва кўшимчасига жазо сифатида қолган молини иккига бўлиб туриб, садақачи хоҳлаган қисми ҳам олинади.
6. Закот Аллоҳ таоло азму қарор ила фарз қилган ибодатлардан бири экани.
7. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг аҳллариға, оила аъзолариға закот олиш умуман жоиз эмаслиги.

Бу жуда ҳам улуғ бир қоидадир. Кишиларни Пайғамбаримизга қариндошлиги учун садақалардан маҳрум қилиш бошқа камбағалларнинг эътиборини ва ташвишини қилишдан иборатдир. Агар Оли Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга садақа олиш жоиз бўлганида ҳамма уларга беришга ҳаракат қилар эди.

1111- وَلِأَيِّ دَاوُدَ مِنْ رِوَايَةِ عَلِيٍّ ط: وَفِي الْبَقَرِ فِي كُلِّ

ثَلَاثِينَ بَيْعٍ وَفِي الْأَرْبَعِينَ مُسِنَّةً وَلَيْسَ عَلَى الْعَوَامِلِ شَيْءٌ.

1111. Абу Довуд Али розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда:

«Қорамолнинг ҳар ўттизтасидан бир ёшли бузоқ ва ҳар қирқтасидан икки ёшли ғунажин. Ишчи(мол)ларга ҳеч нарса йўқ», дейилган.

وَلِلشَّافِعِيِّ: لَيْسَ فِي الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ الْعَوَامِلُ صَدَقَةً.

Шофеъийнинг ривоятида эса:

«Туя ва қорамолнинг ишчиларида садақа йўқдир», дейилган.

Шарҳ: Уламоларимиз чорва ҳайвонларидан закот фарз бўлиши учун улар ишчи ҳайвонлари сифатида ишлатилмайдиган бўлиши керак, деган шартни ушбу ҳадисдан олганлар. Аввал айтганимиздек, ишчи ҳайвонлари ҳожати аслияга киради, ҳунар асбоби каби эътибор қилинади ҳамда уларнинг ишидан келган самарадан закот олингани учун ўзларидан закот олинмайди.

Иккинчидан, бу ҳадисда қорамолнинг нисоби ва ундан олинадиган закот ҳажми ҳам белгилаб берилмоқда.

Ўттизта қорамол нисобга етган бўлади ва улардан бир ёшли эркак ёки урғочи бузоқ закотга олинади. Садақачи мулоҳаза қилиб эркак бузоқ камбағалларга фойдали бўлса, олади, бўлмаса, урғочисини олади.

Молнинг сони қирқтага етганида икки ёшли урғочи бузоқ олинади. Кейин ҳисоб ўттиз ёки қирққа бўлинадиган

бўлгунича қараб турилади. Молнинг сони кўпайиб ўттиз ва қиркка бўлинадиган бўлганида ўттизтасидан бир ёшли бузоқ, қирктасидан икки ёшли урғочи бузоқ олиनावеради.

Масалан, олтмишга етганида иккита ўттизга тенг бўлади ва иккита бир ёшли бузоқ олинади. Етмишга етганда бир ўттиз, бир қирк бўлади. Демак, битта бир ёшли, битта икки ёшли бузоқ олинади.

1112- عَنْ مُعَاذٍ τ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ρ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1112. Муоз розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мени Яманга юбордилар ва:

«Дондан дон олгин, қўйдан совлиқ олгин, туядан эркак туя, қорамолдан сигир олгин», дедилар».

Абу Довуд ва ҳоким ривоят қилган ва «сахих», деган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан уламоларимиз ҳар бир нарсанинг закотини ўз жинсидан олинади, деган қоидани чиқарганлар.

1113- عَنْ ابْنِ عُمرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ اسْتَفَادَ مَالًا فَلَا زَكَاةَ عَلَيْهِ حَتَّى يَجُولَ عَلَيْهِ الْخَوَلُ عِنْدَ رَبِّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1113. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким мол фойда қилса, ундан эгасининг ҳузурида

бир йил ўтмагунича закот йўқ», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдаги «Ким мол фойда қилса», деган жумлани йил давомида асл молига қўшимча даромад олса, деб тушунишимиз керак. Демак, унга ҳам бир йил тўлгандан кейингина закот беради. Ушбу ҳадиси шариф ҳам нисобга етган мол ўз эгаси ҳузурида тўлиқ бир йил тургандан кейин закот фарз бўлишига далилдир. Бир йил деганимизда мусулмон йил ҳисоби (қамарий йили) кўзда тутилади.

Ушбу мажмуадаги ҳадисларда келган аҳкомлардан нисоб, бир йил ўтиши, закотга олинадиган ҳайвонларнинг сони ва ёши, эркак-урғочилиги аввал батафсил ўрганилди. Фақат закотга олишга ярамайдиган ҳайвонлар ва қайси сифатдагисини олиш афзаллиги ҳақида бир оз батафсил сўз юритишимизга тўғри келади.

Чорва молларидан закотга олинадиганлари:

1. Айблардан саломат бўлган ҳайвонлар закотга олинади. Касал, майиб-мажруҳ, қари, тиши тўкилгани ва манфаатини ноқис қиладиган бошқа айблари бор ҳайвонлар олинмайди. Бунга далил ушбу оят: Аллоҳ таоло Бақара сурасида: «Ифлосини қасд қилиб, ундан нафақа қилманг», деган.

Ушбу фаслда зикри келган:

«Закотга қари, ғилай ва қўчқор чиқарилмайди. Магар садақа берувчи хоҳласа, майли», деган ҳадис.

Садақа берувчи қўчқорни хоҳласа, беради. Бошқасида унинг хоҳиши шарт эмас. Чунки қўчқорда унинг манфаати бор.

Мазкур айбларга эга ҳайвонларни закотга олмасликда фақирларнинг манфаатини ҳимоя қилиш бор.

Айби бор ҳайвонни олишга мажбур бўлиб қолиш ҳамма ҳайвонлар айбли бўлгандагина мумкин.

2. Закотга урғочи ҳайвонлар олинади.

Фақат икки ҳолатда эркак ҳайвон закотга олиниши мумкинлиги ҳадисларда зикр қилинган.

Ўттизта сигирдан олинадиган закот бир ёшли эркак ёки урғочи бузоқ бўлиши ва Бинти Мухоз туя топилмаганида ўрнига Бинти Лабун олинади. ҳанафий мазҳабида мол ва қўйда ораларидаги фарқ кам бўлгани учун урғочининг ўрнига эркак олса бўлади, дейилган.

Закотга урғочи ҳайвонларни олишнинг тайин қилинишида ҳам камбағалларнинг фойдаси кўзланган. Чунки уларни боқиб кўпайтириш мумкин ва бу билан камбағал кишига ўзининг иқтисодий ҳолини ўнглаб олишга, ўзи учун, жамияти учун ҳайвонот бойлигини кўпайтиришга ҳисса қўшишга шароит яратилади.

3. Закотга олинадиган ҳайвонларнинг ёшига эътибор.

ҳадисларда закотга олинадиган ҳар бир ҳайвоннинг ёши зикр қилинган. Араб тилида маълум ёшгача ҳар ёшдаги ҳайвонни алоҳида ном билан аталиши шунга имкон берган.

Ҳадисларда қорамолдан бир-икки ёшлари закотга олиниши, туядан бир, икки, уч ва тўрт ёшлиги олиниши айtilган. Чунки мазкур ёшлардан кичик бўлса, камбағалларнинг, ортиқ бўлса, бойларнинг ҳақи қуяр эди.

Қўй ва эчкиларга келганда эса турли фикрлар айtilган. Чунки араб тилида уларнинг ҳадисда келган номлари олти ойлигига ҳам, ўн ойлигига ҳам, бир ёшига ҳам айtilар экан. Ана шу эътибордан уламоларимиз турли фикрларни айтганлар. Бирлари олти ойлик қўзи ва улоқлар ҳам бўлади, десалар, бошқалари бир ёшли бўлиши шарт, деганлар.

Туянинг закотида талаб қилинган ёшдагиси топилмаса, унинг ўрнига кичик ёшдагисини олиб, устига иккита қўй ёки йигирма дирҳам олиш, ёхуд катта ёшдагиси олинса, закот берувчига иккита қўй ёки йигирма дирҳам қайтариб бериш мумкин эканлигини ўтган ҳадислардан бирида

ўргандик.

4. Закотга олинадиган ҳайвон ўртача бўлиши керак. Бу маънони юқорида ўрганган ҳадисларимизда мулоҳаза қилдик.

Шунингдек, Ибн Абу Шайба раҳматуллоҳи алайҳи ривоят қилган ҳадисда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақага олинган туялар ичида бир чиройли туяни кўриб қолиб, садақачидан аччиқлари чиққан ва:

«Бу нима?!» деганлар.

«Мен уни иккита туянинг ўрнига олдим», деган закотчи.

«Ундок бўлса, майли», деганлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам».

Закотга болалик ҳайвон, семиртириш учун боқилаётган ҳайвон ва ҳомиладор ҳайвон ҳам олинмайди.

Имом Моликнинг «Муватто» номли китобларида Оиша розияллоҳу анҳудан келтирган ривоятда қуйидагилар айтилади:

«Умар ибн Хаттоб олдидан садақага олинган қўйларни олиб ўтилаётганида катта, елини тўла сутли совлиқни кўриб қолиб:

«Бу совлиқ қаёқдан келди?» деди.

«Садақага тушган совлиқ», дейишди.

Шунда Умар ибн Хаттоб:

«Бунинг аҳли ўз ихтиёри билан берган бўлмаса керак. Одамларни фитнага солманглар. Мусулмонларнинг кўзини қувонтирадиган нарсаларини олманглар», деди».

Бу масалада камбағалларга ҳам, бойларга ҳам зарар келтирмайдиган ўртача йўл тутиш керак.

ҲАЙВОНОТ БОЙЛИКЛАРИ ЗАКОТИГА ТЕГИШЛИ БОШҚА МАСАЛАЛАР

1. Закот молга фарз бўладими ёки мол эгаси

зиммасигами?

ханафий, Моликий ва Шофеъий мазҳабларида молга фарз бўлади, дейилган. Шунинг учун закоти фарз бўлганидан кейин мол ҳалокатга учраса, эгаси бошқа томондан закот топиб бериши шарт эмас. Аммо закот фарз бўлганидан кейин эгаси уни ишлатиб юборса, закотни топиб беради.

2. Закотга бериладиган ҳайвон ўрнига унинг қийматини берса бўладими?

ханафий мазҳабида закотга бериладиган ҳайвон ўрнига унинг қиймати берилса, бўлади, дейилади. Қиймат ҳар юртнинг ўз нархларида – закот берилаётган куннинг баҳосига қараб бўлади.

Имом Аҳмад ва Имом Байҳақий ривоят қилган ҳадисда ривоят қилинишича:

«Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам закотга олинган туялар ичида ўрқачи баланд, катта туяни кўриб қолиб закотчига:

«Сизларни одамларнинг яхши молларини олишдан қайтармаганмидим?» дедилар.

«Мен уни садақа туяларидан икки туянинг ўрнига олдим», деди закотчи. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам индамадилар».

Икки туянинг ўрнига бир туяни олиш қийматни олишга рухсат борлигини кўрсатади.

3. Бир жинсдаги ҳайвонларни қўшиб ҳисоблаш.

Аввал ҳам бир неча бор таъкидланганидек, қўй ва эчки, мол ва қўтос ҳамда арабий туя ва ажамий туя бир жинсдан ҳисобланади. Уларни қўшиб санаб, бир хил ҳайвондан олинганидек, закот олинаверади.

ОТНИНГ ЗАКОТИ ҲАҚИДА

Илмли кишилар ўртасида ва баъзи китобларда отнинг

закоти ҳақида икки хил фикр бор:

Баъзи уламолар отдан закот олинади, деганлар.

Бошқалари отдан закот олинмайди, деганлар.

Бу маълум турдаги отлар ҳақида айтилган гапдир. Бошқа бир неча от турлари ҳақида ҳеч қандай икки хиллик йўқ;

1. Миналадиган, ишлатиладиган ва жиҳодга тайёрланган отлардан закот олинмайди.

2. Тижорат учун сақланадиган отлардан эса, закот олинади.

3. Ем бериб боқиладиган отлардан закот олинмайди.

4. Насл учун ва қиймати ўсиши учун яйловда боқилаётган отлардан закот олинадими-йўқми, деган саволга уламолар икки хил жавоб берганлар:

Фуқаҳолар жумҳури бу каби отлардан закот олинмайди, деганлар. Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи эса, бундай отлардан закот олинади, деганлар.

Ҳар иккала томон ҳам далиллари келтирганлар. Иккала томон ҳам ўз далилини кучли, деб, қарши тарафнинг далилини кучсиз, деган.

Ақлий далилга келганда эса, Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг далиллари кучли чиқади. Чунки баъзи жойларда отлардан туяга қараганда кўпроқ фойда олинади, шундай экан, нима учун туядан закот олинади-ю, отдан олинмайди?!

Ҳанафий мазҳаби уламолари отнинг нисоби ва ундан чиқариладиган закот миқдори ҳақида бир неча хил фикр билдирганлар. Улардан мақбулроғи, нисоб бешта от бўлиб, бериладиган закот ҳар бир отдан бир динор. Ёки отнинг нарҳини пулга чақиб, ҳар икки юз дирҳамдан беш дирҳам чиқариш лозим.

БОШҚА ҲАЙВОНЛАР ЗАКОТИ

Ҳадисларда номи зикр қилинганларидан бошқа ҳайвонлардан закот олинмайдими? Бу масала билан қадимги уламоларимиз машғул бўлмаганлар. ҳамаср уламоларимиз эса, алоқалар ва маълумотлар кўпайгани эътиборидан бу масалани батафсил ўргандилар.

Уларнинг фикрлари бўйича, шаръий далилларда номлари зикр қилинган ҳайвонларга ўхшаш ҳайвонлар пайдо бўлса ва закот бериш шартлари мавжуд бўлса, улардан закот олинади.

Бундай ҳайвонларнинг нисоби ҳақида улар икки хил фикр айтишган. Баъзилари қиймати йигирма мисқол тиллонинг қийматига етса, деганлар.

Бошқалари бундай ҳайвонларнинг сони бештадан кам бўлмаслиги керак ва қиймат бешта туянинг ёки қирқта қўйнинг қийматига тенг бўлиши керак, деганлар. Охирги гап кучли ҳисобланади.

Бизнингча эса, ўша янги ҳайвоннинг қандоқ эканига ҳам қараш керак. Туяга яқинми, қорамолгами ёки қўй-эчкигами, шундан сўнг қиёс қилиш керак.

الباب الرابع في زكاة الزروع

ТЎРТИНЧИ БОБ

ЗИРОАТЛАР ЗАКОТИ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَكُونُوا لَكُمْ أَعْيُنٌ عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ فَلَتَنَزِّلُهَا بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

Аллоҳ таоло:

«Ва унинг ҳақини ҳосилини йиққан куни беринг. Исроф қилманг. Чунки у Зот исрофчиларни яхши кўрмас», деган (*Анъом, 141*).

Шарҳ: Ушбу оятда Аллоҳ зироат экинлари ҳосилини йиккан кунда ҳақини – закотини беришга амр қилмоқда. Бу зироат бойликларидан закот бериш фарз эканини билдиради.

1114- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسِ دُونِ صَدَقَةٍ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1114. Абу Саъид Худрий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Беш васакдан камда садақа йўқ. Беш заваддан камда садақа йўқ. Беш увқиядан озда садақа йўқ»,

дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятдаги ўлчовлар билан танишиб олайлик.

1. Васақ оғирлик ўлчови бўлиб, бир васақ 130.6 кг бўлади. Беш васақ эса 653 кг бўлади. Демак, зироат маҳсулоти 653 килограммга тенг бўлганда нисобга етган бўлади.

2. Завад – оз сонли туяга ишлатиладиган сўз. Туянинг сони бештага етишини аввал ўрганиб ўтдик.

3. Увқия – кумуш пулнинг ўлчовидир. Бир увқия қирқ дирҳамга тенгдир. Демак, кумуш пул икки юз дирҳамга етганида нисобга тенглашган бўлади.

Бизга бу бобда зироат бойликларига тегишли қисми керак, чунки ҳайвонот бойликларига тегишлисини ўрганиб ўтдик. Тилло-кумушникини эса, Аллоҳ хоҳласа, келажакда ўрганамиз.

1115- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: فِيمَا سَقَّتِ الْأَنْهَارُ

وَالْغَيْمُ الْعُشُورُ وَفِيمَا سَقَّتِ السَّانِيَةُ نِصْفُ الْعُشُورِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

وَفِي رِوَايَةٍ: فِيمَا سَقَّتِ السَّمَاءُ وَالْأَنْهَارُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ بَعْلًا الْعُشُرُ

وَمَا سُقِيَ بِالسَّوَانِي وَالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ.

1115. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Анҳорлар ва булутлар суғорган нарсалардан ушр (ўндан бир), сув чиқарувчи ҳайвон ила суғорилганидан ушрнинг ярми», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Осмон, анҳорлар, булоқлар ёки томиридан сув ичганларидан ушр. Сув чиқарувчи ҳайвонлар ва сув чиқарувчи асбоблар ила суғорилганларидан ушрнинг ярми», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан ишлаб чиқаришда ишлаб чиқарувчи томонидан сарфланган маблағ ва хизмат қанчалик қадр-қийматга эга эканлиги очиқ-ойдин кўриниб турибди. Экинларни суғориш учун инсон ўз хизмати ва маблағини сарфлаб сув чиқарганда ундан оддий ҳолатдагининг ярмича закот олиниши шуни кўрсатади.

Бу бобда келтирилган оят ва ҳадислар зироат бойликларидан закот бериш фарзлигини ҳам кўрсатади. Қолаверса, Аллоҳ таоло Бақара сурасида:

«Эй иймон келтирганлар, касб қилган пок нарсаларингиздан ва сизга ердан чиқариб берган нарсаларимиздан инфоқ қилинганлар», деган.

Ислом уммати зироат бойликларидан закот (ушр) ёки ушрнинг ярмини чиқариш фарзлигига доимо ижмоъ қилган. Зироат маҳсулотларидан закот чиқариш ҳақидаги ҳужжат ва далиллар ҳамда уларни тушуниш ҳам ҳар хил бўлганидан закот чиқариш масаласи ҳам турлича бўлган.

1. Ибн Умар ва яна бир гуруҳ салафлар зироат маҳсулотларидан фақат буғдой, арпа, хурмо ва майиздан закот чиқарилади, бошқаларидан чиқарилмайди, дейишган.

Улар далил сифатида иккита ҳадис келтирадилар. Унда ана шу тўрт нарса зикр қилинган, холос.

2. Моликий ва Шофеъий мазҳаблари одамларга қут бўладиган, яъни, ўз ихтиёрлари ила овқат қилиб оладиган нарсалар ва сақлаш мумкин бўлган зироат маҳсулотларидан закот берилади, бошқаларидан берилмайди, деганлар.

Уларнинг фикрича, ёнғоқ, бодом, писта каби нарсалардан закот олинмайди. Чунки улар оддий ҳолатларда қут ҳисобланмайди. Шунингдек, олма, анор,

нок, шафтоли, полиз экинлари ва шунга ўхшаш кўп турса айниб қоладиган маҳсулотлардан ҳам закот олинмайди.

Бу мазҳаблар фикрларини қувватлаш учун бир неча ҳадислар келтиришган, аммо у ҳадислар уламолар наздида кучли ҳужжат бўлиш даражасида эмас.

3. Имом Аҳмад ибн ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳининг мазҳаблари бўйича ҳар бир қуриладиغان, бир муддат боқий қоладиган ва ейиладиган нарсадан закот олинади. Бу мазҳаб олдингилардан кенгроқ қараб, полиз экинлари ҳамда турмайдиган мевалардан закот олинмайди, деб топган.

4. Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг мазҳабларида ердан чиққан ҳар бир нарсадан закот олинади. У кишининг ҳужжатлари:

Аллоҳ таоло Қуръони каримда: «Ва сизга ердан чиқариб берган нарсаларимиздан инфоқ қилинглари», деган.

У зот бирини айтиб, бошқасидан ажратмаган.

«Ва ҳосилини йиққан кунда ҳақини беринг», деган.

Ўша оятнинг аввалида боғ-роғларни, хурмони, зироатни, зайтунни ва анорни зикр қила туриб, кейин инфоқ қилишга амр қилган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Осмон суғорганларидан ушр, сув кўтариб суғорилганларидан ушрнинг ярми», деганлар. Қут бўладиган, бўлмайдиган ёки қурийдиган, қуримайдиган, демаганлар.

Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг мазҳабларини далил ва ақл томонидан ҳам, мантиқ ва воқелик томонидан ҳам кўпчилик уламолар қўллаб-қувватлашган. Улар барча зироат маҳсулотларидан закот бериш зарурлигини айтишган.

ЗИРОАТ МАҲСУЛОТИ НИСОБИ

Ўтган ҳадислардан зироат маҳсулотларининг нисоби беш васак эканлигини билдик. Ўша ҳадислар асосида жумхур уламолари беш васакдан кам миқдордаги зироат маҳсулотларидан закот олинмайди, дейдилар.

Абу ханифа раҳматуллоҳи алайҳи эса, зироат маҳсулотларининг озидан ҳам, кўпидан ҳам закот олинади, деб айтадилар. Бу гапни Иброҳим Наҳаъий, Ато ибн Абу Рабоҳ, Умар ибн Абдулазиз ва бошқалар ҳам айтганлар. Улар закот фарзлиги тўғрисидаги оят ва ҳадисларда нисоб ҳақида сўз йўқлигини ҳужжат қилиб келтирадилар.

ҳамаср уламоларимиздан баъзилари жумхурнинг қавлини қабул қилишган. Улар дон ва меваларнинг нисоби беш васак, деб билишади. Бир васак олтмиш соъ бўлса, дон ва меваларнинг нисоби уч юз соъ бўлади. Соъ маълум миқдордаги донни ўзига сиғдирадиган идиш бўлиб, унинг қанча оғирликдаги донни сиғдириши ҳақида уламолар турли миқдорларни айтганлар.

Нисобни аниқлашда маҳсулот қуриб, тозаланиб бўлгандан кейинги миқдор ҳисобга олинади. Тозаланмасдан қобиғи ёки бошоғи билан сақланадиган нарсаларни мутахассислар аниқлайдилар.

Табиий ҳолатда оқиб келадиган сув ила суғорилган экинлардан олинган зироат маҳсулотларидан ўндан бир ушр олинади. Сув чиқаришга чархпалак, ҳайвон ёки бошқа нарсаларни ишлатилган бўлса, ушрнинг ярми миқдорида закот олинади. Суғоришдан бошқа ишларда қилинган сарф-харажатлар эътиборга олинмайди.

Ҳар бир тур зироат маҳсулотнинг нисоби ва закот чиқариш алоҳида ҳисоб қилинади.

Ҳанафий мазҳаби бўйича вақф ерлардан чиққан зироат маҳсулотларидан ҳам закот олинади. Чунки зироат бойликлари закотида чиққан ҳосил эътиборга олинади. Ижарага берилган ердан чиққан маҳсулотлардан ушрни ҳанафий мазҳаби бўйича ижарага берувчи ажратиб бериши

лозим. Чикқан зироат маҳсулоти закот фарз бўлгандан кейин мулк эгасининг айбисиз нобуд бўлса, закот соқитдир.

Ерлар иккига бўлинади:

1. Ушр ерлари.

2. Харож ерлари.

Ушр ерлари қуйидаги ерлар:

Эгалари молик бўлиб туриб, Исломга кирганларнинг ерлари. Мадина, Тоиф, Яман, Баҳрайн ва Макка ерлари каби. Мусулмонлар билан эгалари орасида уруш бўлгандан кейин мусулмонлар қўлига ўтган ва хумс сифатида мужоҳидларга бўлиб берилган ерлар. Бешдан бир қисми Қуръонда айтилгандек тақсим қилинган ерлар.

Эгасиз ерларни давлат бошлиғи маълум кишиларга бўлиб берган бўлса ҳам ушр ери бўлади. Ўзлашмаган ерни мусулмонлар ўзлаштирсалар ҳам ушр ери ҳисобланади.

Харож ерлари қуйидаги ерлар:

Мусулмонлар ўша ер аҳли билан уруш қилиб эгаллаган, лекин бўлиб бермай мусулмонларнинг умумий мулки, деб эълон қилинган ерлар. Ироқ, Аҳвоз, Форис, Кирмон, Исфаҳон, Рай, Миср ва Мағриб ерлари харож ерлари бўлган.

Ёки мусулмонлар билан ўша ерларнинг аҳли орасида сулҳ тузилган бўлади. Нажрон, Давматул Жандад, Фадк, Арманистон ва Хуросонга ўхшаш харож ерлари ахднома орқали кишиларга берилади ва улар ҳар йили маълум миқдорда Ислом давлатига ҳақ бериб турадилар.

Давлат бу маблағни аскар ва маош учун ишлатади. Яна шароитга қараб бошқа йўлларда ишлатса ҳам бўлади.

Харож ерларидан ушр олинадими-йўқми, деган масалада уламоларимиз икки хил жавоб қилганлар. ханафий мазҳаби харож ерларидан ушр олинмайди, деган. Жумхури фуқаҳолар эса, харож ерларидан ушр олинади, деганлар. Уларнинг кўрсатмалари бўйича олдин харож

чиқариб қўйилади. Кейин эса қолган маҳсулотдан ушр чиқарилади.

خرص العنب والنخل

УЗУМ ВА ХУРМОНИ ЧАМАЛАШ

1116- عَنْ عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ τ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ρ أَنْ يُخْرَصَ الْعِنْبُ كَمَا يُخْرَصُ النَّخْلُ وَتُؤْخَذَ زَكَاةُ زَيْبًا كَمَا تُؤْخَذُ زَكَاةُ النَّخْلِ تَمْرًا.

1116. Аттоб ибн Асийд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам узумни ҳам хурмога ўхшатиб чамалашга амр қилдилар. Унинг закоти майиз ҳолида олинади. Худди хурмонинг закоти у қуригандан кейин олинганидек».

Шарҳ: Узум ва хурмо дарахтларида турган меваларни чамалаб, ундан қанча закот чиқишини билишни араб тилида «харс» дейилади.

Узум ва хурмонинг мевасига таъм кириши билан чамаловчи мутахассис одам келиб, мевазорни айланиб чиқади, сўнгра бу боғдан бунча мева чиқади, уни қуритганда эса бунча қолади, бинобарин, закоти бунча бўлади, дейди. Кейин мевазорнинг эгаси ўша микдордаги курук хурмо ёки майизни бериши керак бўлади.

Ушбу «харс» услубини қўллаган уламолар бу ишда фуқаролар ҳақини ҳимоя қилиш ва боғ эгасига «харс»дан кейин хоҳлаган нарсасини қилиш учун кенглик бериш бор, дейдилар.

1117- عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِذَا
 حَرَصْتُمْ فَخُذُوا وَدَعُوا الثُّلُثَ فَإِنْ لَمْ تَدَعُوا الثُّلُثَ فَدَعُوا الرُّبْعَ. رَوَاهُمَا
 أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1117. Саҳл ибн ҳасамата розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Чамалаганингиздан кейин олаверинглар ва учдан бирини қўйиб қўйинглар. Агар учдан бирини қўймасангиз, тўртдан бирини қўйинг», дедилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, чамалаб чиқиб лозим бўлган микдор аниқлангандан сўнг узум ёки хурмо эгаси меванинг учдан ёки тўртдан бирини закотни беришга қолдириб қолганини еса, қуритмай туриб сотса ёки яна бошқа мақсадларга ишлатса бўлади.

1118- وَكَانَ النَّبِيُّ ρ يَبْعَثُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فَيَخْرُصُ
 النَّخْلَ حِينَ يَطِيبُ قَبْلَ أَنْ يُؤْكَلَ مِنْهُ ثُمَّ يُخَيِّرُ يَهُودَ يَأْخُذُونَهُ بِذَلِكَ
 الْخَرْصِ أَوْ يَدْفَعُونَهُ إِلَيْهِمْ لِكَيْ يُحْفَظَ الزَّكَاةُ قَبْلَ أَنْ تُؤْكَلَ الثَّمَارُ
 وَتُفَرَّقَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1118. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Абдуллох ибн Равоҳани Хайбар яҳудийларига юборар эдилар. У хурмога таъм кирганда ейилмасдан туриб чамалар эди. Сўнгра яҳудийларни уни ўша чамалаш билан олиш ёки у(фақир)ларга бериш ихтиёрида қўяр эди. Шу билан

мева ейилишидан ва тарқатилишидан олдин закот сақланиб қолар эди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Хайбарда яшовчи яҳудийларнинг меваларини чамалаб, улардан чиқадиган мевани, бинобарин, закотни ҳам тахминан белгилаб бериш учун Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳуни юборишларидан чамаловчи киши тўғрисидаги шартлар келиб чиқади.

Демак, харс қилувчи чамаловчи одам – эркак киши бўлиши, битта бўлса ҳам жоизлиги, одил, омонатли, хур, чамалашни биладиган киши бўлиши керак. Чамаловчи ҳар бир дарахтни бориб кўради, навини эътиборга олади, ҳар навга алоҳида чама қилади.

У чамалаб бўлгандан кейин боғ эгасига закот қанча бўлиши кераклигини айтади. Сўнгра икки ишдан бирини қилишни унинг ихтиёрига кўяди. Хоҳласа, закотнинг миқдорини ўтайди, хоҳласа, мевани муҳофаза қилиб, қуришиб, кейин беради.

Агар боғ эгаси муҳофаза қилишни ихтиёр қилса-ю, меванинг нобуд бўлишига ўзи сабаб бўлса, чамаланган закот миқдорини тўлайди. Агар самовий офат сабабли мева нобуд бўлса, тўламайди. Баъзиси нобуд бўлиб, баъзиси қолса, қолгани улушича закот беради.

Бу ҳадиси шарифда мулоҳаза қилинган нарсаси шуки, Хайбар яҳудийлари мусулмон бўлмаганлар, закот фарз бўлмайди.

Қандай қилиб Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳу уларнинг меваларини чамалаб, закот миқдорини айтиб бериши мумкин? Бу ерда, закот эмас, хароҷ бўлса керак, деган мулоҳаза пайдо бўлади. Яҳудийлар хиёнат қилмасинлар, деган мулоҳаза билан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Абдуллоҳ ибн Равоҳа розияллоҳу анҳуни харс қилиш учун юборган бўлсалар

керак.

Ханафий мазҳаби «харс»ни, яъни, мевага таъм кирганда чамалаб, закот миқдорини аниқлашни қабул қилмаган. Уларнинг наздида «харс» ишлари рибо ҳаром қилингунча бўлган. Ушбу ҳадислар ҳам ўша вақтга оид. Рибо ҳаром қилинганидан кейин «харс» қилиш мумкин бўлмай қолган. Шунинг учун уларда узумдан ҳам, хурмодан ҳам бошқа мевалардан қандоқ закот олинса, шундоқ олиनावеради.

Таҳовий Жобир розияллоҳу анҳудан Пайғамбаримиз «харс»дан наҳий қилганлари ва бу ҳукм насх бўлганлигини тасдиқловчи ҳадис ривоят қилган.

Энди «Зироат бойликларидан закот бериш фарзини зироатчилар қандоқ адо этмоқдалар?» деган саволни бериб кўрайлик.

Кўпгина жойларда «ушр» унутилиб кетган десак, ёлғончи бўлмаймиз. Бошқа жойларда зироат бойликларидан закот бериш зироатчиларнинг ўзига боғлиқ. Хохласа беради, бўлмаса йўқ. Берганлар ҳам ўз тушунчаларига мувофиқ берадилар. Шариат ҳукми асосида ёки тушунган ҳолда, ҳамма томонларини ўрнига қўйиб, зироат бойликлари закоти бўйича фарз ибодатини адо этиш қаерда рисоладагидек бўлаётганини ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи билади.

Мусулмонлар бошига келаётган кўпгина бало-офатлар ана шу фарз ибодати адо этилмаётгани билан боғлиқ эмасмикан? Зироатчилар топган даромадларининг қут-баракаси ўчиб кетаётгани нимадан экан? Ана шуларни ўйлаб кўриб, закотни, шу жумладан, зироат маҳсулотлари закотини ўз ўрнида адо этсак, яхши бўлар эди.

ЗКАА азхб азфуза

ТИЛЛО ВА КУМУШ ПУЛНИНГ ЗАКОТИ

1119- عَنْ أَنَسٍ رَ فِي الْكِتَابِ الَّذِي كَتَبَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ إِلَى الْبَحْرَيْنِ فِي الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فِي الرِّقَّةِ رُبْعُ الْعُشْرِ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ إِلَّا تِسْعِينَ وَمِائَةً دَرَاهِمٍ فَلَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1119. Анас розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Абу Бакр уни Бахрайнга юбораётиб Расулulloх соллаллоху алайхи васаллам мусулмонларга фарз қилган садақа ҳақида ёзиб берган мактубда:

«Танга пулда ўндан бирнинг тўртдан бири. Агар бир юз тўксон тангадан бошқа бўлмаса, унда ҳеч нарса йўқ. Магар эгаси хоҳласа, (ўзи билади)», дейилган эди».

Бухорий, Абу Довуд ва Насий ривоят қилишган.

وَالْخُمْسَةَ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرَقِ صَدَقَةٌ.

Бешовлари қилган ривоятда:

«Танга пулнинг беш увқиясидан озида садақа йўқ», дейилган.

Шарҳ: Арабчада кумуш танга пулни «варақ», «рикка» деб аталади. Ушбу ҳадисда ўша кумуш танга пул ҳақида сўз кетмокда.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Кумуш танга пулдан фарз бўладиган закот миқдори ўндан бирнинг тўртдан бири, бугунги кун истилоҳи билан айтилганида, икки ярим фоизи экан. Демак, кимнинг кумуш тангалари нисобга етса, икки ярим фоизини закот қилиб чиқариши керак.

2. Бир юз тўқсон танга кумуш пулга закот фарз бўлмайди. Фақат эгаси ўз ихтиёри билан закот бермоқчи бўлса, ўзи билади.

3. Кумуш танга пулнинг нисоби беш увқия. Бир увқия – қирқ дирҳамга тенг. Уни бешга кўпайтирсак, икки юз дирҳам бўлади. Икки юз дирҳам кумуш пул нисобга етган бўлади.

1120- عَنْ عَلِيٍّ ؓ وَسَاقَ حَدِيثًا إِلَى أَنْ قَالَ: فَإِذَا كَانَتْ لَكَ مِائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا خُمْسُهُ دَرَاهِمَ وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا فَإِذَا كَانَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ فَمَا زَادَ فَبِحِسَابِ ذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْبُخَارِيُّ.

1120. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Узун ҳадисни айтиб келиб охирида:

«Қачон сенинг икки юз дирҳамнинг бўлса ва унга бир йил айланса, бас, ундан беш дирҳам. Сенинг йигирма динорнинг бўлгунча сенга ҳеч нарса фарз бўлмайди. Қачон сенинг йигирма динорнинг бўлса, унга бир йил айланса, бас, ундан ярим динор. Зиёда бўлган нарсадан ўшанинг ҳисоби бўйича», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган. Бухорий «сахих» деган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдан олинadиган фойдалар:

1. Икки юз дирҳам ва ундан ортиқ кумуш пулдан закот

олинади.

2. Кумуш пулдан закот нисобга етган ҳолида бир йил тўлиқ тургандан кейин фарз бўлади.

3. Икки юз дирҳамдан беш дирҳам миқдорида закот олинади.

4. Тилло пулнинг йигирма динардан озида закот фарз бўлмайди.

5. Тилло пулнинг нисоби йигирма динар.

6. Тилло пул ҳам нисобга етгандан кейин бир йил ўтсагина закот фарз бўлади. Бир йилдан оз миқдорда нисобдан кам бўлиб қолса, закот фарз бўлмайди.

7. Йигирма динар тилло пулдан ярим динар закот берилади.

8. Нисобдан ортиқ пулдан нисбатига қараб, икки ярим фоизи закотга чиқарилаверади.

1121 - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَدْ عَفَوْتُ عَنِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَةِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا وَدِرْهَمًا وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خُمُسُهُ دَرَاهِمَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

1121. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«От ва қулни афв қилдим. Танга пулнинг садақасини беринглар. ҳар қирқ дирҳамдан бир дирҳам. Бир юз тўқсон (дирҳам)да ҳеч нарса йўқ. Қачон икки юзга етса, ундан – беш дирҳам», дедилар».

Абу Довуд, Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг ушбу ҳадиси шарифда «От ва қулни афв

қилдим», деганлари закотини кечиб юбордим, деганларидир. Бу гапни баъзи кишилар бу икки турдаги мулкдан закот чиқарилмайди, деб тушунганлар. Бошқалар эса, хизмат учун бўлганларидан чиқарилмайди, қолганларидан чиқарилади, деганлар. Бу масалани ҳайвонот бойликлари закоти ҳақида гап юритганимизда батафсил кўриб чиқдик.

Бу ҳадисда танга пулдан закот бериш кераклиги, унинг нисоби икки юз дирҳам экани, ва ундан беш дирҳам закот чиқарилиши каби масалалар қайта таъкидланмоқда.

1122 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْعَجَمَاءُ جَرَحُهَا جُبَارٌ وَالْبِئْرُ جُبَارٌ وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1122. *Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«ҳайвоннинг жароҳатида товон тўлаш йўқ. Маъданда ҳам товон тўлаш йўқ. Қудуқда ҳам товон тўлаш йўқ. Дафинада бешдан бир (закот) бор», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: «ҳайвоннинг жароҳатида товон тўлаш йўқ», дейилгани ҳайвоннинг эгаси айб қилмай, ҳайвондан бошқа одамга талафот етса, уни тўлаб бермайди, деганидир. Шунингдек, маъдан-конда биров ўлиб қолса ҳам қони беҳуда кетади. Биров жавобгар бўлмайди.

Биров қудуқ қазиган бўлса-ю, унинг қудуғига биров тушиб, чиқа олмай ўлиб қолса, қудуқ эгаси жавобгар бўлмайди.

Ким дафина (эскидан кўмилиб кетган хазина) топиб олса, ундаги нарсанинг бешдан бирини закотга беради.

1123 - وَأَقْطَعَ النَّبِيُّ ﷺ بِلَالَ بْنِ الْحَارِثِ الْمُزَنِيِّ مَعَادِنَ الْقَبِيلَةِ

وَهِيَ مِنْ نَاحِيَةِ الْفُرْعِ فَتَلَكَ الْمَعَادِنُ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا إِلَّا الزَّكَاةُ إِلَى الْيَوْمِ. رَوَاهُ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1123. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Фуръу томондаги Қабалийя деган жойнинг маъдан конларини Билол ибн ҳорисга берганлар. Ўша маъданлардан бугунги кунгача фақат закот олинади, холос».

Имом Молик, Имом Шофеъий ва Имом Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Фуръу Мадинаи мунаввара билан Нахланинг орасидаги бир жойнинг номи. Қабалийя Мадинаи мунавварадан беш кунлик йўл узоқдаги денгиз соҳилидаги бир макон. «Маъдан» деб тилло ва кумуш конларига айтилади.

Ушбу ривоят конлардан чиқадиған бойликлардан закот бериш фарзлигига далилдир. Худди бошқа турдаги бойликлар сингари тилло-кумуш, яъни, пул бирлиги бўлиб турган бойлик закоти ҳақида ҳам уламоларимиз барча далил ва ҳужжатларни бир жойга тўплаб, уларни солиштириб, керакли баҳсларни юритиб, сўнг тайёр ва тартибли ҳолда мусулмонларга тақдим қилганлар.

Юқорида ўтган ҳадислардан бу ҳақда бир қанча маълумотлар олдик. Энди уларга қўшимча бўладиган маълумотлар билан ҳам танишиб чиқайлик.

НАҚД ПУЛДАН ОЛИНАДИГАН ЗАКОТ

Маълумки, қадим замонларда одамлар савдо ва иқтисодий муомалаларини қўлларида мулк бўлган нарсаларини бир-бирига алмаштириш йўли билан қилганлар.

Кейинроқ молнинг ўзини эмас, молни бошқа бир қимматли нарсага алмаштирадиган бўлишди. Охири энг қимматли ва қулай маъданлар – тилло ва кумушни пул бирлиги қилиб ишлатишга тўхталинди.

Аллоҳ таоло ер юзини Ислом нури билан мунаввар қилган пайтда ўша нур энг аввал ёғду сочган Арабистон ярим оролида пул бирлиги шаклида олтин ва кумуш тангалар ишлатилар эди. Тилло тангалар «динор» деб, кумуш тангалар «дирҳам» деб аталар эди. Динор воситасида Рум томон билан, дирҳам ёрдамида эса, Форс томон билан савдо-сотик ишлари олиб борилар эди.

Шунинг учун ҳам пул бирлиги билан ўлчанадиган бойликлардан чиқариладиган закотнинг нисоби ҳам, бериладиган миқдори ҳам динор ва дирҳам билан белгиланган. Уларни юқорида ўрганган ҳадисларимизда кўриб чиқдик.

Пуллардан закот чиқариш фарз экани Қуръон, суннат ва ижмоъ ила собит бўлган:

1. Қуръони каримнинг Тавба сурасида:

«Тилло ва кумушни тўплаб, инфоқ қилмайдиганларга аламли азобнинг башоратини бер...» оятини аввалроқ ўргандик. Бу оят олтин ва кумуш пулларнинг закотини бериш фарз эканига далилдир.

2. Тилло ва кумуш пуллардан закот бериш фарзлиги, нисоби ва закот миқдориға тегишли ҳадислар юқорида шарҳ этилди.

3. ҳамма асрларда тилло ва кумуш пуллардан закот бериш фарз эканиға мусулмонлар бир овоздан иттифоқ қилиб келганлар.

ПУЛДАН ЗАКОТ ФАРЗ ҚИЛИШНИНГ ҲИКМАТИ

Пул бирлиги, аниқроғи, нақд пул оқими ҳар бир жамият иқтисодининг асоси экани ҳаммага маълум. Қайси жамиятда ўша оқим тўғри йўлга солинса, иқтисод ривож топади. Тўғри йўлга солинмаган нақд пул оқими эса, иқтисоднинг касодга учрашига сабаб бўлади. Пулнинг айланмай бир жойда туриб қолиши эса, иқтисоддаги бош мушкулликлардан биридир.

ҳозирда ҳамма иқтисодчиларнинг асосий ғам-ташвиши шудир. Нақд пулнинг туриб қолишига йўл қўймаслик учун одатда турли-туман чора-тадбирлар кўрилади. Кишилар пулни ўзларида ушлаб турмасликка тарғиб қилинади. Тушунтириш ишлари фойда бермаса, одамларни кизиқтириш чоралари кўрилади, қарз қоғозлари ва бошқа қимматбаҳо қоғозлар, деб номланган қоғозлар ҳамда бошқа нарсалар муомалага чиқарилади.

Ислонда эса бу муаммо жуда осонлик билан ҳал этилган. Пул жамлаб, ушлаб туришга қодир ҳар бир кишига ўзидаги пулнинг икки ярим фоизини ўз ихтиёри билан камбағалларга бериши ибодат саналади.

Пули нисобга етган киши мажбур бўлиб эмас, ибодат тариқасида, савоб умидида пулни ушлаб турмай, уни ишлатадиган одамга, камбағалга беради. Бу ҳол уни пулнинг келажагини ўйлашга мажбур ҳам қилади. ҳар йили пулнинг икки ярим фоизини закотга бераверса у тугаб қолиши, камайиши мумкин. Демак, пулни ишлаб чиқаришга қўйиш керак.

Имом Шофеъий Юсуф ибн Моҳакдан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Етимнинг молида (зиёда) талаб қилинг, уни садақа тугатиб қўймасин», деганлар.

Табароний Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи

васаллам:

«Етимларнинг молларида тижорат қилинг, уни закот еб битирмасин», деганлар.

Ана шунинг учун ҳам пулдан закот жорий қилинган. Бутун жамиятдаги туриб қолган пулнинг икки ярим фоизи ўз-ўзидан юриб кетади ва ҳамма ўзида туриб қолган маблағни ўстиришга уринади.

Пулнинг нисоби ва ундан чиқариладиган закот миқдори ҳақида ушбу бобнинг ҳадисларидан ўргандик. Тилло пулдан – йигирма динар, кумуш пулдан— икки юз дирҳам. Закотга чиқариладиган миқдор эса ўндан бирнинг тўртдан бири, яъни, икки ярим фоиз.

Ўша вақтдаги бир динар бир мисқол бўлган, демак, йигирма динар йигирма мисқолга тенг. Йигирма мисқол эса, саксон беш грамм бўлади. Икки юз дирҳам эса, 595 грамм кумушга тенг экан.

Демак, саксон беш грамм тилло ёки беш юз тўқсон беш грамм кумушга эга бўлган одам нисобга етган молга эга ҳисобланади ва закот бериши фарз бўлади.

ҳозирги пайтда тилло ҳам, кумуш ҳам пул бирлиги сифатида ишлатилмай қўйилди. ҳаммаёқда қоғоз пул ишлатилмоқда. Қоғоз пуллар янги чиққан пайтда бу пуллардан закот чиқариладими-йўқми, деган савол пайдо бўлади.

Моликийлар Шайх Алийш тилидан қоғоз пулдан закот чиқарилмайди, деб айтдилар. Баъзилари эса закот чиқарилади, дедилар.

Шофеъийлар ҳам қоғоз пулдан закот чиқарилмайди, дейишди.

Ханбалийлар эса, нақд қоғоз пулдан закот чиқарилмайди, дедилар.

Ханафийлар дарҳол закот чиқариш керак, дейишди.

Вақт ўтиши билан ҳамма ханафий мазҳаби айтган йўлдан юришга мажбур бўлди. Чунки дунё бўйича фақат

қоғоз пул билан муомала қилинадиган бўлди. Бунинг устига ҳар бир давлат ўзи чиқарган пулни тилло билан қоплаши халқаро таомулга киритилди.

ҚОҒОЗ ПУЛДАН ЗАКОТ ЧИҚАРИШ

Аввало нақд пулдан закот чиқариш фарз бўлиши учун унда қуйидаги шартлар мавжуд бўлиши керак:

1. Пул нисобга етган бўлиши керак.

Тилло пул бўлса, йигирма динор, кумуш пул бўлса, икки юз дирҳам эканини яхши билдик. Аммо ҳозир тилло ҳам, кумуш ҳам пул сифатида ишлатилмайди. Қоғоз пулдан қандоқ қилиб закот чиқарилади? Унинг нисоби қанча?

Кумуш халқаро миқёсда пул ўрнида умуман қабул қилинмай қўйди. Тилло эса, пул ўлчови сифатида дунё бўйича мақбул бўлиб турибди. Шунинг учун уламолар қоғоз пулни тиллонинг қиммати билан ўлчаш керак, деганлар. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вақтларида йигирма динор пулнинг оғирлиги йигирма мисқол эди. Йигирма мисқол эса саксон беш грамм бўлади. Демак, ҳар йили саксон беш грамм тиллонинг баҳоси қоғоз пулнинг нисоби бўлади.

Кимда 85 грамм тиллонинг қимматига тенг ёки ундан кўп қоғоз пул бўлса, закот бериш фарз бўлади. У одам пулини ҳисоблаб туриб, икки ярим фоизини закотга бериши керак.

Баъзи ҳолларда тиллонинг нархи жуда кўтарилиб кетиб, бир юртда пули нисобга етадиганлар камайиб кетиш ҳоллари ҳам бўлиб туради. Шунда уламоларимиз «камбағалга фойдали томонини олиш» қоидасига кўра кумушнинг нархини нисоб қилиш керак, дейдилар. Ана ўшанда 595 грамм кумушнинг баҳоси нисоб деб қабул қилинади.

Ҳамаср уламоларимиздан баъзилари агар тилло ҳам кумушга ўхшаб нархи тушиб, номақбул бўлиб қолса, ўртача нархдаги йигирмата қўйнинг нархини нисоб қилиб олиб, қоғоз пулдан закот чиқариш керак, дейдилар. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида икки юз дирҳамга йигирмата қўй келар экан. Табиийки, ўртача катталиқдаги қўй эътиборга олинган. Чунки закотга тегишли ҳайвонлар ҳақида гап кетганда доимо ўртачаси кўзда тутилади.

Демак, мабодо пулнинг нисобини қўй қиймати билан ўлчашга тўғри келиб қолса, қўйнинг нархи ўртача юрганда ўртача қўйлардан йигирматасининг нархи пулнинг нисоби бўлади.

Лекин ҳозирча амалда саксон беш грамм тиллонинг нархи нисобдир. ҳанафий мазҳаби уламолари тиллога бир оз бошқа маъдан аралаштирилган бўлса ҳам бўлаверади, деганлар.

Шу жойда бир масалага алоҳида эътибор беришимиз лозим. Закот нисоби турли нав молларда турлича чиқмоқда. Яъни, қийматлари ҳар хил чиқаяпти. Тилло ва кумушдан нисоб, деб эътибор қилинган маблағга йигирмата қўй келмоқда. Агар қўйнинг нисоби қирқталигини эътиборга олсак, қўйнинг нисоб нархи пулникидан икки баробар кўп бўлиб кетмоқда. Нима учун шундоқ бўлган?

Бу жойда жуда ҳам нозик масала бор. Ислом шариати қанчалик мукаммал шариат эканини шундан билиб олсак ҳам бўлади. Қўй доим ўсиб турадиган мол. Шунингдек, бошқа ҳайвонлар ҳам: туғади, семиради, жун, сут каби маҳсулотлар бериб туради. Замонавий тил билан айтганда, ишлаб чиқариш маҳсулотлари чиқариб туради, фойдаси келиб туради. Шунинг учун унинг эгасига кенглик берилган. Закот бериши кечга сурилган ва оз қилинган.

Пул эса уйда ишлатилмай туради, яъни, ўз-ўзидан

кўпаймайди. Натижада жамиятга фойдаси ҳам тегмайди. Шунинг учун у хайвоннинг қийматидан икки баробар кам бўлса ҳам ундан закот бериш керак. Токи бир қисми камбағалларнинг қўлига бориб тегсин, ишлаб чиқаришга ишлатилсин. Қолган қисмини ҳам эгаси ишлатишга уринсин, бўлмаса, закотга берилиб камайиб қолади.

Бир неча киши шерик бўлиб ширкат тузса, жамланган мол нисобга етса, аммо ҳар бир аъзонинг улуш моли етмаса, ҳанафий мазҳаби бўйича закот фарз бўлмайди. Шофеъий мазҳаби бу ҳолатда закот фарз бўлади, дейди.

2. Бир йил тўлиши керак.

Нақд пуллардан ёки уларнинг ўрнига ўтадиган нарсалардан закот фарз бўлиши учун лозим бўлган шартлардан бири ўша пул нисобга етган ҳолида тўлиқ бир йил туриши керак. ҳанафий мазҳаби бўйича йилнинг ўртасида пул нисобдан кам бўлса ҳам икки бошида тўлиқ бўлса, закот фарз бўлаверади.

Фойдага келган моллар — ойлик маош, иш мукофотлари, ҳунар қилиб топилган пуллар, ижарага қўйилган иморатлар, меҳмонхона, завод ёки фабрика ва машиналардан тушган фойдалар асл молга— сармояга қўшиб туриб, закот чиқарилади.

Шофеъий мазҳабида бу пулларга ҳам бир йил тўлиши керак, дейилган.

3. Қарздан холи бўлиши.

Пулдан закот фарз бўлиши учун унинг ичида қарзга қайтариб берилиши зарур пул бўлмаслиги керак. Айталик, бировнинг қўлида нисобга етган пули бор. Шу билан бирга, қарзи ҳам бор. У аввал қарзини бериши керак. Уни бергандан кейин пули нисобдан кам бўлиб қолса, унга закот фарз бўлмайди.

4. Ҳожати аслиядан ортиқ бўлиши керак.

Дейлик, бир кишининг қўлида нисобга етган пули бор. Аммо у ўзига ва қарамоғидаги кишиларга қишлоқ ёки

«Эй иймон келтирганлар, касб қилган нарсаларингизнинг покларидан инфоқ қилинглр», деган (Бақара, 267).

Мужоҳид «Ушбу оят тижорат ҳақида тушган», деган.

Шарҳ: Бу ояти каримани зикр қилиш билан тижорат молларидан закот бериш вожиб эканига далил келтирилмоқда.

1124 - عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ τ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَانَ يَأْمُرُنَا أَنْ نُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِي نَعِدُّ لِلْبَيْعِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1124. Самура ибн Жундаб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аммо баъду, шубҳа йўқки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни савдо учун тайёрлаб қўйган нарсаларимиздан садақа чиқаришимизга амр қилар эдилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амр қилишлари ҳам савдо молларидан закот бериш фарз эканига далилдир.

1125 - عَنْ أَبِي ذَرٍّ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: فِي الْإِبِلِ صَدَقَتُهَا وَفِي الْغَنَمِ صَدَقَتُهَا وَفِي الْبَقَرِ صَدَقَتُهَا وَفِي الْبَرِّ صَدَقَتُهُ. رَوَاهُ الدَّارُقُطْنِيُّ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1125. Абу Зарр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Туянинг ўз садақаси бор. Қўйнинг ўз садақаси бор.

Қорамолнинг ўз садақаси бор. Кийимнинг ўз садақаси бор», дедилар».

Дора Кутний, ҳоким ривоят қилишган ва «саҳиҳ», дейишган.

Шарҳ: «Кийим» дегани кийим тижорати, дегани бўлиб, у эса ҳамма тижорат молларига далолат қилади. Саҳобаи киромлар, тобеинлар ва салафи солиҳнинг барчалари тижорат молларидан закот чиқариш фарз эканига ижмоъ қилишган. Бинобарин, мусулмон умматининг бу закотни адо этиши ҳам фарз амал ҳисобланади.

Абу Убайд Абдин ал-Қорийдан ривоят қилган:

«У киши Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анхунинг даврларида Байтулмолга масъул бўлган экан. У зот қачон закот йиққани чиқсалар, тожирларнинг молини, ҳозиринию ғойибини ҳисоб қилар, сўнгра ҳозиридан ҳозирининг ҳам, ғойибининг ҳам закотини олар эканлар».

Абу Амр ибн ҳаммос ва унинг отасидан ривоят қилинишича, отаси қуйидагиларни айтган:

«Умар менинг олдимдан ўтаётди:

«Эй ҳаммос, молингнинг закотини адо қил», деди.

«Менинг ўқдонлар ва теридан бошқа молим йўқ», дедим.

«Ана шуларнинг қийматини ўлчаб, сўнгра закотини адо қил», деди Умар».

Абу Убайд қилган ривоятда Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анху:

«Қуллар ва кийимлар каби тижорати ирода қилинган нарсаларда закот бор», деганлар.

Бунга ўхшаш ривоятлар жуда ҳам кўп. Хулоса қилиб айтганда, мусулмонлар жумҳури тижорат молларида закот борлигига иттифоқ қилганлар.

Ислом дини ҳалол йўл билан тижорат қилишга тарғиб қилган. Тижорат мол топишнинг энг улкан манбаларидан

биридир. Тожирлар милён ва миллиардлаб сўмларини тижорат моллари билан банд қиладилар. Уларнинг ичида мискинларнинг ҳақи бўлмиш закот бўлиши керак. Бўлмаса, тожирлар пулларига тижорат моли олиб қўйиб, закот бермай юраверадиладар.

Уламолар тижорат молларини «фойда кўриш мақсадида олди-сотди учун тайёрлаб қўйилган нарса» деб таъриф қилганлар.

Демак, пул бирлигидан бошқа, тижорат учун тайёрлаб қўйилган асбоб-ускуна, турли матоҳлар, кийим-кечак, озиқ-овқат, тақинчоқлар, ҳайвонлар ва бошқа нарсалар тижорат моллари ҳисобланади. Ким ўша нарсалардан тижорат учун тайёрлаб қўйса, унга бир йил тўлса, уни пулга чиққанда қиймати нисобга етса, закот бериш фарз бўлади. Закотга қийматнинг икки ярим фоизи чиқарилади.

ТИЖОРАТ МОЛИДАН ЗАКОТ ЧИҚАРИШ ШАРТЛАРИ

Инсон сотиб олган ҳар бир нарса ҳам тижорат моли бўлавермайди. Кўпгина нарсалар шахсий ва оилавий фойдаланиш учун ҳам бўлади. Фақат сотиб фойда олиш ниятида олган нарсасигина тижорат моли ҳисобланади.

Уламоларимиз тижоратда иккита асосий унсур - ният ва амал бор, дейдилар. Ният фойда кўриш мақсади бўлса, амал олди-соттидир. Ушбу икки унсур бир бўлгандагина тижорат бўлади. Бири бўлиб, иккинчиси бўлмаса, тижорат йўқ ҳисобланади.

Шунинг учун биров ўзи учун бирор нарса олиб, уни ишлатиб юрса-ю, яхшироқ фойда чиқса сотиб ҳам юбориш мақсади бўлса, у нарса тижорат моли бўлмайди. Чунки уни аслида ўзи учун олган. Аксинча, сотиб фойда кўриш ниятида олган нарсасидан ўзи вақтинча, яхшироқ харидор чиққунча фойдаланиб турса, тижорат моли ҳисобланади.

Аммо ушбу нарсани «сотмайман, ўзим фойдаланаман», деб ният қилса-ю фойдаланиб юрса, у нарса тижорат моли бўлмайди, закот бермайди.

Тижорат молларидан закот фарз бўлишининг шартлари ҳам худди пулдаги шартларга ўхшайди. Яъни, нисобга етиши, бир йил тўлиши, қарздан холи бўлиши, ҳожати аслиядан ортиқ бўлиши зарур.

Закот бериш вақти келганда тожир ўзининг қўлидаги ва ҳисоб рақамидаги пуллари, савдога қўйилган молларидан бир йил тўлганини ва одамларга берган қарзларидан қайтиб келишига кўзи етганларини жамлаб ҳисоблайди, сўнгра бунинг икки ярим фоизини закотга чиқаради.

Ҳисоблаш вақтида тижорат дўкони бинолари, бинонинг асбоб-анжомлари, тижорат моллари қўйиладиган жойлар, пештахта ва шунга ўхшаш сотувга қўйилмаган нарсалар ҳисобга олинмайди. Тижорат моллари қиймати закот чиқарилаётган кундаги баҳосида ўлчанади.

Закотни тижорат молларининг ўзидан чиқарса ҳам бўлади ёки қийматни чиқарса ҳам бўлади. Аммо камбағалларга фойдалироқ бўлгани учун қийматидан чиқарилса, яхши бўлади.

الباب الخامس في زكاة الحلي ومال اليتيم والعسل

Б Е Ш И Н Ч И Б О Б

ТАҚИНЧОҚ, ЕТИМНИНГ МОЛИ ВА АСАЛНИНГ ЗАКОТИ ҲАҚИДА

1126- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ τ أَنَّ امْرَأَةً
أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ρ وَبِنتُهَا فِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسْكَتَانِ غَلِظَتَانِ مِنْ
ذَهَبٍ فَقَالَ أَتُؤَدِّيْنَ زَكَاةَ هَذَا قَالَتْ لَا قَالَ أَيْسُرُكَ أَنْ يُسَوِّرَكَ اللَّهُ عَزَّ
وَجَلَّ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ قَالَ فَخَلَعْتُهُمَا فَأَلْقَتْهُمَا إِلَى
رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالَتْ: هُمَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ. وَلَفْظُ
التَّرْمِذِيِّ: رَأَى النَّبِيُّ ρ فِي أَيْدِيهِمَا سَوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ:
أَتُؤَدِّيَانِ زَكَاةَهُ قَالَتَا: لَا فَقَالَ: هُمَا رَسُولُ اللَّهِ ρ: أَتُحِبَّانِ أَنْ يُسَوِّرَكُمَا
اللَّهُ بِسَوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ قَالَتَا: لَا قَالَ: فَأَدِّيَا زَكَاةَهُ.

1126. Амр ибн Шуайбдан, отаси ва бобосидан ривоят қилинади:

«Бир аёл Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг хузурларига келди, у билан бирга қизи ҳам бор эди. Қизининг қўлида иккита йўғон-йўғон тилло билагузук бор эди.

У зот унга:

«Мана бунинг закотини берасизларми?» дедилар.

«Йўқ», деди аёл.

«Аллоҳ қиёмат куни ўша икковининг ўрнига оловдан бўлган икки билагузук тақиб қўйиши сени хурсанд қиладими?» дедилар.

Шунда у (қиз) икковини ечиб Набий соллаллоху

алайҳи васаллам ҳузурларига ташлади ва:

«Иккови Аллоҳ учун ва Унинг Расули учун», деди.

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам икковининг қўлида тиллодан бўлган билагузук кўриб қолдилар ва:

«Унинг закотини адо қиласизларми?» дедилар.

«Йўқ», дейишди икковлари.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам икковларига:

«Аллоҳ икковингизга оловдан бўлган икки билагузук тақинини яхши кўрасизларми?» дедилар.

«Йўқ», дейишди икковлари.

«Ундок бўлса, закотини адо қилинглар», дедилар у зот».

Шарҳ: Мазкур ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига қизи билан келган саҳобия аёлнинг исмлари Асмо бинти Язийд ибн Сакан розияллоҳу анҳо экан.

Бу ривоятдан аёл кишиларнинг тилло тақинчоқларидан ҳам закот фарз бўлиши келиб чиқади. Бу масаланинг фикҳий томони. Буни келгусида бошқа ҳадис ва далилларга қўшиб кенгроқ ўрганамиз, иншааллоҳ.

Лекин масаланинг яна бир муҳим томонига ҳам эътибор беришимиз керак. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ сифатида саҳобияларга уларнинг диний бурчларини баён этишлари билан улар ўзларини ҳақиқий муслима-мўмина аёллардек тутиб, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саволларига аниқ ва лўнда жавоб қилдилар.

Қиз эса ҳукми эшитиши билан дарҳол икки йўғон тилла билагузукни чиқариб Сарвари Оламнинг олдига қўйди ва «бу иккови Аллоҳ учун ва Унинг Расули учун», деди. Жасоратни қаранг!

Аёл киши учун тақинчоқларнинг, айниқса, катта тилло тақинчоқларнинг ўзига яраша кадр-қиймати бор. Улар бундоқ нарсаларни жуда яхши кўрадилар. Бу айб ҳам эмас. Аллоҳ таоло аёлларни шундоқ қилиб яратган. Лекин Аллоҳ ва Унинг Расулига итоат мўмина-муслима аёл учун ҳар нарсадан ҳам қимматлироқдир.

Қиз буларнинг закоти қанча бўлади, деб закотини чиқариб берса ҳам бўларди. Лекин икки билагузукни ҳам Аллоҳ ва Унинг Расулига атади. Бу иш саҳобия аёлнинг тақвосини, фидокорлигини, сахийлигини, савоб умидида бу дунёнинг тақинчоқларидан кўра у дунёнинг тақинчоқларини устун қўйишини кўрсатади. Ислонда хаамиша бундай мўмина-муслималар топилган ва улар мусулмон миллатининг фахри бўлиб келишган.

1127 – عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَلْبَسُ

أَوْصَا حًا مِنْ ذَهَبٍ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُنْتُ هُوَ فَقَالَ: مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدِّيَ زَكَاتَهُ فُزُكِي فَلَيْسَ بِكَنْزٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1127. Умму Салама розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Мен оёғимга тилло халхал тақар эдим.

«Эй Аллоҳнинг Расули, у жамғармами?» дедим. У зот:

«Закоти адо қилинишга етган нарсанинг закоти берилса, жамғарма бўлмайди», дедилар».

Абу Довуд, ҳоким ривоят қилишган ва «саҳиҳ» дейишган.

Шарҳ: Бу ривоятдан тақинчоқларнинг нисобга етганидан закот берилиши кераклиги келиб чиқади.

1128- عَنْ نَافِعٍ ؓ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ؓ كَانَ يُحْلِي بَنَاتَهُ وَجَوَارِيَهُ
الذَّهَبَ ثُمَّ لَا يُخْرِجُ مِنْ حُلِيِّهِنَّ الزَّكَاةَ. رَوَاهُ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ.

1128. Нофеъ розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Ибн Умар розияллоху анху қизлари ва чўриларига тилло тақинчоқ тақдирар ва ундан закот чиқармас эди».

Имом Молик ва Имом Шофеъий ривоят қилишган.

Шарҳ: Абдуллоҳ ибн Умар розияллоху анху энг олим ва энг тақводор саҳобалардан ҳисобланадилар. У киши билмасдан бирор ишни қилмаганлар. Шунингдек, тақвога заррача фугур етказадиган тасарруфотлардан ўзларини олиб қочганлар. Агар тилло ва кумуш тақинчоқлардан закот чиқариш лозим бўлганда у киши, албатта, чиқарар эдилар.

1129- عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ؓ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْأَلُ
جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحُلِيِّ أَوْ فِيهِ زَكَاةٌ قَالَ: لَا قَالَ: وَإِنْ كَانَ يَبْلُغُ
أَلْفَ دِينَارٍ قَالَ: وَإِنْ كَثُرَ. رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَابْنُ هَشِيمٍ.

1129. Амр ибн Динор розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Бир кишининг Жобир ибн Абдуллоҳдан:

«Тақинчоқда закот борми?» деб сўраганини эшитдим.

«Йўқ», деди у.

«Минг динаорга етса ҳам-а?!» деди ҳалиги одам.

«Ундан кўп бўлса ҳам», деди у.

Шофеъий ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Жобир ибн Абдуллоҳ ҳам катта олим ва

тақводор саҳобалардан. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан бирор нарсa эшитмаган бўлсалар ўзларича бир гап айтмайдилар.

Кўриниб турибдики, тилло ва кумуш тақинчоқлардан закот берилиши ёки берилмаслиги ҳақидаги ҳужжатлар бир хил эмас. Бу эса, ўз навбатида, уламоларимизни бошқа далил ва ҳужжатларни ҳам тўплаб, бу масала бўйича чуқурроқ шуғулланишга ундаган.

Уламоларимиз тилло-кумуш буюмлар, идишлар ва тақинчоқлардан закот бериш масаласини атрофлича ўрганиб, қуйидаги тўхтамга келганлар:

1. Тилло ва кумушдан қилинган турли буюмлар, идишлар учун закот бериш фарздир.

Аввало, Ислom бу нарсаларни исрофгарчилик, манманлик, камбағалларнинг кўнглини чўкдиришга хизмат қилиши учун ҳаром қилган. Мусулмон одам мазкур нарсаларни уйида сақламагани маъқул. Аммо ким бу қоидага риоя қилмай уларни ўзига мулк қилиб олган бўлса, ўша нарсалар ўзи ёки бошқа мулк билан қўшилганда нисобга етса, закот бериш фарз бўлади.

Уламоларимиздан баъзилари бундай идиш ва буюмларнинг нисобга етганини аниқлаш учун уларнинг оғирлиги эътиборга олинади, агар саксон беш граммга етса, нисобга етган бўлади, деганлар. Баъзилари эса, қийматини олиш керак, чунки у нарсалар санъат асари сифатида, баҳоси яна ҳам ортган бўлади, дейди.

2. Эркак кишиларнинг тилло ва кумуш тақинчоқларидан ҳам закот олинади.

Эркак кишига шариатимизда битта кумуш узук тақишга руҳсат берилган. Қолган ҳар қандай кумуш ва тилло тақинчоқ ҳаром. Лекин шундоқ бўлса ҳам ўша нарсалардан тақинчоғи бўлса-ю, уни тақмаса ҳам ўзига мулк бўлиб тургани учун закот беради. Уни бошқа мулкларга қўшиб нисоб ҳисобига киритади. Бу

нарсаларнинг ҳаммаси ўсиши керак бўлган молни ўлик мол қилиб қўйиш ҳисобланади ва Исломда қораланади.

Зарурат учун, кишининг соғлиғи учун қилинган тилло ва кумуш нарсалар: тиш ва шунга ўхшашлардан закот берилмайди.

3. Маржон, лаъли, зумрад, олмос, ёқут каби нарсалардан закот берилмайди. Чунки бу нарсалар ўсмайдиган мол ҳисобланади. Фақат аёлларнинг зеб-зийнати шаклида ишлатилади.

4. Тилло ва кумуш тақинчоқлар тақиш учун эмас, пулни банд қилиш учун, жамғарма қилиш учун, сотиб-фойда кўриш учун олиб қўйилган бўлса, улардан закот бериш вожиб бўлади. Агар шундай қилинмаса, одамлар закот беришдан қочиб пулига тилла ва кумуш тақинчоқлар олиб қўйишга ўтадилар. Сўнг бундай тақинчоқлар аёлларнинг ҳожати учун эмас, пулни ушлаб ва унинг фойдасини олиш учун қилинган бўлади.

5. Аёл кишининг тилло ва кумуш тақинчоқлари ҳаддан ташқари кўп бўлса, закоти берилади. ҳадди эса, ҳар юртнинг, шахснинг шароитига қараб белгиланади. Олмос, маржон, лаъли ва бошқа тақинчоқлар ҳам шундоқ қилинади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Исроф ва манманлик қилмасдан еб-ичинглар ва кийинглар», деганлар.

АЁЛНИНГ ТИЛЛО ВА КУМУШ ТАҚИНЧОҚЛАРИ ЗАКОТИ

Бу масалада уламолар ҳам, фикҳий мазҳаблар ҳам икки тоифага бўлинишган. Биз мазҳабларни оламитиз;

1. ҳанафий мазҳаби аёлларнинг тақинчоқларидан закот чиқарилади, деган.

2. Моликий, Шофеъий ва ҳанбалий мазҳаблари

аёлларнинг одатдаги тилла ва кумуш тақинчоқларидан закот чиқариш фарз эмас, деганлар. Уларнинг иккаласи ҳам биз ўрганган ривоятлар ёнига яна бир қанча ривоятлар қўшадилар.

Лекин ҳар икки тарафнинг ривоятлари ўзига маъқул бўлаверади. ҳанафийлар биз ҳадисга суянмоқдамиз, сизлар саҳобаларнинг асарларига суянмоқдасизлар, дейишади. Жумҳур эса, сиз келтираётган ҳадислар аввало унча кучли эмас, қолаверса, аёлларга тилла-кумуш тақинчоқлар ҳалол қилинишидан олдин айтилган, биз эса ўша дақиқ нарсаларни яхши билган саҳобийларнинг амалини далил қилиб келтирамиз, дейдилар.

Сўнгра ақлий-мантикий далилларга навбат келади. ҳанафийлар тақинчоқлар нақд пул учун кўзланган маъданлар – кумуш ва тиллодан ясалади, бу маъданлардан доимо закот чиқариб келинган ва келинмоқда, улардан тақинчоқ бўлганда ҳам закот чиқарилиши керак, дейдилар.

Жумҳур эса, тақинчоқлар ясалгандан кейин улар пуллик қобилятини йўқотади, бу нарсалар аёлларнинг шахсий ҳожатларини чиқарадиган нарсага айланган, закот эса ўсувчи ва ўсишга қобилятли молдан, инсоннинг ҳолатидан ташқари молдан олинади, шунинг учун аёлларнинг тилло ва кумуш тақинчоқларидан закот олинмайди, дейдилар.

Эслатиб ўтишимиз керакки, бу тортишув нисоб миқдоридан ортиқ, яъни, 85 граммдан ортиқ бўлган тақинчоқлар ҳақида кетмоқда.

Демак, ҳанафий мазҳабига амал қилган аёллар ўзларининг тилло тақинчоқларини 85 граммдан ортиқ бўлса, кумуш тақинчоқлари 595 гараммдан ортиқ бўлса, закот берадилар. Закот берганда улар қийматининг икки ярим фоизини чиқарадилар.

Ушбу нарсалардан закот чиқариш ҳақида кишилар ўртасида саволлар жуда ҳам кўп. Саволлар бир оғиз сўз

билан ёки бир ёклама жавоб беришни кўзлаб берилади. Кўриниб турибдики, масала оддий масала эмас, тафсилотлар лозим. Шунинг учун уни яхшилаб ўрганиб олиб, ҳаётга татбиқ қилишимиз керак. Аёлларимиз ҳам, кизларимиз ҳам ўзларига тегишли бўлгани учун бу масалани яхши тушуниб олишлари лозим. Шариатга мувофиқ ишда хайру барака, савоб ва ниҳоят, кўнгил тўқлиги бор.

زكاة مال اليتيم

ЕТИМ МОЛИНИНГ ЗАКОТИ

1130 - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ أَنَّهُ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ: أَلَا مَنْ وَلِيَ يَتِيمًا لَهُ مَالٌ فَلْيَتَجَرَّ فِيهِ وَلَا يَتْرُكْهُ حَتَّى تَأْكُلَهُ الصَّدَقَةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالشَّافِعِيُّ وَالْدَّارَقُطْنِيُّ.

1130. Амр ибн Шуайб, отаси ва бобоси розияллоҳу анҳумлардан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларга хутба қилиб:

«Огоҳ бўлинглар! Ким етимга валий бўлса ва у(етим)нинг моли бўлса, у ила тижорат қилсин, уни то садақа еб битиргунча тарк этиб қўймасин», дедилар».

Термизий, Шофеъий ва Дора Қутний ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «етимнинг молини то садақа еб битиргунча тарк қилиб қўймасин», деганларидан етимнинг моли нисобга етса, ундан валийи закот чиқариб туриши лозимлиги тушунилади.

Бу ҳадиси шарифдан олинадиган фикҳий хулоса. Аммо ҳадисдан чиқадиган тижорат ва тадбиркорлик хулосасини ҳам унутмаслигимиз керак. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам етим болаларнинг валийларига тадбиркор бўлишни, ўзи тасарруф қилишга қодир бўлмаган кишининг пули бўлса ҳам, у пулни беҳуда сақлаб турмай, ишлатиб-кўпайтириш пайида бўлишни маслаҳат бермоқдалар. Бировнинг пулиники ишлаб чиқаришга қўйиш ҳақида гап кетаётган экан, ўзининг пулини қўйиш ундан лозимроқ бўлади. Афсуски, ҳозир бу ҳадисга ғайридинлар амал қилиб, кўплаб фойдалар олмоқдалар. Мусулмонлар эса унга амал қилмай, катта зарар кўрмоқдалар.

1131- عَنْ الْقَاسِمِ ط قَالَ: كَانَتْ عَائِشَةُ تَلِينِي أَنَا وَأَخَوَيْنِ لِي يَتِيمَيْنِ فِي حِجْرِهَا فَكَانَتْ تُخْرِجُ مِنْ أَمْوَالِنَا الزَّكَاةَ. رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ.

1131. Қосим розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Оиша менга ва икки етим укамга валийлик қилар эди. У киши бизнинг молларимиздан закот чиқарар эди».

Имом Шофеъий ривоят қилган.

Шарҳ: Оиша онамиздек улуғ зотки етимларнинг молидан закот чиқарган эканлар, бу ишни билиб қилган бўладилар. Зеро, у зотга ўхшаш кишилар бундай ишларда ўзларича тасарруф қилмайдилар. Уларнинг амаллари одатда, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитган ёки кўрганларига асосланган бўлади.

Ҳанафий мазҳаби уламолари ёш бола ибодатга таклиф қилинмайди, закот ибодат, ёш бола намоз ўқигани мажбур қилинмаганидек, закот беришга ҳам мажбур қилинмайди, деб унинг молидан закот чиқариш фарз эмас, деганлар.

Албатта, ҳанафийлар ҳам, бу масалада уларга муқобил

фигрда бўлган жумхур уламолар ҳам кўплаб далиллар келтирганлар. Салаф уламоларимизнинг ҳужжатсиз айтган гап-сўзлари йўқ. Шунинг учун ҳар ким ўз мазҳабига амал қилса, ўзгани ҳурмат қилса, айнаи муддао бўлади.

زكاة العسل

АСАЛНИНГ ЗАКОТИ

1132- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ٢ قَالَ: جَاءَ هِلَالٌ أَحَدُ بَنِي مُتْعَانَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِعُشُورٍ نَحْلٍ لَهُ وَكَانَ سَأَلُهُ أَنْ يَحْمِيَ لَهُ وَادِيًا يُقَالُ لَهُ سَلْبَةُ فَأَجَابَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا وُلِّيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ كَتَبَ لَهُ عَامِلُهُ سُفْيَانُ بْنُ وَهْبٍ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَكَتَبَ لَهُ عُمَرُ: إِنَّ أَدَى إِلَيْكَ مَا كَانَ يُؤَدِّي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ عُشُورٍ نَحْلِهِ فَاحْمِ لَهُ سَلْبَةً وَإِلَّا فَإِنَّمَا هُوَ ذُبَابٌ غَيْثٌ يَأْكُلُهُ مَنْ يَشَاءُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالتَّبَرَانِيُّ.

1132. Амр ибн Шуайб, отаси ва бобоси розияллоху анхумлардан ривоят қилинади:

«Бани Мутъондан бири бўлган ҳилол Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга ўз асалларининг ушрини олиб келди. У ул зотдан «Салаба» деб номланадиган водийни қўриқхона қилиб беришни сўраган эди. Набий соллаллоху алайҳи васаллам унинг сўровига жавоб берган эдилар. Қачонки, Умар ибн Хаттоб бошлиқ бўлганида унинг омили Суфён ибн

Ваҳб ундан ўша ҳақда сўраб (мактуб) ёзди. Умар унга:

«Агар сенга асаларисининг ушридан Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васалламга адо қиладиган нарсани адо қилса, сен унга «Салаба»ни қўриқхона қилиб бер. Бўлмаса, у ёмғирдан кейинги пашшага ўхшаган нарса, уни ким хоҳласа, еяверади», деб ёзди».

Абу Довуд, Насайй, Табаронийлар ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига Мутъон қабилаларидан бўлган ҳилол исмли киши келиб, уларнинг юртидаги «Салаба» номли асалариси кўп водийни ўзига қўриқхона қилиб беришни, ундан бошқа ҳеч ким яқинлашмайдиган қилиб кўйишни сўраган эди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам унинг талабига жавобан «Салаба»ни унга қўриқхона қилиб берган ва чиққан асалнинг ушрини закот сифатида бериб туришни тайинлаган эдилар. ҳилол ваъдага вафо қилиб, ушрни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга олиб келиб бериб турди. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам эса, уни ҳақдорларга берар эдилар.

ҳазрати Умар ибн Хаттоб халифа бўлганларидан сўнг ҳилол ва унинг қавми: «Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга закотни адо қилар эдик, энди адо қилмаймиз», деб туриб олдилар. Шунда ўша томоннинг омили Суфён ибн Ваҳб розияллоҳу анҳу воқеани баён қилиб, ҳазрати Умар розияллоҳу анҳуга мактуб ёздилар. ҳазрати Умарнинг жавоблари аниқ ва қатъий эди:

«Агар ҳилол ва унинг қавми асалдан ушрни бериб турса, «Салаба» водийини уларга қўриқхона қилиб бериш мумкин. Агар ушр беришдан бош тортсалар, ҳукумат ўз ҳимоясини олади, водийга ким хоҳласа бориб асални олаверади». ҳилол ва унинг қавми бу огоҳлантиришдан кейин ушр беришда давом этишган.

Бу ривоятдан асалдан закот берилиши, унинг миқдори

махсулотнинг ўндан бирича, яъни, ушр тариқасида экани билинади.

1133- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: فِي الْعَسَلِ فِي كُلِّ عَشْرَةِ أَزُقٍّ زُقٌّ. رَوَاهُ الثَّرْمَذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ. وَلَفْظُهُ: مِنْ كُلِّ عَشْرِ قَرَبٍ قَرْنَةٌ.

1133. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Асалдан ҳар ўн мешчадан бир мешча», деди».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Абу Довуднинг лафзида:

«Ҳар ўн мешчадан бир мешча», дейилган.

Шарҳ: Демак, асалдан ушр (ўндан бири) берилар экан. ханафий ва ҳанбалий мазҳаблари бу ривоятларни ҳужжат қилиб, асалдан ушр берилади, дейдилар. Яна кўшимча ҳужжатлар ҳам келтирадилар:

1. Сулаймон ибн Мусодан ривоят қилинади:

«Абу Мусо ал-Ашъарий айтади:

Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, асаларим бор», дедим.

Ул зот:

«Ушрни адо қил», дедилар.

Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менга тоғни кўрикхона қилиб беринг», дедим.

Ул зот менга асаларининг тоғини кўрикхона қилиб бердилар».

Аҳмад ва Ибн Можа ривоят қилишган.

2. Байҳакий қилган ривоятда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Саъд ибн Зубобни қавмига бошлиқ қилиб қўйганлар. У қавмига:

«Асалнинг ушрини адо қилинглари», деди. У ушрни олиб келди. Умар уни қабул қилиб олиб, сотди ва пулини мусулмонларнинг садақаларига қўшди», дейилган.

Яна бошқа бир неча ривоятлар келтирилади.

Асал ўсимлик ва дарахтларнинг гулидан олинади. Уни ейиш ҳам, сақлаб қўйиш ҳам мумкин. У мулк бўлади, сотса даромад келтиради. Бинобарин, зироат ва мевалардан закот фарз бўлганидек, асалдан ҳам фарз бўлиши керак.

Моликий ва Шофеъий мазҳаблари, асалда закот йўқ, дейдилар. Уларнинг фикрича, асалдан закот олиниши ҳақида собит хабар йўқ. Асал ҳайвондан чиқадиган суюқлик бўлиб, худди сутга ўхшайди. Сутдан закот олинмаганидек, асалдан ҳам закот олинмайди.

Уламолар эса, ҳанафий ва ҳанбалий мазҳабларининг далили кучли, асалдан ушр олинади, дейдилар. Албатта, асални олгунча кетган сарф-харажатларни чиқариб ташлаб қолган соф даромаддан ушр чиқарилади. Асалнинг нисоби эса, бошқа зироат бойликлари нисоби каби беш васак – 653 кг бўлади.

Шу билан Қуръон ва ҳадисда зикр қилинган ҳайвонот ва зироат бойликларидан закот чиқариш масаласи тамом бўлади. ҳайвонот бойликлари закоти фаслининг охирида, «Қуръон ва ҳадисда зикр қилинмаган ҳайвонлар пайдо бўлса, зикри борларига қиёс қилинади, агар шартлари тўғри келса, улардан ҳам закот чиқарилади», деган эдик. Зотан, Ислом шариатининг барча замон ва маконларга мослиги ҳам шунда. Қуръон ва суннат бош масалаларни кўрсатиб, йўлловчи қоидаларни асослаб беради. Мусулмон уламолар улар асосида ижмоъ ва қиёс билан янги пайдо бўлган масалаларни бирин-кетин ечиб бораверадилар.

Шу ўринда савол туғилади: асал асаларидан чиқадиган маҳсулот экан, ундан ушр олинар экан, асаларидан бошқа ҳайвонлардан чиқадиган маҳсулотлардан, закот олинадими? Келинг, бу мавзунини ҳам ўрни келганда

ўрганиб ўтайлик.

ҲАЙВОНОТ МАҲСУЛОТЛАРИ ЗАКОТИ

Ҳозирги кунда сут ва сут маҳсулотларидан олинган фойда туфайли мол боқаётганлардан ҳам кўра кўпроқ бой бўлаётганлар оз эмас. Яйловда мол боқиб бой бўлишдан кўра, бир қанча молни қамаб боқиб, унинг сутидан ва сут маҳсулотларидан бойлик орттиришни мақбул кўрган кишилар, ширкатлар кўп. Яйловда мол боқаётганларга закот бериш фарз. Молни қамаб боқаётганлар яйловда боқмагани учун молдан закот бермаслиги аниқ. Савол туғилади: «Энди молдан чиқаётган маҳсулотлардан ҳам закот бермайдими?»

Шунингдек, ипак қурти боқиб, пилла сотиб катта бойлик орттириш мумкин. Бу ҳам пилла қурти, деб аталмиш ҳайвондан чиққан маҳсулот. Товуқ боқиб бой бўлаётганлар озми?

Қуръон нозил бўлган, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам яшаган замонда ва шунга ўхшаш бошқа ҳайвон маҳсулотлари бўлмаган. Шунинг учун уларнинг зикри келмаган. Зотан, дунёдаги ҳамма ҳайвонлар ва зироатларни санаб ўтиш Қуръон ва суннатнинг вазифаси эмас. Агар шундай бўлса, Қуръон билан суннат иккинчи, учинчи даражали нарсаларга тўлиб кетар эди.

Мана шундоқ ҳолатларда фикр илми ва фақиҳ олимлар ёрдамга келадилар. Улар Қуръон ва суннатдан олинган асосий қоидаларга асосланиб ҳамда закоти олинаётган бошқа нарсаларга киёс қилиб, ҳайвон маҳсулотларидан закот олиниши ёки олинмаслигини ҳал қилиб берадилар.

Мазкур маҳсулотларнинг мулк эканлиги, ўсиб туриши, унга маълум миқдорда эга бўлганлар бой ҳисобланиши каби омиллари ила ҳайвонот маҳсулотлари ҳам бошқа ҳайвонот ва зироат бойликларига ўхшайди. Лекин

хайвондан чиққан маҳсулотдан закот олиш айнан қайси нарсага қиёс қилинади, деганда, асалга, деб жавоб берилади.

Юқорида «асалдан закот олинмайди», деган кишилар, асал хайвондан чиққан суюқлик, у сигирдан чиққан сутга ўхшайди, сигирнинг сутидан закот олинмаганидек, асаларининг асалидан ҳам закот олинмайди, дейишган эди.

«Асалдан закот олинади», деган уламолар сигирнинг сутидан закот олинмагани унинг ўзидан закот олингани учундир, дейишади. Бунда ўзидан закот олинган нарсанинг маҳсулотидан закот олинмайди, ўзидан закот олинмаган нарсанинг маҳсулотидан закот олинади, деган шариатнинг қоидаси бор. Шу қоидага биноан, ердан закот олинмайди, аммо ундан чиққан маҳсулотлардан закот олинади. Яйловда боқилган сигирдан закот олингани учун унинг сутидан закот олинмайди.

Демак, яйловда эмас, қўрада ем бериб боқилган сигирдан закот олинмаганидан кейин, унинг сутидан ва сут маҳсулотларидан закот олиш керак. Пилла қуртининг ўзидан закот олинмаганидан кейин унинг маҳсулоти пилладан закот олиш лозим. Товуқдан закот олинмагандан кейин унинг маҳсулотларидан закот олиш лозим бўлади.

ДАФИНАЛАР ЗАКОТИ

Биз «дафина» деб номлаётган нарса араб тилида «Канз» ёки «Рукоз» дейилади. Олдинги ўтган кишилар томонидан кўмиб кетилган мол дафина бўлади. Улар олтин, кумуш, мис, жавоҳир ва турли қимматбаҳо асбоб-ускуналар бўлиши мумкин.

Олдин ўрганилган Абу ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилинган ҳадисда:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Дафинадан бешдан бир», дедилар», дейилган эди.

Бешовлари ривоят қилишган.

Ушбу ҳадис дафинадан закот бериш вожиблигининг далилидир.

Амр ибн Шуайбдан, у отасидан, у бобосидан қилган ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан топиб олинган нарса ҳақида сўралди. Шунда у зот:

«Обод йўлдан топилса ёки обод қишлоқда топилса, бир йил эгаси кутилади. Эгаси келса, олади. Бўлмаса, у сеники. Обод йўл ва қишлоқ бўлмаса ундан ва дафинадан бешдан бир», дедилар», дейилган.

Насай ривоят қилган.

Ана шу икки ҳадисдан қуйидаги фойдалар олинади:

1. Эгаси йўқ ва оммавий жойлардан топилган нарсалар, шу жумладан, дафиналар ҳам топиб олган одамники бўлади. Эгаси маълум ердан топилган дафина ёки бошқа нарса ер эгасиники бўлади.

2. Дафинанинг закотини уни топиб олган киши беради.

3. Дафинада нисобнинг эътибори йўқ.

Озми-кўпми бари-бир бешдан бири закотга берилади.

4. Дафина топилиши билан, бир йил ўтишини кутмай закоти берилаверади.

Ҳанафий, ҳанбалий ва Моликий мазҳаблари дафинанинг закоти давлат мулкига қўшилади, деганлар. Шофеъий мазҳабида эса, дафинанинг закоти закот бериладиган ҳақдорларга берилади, дейилган.

ЕР ОСТИ БОЙЛИКЛАРИ ЗАКОТИ

Ер ости бойликлари – олтин, уран, кумуш, мис, қўрғошин, кўмир, нефт, темир ва ҳоказолар қанчалик катта бойлик эканини гапириб ўтирмаса ҳам бўлади.

Уламоларимиз Аллоҳ таолонинг Бақара сурасидаги: «Эй иймон келтирганлар, касб қилган нарсаларингизнинг

покларидан ва сизга ердан чиқариб берган нарсаларингиздан инфоқ қилинг», деган оятини далил қилиб, кондан чиққан маъданлардан ҳам закот чиқарилади, деганлар.

Ханафий мазҳабида маъдан билан дафинанинг закот хукмида фарқи йўқ, дафина одам боласи томонидан ер остига кўмилган бойлик бўлса, кон-маъдан Аллоҳ томонидан ер остига кўмилган бойликдир, шунинг учун кондан ер ости бойлиги чиқарилиши билан бешдан бири закотга берилади. Закот давлат мулкига қўшилади.

СУВ ОСТИ БОЙЛИКЛАРИ ЗАКОТИ

Сув ости бойликлари ҳақида муайян ривоят келмагани учун уламолар ўз ижтиҳодларига суяниб турлича гаплар айтганлар.

Агар гапни мазҳаб уламоларига хос қиладиган бўлсак, Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи сув ости бойликларидан закот олинмайди, деганлар.

Имом Абу ҳанифанинг шогирдлари Имом Абу Юсуф сув ости бойликларидан бешдан бир олинади, деганлар.

Сув ости бойликлари ҳам ер ости бойликларига қиёс қилинган. Сув ости бойликлари деганимизда сувдан чиқариладиган марварид, маржон, анбар ва шунга ўхшаш нарсалар кўзда тутилади. ҳозирда бу нарсалар катта даромад манбаи экани ҳеч кимга сир эмас.

Шунингдек, сув ҳайвонларидан ҳам катта даромад келади. Улардан ҳам закот олиш керак.

Умар ибн Абдулазиз ўзининг Уммондаги омилларига: «Балиқнинг қиймати икки юз дирҳамга етмагунча ҳеч нарса олмаслик, қачон икки юз дирҳамга етса, ундан закот олишлик лозим»лиги ҳақида нома ёзган экан.

Шунга биноан, балиқнинг нисоби пулнинг нисобига тенг ва закоти ҳам пулнинг закотига тенг бўлади.

ДАРОМАД КЕЛТИРАДИГАН НАРСАЛАР ЗАКОТИ

Мол-мулклар ичида ўзидан закот олинмайдиган, лекин эгасига даромад келтириб турадиганлари бор. ҳозирда баъзи кишилар кўплаб бинолар қуриб, ижарага қўядилар ва фойда оладилар. Шунингдек, маркаблар, турли ижарага қўйиладиган нарсалардан ҳам фойда олинади.

Маълумки, бинолар, маркаблар ва бошқа нарсалар тижорат учун бўлмаса, улардан закот олинмайди. Улардан тушадиган фойда-даромадлардан закот берилиши ёки берилмаслиги ҳақида уламолар икки хил фикр айтганлар. Баъзилар закот берилмайди, десалар ҳам, кўпчилик закот берилади, дейди.

Иморат, завод, фабрика, маркаб каби даромад келтирадиган нарсаларнинг фойдасидан закот берилади, деган уламолар қуйидаги далилларни келтирадилар:

1. Аллоҳ таоло Қуръонда:

«Уларнинг молларида маълум ҳақ бор», деган.

Бошқа оятда:

«Уларнинг молларидан садақа ол», деган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Молларингизнинг закотини адо этинг», деганлар.

Мана шу даромад ва фойдалар ҳам мол ҳисобланади.

2. Закоти бериладиган мол ўсувчи бўлиши керак, дейилган. Бу моллар ҳам ўсувчи ҳисобланади.

3. Закот молни поклаш учун дейилган. Бу моллар ҳам покланишга муҳтож. Шунингдек, закотнинг бошқа шартлари ҳам иморат, маркаб, завод ва бошқа даромад келтирадиган нарсаларнинг фойдасида бор. Шунинг учун улардан закот олинади. Закот олишдан олдин кетган барча харажатлар, жумладан, иморатнинг эскириши туфайли нархи тушиши ҳам чиқариб ташланиб, соф фойдадан закот ажратилади.

КАСБ ОРҚАЛИ ТОПИЛГАН МОЛ ЗАКОТИ

Касб қилиб топилган моллардан ҳам шартлари тўлиқ бўлгандан кейин икки ярим фоизи закотга чиқарилади. Шунингдек, биржалардан ва улушчиликдан ҳақ сифатида сотиб олинган қимматли қоғозлардан ҳам закот чиқарилади.

ҳар бир мусулмон одам ҳалол йўл билан мол топиши зарур бўлганидек, топган молидан тўғри йўл билан закот бериши фарздир. Бунинг учун закот илмини ўрганиш керак.

الباب السادس في زكاة الفطر

О Л Т И Н Ч И Б О Б

ФИТР САДАҚАСИ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يُنْفِقُ كُلُّ مَنَّا مِمَّا رَزَقْنَاهُ

Аллоҳ таоло:

«Батаҳқиқ, ким закотила покланса ва Роббиси исмини зикр қилса, нажотга эришур», деган (Аъла, 14—15).

1134 - عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: نَزَلَتْ فِي زَكَاةِ الْفِطْرِ. رَوَاهُ ابْنُ خُرَيْمَةَ.

1134. Касир ибн Абдуллоҳдан, у отасидан, отаси бобосидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламдан ушбу оят ҳақида сўралган эди. «Фитр садақаси нозил бўлган», дедилар».

Ибн Хузайма ривоят қилган.

Шарҳ: Юқорида зикр қилинган оят фитр садақасининг фарзлиги ҳақидадир. Пайғамбаримиз соллalloҳу алайҳи васаллам томонларидан айтилганидан кейин ҳеч қандок гап-сўзга ўрин қолмайди.

1135 - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ طَهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ مَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1135. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам фитр закотини рўзадор учун беҳуда гап-сўз ва ҳаракатлардан покланиш ва мискинлар учун таомланиш бўлсин, деб

фарз қилдилар. Ким уни намоздан олдин адо қилса, у мақбул закот бўлур. Ким уни намоздан кейин адо қилса, садақалардан бир садақа бўлур».

Абу Довуд, Ибн Можа ва ҳоким ривоят қилган ва «сахих» дейишган.

Шарҳ: Фитр садақаси ва фитр закоти бир-бирининг ўрнига ўтиши, садақа ва закот сўзлари бир-бирининг ўрнига ишлатилавериши айтиб ўтилган эди. Ушбу ривоятдаги «намоз»дан мурод, ийди фитр намозидир. Фитр садақасини ийди фитр намозидан олдин бериш зарур эканини шу ердан билиб оламиз.

Ҳанафий мазҳабида садақаи фитр вожиб ҳисобланади. У садақа Рамазондан фитр(оғиз очиклиги)га чиқиш муносабати ила берилгани учун ҳам фитр садақаси номини олган.

Фитр садақаси иккинчи ҳижрий санада жорий қилинган. Бошқа садақалар молдан қилинса, бу садақа киши бошидан қилинади.

Ушбу садақа нима учун шариатимизда жорий қилинганининг сабаби, ҳикмати юқоридаги ривоятдан очик-ойдин кўриниб турибди. Рўзадор учун беҳуда гап-сўз ва ҳаракатлардан покланиш бўлсин, мискинлар учун таомланиш бўлсин, деб жорий қилинган.

Рўзадор одам Рамазон ойида рўза тутар экан, гоҳида билиб-билмай турли гаплар оғзидан чиқиб кетган бўлиши, шунингдек, баъзи нокулай амалларни қилиб қўйган ва шу сабабдан кўнгли ғаш юрган бўлиши мумкин. Ана ўша ғашликларни ювиб юбориш учун садақаи фитр тўлаш жорий қилинган.

Фитр садақаси мискинларга берилади, улар уни таом қилиб ейдилар, хурсанд бўладилар. Ийд кунлари қувончларига қувонч қўшилади. Шунинг учун ҳам ҳар ўлкада ўша ернинг энг кенг тарқалган таомидан садақаи фитр берилсин, дейилган. Шунда энг кўп одам манфаат

олган бўлади.

Фитр садақаси хуру кул, эркагу аёл, ёшу қари, бою камбағал, ҳамма-ҳаммага вожиб бўлади. Ўзида йўқларнинг номидан уларга нафақа бериш лозим бўлган кишилар беради.

Ҳанафий мазҳаби бўйича пули ва моли нисобга етган кишигина садақаи фитр бериши вожиб бўлади. Лекин амалда жумҳурнинг моли нисобга етмаганлар ҳам беравериши керак, деган сўзи жорий бўлган.

Ривоятларда баён этилишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг замонларида фитр садақаси хурмо, арпа, майиз, курт ва буғдойдан берилган. Мазкур таомнинг қийматини берса ҳам бўлади. Аввал айтиб ўтилганидек, фитр садақаси рўзадан чиқиш муносабати ила бериладиган садақадир. «Қачон ва қанча миқдорда берилади?» каби саволга келаси фаслдаги ҳадиси шарифлардан жавоб излаймиз.

قدر زكاة الفطر صاع بكيل المدينة

ФИТР САДАҚАСИ ЎЛЧОВИ

1136 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ρ زَكَاةَ الْفِطْرِ

صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1136. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам фитр закотини хурмодан бир соъ, арпадан бир соъ миқдорида мусулмонлардан қулга ҳам, хурга ҳам, эрга ҳам, аёлга ҳам, кичикка ҳам, каттага ҳам фарз қилдилар. Уни одамлар намозга чиқишидан олдин адо этилишига амр қилдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, фитр садақаси мусулмонларга қулга ҳам, хурга ҳам, аёлу эрга ҳам, катта-кичик ҳамма кишиларга вожиб экан. Хурмодан бир соъ, арпадан бир соъ вожиб экан.

Бир «соъ» қанча бўлади?

Аслида «соъ» бир идиш бўлиб, ғалла ва шунга ўхшаган нарсалар ўша идиш билан ўлчанган. Кейин оғирлик ўлчовлари чиққанида унга солиштирилган. Шофеъий ва хижоз фақиҳлари эътиборида бир соъ 2.751 грамм, Абу ханифа ва Ироқ фақиҳлари эътиборида эса, 3.800 граммга тенг.

Фитр садақаси бериш Ийди Фитр куни тонг отиш билан вожиб бўлади, дейдилар ҳанафий мазҳаби уламолари. Аммо Рамазоннинг аввалидан бераверса бўлади. Намоздан кейинга қолдирмаслик керак. Мабодо ийд намозигача бера олмаса, намоздан кейин беради, савоби унча бўлмайди, аммо бериши шарт.

Фитр садақасига хурмо ва арпадан бир соъдан беришга ҳамма мазҳаб ва уламолар иттифоқ қилишган.

1137- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ر قَالَ: كُنَّا نُعْطِيهَا فِي زَمَانِ النَّبِيِّ ر

صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَفْطٍ فَلَمَّا جَاءَ مُعَاوِيَةُ وَجَاءَتِ السَّمْرَاءُ قَالَ أَرَى

مُدًّا مِنْ هَذَا يَغْدِلُ مُدَّيْنِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ. وَفِي رِوَايَةٍ: حَتَّى قَدِمَ عَلَيْنَا مُعَاوِيَةُ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا فَكَلَّمَ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَانَ مِمَّا كَلَّمَ بِهِ: إِنِّي أَرَى أَنَّ مُدَّيْنِ مِنْ سَمَرَاءِ الشَّامِ تَغْدِلُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ فَأَخَذَ النَّاسُ بِذَلِكَ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَأَمَّا أَنَا فَلَا أَزَالُ أَخْرِجُهُ كَذَلِكَ.

1137. Абу Саъид розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг замонларида у(фитр садақаси)ни таомдан бир соъ ёки хурмодан бир соъ ёки арпадан бир соъ ёки майиздан бир соъ ёки қуртдан бир соъ берар эдик. Қачонки Муовия келганда ва бугдой келганда:

«Менимча, манавининг бир мудди икки муддга тенг келади», деди.

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Токи, Муовия ҳаж ёки умра қилиб келганда ва одамларга минбарда туриб гапирганда:

«Менимча, албатта, Шомнинг икки мудд бугдойи бир соъ хурмога тенг келади», деди. Одамлар шу гапни ушлашди. Абу Саъид:

«Аммо, мен бурун қандоқ бўлса, шунда давом этмокдаман», деди.

Шарҳ: Абу Саъид розияллоху анхунинг «таомдан бир соъ», деган сўзларини баъзи кишилар «бугдой бир соъ», деб таъвил қилишган. Аммо муҳаққақ уламолар бу гапни (таъвилни) нотўғри, дейишган.

Абу Саъид розияллоху анху аввал садакаи фитр таомдан бир соъ бўлишини айтиб туриб, кейин унинг турларини хурмо, арпа, майиз ва қурт деб батафсил айтганлар. Ўша вақтда ҳижозда бугдой истеъмоли жуда ҳам оз бўлган, деярли бўлмаган. Шунинг учун у ерда кенг

тарқалган тўрт хил таомнинг зикри келган. Кейинчалик буғдой ўсадиган жойлар ҳам мусулмон юртларга айланганидан кейин у ҳижоз диёрида ҳам тарқалган. Буғдойнинг қиймати юқорилиги ҳамда унга талаб кучлилиги учун унинг ярим соъи бошқа таомларнинг бир соъига тенг қилинган.

«Мудд» ҳам оғирлик ўлчови. Тўрт мудд бир соъ бўлади. Бу гапни халифа Муовия ибн Абу Суфён розияллоҳу анҳу Шомдан ҳижозга ҳаж ёки умра қилиб келганида эслатган экан. Шунда одамлар унинг гапини олиб, буғдойдан ярим соъ миқдорида фитр садақаси беришга ўтишган экан.

Аммо Абу Саъид розияллоҳу анҳу кўнгиллари бўлмай, бир соъ беришни маъқул кўрган эканлар.

1138- عَنْ الْحَسَنِ ط قَالَ: خَطَبَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي آخِرِ رَمَضَانَ عَلَى مِنْبَرِ الْبَصْرَةِ فَقَالَ أَخْرِجُوا صَدَقَةَ صَوْمِكُمْ فَكَأَنَّ النَّاسَ لَمْ يَعْلَمُوا فَقَالَ: مَنْ هَاهُنَا مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فُؤِمُوا إِلَى إِخْوَانِكُمْ فَعَلَّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ρ هَذِهِ الصَّدَقَةَ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ أَوْ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ قَمْحٍ عَلَى كُلِّ حُرٍّ أَوْ مَمْلُوكٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيَّ رَأَى رُخْصَ السَّعْرِ قَالَ قَدْ أَوْسَعَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَلَوْ جَعَلْتُمُوهُ صَاعًا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1138. ҳасан розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ибн Аббос Рамазоннинг охирида Басранинг минбарида хутба қилиб:

«Рўзанинг садақасини чиқаринг», деди.

Одамлар билмагандек туришаверди. Шунда у:

«Бу ерда аҳли Мадинадан ким бор?! Туринглар! Биродарларингизга ўргатинглар! Улар билишмас экан! Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу садақани хурмо ва арпадан бир соъдан ва буғдойдан ярим соъ ҳар бир ҳуру кулга, эру аёлга, кичигу каттага фарз қилганлар», деди.

Али келганида баҳонинг арзонлигини кўриб:

«Аллоҳ сизларга (ризқни) кенг қилиб қўйибди. ҳар нарсадан бир соъ қилсангиз яхши бўларди», деди».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисда буғдойдан бериладиган фитр садақаси Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари томонидан ярим соъ қилиб белгилангани айтилмоқда. Шу гапни ҳанафий мазҳаби хужжат қилиб олган.

1139- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: الْوَزْنُ وَزْنُ أَهْلِ مَكَّةَ وَالْمِكْيَالُ مِكْيَالُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1139. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Вазн – аҳли Макканинг вазни, (идиш) ўлчов— аҳли Мадинанинг ўлчови», дедилар».

Насайй ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Макка аҳли тижорат аҳли бўлганлари учун тош-тарози билан иш юритишга уста бўлишган ва тош-торозилари яхши йўлга қўйилган. Шунинг учун вазнга иш тушган пайтда Макканинг вазнига мурожаат қилингани яхши.

Мадина аҳли зироат, деҳқончилик билан машғул

бўлганлари учун уларда донларни идиш билан ўлчаш яхши йўлга қўйилган. Уларда мудд, қадок, соъ каби аниқ ўлчовли идишлар бўлиб, тўғри ўлчов гарови ҳисобланган. Шунинг учун дон ва донга ўхшаш маҳсулотларни ўлчашда Мадина аҳлининг ўлчов идишлари қўлланса яхши бўлади.

Бу ривоят фитр садақасини беришда таомларни ўлчашга эҳтиёж тушиши учун шу фаслда келмоқда.

ханафий мазхабида фитр рўзасини таом бўладиган нарсанинг ўзи билан бериш шарт эмас, қийматини берса ҳам бўлади. Фитр садақаси мусулмон мискинларга берилади. Берилганда ҳам фитр садақаси йиғилган юртнинг мискинларига берилиши айтилган муддаодир.

Фитр садақасини Исломога қарши кофир одамга, муртадга, фосикка, бойга, соғ-саломат ва ишлашга қодир бўлатуриб, ишламай юрганга, ота-онасига, боласига ва хотинига бериб бўлмайди.

يَجُوزُ تَعَجِيلُ الزَّكَاةِ كَمَا يَجُوزُ نَقْلُهَا

ЗАКОТНИ ЭРТА БЕРИШ ВА БОШҚА ТОМОНГА ОЛИБ БОРИШ ЖОИЗЛИГИ

1140 - عَنْ عَلِيٍّ رَ أَنَّ الْعَبَّاسَ سَأَلَ النَّبِيَّ ر فِي تَعَجِيلِ الصَّدَقَةِ قَبْلَ أَنْ تَحْلَلَ فَرَحَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّهُ ر قَالَ لِعُمَرَ: إِنَّا قَدْ أَخَذْنَا زَكَاةَ الْعَبَّاسِ عَامَ الْأَوَّلِ لِلْعَامِ. وَلِلْبُخَارِيِّ: كَانَ النَّاسُ يُعْطُونَهَا قَبْلَ الْعِيدِ بِالْيَوْمِ وَالْيَوْمَيْنِ.

1140. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аббос Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан

закотни вақти келишидан олдин бериш ҳақида сўради. Бас, у зот унга бундай қилишга рухсат бердилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам Умарга:

«Биз Аббоснинг бу йилги закотини ўтган йили олган эдик», деганлар».

Бухорийнинг ривоятида:

«Одамлар у(закот)ни ийддан бир-икки кун олдин берар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Аббос розияллоҳу анхуга закот бериш вақти келмасдан аввал беришга рухсат этилганидан закотни вақтидан аввал бериш жоизлиги билинади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳазрати Умарга айтган гапларидан, эҳтиёж тушиб қолгани учун Аббос ибн Абдулмутталиб розияллоҳу анхунинг икки йиллик закотларини бир йилда олганлари тушунилади. Демак, бундай қилиш ҳам жоиз экан.

Имом Бухорийнинг ривоятларида сўз фитр садақаси ҳақида кетмоқда. Фитр садақасини ҳайитдан олдин бериш жоиз экани фитр садақаси ҳақидаги бобда айтиб ўтилди.

1141 – بَعَثَ أَحَدُ الْأُمَرَاءِ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ عَلَى الصَّدَقَةِ

فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ: لِعِمْرَانَ أَيُّنَ الْمَالِ قَالَ: وَلِلْمَالِ أُرْسَلْتَنِي أَخَذْنَاهَا مِنْ

حَيْثُ كُنَّا نَأْخُذُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَوَضَعْنَاهَا حَيْثُ كُنَّا

نَضَعُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ

بِسَنَدٍ صَحِيحٍ.

1141. Амирлардан бири Имрон ибн ҳусайнни садақа

олгани юборди. У қайтиб келганида амир унга:

«Мол қани?» деди. Имрон:

«Мени мол учун юборган эдингми?! Биз уни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам замонларида қаердан олсак, ўша ердан олдик. Ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам замонларида қаерга қўйсак, ўша ерга қўйдик», деди».

Абу Довуд ва Саъид ибн Мансур саҳиҳ санад билан ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида закот қайси юртдан тўпланса, ўша ернинг закотга ҳақдорларига тарқатиб берилган. Улуғ саҳобий Имрон ибн ҳусайн розияллоҳу анҳу ҳам шундай қилганлар.

1142 - عَنْ أَبِي هِلَالٍ الثَّقَفِيِّ τ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ

فَقَالَ: كِدْتُ أَقْتُلُ بَعْدَكَ فِي عَنَاقٍ أَوْ شَاةٍ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَالَ ρ: لَوْلَا أَنَّهَا تُعْطَى فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ مَا أَخَذْتُهَا. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1142. Абу ҳилол ас-Сақафий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир одам Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига келиб:

«Сиздан кейин закотдан бўлган битта улоқни ёки қўйни, деб қатл қилинишимга оз қолди», деди.

У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар у муҳожирларнинг фақирларига берилмаганда, уни олмас эдим», дедилар».

Насай ривоят қилган.

Шарҳ: Афтидан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир жойдан закотга тушган қўй-эчкилардан бир

қисмини Мадинаи мунавварага олиб келганлар. У зот жўнаб кетганларидан кейин аҳоли ўртасида жанжал чиққан ва улар вакил бўлган кишига жаҳл билан таҳдид ҳам солишган. У эса Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга келиб кўнгилсиз воқеани айтиб берган.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг унга айтган гапларидан маълум бўлмоқдаки, аслида закотни тўпланган жойида тарқатган маъқул. Аммо у жойдан кўра муҳтожроқ жой бўлса, амрнинг бошқа томонга олиб боришга ҳақи бор.

آداب المعطي والآخذ

ЗАКОТ БЕРУВЧИ ВА ОЛУВЧИ ОДОБЛАРИ

1143- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ عَنْ أَبِيهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ:

سَيَأْتِيَكُمْ زَكِيٌّ مُبْعَضُونَ فَإِنْ جَاءَكُمْ فَرَحَبُوا بِهِمْ وَخَلُّوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَبْتَغُونَ فَإِنْ عَدَلُوا فَلِأَنْفُسِهِمْ وَإِنْ ظَلَمُوا فَعَلَيْهَا وَأَرْضُوهُمْ فَإِنَّ تَمَامَ زَكَاتِكُمْ رِضَاهُمْ وَلِيَدْعُوا لَكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1143. Жобир ибн Атийкдан, у отасидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Келажакда ҳузурингизга ёмон кўрилган жамоатлар келадилар. Бас, қачонки улар сизга келсалар, уларни табрик ила кутиб олинглар. Улар билан талаб қилган нарсалари орасини очиб қўйинглар. Агар адолатли бўлсалар, ўзларига фойда. Агар зулм қилсалар, зарари ҳам ўзларига. Уларни рози

қилинглар. Албатта, сизнинг закотингизнинг тугал бўлиши уларнинг ризосига боғлиқ. Улар сизнинг ҳақингизга дуо қилсинлар», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: ҳадиси шарифдаги «ёмон кўрилган жамоатлар»дан мурод, закот йиққани келадиган закотчилардир.

Закотчиларнинг закот йиққани келишлари ҳаммага ҳам ёқавермайди. Лекин закот берувчи кишилар одобли бўлишлари керак. Закот олгани келган закотчининг муомаласини яхшилаш учун закот берувчи қуйидаги одобларга риоя қилиши керак:

1. Закотчини очик чехра билан, табрик сўзлари ила кутиб олиши лозим.

2. Закотчига закотни осонлик билан, тўғри ҳолда ҳисоб-китоб қилиб олишига шароит яратиб бериш керак.

3. Закотчини шариат кўрсатмаси бўйича рози қилишга ҳаракат қилиши керак.

4. Закотчи қайтиб кетаётиб, «ҳақиқий мусулмон экансан, қани энди бошқа закот берадиганлар ҳам сенга ўхшаган бўлса эди», деб дуо қиладиган муомала қилиш керак.

Шу билан бирга, ҳадисда закотчилар риоя қилиши лозим бўлган энг муҳим нарса – адолатли бўлиш ҳақида ҳам таъкидланган. Чунки адолат қилса, закотчининг ўзига фойда, зулм қилса, ўзига зарар!

1144- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ط قَالَ: جَاءَ نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ

إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالُوا: إِنَّ نَاسًا مِنَ الْمُصَدِّقِينَ يَأْتُونَنَا فَيَظْلِمُونَنَا

فَقَالَ ρ: أَرْضُوا مُصَدِّقَكُمْ قَالَ جَرِيرٌ: مَا صَدَرَ عَنِّي مُصَدَّقٌ مُنْذُ

سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا وَهُوَ عَنِّي رَاضٍ. وَلَقَطُ التِّرْمِذِيُّ:
إِذَا أَتَاكُمْ الْمُصَدِّقُ فَلَا يُفَارِقَنَّكُمْ إِلَّا عَنْ رِضَا.

1144. Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аъробийлар Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга шикоят қилиб:

«Садақачилардан баъзи одамлар келиб бизга зулм қиладилар», дейишди. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақачиларингизни рози қилингиз!» дедилар.

Жарир:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан бунини эшитганимдан бошлаб мендан садақачи фақат рози бўлиб қайтди», деди».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Термизийнинг лафзида:

«Қачон олдингизга садақачи келса, фақат рози бўлиб қайтсин», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан садақачининг устидан шикоят қилиб борган одамларга раҳбар киши насиҳат қилиб туриши кераклиги маълум бўлади.

Закот берувчилар эса, ўзларининг қизғанчиқлик ёки бошқа номаъқул одатлари билан садақа йиққани келган кишиларни хафа қилишлари керак эмас. ҳамма Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳуга ўхшаб, садақачи рози бўлиб қайтишига ҳаракат қилгани маъқул.

1145- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ

ρ قَالَ: لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ وَلَا تُؤْخَذُ صَدَقَاتُهُمْ إِلَّا فِي دُورِهِمْ. رَوَاهُ

1145. Амр ибн Шуайбдан, у отасидан, отаси бобоси розияллоҳу анҳумдан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Олиб келиш ҳам йўқ, четга чиқиш ҳам йўқ. Садақалари фақатгина ҳовлиларида олинади», дедилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарх: Ушбу ҳадисда закотчининг одоблари ҳақида сўз кетмокда. У мол эгасини қийнаб, «молингни олдимга жам қилиб кел, шу ерда санаб закотини оламан», дейиши керак эмас. Шунингдек, ўзи четроқ жойга чиқиб олиб, шу ерга кел, деб мол эгасини чақирмаслиги керак. Ақсинча, унинг моли қаерда бўлса, ўша ерга бориб, закотини олмоғи лозим.

1146- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ط قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قَالَ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ فُلَانٍ فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ. وَلَهُ وَ لِأَبِي دَاوُدَ: الْمُعْتَدِي فِي الصَّدَقَةِ كَمَا نَعَهَا.

1146. Абдуллоҳ ибн Абу Авфо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Отам дарахт соҳибларидан эди. Набий соллаллоху алайҳи васаллам қачон у зотга бирор қавм ўз садақасини олиб келса:

«Эй бор Худоё, Оли фалонга саловот юборгин», дер эдилар. Бас, отам у зотга садақасини олиб келди. У зот:

«Эй Аллох, Оли Абу Авфога саловот юбор»,

дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Унинг ва Абу Довуднинг ривоятида:

«Садақада тажовузкорлик қилувчи худди уни ман қилувчи кабидир», дейилган.

Шарҳ: Ровийнинг «отам дарахт соҳибларидан эди» дейиши улуғ бир макомга ишорадир.

худайбия сулҳи ҳодисасида Макка мушриклари ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳуни ўлдиришибди, деган миш-миш тарқалганида Пайғамбар алайҳиссалом кишилардан фидокорлик учун байъат олганлар. Ўша байъатни дарахт остида олганлар. Шунинг учун мазкур байъат «дарахт байъати» номи билан машҳур бўлган. Ўша дарахт остида Пайғамбар алайҳиссаломга байъат қилган саҳобалар «дарахт соҳиблари» деб аталади.

Аллоҳ оят нозил қилиб, дарахт остида Пайғамбар алайҳиссаломга байъат қилганлар у зотга эмас, Аллоҳга байъат қилганликлари, улардан байъат олган қўл Расулуллоҳ алайҳиссаломнинг қўллари эмас, Аллоҳнинг «қўли» эканини баён қилган. Шу билан бирга, Аллоҳ улардан рози эканини ҳам баён қилган. Шунинг учун мазкур байъат «ризвон байъати» ҳам деб аталади. У ҳодиса иштирокчилари энг улуғ одамлардан ҳисобланадилар.

Абу Авфонинг исмлари Алқама ибн Холид ал-Асламий бўлиб, у киши билан бирга ушбу ҳадис ровийи бўлмиш ўғиллари Абдуллоҳ ҳам мазкур улуғ байъатда қатнашганлар. Улар бу билан ҳар қанча фахрлансалар арзийди.

Ушбу ривоятдан мол эгаси закотини ўзи олиб келса ҳам мумкинлиги чиқади. Ана ўша пайтда закотни қабул қилиб олувчи масъул киши закот берувчининг ҳақиға дуо қилмоғи лозим экан.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг бировга саловот айтмоқлари унга Аллоҳнинг раҳматини сўраб дуо

қилишларидир.

1147- عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: الْعَامِلُ عَلَى
الصَّدَقَةِ بِالْحَقِّ كَالْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ. رَوَاهُ
التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

1147. Рофеъ ибн Хадийж розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақада ҳақ ила омил бўлган одам то уйига қайтиб келгунича Аллоҳнинг йўлидаги ғозийдекдир», дедилар».

Термизий ривоят қилган ва «яхши» деган.

Шарҳ: Тўғри садақачи бўлиб ишлаш жуда ҳам савобли иш эканини шу ҳадиси шарифдан билиб оламиз.

Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилиш қанчалик улуғ экани ҳаммага маълум. Ўзий Аллоҳга ва Унинг Расулига тоат қилган бўлади. Садақачи ҳам ўз ишини ҳақ ила адо этса, у ҳам Аллоҳ ва Унинг Расулига тоат қилган бўлади.

Садақачи Ислому ҳукмлари ички томондан устун бўлиши учун курашади. У бева-бечора, мискин-фақирларнинг ҳақларини жойига қарор топдиради. Шунга ўхшаш ишлар кўп. Шунинг учун бу жанжалли, бойларга ёмон кўринадиган иш, деб садақачи бўлишдан қочмаслик керак.

Биз ўрганган ривоятларда садақачи билан закот берувчи мол эгаси орасидаги муносабатлар, уларнинг одоблари ҳақида сўз кетди. Шу билан бирга, закот берувчи бой билан закотнинг ҳақдори бўлган камбағалнинг ўзига яраша одоблари ҳам бор. Уларга риоя қилиниши лозим. Энди оят ва ҳадислардан олинган, салафи солиҳлар

томонидан амал қилинган ушбу одоблар аҳли сулуқлар талқинида қандай бўлиши билан танишиб чиқайлик.

ЗАКОТ БЕРУВЧИ ОДОБЛАРИ

Билингки, бандага закотида бажариши лозим бўлган куйидаги вазифалар бор:

1. Закотдан мурод нималигини фаҳмлаш керак.

У уч нарсадан иборат:

Аллоҳнинг муҳаббатини даъво қилувчининг ўзи муҳаббат қўйган нарсасини закотга чиқариш билан синаш. ҳалоқатга олиб борувчи бахилликдан покланиш.

Мол неъматига шукр қилиш.

2. Риёкорликдан холи бўлиш учун закотни сир тутиш.

Уни изҳор қилишда фақирни хорлаш бор. Агар закотни бермади, деган тухматдан қўрқса, бефарқ фақирларга жамоат ичида очик беради. Бошқаларга биров билиб, биров билмайдиган тарзда беради.

3. Закотини миннат ва озор бериш ила бузмайди.

Чунки инсон ўзини фақирга эҳсон қилган ҳолда кўрса, унда мазкур нарса ҳосил бўлиши мумкин. Аслида эса, у ишга ҳақиқат назари ила қараса, фақир ундан Аллоҳнинг ҳақини қабул қилиш ила унга яхшилик қилган бўлади. Бу иш уни поклайди. Закот берувчи яхшироқ ўйлаб кўрса, унинг закот чиқариши мол неъматига шукрдир. У билан фақир ўртасидаги муомала эмас. Шунинг учун фақир фақирлиги учун ҳақоратланмаслиги керак. Чунки фазл молда ёки молнинг йўқлигида эмас.

4. Бераётган нарсасини кичик санаши лозим.

Чунки бу ишни катта санаган одам у билан фахрланади. Айтилишича, яхши иш уч нарса билан – уни кичик санаш, тезлатиш ва сир тутиш ила тугал бўлади.

5. Закот берувчи молидан энг ҳалолини, энг яхшисини ва ўзига энг маҳбубини чиқарсин.

ҳалолига келсак, Аллоҳ таоло покдир, покдан бошқани қабул қилмас. Яхшисига келсак, Аллоҳ таоло «Ёмонини қасд қилиб, ундан инфоқ қилманг», деган.

Бу маънода икки нарсани мулоҳаза қилиш керак:

Биринчиси, Аллоҳ таолонинг ҳақини. Бу эса У зотни улуғлаш ила бўлади. У Зот улуғлашга энг ҳақли Зотдир. Ахир инсон ўз меҳмонига ёмон таом бермайди-ку! Қандай қилиб ёмон молини закотга – Аллоҳга беради?!

Иккинчиси, ўзининг ҳақини мулоҳаза қилсин. Чунки берган закоти қиёмат куни ўзига учрайди. Шунинг учун ўзига энг яхши молни танлаб олиши керак. Аммо ўзи учун энг маҳбуб молни закотга чиқаришига келсак, Аллоҳ таоло:

«Муҳаббат қилган нарсаларингиздан инфоқ қилмагунингизча яхшиликка ҳеч ноил бўла олмайсиз», деган.

Ибн Умар розияллоху анҳу қачон молидан бирор нарсага муҳаббати кучайса, ўшани Аллоҳ учун қурбон қилар эди. Ривоят қилинишича, у киши бир куни балиқ егиси келаётганини айтибди. Излаб-излаб биттагина балиқ топиб келишибди. Хотини уни пишириб, тақдим қилибди. Шу пайт бир мискин келиб қолибди. Ибн Умар розияллоху анҳу унга балиқни тутиб «ол», дебди. Шунда унинг аҳли:

«Субҳаналлоҳ! Бизни қийнаб келтирган нарсани берасизми, бошқа нарса ҳам бор-ку!» дейишди. Шунда ул зот:

«Абдуллоҳнинг муҳаббати шунга тушган эди», деган экан.

Ривоят қилинишича, Робийъ ибн ҳайсам раҳматуллоҳи алайҳининг эшигини бир тиланчи қоқибди.

Хонадон эгаси: «Унга қанд беринглар!» дебди.

Аҳллари: «Унга нон берсак, фойдалироқ бўлармиди?» дебдилар.

«Шўри қуриганлар! Унга қанд беринглар! Робийъ

қандни яхши кўради», деган экан Робийъ ибн ҳайсам.

6. Садақасини беришга лойиқ одам топиш.

Уларнинг қуйидаги сифатлари бўлиши керак:

Биринчиси, тақво. Садақасини тақводорларга берсин. Закот берувчи бу билан уларнинг Аллоҳга бўлган ҳимматларини орттиради.

Омир ибн Абдуллоҳ ибн Зубайр обидларнинг сажда қилиб турган пайтларини танлар эди. Халтага солинган диноҳ ва дирҳамларни олиб келиб, ўзини билдирмасдан ҳамёнини уларнинг қавушлари олдига қўйганини сездирар эди, холос. Унга: «Уларга садақани шундоқ юбораверишингга нима монелик қилади», дейилганда, «Улар мени ёки вакилимни кўрганда юзлари бўжмайишини хоҳламайман», деган экан.

Иккинчиси, илм. Чунки олимга мол беришда илмга ва дин тарқатишга ёрдам бор. Бу эса шариатни қувватли қилишдир.

Учинчиси, «неъмат бериш ёлғиз Аллоҳнинг Ўзидан бўлади», деб эътиқод қиладиган одам бўлиш керак. Ризққа сабаб бўлган нарсаларга илтифот қилмаслик маъқул. Чунки бир нарсани олганда мадҳ қилишга одатланган киши ололмай қолганида ёмонлаши турган гап.

Тўртинчиси, фақирлигини яширадиган, ҳожатини беркитадиган ва шикоятини очиб ташламайдиган бўлиш.

Аллоҳ таоло: «Билмаган уларни иффатидан бойлар, деб ҳисоблайдилар» деганга ўхшаш бўлмоқ лозим.

Бешинчиси, оилали ва қарз ёки беморликка мубтало кишилар бўлсин.

Олтинчиси, қариндош-уруғлардан бўлсин.

Чунки уларга қилинган садақа – ҳам садақа, ҳам силаи раҳмдир. Ким ушбу сифатлардан иккитасини ёки кўпрогини ўзида жамласа, унга бериш афзалдир.

ЗАКОТ ОЛУВЧИ ОДОБЛАРИ

Закотни олувчи Қуръонда зикр қилинган саккиз тоифадан бири бўлиши лозим. Унинг зиммасида бир нечта вазифа бор:

1. Аллоҳ таоло уни ғамга солган нарсани йўқ қилиш учун закотни унга беришга амр қилганини фаҳмласин ва барча ғамини йиғиб, битта ғамга – Аллоҳнинг розилигини топишга айлантирсин.

2. Берувчига ташаккур айтиб, унинг ҳақиға дуо қилсин.

Лекин бу сабабнинг шукри миқдорида бўлсин. Чунки ҳадисда келганидек, «одамларга ташаккур қилмаган, Аллоҳга шукр қилмас». Берилган нарса оз бўлса, уни оз санамаслик шукрнинг тугал бўлишидандир. Берилган нарсани ёмонламай, айбини беркитиш керак. Буларнинг ҳаммаси неъматни Аллоҳдан кўришга зид келмайди. Воситани восита, деб билмаслик жоҳилликдир. Воситани асл деб билишлик эса мункирликдир.

3. Ўзига берилган нарсага назар солсин. ҳалол бўлмаган нарса бўлса, мутлақо олмасин.

Чунки бировнинг молидан чиқарилган закот закот эмас. Агар шубҳали нарса бўлса, ўзини олиб қочсин. Иложсиз қолганда ҳожатига ярашагина олсин.

4. Ўзига мубоҳ бўлган миқдорда олсин. ҳожатидан кўпни олмасин. Агар қарздор бўлса, қарзидан ортиғини олмасин.

الباب السابع

ЕТТИНЧИ БОБ

فيمن تحل له الزكاة والصدقة ومن لا تحل

**ЗАКОТ ВА САДАҚА ҲАЛОЛ БЎЛГАН ВА
БЎЛМАГАН КИШИЛАР ҲАҚИДА**

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : طُتْطَهَّهْ هِهْ هِهْ هِهْ هِهْ هِهْ هِهْ لَكِ كَتْكُو وَوَو

Аллоҳ таоло:

«Албатта, садақалар фақирлар, мискинлар, унда ишловчилар, қалблари улфат қилинадиганлар, қуллар, қарздорлар, Аллоҳнинг йўлида ва ватангадо учундир. Аллоҳ томонидан фарз қилингандир. Аллоҳ ўта билувчи ва ўта ҳикматли Зотдир», деган (*Тавба*, 60).

Шарҳ: Ушбу ояти каримада мусулмонларнинг молларидан чиқарилган закотни олишга кимлар ҳақдор экани аниқ баён қилинмоқда. Шунга кўра, зикр қилинган саккиз тоифа закотга ҳақдор ҳисобланади, уларга бирорта бошқа тоифани қўшиб ҳам бўлмайди, бу тоифалардан бирортасини камайтириб ҳам бўлмайди. Бу ишни Аллоҳ таоло Ўз зиммасига олгандир. ҳатто Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам бу ишга дахл қила олмаганлар ва қилмаганлар ҳам.

1148- جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ الصَّدَقَةِ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ

لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيِّ وَلَا غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ
فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أَعْطَيْتُكَ حَقَّكَ. رَوَاهُ
أَبُو دَاوُدَ.

**1148. Бир киши Набий соллаллоху алайҳи
васалламдан садақадан улушни сўраб келди. Бас, у зот:**

«Албатта, Аллоҳ садақаларда Пайғамбарнинг ва бошқанинг ҳукмига рози бўлмади. ҳаттоки, у (закот) ҳақида Унинг Ўзи ҳукм қилди. Уни саккиз жузга бўлди. Агар сен ўша жузлардан бўлсанг, ҳақингни берамиз», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: «Агар сен ўша жузлардан бўлсанг?..» Бу дегани «Агар Аллоҳ зикр қилган саккиз жузда бўлмасанг, бермаймиз», деганидир.

Тафсилотга киришдан олдин «Аллоҳ нима учун закотни бўлишни Ўз зиммасига олди?» деган савол ҳақида ўйлаб кўрайлик.

Закот китобининг аввалида Аллоҳ Қуръони каримда закотнинг фарзлигини баён қилиб, кимлардан олинишини ва кимларга берилишини айтиб қўйгани баён этилди. Қолган тафсилотлар Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатлари орқали келгани айtilди ва ушбу ҳақиқатга шоҳид ҳам бўлдик. Нисоблар, чиқариладиган закот миқдорлари, закотнинг вақти, ҳисоб-китоби, олувчи ва берувчининг одоблари ҳамда бошқа кўплаб масалалар ҳадис орқали баён қилинди.

Энди тўпланган закотни тақсимлашга келганда бу ишни Аллоҳ Ўз зиммасига олиб, Қуръонда баён қилиб, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳам, бошқанинг ҳам дахли йўқ бўлиб турибди. Нима учун?

Ўйлаб кўрадиган бўлсак, қачон, қаерда бўлсин, закотни жамлашда ихтилоф, келишмовчилик йўқ. ҳамма чекига тушган улушни бераверади. Аммо тўпланган молни бўлиш мушкул масала. ҳамма уруш-жанжал шу ердан чиқади. ҳар ким ўзини мазлум сезади. Улуш тегмай қолганлар у ёқда турсин, улуш текканлар ҳам «менга оз тегди» дейишга ўтади.

Бошқаларни қўйиб туриб, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларига назар солсак, у зот мол бўлганларида келиб ёқаларидан олиб, «Аллоҳдан кўрк! Адолат қилмадинг!» деганлар бўлган.

Шунинг учун ҳам закотни бўлишни Аллоҳ Ўз зиммасига олган. Энг адолатли тақсимлаш, энг тўғри бўлиш – шу! Бу бўлишдан ҳеч ким норози бўла олмайди.

Чунки у ноҳақ бўлади. Исён қилгани учун кофир бўлади. Мана кўрдингизми, нима учун Аллоҳ таолонинг Ўзи закот бўлишни зиммасига олган!

Энди закотга ҳақдор мазкур саккиз тоифа ила ояти каримада келган тартибда танишамиз. Улар кимлар? Закот олишга қай тарзда ҳақдор бўладилар? Закотдан қанча оладилар? Шу ва шунга ўхшаш масалалар ечимини топамиз.

ФАҚИР ВА МИСКИНЛАР ТОИФАСИ

Бу икки тоифа бир-бирига жуда яқин, қоришиб кетган, ҳатто баъзи вақтларда уларни ажратиш ҳам мушкул. Шу боис уларни бир жойга жам қилдик.

Шунинг учун ҳам фикҳ уламолари бу масалада турли гаплар айтиб, ҳукмлар чиқаришган.

1149 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ الْمِسْكِينُ

الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللَّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَكِنَّ الْمِسْكِينَ الَّذِي لَا يَجِدُ غَنًى يُغْنِيهِ وَلَا يُفْطَنُ بِهِ فَيَتَصَدَّقَ عَلَيْهِ وَلَا يَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ.

1149. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Одамлар атрофида айланиб бир лукма, икки лукма ёки бир хурмо, икки хурмо олиб қайтадиган мискин эмас. Лекин мискин ўзини беҳожат қиладиган бойлик топа олмаган, унга эътибор берилиб садақа қилинмайдиган, ўзи туриб одамлардан сўрамайдиган

кишидир», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам мусулмон киши ноилож ҳолда мискинликка учраб қолганида ҳам ўзини қандай тутиши лозимлигини баён қилмоқдалар.

Аслида мусулмон одам мискин, фақир-камбағал бўлиши керак эмас. Қўлидан келган барча ҳалол имкониятларни ишга солиб, ўзини ўзи таъминлаб фаровон турмуш кечиришга интилиши лозим. Бу мусулмонга фарз. Аммо дунё бир хил турмайди, турли ҳодисалар рўй беради, инсон хоҳлаган нарса бўлавермайди. Ана шу сабабга кўра танг ҳолатга тушиб қолган мусулмон ҳам ўзини бардам тутиши керак. Одамлар унинг бу ҳолини билиб қолмаслиги керак. Дарҳол бировлардан ёрдам, садақа сўрашга шошилиш яхши эмас. Ўзини ана шундоқ тутган одам мискин бўлади. Бошқа мусулмонлар уларни қидириб топишлари, закотга ҳақдор санаб, ҳақларини топширишлари лозим.

Одамлардан хиралик ила нарса сўраб юриш, бир-икки лукма учун ҳам тиланишдан қайтмаслик тиланчининг иши. Тиланчилик эса, мусулмонликда қоралангандир. Тиланчи шу йўл билан ҳожатини чиқарса, мискин ўзи сўрамагани учун кишилар унинг ҳолидан хабардор бўлиб турадилар.

ҳанафий мазҳаби таърифида, мискин ҳеч нарсаси йўқ, фақир эса баъзи нарсалари бор-у, лекин моли шаръий нисобга етмаган одамдир. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, закот бериши вожиб бўлмаган одамдир.

Бир одамнинг маскани ва мулки бўлиб, ундан келадиган даромад харажатини қоплай олмаса, бой ҳисобланмайди, закотга ҳақдор бўлиб тураверади. Қолаверса, ўзига етарли кийимлари, ҳайитда киядиган охорли кийимлари, ҳунар асбоблари, китоблари, аёлларида ўзига яраша тақинчоқлари бўлган киши ҳам бой

ҳисобланмайди.

Бировнинг моли бўлса-ю, ундан фойдаланиш йўлида тўсиқ бўлиб, оғир аҳволда қолса, мискин-фақир саналиб, улар закотнинг мискин ва фақирларга ажратилган улушига ҳақдор ҳисобланадилар.

ЗАКОТ ОЛИШИ МУМКИН БЎЛМАГАН КИШИЛАР

1. Бой одам закотнинг мискин ва фақирларга ажратилган улушидан олиши мумкин эмас.

ҳанафий мазҳаби бўйича бой икки хил бўлади:

Қайси турдаги молдан бўлса ҳам нисобга етган моли бор одам.

Закот чиқарилмайдиган моллардан ҳожатига етарли миқдорга эга бўлган одам.

Бошқа мазҳабларда ўзига кифоя қилгудек моли бор, муҳтожлиги йўқ одам закот олиши ҳаром, дейилади.

Бунга қуйидаги ҳадисни далил ҳам қиладилар.

1150 - عَنْ فَيْصَةَ بْنِ خُزَّافٍ الْهَلَالِيِّ τ قَالَ: تَحَمَّلْتُ حِمَالَةً فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ أَسْأَلُهُ فِيهَا فَقَالَ أَقِمْ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا ثُمَّ قَالَ: يَا فَيْصَةُ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدٍ ثَلَاثَةَ رَجُلٍ تَحْمَلُ حِمَالَةً فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصَيِّبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاَحَتْ مَالَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصَيِّبَ قَوْمًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُومَ ثَلَاثَةَ مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ لَقَدْ أَصَابَتْ فُلَانًا فَاقَةٌ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصَيِّبَ قَوْمًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ فَمَا سِوَاهُنَّ مِنْ

الْمَسْأَلَةُ يَا فَيْصَهُ سُحْتًا يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو
دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1150. Қобийса ибн Мухориқ ас-Сақафий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир (пул) юкини елкамга олдим-да, унда ёрдам сўраб Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига келдим. У зот:

«Токи бизга садақа келгунча туриб тур, ундан сенга ҳам беришни амр қилурмиз», дедилар. Сўнгра:

«Эй Қобийса, сўрашлик фақатгина уч ҳолатда ҳалол бўлади, ҳолос.

Бир киши (пул) юкини елкасига олган бўлса, унинг учун ўша нарсани топгунча сўраш ҳалол бўлади. Сўнгра ўзини тияди.

Бир кишига офат етиб молини олиб кетса, унга маишатига етгудек сўраш ҳалол бўлади.

Бир кишига қаттиқ фақирлик етса-ю, унинг қавмидан ўтқир ақлли уч киши «фалончига қаттиқ фақирлик етди» деса, ўша одамга маишатига етгудек сўраш ҳалол бўлади.

Ўшалардан бошқа сўрашлик ҳаромдир. Эй Қобийса, у ҳаромдир, эгаси уни ҳаром ейди», дедилар.

Муслим, Абу Довуд ва Насайи ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳадисда икки марта такрорланган «(пул) юкини елкага олиш» деган иборани бир оз шарҳ қилишга тўғри келади. Бу маъно арабчада «ҳаммола» дейилади. Икки уришиб қолган, пул маъносида келишолмай турган тарафни яраштириб юбориш учун бошқа бир киши томонидан: «Сизлар ярашинглар, пулни мен тўлайман», деб ўз бўйнига пул тўлаш масъулиятини олишга «ҳаммола», дейилади.

Ушбу ривоят эгаси Қобийса ибн Мухориқ ас-Сақафий розияллоҳу анҳу ҳам шундоқ қилиб, зиммаларига пул юкини олганлар. Бу юкни адо этишда ёрдам сўраб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келганлар. У зот закотга олинган моллардан келиб қолса ёрдам беришни ваъда қилганлар. Шу билан бирга, бунга ўхшаш закот олишга, ундан ёрдам сўраб келишга ҳақли яна икки тоифани ҳам айтиб берганлар.

Бирор офат етганлиги сабабли мол-мулки ҳалокатга учраган кишилар ҳам турмуш харажатларига яраша олсалар ҳалол экан. Турли сабабларга кўра қаттиқ фақирликка учраган киши ҳам, уни танийдиган уч киши гувоҳлик берса, закот маблағидан олса бўлар экан.

Жумҳур уламолар бу ҳадисни келтириш билан ҳожати йўқ одам закот олмаслиги керак, демоқчи бўладилар. Бу билан моли нисобга етмаса олса бўлаверади, деган ханафийларга қарши далил келтирадилар. Аслида эса, ҳеч қандай қарама-қаршилик йўқ.

Ханафийлар энг мухтожлар биринчи навбатда ҳақли, дейдилар. Агар улар бўлмаса ёки улардан ортиб қолса, моли нисобга етмаганлар ҳам олса бўлади. Лекин бойлар олиши мумкин эмаслигига шубҳа йўқ.

2. Касб қилишга кодир, соғлом кишига ҳам закот молидан олиш тўғри келмайди.

1151 – عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تَحِلُّ
الصَّدَقَةُ لِعَنِيٍّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ.

1151. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақа бойга ва қудрат эгаси ва саломат кишига

ҳам ҳалол бўлмайди», деганлар».

Шарҳ: Демак, касбга қодир, ўзи соғлом киши ҳам закот молидан олиши тўғри эмас. Бу касб қилишга қодир одам жамият елкасига ортиқча юк бўлмай, ўзи ишлаб ризқини топсин, деганидир. Ислоннинг таълимоти шу.

Касбга қодир, соғлом кишига закотдан улуш бермаслик учун унда қуйидаги шартлар мавжуд бўлиши керак:

1. Ўз касбига яраша иш мавжуд бўлиши.
2. Бу иш ҳалол иш бўлиши.
3. Мазкур иш тоқатидан ташқари, чидаб бўлмайдиган даражада бўлмаслиги.
4. Унга ўхшаганларга лойиқ, обрўсини тўкмайдиган иш бўлиши.
5. Ўзига ва қарамоғидагиларга етарли касб қилиш имкони бўлиши.

3. Тарқи дунё қилиб, ибодатга берилган одамга закотдан улуш берилмайди. Чунки фуқаҳоларимиз у одам ўзи учун ибодат қилади, жамиятга фойдаси тегмайди, дейдилар. У ишлаши лозим, унга ўз меҳнати билан ризқини топиб ейишга амр қилинган. Ислонда тарқидунёчилик йўқ. ҳалол касб қилиш нафл ибодатдан яхшидир.

Илмга ажраб чиққан одамга эса, закот молидан олиш жоиз. Чунки у фарзи кифояни адо этмоқда. Келажакда етук мутахассис бўлиб жамиятга хизмат қилади. Баъзи уламоларимиз толиби илмга закот молидан беришга унинг ўтқир зеҳнли, тиришқоқ ва қобилиятли бўлишини шарт қилганлар. Қобилиятсиз, дангаса одамлар илм талабини ўзига парда қилиб олиб, мусулмонлар яратган имтиёзлардан фойдаланиб юрмасликлари керак.

Энди закот олишга ҳақдор бўлган мискин ва фақирга закотдан қанча миқдор берилади, деган саволга келайлик.

Шофеъий мазҳаби уламолари умр бўйига етгулик

берилади, деганлар. Моликий ва ханбалий мазҳаблари уламолари бир йилга етадиган мол берилади, деганлар. ханафий мазҳаби уламолари эса, ҳар бир кишига бир нисоб миқдорича икки юз дирҳам қийматида берилади, деганлар.

Закот беришдан мақсад мискин ва фақирнинг қорнини бир-икки бор тўйғазиш ёки бир-икки ойга етадиган сарф-харажатини бериш эмас. Энг кам деганда нисобга етадиган мол бериб, «бой» номини оладиганлар қаторига қўшиб қўйишдир. Бир йиллик харажатини тўлиқ берса, агар иложи бўлса, бир умрга етадиганини берса, яна ҳам яхши бўлади. Демак, закот беришдан мақсад яхши турмуш шароитини яратишга ёрдам қилишдир.

Яхши турмуш шароити деганда, оила аъзолари учун турар жой, етарли таом, қишки ва ёзги кийим-кечаклар тушунилади.

Бизнинг вақтимизда илм олиш ва даволаниш учун ҳам шароит ва маблағ бўлиши керак. Бу нарсаларнинг миқдори замонга, шароитга, урфга ва бошқа омилларга қараб белгиланади.

Бу борада алоҳида зикр қиладиган нарсалардан бири никоҳ масаласидир. Ислом мусулмонларни оила қуришга қаттиқ тарғиб қилган. Бу ишни хоҳлаб турса-ю, аммо мискинлик туфайли қодир бўлмаса, закотдан тушган пулдан ёрдам берилади.

Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига бир киши келиб:

«Ансорлардан бир аёлга уйландим», деди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қанчага уйландинг?» дедилар.

«Тўрт увқияга», деди. (Тўрт увқия 160 дирҳамга тенг).

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Тўрт увқияга?! Нима?! Сизлар кумушни манави тоғдан кўчириб оляпсизларми?! Бизда сенга берадиган

нарсамиз йўқ. Эҳтимол, сени бир гуруҳ ила юборармиз, бирор нарсали бўлиб қоларсан», дедилар».

Демак, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам одат бўйича уйланганларга закот молидан бериб турганлар. Бу саҳобийни ҳам закот йиғувчилар билан қўшиб юборишга ваъда берганлар. Ана шундан уйланишга муҳтож кишига закотдан берса бўлади, деган ҳукм чиқади.

Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳининг даврларида ҳар куни жарчи: «Мискинлар қани?! Қарздорлар қани?! Никоҳ талаблар қани?!» деб жар солар экан. Келганларга закот молидан берилар экан.

Закотнинг пулидан камбағал толиби илмга китоб сотиб олишга ҳам берилади.

Кўриб турибмизки, закот тизими мискинлик, фақирлик, ҳожатмандликка қарши доимий кураш чорасидир. У орқали ноқулай ҳолга тушиб қолган мусулмонлар ўзларини ўнглаб олишлари учун қулай шароит яратилиб берилади.

Ўтмишда шу йўл билан мусулмонлар кўплаб ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий масалаларни ҳал қилганлар. Келинг, ўша вақтнинг ходисаларидан бири билан ташиб қўяйлик.

Абу Убайд куйидагича ривоят қилади:

«...Кундуз куни Умар бир дарахт остида ухлаб ётар эди. Бир аъробия аёл келиб одамларга аланглаб қаради-да, у(Умар)нинг олдига келиб:

«Мен бир мискина аёлман. Менинг болаларим бор. Мўминларнинг амири Умар ибн Хаттоб бизга Муҳаммад ибн Масламани закотчи қилиб юборди. У бизга ҳеч нарса бермади. Аллоҳ хайрингни берсин, сен бизга бир шафоатчилик қилсанг», деди.

«Ярфоъ!» – деди ҳазрати Умар ходимига. – Менга Муҳаммад ибн Масламани чақириб кел!»

«Мени унинг олдига олиб борсанг, ҳожатим

чиқармиди?...» деди аёл.

Умар ҳазрати:

«Иншааллоҳ, у ҳожатингни чиқаради», деди.

Ярфоъ Муҳаммадни чақириб келди.

У келиб:

«Ассалому алайкум, эй мўминлар амири», деди.

Аёл уялиб кетди. ҳазрати Умар:

«Аллоҳга қасамки, мен сизлардан яхшиларингизни танлашда камчиликка йўл қўймовдим. Агар Аллоҳ азза ва жалла бу аёл ҳақида сўраса, нима деб жавоб берасан?!» деди.

Муҳаммаднинг икки кўзидан ёш оқди. Сўнгра ҳазрати Умар: «Аллоҳ таоло бизга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни юборди. Биз у зотга иймон келтирдик ва эргашдик. У зот Аллоҳ таоло нимага амр қилса, шунга амал қилдилар. Бас, садақани то Аллоҳ таоло у зотни қабз қилгунча мискинларга бериб турдилар. Сўнгра Аллоҳ таоло Абу Бакрни халифа қилди. У ҳам Аллоҳ таоло уни қабз қилгунча у зотнинг суннатларига амал қилди. Сўнгра мени халифа қилди. Мен сизлардан яхшиларингизни ихтиёр қилишда нуқсонга йўл қўймадим. Агар сени яна юборадиган бўлсам, у аёлга бу йилнинг ва ўтган йилнинг садақасини бергин. Билмадим, эҳтимол сени юбормасман», деди.

Кейин аёлни чақириб бир туя, ун ва ёғ берди-да: «Буни олгин-да, бизга Хайбарда яна учрагин, биз ўша ерга бормоқчимиз», деди.

Аёл Хайбарда олдиға келди. У унга икки туя берди ва: «Буни ол, сенга Муҳаммад ибн Маслама келгунча етиб туради. Мен унга сенинг бу йилги ва ўтган йилги ҳақингни беришга амр қилдим», деди».

ҳазрати Умар бева-бечораларнинг ҳақиға қандоқ риоя қилишини ҳамда закот ижтимоий тенглик учун қандоқ хизмат қилганини кўриб қўйинг.

ЗАКОТДА ИШЛОВЧИЛАР ТОИФАСИ

Бу тоифа «закотчи», «садақачи», «закот омили» деб ҳам аталган. Шунингдек, закот идораси, ташкилоти ёки шунга ўхшаш муносиб ном билан номлаш мумкин.

Улар закотни бойлардан йиғиб олиб, ҳақдорларига тарқатгунча бўладиган ишларни адо этадилар. Бевосита закот йиғувчими, ҳисобчими, қоровулми, котибми ёки бошқами, барибир, шу тоифага киради.

Қуръони карим закот йиғиш муҳим иш бўлгани учун бу ишловчиларни саккиз тоифадан учинчиси қилиб белгиланган.

Қуръонда закот ишчиларига закотдан алоҳида улуш ажратилади. Бу Исломда закот ишига алоҳида эътибор берганини кўрсатади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бир қанча саҳобаларни закотчи қилиб турли тарафларга юборганлар.

У зотнинг халифалари ҳам закот йиғиб, ҳақдорларга тарқатиш ишига алоҳида эътибор берганлар.

Ҳазрати Абу Бакр мискин ва фақирларнинг ҳақларини ҳимоя қилиб закотни ман қилувчиларга қарши қандоқ уруш очганларини яхши биласиз.

Исломда закот ишлари мажлиси икки идорадан ташкил топади.

1. Закот йиғиш идораси.

2. Закот тарқатиш идораси.

Биринчи идора закот бериши керак бўлган кишиларнинг рўйхатини тузади, мол-мулкларнинг турларини, микдорини аниқлайди. Улардан қанча закот чиқишини ҳисоблайди. Энг муҳими, ўша молларни шариат кўрсатганидек йиғиб олиб, закот тарқатиш идорасига топширади.

Иккинчи идора эса, закот олишга ҳақли кишиларни

аниқлаб, уларнинг рўйхатини тузади, ҳожатлари қанча эканини аниқлайди. Уларга шариатда кўрсатилган миқдорда закотдан улуш тақсимлаб беради.

Мазкур идоранинг бир неча бўлимлари бўлади. Улар қуйидагилар:

1) Ожизлиги учун ишлай олмай қолган ва фақирга айланган қариялар, бева-бечоралар, етимлар, майиб-мажруҳлар, касалмандлар, кўзи ожизлар, ночорлар ва бошқа шунга ўхшаш тоифалар билан шуғулланувчи бўлим.

2) Даромади оз бўлган шахс ва оилалар билан шуғулланувчи бўлим. Бу бўлим иш ҳақи озлиги, аёлмандлиги, нарх-наво ортиб кетганлигига ўхшаш сабабларга кўра ночор аҳволга тушиб қолганлар билан шуғулланади.

3) Қарздорлар бўлими. Турли сабабларга кўра қарздор бўлиб қолган кишилар билан шуғулланади. Уларнинг қарздор бўлиш сабабларини ҳамда шаръий йўллар билан ҳақиқатда закотга ҳақли ёки ҳақсиз эканини аниқлаб, ишни охирига етказди.

4) Муҳожирларга, қочқинларга ва шунга ўхшаш ватанидан узоқда бўлган кишилар билан шуғулланадиган бўлим.

5) Ислom таълими тарқатиш ишлари билан шуғулланадиган бўлим.

Бу бўлимларнинг ҳар бири ўзига тегишли соҳадаги кишиларнинг закот олишга ҳақли ёки ҳақсиз эканини текшириб аниқлайди.

Баъзи шартлар қуйидагилардан иборат:

Фақир ва мискин улушидан закот олишга ҳақли бўлиш учун ўзига ва унинг қарамоғидаги кишиларга кифоя қилгудек моли ёки мол топишга касби йўқ бўлиши.

Ўзига яраша иш топа олмаётган ишсиз косиб ҳам закот олиши мумкин.

Ишлаб туриб, етарли даромад топа олмаётган шахс эса

етмаганини олади.

Ўзига, ҳолига ва обрўсига муносиб иш эътиборга олинади. Агар шундоқ иш топилмаса, эътибори йўқ. Олим ёки адиб одам ноқулай ҳолга тушиб қолса, жамият уни юкчилик ёки фаррошлик қилдириб қўймайди. Аксинча, муносиб иш топгунича закот пулидан кифоясини бериб таъминлаб туради.

Касбга қодир бўлса-ю, лекин талаби илм бўлиб, қийналиб қолган кишилардан қобилиятли, келажакда жамиятга фойда келтириши мумкин бўлганларига ҳам закотдан берилади.

Кўчмас мулки бору, ундан тушаётган даромади озлиги учун қийналиб қолган кишиларга ҳам закотдан берилади. Уларни кўчмас мулкини сотишга мажбур қилинмайди.

Агар илмий иш билан машғул кишилар ноқулай иқтисодий ҳолатга тушиб қолсалар, закотдан олишга ҳақлидир. Китобларини, илмий тажриба учун керакли асбоб-анжом ва бошқа нарсаларини сотиб кун кўришларига йўл қўйилмайди.

Бир киши бойлиги маълум ва машҳур бўлса-ю, кейин фақирлик даъвосини қилиб келса, то ҳужжат билан даъвосини исботламагунича унинг сўзи қабул қилинмайди.

Бир кишининг бойлиги номаълум бўлса-ю, фақирлик даъвоси қилиб келса, сўзи қабул қилинади. Биров касби йўқлигини даъво қилиб келса-ю, ташқи кўринишидан гапи тўғрига ўхшаса, сўзи қабул қилинади. Биров касби йўқлигини даъво қилса-ю, ташқи кўриниши ўхшамаса, қасам ичирилади.

Фақир ва мискин бола-чақаси борлиги, маоши етмаслигини даъво қилса, ҳужжат билан тасдиқлаши керак. «Қарздорман» деган одам хат-ҳужжат олиб келиши керак. Қилинган даъволар тўғри ёки нотўғри эканини аниқлаш бўйича Исломдаги ажойиб услубларнинг ҳаммаси ишга солинади.

ЗАКОТ ИДОРАСИ ХОДИМИ СИФАТЛАРИ

Закот ишлари нозиклиги кўриниб турибди. Шунинг учун бу соҳа кишиларига ҳам нозик шартлар қўйилган.

Аввало, закот идораси ходими мусулмон, балоғатга етган, оқил, ишончли киши бўлмоғи керак.

Чунки у ўта нозик молиявий ишга масъул бўлади. Фосиқ ва фожир кишилар бу ишга умуман яқин йўлатилмайдилар. Чунки дин амрларида ўзига эрк беришни раво кўрган одам пул амрида хиёнат қилиши мумкин.

У закот аҳкомларини билмоғи, ишга қобилиятли, яроқли бўлиши ҳамда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қариндошларидан бўлмаслиги керак. Чунки у зот ўзлари бунини ман қилганлар. Агар у зотнинг қариндошлари маош олмай ишласа, жоиз.

Закот ходими закотдан қанча олади?

Аллоҳ таоло закот ходимига ҳам закотдан улуш ажратди. У закотдан олишга ҳақдор саккиз тоифа-дан бири. Закот ходими бой бўлса ҳам закотдан олади. Чунки у хизмати учун олади. Қанча олиши эса, маконга, замонга ва шароитга қараб белгиланади. Яъни, бажарган ишига қанча ҳақ бериш керак бўлса, шунча олади. Бошқачароқ қилиб айтадиган бўлсак, тузган шартномасига биноан олади.

Лекин ўшандан бошқани олиши қатъиян ман қилинади. Закот ходими масъуллар томонидан ишга қўйилганидан кейин ўшалар нима деса, шуни қилади. Улар кўрсатган минтақадагина закот йўғди ва улар кўрсатган жойлардагина закот тарқатади. Қўлига тушган молнинг зарчасини ҳам ўз фойдасига ёки ўзбошимчалик билан сарф қилмайди.

Адий ибн Умайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Кимни бир ишга қўйсагу у биздан битта игнани ёки ундан кўпроқ нарсани беркитса ҳам хиёнат қилган бўлади», деганларини эшитдим. Шунда ансорийлардан бир қора киши туриб олдиларига борди-да:

«Эй Аллоҳнинг Расули, мендан ишингизни қабул қилиб олинг. Мен сизнинг бундоқ-бундоқ деганингизни эшитдим», деди.

«Мен ҳозир яна айтаман. Сиздан кимни бир ишга қўйсақ озини ҳам, кўпини ҳам олиб келсин. Унга нима берилса, олади. Нима берилмаса, олмайди», дедилар» (Муслим, Абу Довуд ва бошқалар ривоят қилишган).

Шунингдек, закот ходими мол эгаларидан олган совға пора бўлади. Чунки у қилган хизматига яраша кифоя қилгудек маошини олиб турибди.

Абу хумайд ас-Соъдий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар алайҳиссалом Аъддан ибн Лутайба деган одамни садақага ишга қўйдилар. У қайтиб келганида:

«Бу нарса сизларга. Бу нарса менга ҳадя қилинди», деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўринларидан туриб, Аллоҳга ҳамду сано айтдилар ва сўнгра:

«Аммо баъду. Мен сизлардан бир кишини Аллоҳ менга топширган ишда бир ишга қўяман. У эса келиб: «Бу нарса сизларга. Бу нарса менга ҳадя қилинди», дейди. Ота-онасининг уйда ўтириб кўрсин-чи, унга ҳадя келармикин?! Кўрамиз, гапи тўғримикан! Аллоҳга қасамки, сиздан кимки, бирор нарсани ноҳақдан олса, албатта, қиёмат куни уни кўтарган ҳолида келади. Зинҳор бирортангизни Аллоҳга мулоқот бўлганингизда пишқириб турган туями, бўкириб турган сигирми ёки маъраб турган қўйними елкасида кўтариб юрганини билмайман»,

дедилар-да, кўлларини кўлтиқларини оқи кўрингунча баланд кўтариб: «Эй бор Худоё! Етказдимми?!» дедилар» (Бухорий, Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган).

Закотчи закотни олгандан сўнг мол эгаси ҳақиға дуо қилади.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй бор Худоё, Оли Абу Авфоға саловот юборгин», деб закот берган буюк саҳобийнинг ҳақиға дуо қилганларини биламиз.

ҚАЛБЛАРИ УЛФАТ ҚИЛИНАДИГАНЛАР ТОИФАСИ

«Қалблари улфат қилинадиганлар» деганда Исломға киришидан ёки Исломда собит бўлишидан умид қилинаётган кишилар ҳамда Исломдан уларнинг ёмонлигини тўсиш, Ислом йўлида хизмат қилдириш, мусулмонларга ёрдам бериш кўзланаётган кишилар тушунилади.

Улар бир неча қисмга бўлинадилар:

1. Закотдан улуш олса ўзи ҳам, аҳли аёли, уруғ аймағи ҳам Исломға кириши умид қилинадиган кишилар.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Сафвон ибн Умайяға шундоқ муомала қилганлар. Макка фатҳ қилинган кун и унга омонлик эълон қилганлар, тўрт ой муҳлат берганлар. У сафарда эди. Қайтиб келиб, кофир ҳолида, ҳунайн урушида мусулмонлар билан бирга қатнашган. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу урушга чиқишдан олдин унинг силоҳини қарзга олган эдилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам унга бир водийдаги кўп туяларни юклари билан берганлар.

Имом Муслим ва Имом Термизийлар қилган ривоятда Сафвон ибн Умайя:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мен учун энг ёмон

одам бўлиб кўринганларида мол бердилар. Улар мол беришда давом этавердилар ва охири мен учун энг махбуб одамга айландилар», деган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Ислом учун нима сўралса, шуни берар эдилар. Шу тариқа Исломга кирганлар ҳам анчагина бўлган.

2. Ислом ва мусулмонлар учун ёмонлик қилиши мумкин-у, мол олса, ўша ёмонлигини қайтариш имкони бор.

Баъзи одамлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келишар, уларга закотга тушган молдан берсалар, Ислом жуда яхши дин-да, деб мақтаб кетишар, бермасалар, ёмонлаб кетишар эди.

3. Исломга янги кирган-у, унга закот молидан берилса, унда собит бўлиши умид қилинадиган одамлар. Чунки одатда Исломга янги кирган одам ота-онаси, қариндош-уруғи, жамияти ва эски дини аҳли томонидан турли тазйиқларга, жумладан, иқтисодий тазйиқларга ҳам учрайди. Унга шунинг учун ёрдам бериш керак.

4. Обрў-эътиборли, аммо бошқа миллатлардан тенгдошлари бор мусулмонлар. Агар уларга яхши муомала қилинса, ўша тенгдошлари ҳам мусулмон бўлишдан умид қилинса, ўша мусулмонларга ҳам закотдан берилган.

ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг Адий ибн хотим ва Забурқон ибн Баррларга яхши мусулмон ва қавмларига обрў-эътиборли бўлишларига қарамай, закотдан улуш берганлари бунга ҳужжат қилиб келтирилади.

5. Ўз қавмларида катта обрўга эга бўлган, аммо ҳали иймони заиф бошлиқларга ҳам кўнгилларини улфат қилиш учун закот моли берилган. Пайғамбаримиз алайҳиссалом ана шундоқ кишиларга ҳавазондан тушган ўлжалардан берганлар. Уларнинг кўплари Макка аҳли эдилар. Кейин ҳақиқатда ҳам улар яхши мусулмон бўлиб кетдилар.

6. Душман билан чегарадош жойларда ҳимоя-мудофаа ишини бажариб турган мусулмонлар.

7. Закот йиғиш ишларида обрў-эътиборлари ила ёрдам берадиган мусулмонлар.

Албатта, баъзи мазҳаб ва уламоларнинг бу ҳақда ўзларига яраша мулоҳазалари бор.

ҳозирги кунда қалблари улфат қилинадиганлар улушидан олишга ҳақли кишилар борми? Уламоларимиз бу ҳақда кўпгина гапларни айтганлар.

Ҳанбалий мазҳаби бу улушга ҳақлилар доимо бор, дейди.

Ҳанафийлар эса, бу ҳукм насх бўлган, ҳозир қалби улфат топганлар йўқ, дейдилар.

Замондош уламолардан кўплари бу улушни қўллаш керак, ҳозир Исломга янги кираётган ва Исломда собит қолишга эҳтиёжи борлар кўп, бошқа ҳолдагилар ҳам мавжуд, дейдилар.

ҚУЛЛАР ТОИФАСИ

Аллоҳ таоло ер юзини Ислом нури билан мунаввар қилган вақтда бутун дунёда, жумладан, Арабистон ярим оролида ҳам қулчилик ҳукм сураб эди. Ислом дини дунёда биринчи бўлиб қулчиликка қарши кураш бошлади. Бунинг учун аввало тушунтириш ишлари олиб борилди. Кейинчалик қул озод қилишга тарғиб қилинди. Сўнгра баъзи молиявий ибодатларни қул озод қилиш йўли билан адо этадиган қилиб қўйилди.

Закот фарз бўлганда эса, Аллоҳ таоло закотдан тушган пуллар сарф қилинадиган саккиз тоифадан бири қул озод қилиш этиб белгилаб қўйилди.

Қуллар икки хил бўлади:

1. Мукотаб. Яъни, хожаси билан шартнома тузиб, маълум миқдор пулни топиб берса озод бўлишга келишиб

олган қул. Ўша мукотабга хожаси билан келишган пулни топишда закотга тушган молдан ёрдам қилинади.

2. Оддий қул. Бировга мулк бўлиб юрган одам. Уни эгасидан сотиб олиб, озод қилинади. Дунёда қулчилик қолмаганидан кейин уламоларимиз закотнинг бу улушини асир мусулмонларни озод қилишга, мустамлака халқларни мустамлакачи асоратидан қутулиш йўлидаги курашига ёрдам қилиш учун сарфлаш керак, деганлар.

ҚАРЗДОРЛАР ТОИФАСИ

Турли сабабларга кўра бошқа бир одамдан қарз бўлиб қолган одам қарздор ҳисобланади. Турли офатлар туфайли ночор ҳолатларга тушиб қолганлар ҳам шу тоифага кўшилади.

Қарздорлар икки турга бўлинадилар:

Ўзи учун сарфлаб қарз бўлиб қолганлар;

ўзгалар учун сарфлаб қарз бўлиб қолганлар.

Ўзи учун сарфлаб қарз бўлганларга закотдан бериш шартлари:

1. Қарзини ўзи тўлай олмайдиган ҳолатда бўлиши керак.

2. Қарзни ҳалол ва мубоҳ ишга ишлатиш учун олган бўлиши керак. Яъни, шариат рухсат берган ишларга ишлатиш учун қарз олиб, тўлай олмай қолган бўлиши керак. Агар қарзни ароқхўрлик, зино, қимор, айшу ишрат ва бошқа ношаръий ишларга ишлатиш учун олган бўлса, закотдан унга берилмайди. Мубоҳ лаззат ишларга исроф қилиш учун қарз олган бўлса ҳам берилмайди.

3. Қарзни ҳозир тўлаши керак бўлиши.

Агар қарзни тўлаш муддати келмаган бўлса, берилмайди. Баъзи уламолар шу йил ичида бериши керак бўлса, олишга ҳақли, деганлар. Бу ҳолда қарз ва закот пули миқдорига қараб ҳар бир ҳолатни алоҳида кўриб чиқиб ҳал

килинса яхши бўлади.

4. Қарз тўламаса, қамалиш ҳукми бор бўлса. Яъни, одамларнинг ҳақиға оид қарз бўлиши, Аллоҳнинг ҳақиға оид қарз бўлмаслиги керак. Аллоҳнинг ҳақиға оид қарзлар – закот, каффаротлардан оид қарз бўлса, закотдан берилмайди. Ўз фойдасига қарз олиб тўлай олмаган одамга қарзини узишга закотдан етарли мол берилади.

Ўзганинг фойдасини кўзлаб қарздор бўлиб қолган одамга закотдан бериш шартлари:

Икки жанжаллашган томонни яратиш учун уларнинг уришувига сабаб бўлиб турган молни тўлаб кўйишни зиммасига олган, мусулмонлар оммасига фойдали бўлган мадраса куриш, шифохона, етимхона ва бошқа жойлар фойдаси учун қарз олиб, бера олмай қолган одамга ҳам қарзини узиш учун закот берилади.

Ўлган одамнинг қарзини закотдан узиб кўйса бўладими, деган саволга Шофеъий, ҳанбалий ва ҳанафий мазҳаблари бўлмайди, деб жавоб қилишган.

Замондош уламоларимиз муҳтож кишиларга закотдан қарзи ҳасана бериб турса бўлади, деб фатво чиқарганлар. Бировга қарз берган одам, қарзни закот ҳисобидан кечиб юбориши мумкин эмас. Чунки у ҳолда мулк қилиб бериш содир бўлмайди. ҳийла қилмасдан, олдин келишиб олмасдан закотни бериб, сўнгра қарзингни бер, дейиши мумкин.

АЛЛОҲНИНГ ЙЎЛИДАГИ ТОИФА

Закотни тақсимлашда ҳақдор тоифалардан еттинчиси бўлмиш бу тоифа ҳақида кўп мунозаралар бўлиб келган.

Бу мунозаралар турли фикҳий мазҳаблар орасидагина эмас, балки ҳар бир мазҳабнинг ичида ҳам, жумладан, ҳанафий мазҳаби уламолари орасида ҳам бўлганини кўрамиз. Чунки «Фийсабиλλιллоҳ» – «Аллоҳнинг йўлида»

истилоҳи кенг кўламли бўлиб, Қуръони каримда ҳам, суннати мутахҳарада ҳам турли маъноларда ишлатилган. Бинобарин, ҳар бир савобли ишни «фийсабийлиллоҳ» дейиш урф бўлиб қолган.

Шунинг учун ҳам закотдаги фийсабиллоҳ тоифаси ҳақида ўша маъноларнинг ҳаммасидан келиб чиқиб, жуда кенг баҳс юритилган. Уларнинг ҳаммасини жамлаб ўрганиб чиққан уламоларимиз қуйидаги хулосаларга келганлар:

1. Жумҳур уламолар «фийсабийлиллоҳ» жиҳод, ғазот ва аскарий ишларга боғлиқдир, деганлар.

2. Жумҳури уламолар мужоҳид ва чегара қўриқчиси агар бой бўлсалар ҳам закотдан олса бўлади, дейишган.

3. Жумҳур уламолар закот пулидан жамият фойдасига, курол-аслаҳа, ҳарбий маркаблар, ҳарбий иншоатлар ва ҳарбий кемаларга сарфласа бўлади, деганлар.

Уламолар ҳаммаси иттифоқ қилганларига кўра, закот пулидан хайрия ишларига, тўғон, кўприк, масжид, мадраса, йўл қурилиши каби ишларга сарфлаб бўлмайди. Мазкур ишларга ўлжа ва хароҷ каби бошқа даромадлардан сарфланади.

ҳамаср уламоларимиз, ушбу тоифага аталган улушни Ислом ерларини озод қилишга сарфланиши керак, деганлар. Шу билан бирга, бугунги кунимизда ҳолат ва истилоҳларнинг ўзгарганини эътиборга олиш керак.

Мисол учун, мусулмонларга қарши маданий, маърифий ва мафкуравий ҳамла қилинмоқда. Шунга яраша мусулмонлар уларнинг бу ҳамлаларини қайтариш учун маданий, маърифий ва мафкуравий ҳаракат қилишлари керак. Бу турдаги иш ҳам ўз-ўзидан бўлавермайди. Унга кўплаб маблағ лозим бўлади. Китоблар, турли нашрлар, турли филм, кўрсатув, эшиттириш ва тарғибот-ташвиқот ишлари ўз-ўзидан бўлмайди. Шунинг учун мазкур ишларни ҳам исломий ишлар дейиш керак ва унга

«фийсабийлиллоҳ» улушидан маблағ сарфлаш керак, деганлар.

ИБН САБИЙЛ ТОИФАСИ

«Ибн» сўзи арабчада «ўғил» маъносини, «сабийл» эса «йўл» маъносини англатади. «Ибн сабийл» – «йўл ўғли» деган маънони билдиради.

Юртдан ташқарига чикиб, ўз юртидан алоқаси узилиб қолган киши «ибн сабийл» дейилади. Қуръони каримда бу турдаги кишиларга алоҳида эътибор берилган. Кўпгина ояти карималарда ибн сабийлга яхшилик қилиш зарурлиги қайта-қайта таъкидланади.

Охири келиб, закотга ҳақдор саккиз тоифадан бири «ибн сабийл» деб эълон қилинган. Агар «ибн сабийл» юртида бой бўлса ҳам, мусофирликда қийин аҳволга тушиб қолса, унга закотдан улуш берилади.

Ибн сабийлга бунчалик эътибор берилишини уламоларимиз қуйидагича шарҳлайдилар. Ислом динида бир неча сабабларга биноан, сафар қилиш, юриш ва кўришга тарғиб қилинган.

1. Ризқ талаб қилиш учун сафар қилиш.

Қуръони каримда:

«У(ер)нинг елкаларида юринг ва У зот (Аллоҳ)нинг ризқидан талаб қилинг», дейилган.

Бошқа бир оятда:

«Ва бошқалар ер юзида (жавлон) уриб юрурлар, Аллоҳнинг фазлини талаб қилурлар», дейилган.

2. Илм, назар ва эътибор учун сафар қилиш.

«Ер юзида юринглар ва назар солинглар», деган оятлар анчагина бор. Ислом уламоларининг илм талабида қилган сафарлари инсоният тарихининг нодир саҳифаларига айлангани ҳеч кимга сир эмас.

3. Аллоҳнинг йўлида иш қилиш учун сафар.

4. Ибодат сафари деб аталган ҳаж ва умра сафари.

Шунчалик ишларга Ислом ўзи амр қилиб қўйганидан кейин мазкур сафарлар оқибатида ноқулай ҳолга тушиб қоладиган «ибн сабийл»ларга алоҳида эътибор берилиши табиий.

Қадимдан мусулмон ўлкаларида мусофирларни эҳтиром қилишлари, уларга имкони борида иззат-икром кўрсатишлари бежиз эмас. Мусофирлар фойдаси учун қурилган мусофирхоналар, такиялар, қилинган вақфлар ва бошқа хайрия ишлари ҳам беҳуда эмас. Демак, дунё тарихида ҳеч ким, ҳеч қандай тузум мусофирларга мусулмонларчалик аҳамият бермаган.

Сафари давомида ватанига ета олмай, йўли тўсилиб қолган ҳар қандай одамга ҳам закот берилавермайди. Балки қуйидаги шартлар мавжуд бўлиши лозим тутилади:

1. Ўзи турган жойидан ватанига етиб олишга маблағи бўлмаслиги. Агар ватанига етиб олгудек маблағи бўлса, унга закот пулидан бериб бўлмайди. Чунки ёрдамдан мақсад уни юртига етказиб қўйишдир.

2. Сафари маъсият сафари бўлмаслиги керак. Одам ўлдириш, ўғрилиқ, ҳаром тижорат, мусулмонларга зарар етказадиган ишлар учун сафарга чиққан одам «ибн сабийл» бўлиб қолса, унга ҳеч нарса берилмайди. Чунки Ислом ҳаром, гуноҳ ишларга ёрдам беришни ҳаром қилган.

3. Ўз юртида мол-мулки бор «ибн сабийл» қарз олиш имконини топа олмаса. Яъни, ундоқ одам олдин уйига етиб олиши учун қарз олишга уриниши керак. Қарз олишнинг йўлини топа олмагандагина закотчиларга мурожаат қилиши мумкин.

Бу шартларни ўзида мужассам қилган «ибн сабийл»га қасд қилган жойига етиб олгунча етарли таом ва кийим ҳамда улов билан ёрдам берилади. Унинг ватанига етиб олиши учун зарур харажатларга закотдан пул ажратилади.

Бугунги кунда «ибн сабийл»ларнинг анчагина тури

бор. Сафарга чиқиб, ватанида мол-мулки бўлса ҳам, нокулай ҳолга тушиб қолганлар тез-тез учраб туради. Қочоқлар ва муҳожирлар ҳамма ерда мавжуд. Ўз юртида мол-мулки бўлатуриб уруш туфайли, золимларнинг зулми туфайли «ибн сабийл»га айланганлар мусулмонлар ичида жуда ҳам кўп. Шунингдек, уй-жойсиз, кўчада қолганлар ҳам йўқ эмас. Ушбу тоифаларнинг ҳаммасига закотнинг «ибн сабийл» улушидан ажратиш лозим.

ЗАКОТ ҲАҚДОРЛАРГА ҚАНДАЙ БЎЛИНАДИ?

Закот тўплашни ва унга кимлар ҳақдор эканини ўрганиб чиқдик. Закот тўпланди, ҳақдорлар аниқланди. Энди уни бўлиш масаласи қандай бўлади?

Агар бугунги кунимиз эътибори билан оладиган бўлсак, ҳозир қуллар йўқ. Аммо уларнинг ўрнига мусулмон асирлар қўйилиши мумкин. Кўпгина жойларда закотчилар ҳам йўқ. Мол эгасининг ўзи ёки унинг вакили беради. Бу ҳолда закотчи улуши ҳам тушиб қолади.

Қадимда уламоларимиз закотни бўлиш масаласида «Бир тоифага берилса бўладими?», «ҳамма тоифага бериш шартми?», «Бўлинганди ҳаммага тенг бўлинадими?» каби саволларга турлича жавоб берганлар. Бу ишлар ҳар бир замоннинг ва маконнинг шароитига қараб ечилиши лозим бўлгани учун ҳам Қуръон ва суннатда асосий йўналишлари кўрсатиб қўйилиб, тафсилотлари мусулмонларнинг уламоларига ҳавола этилган. Улар ўз замонлари, маконлари шароитидан келиб чиқиб, асосий қоидаларга суянган ҳолда жузъий масалаларни ечаверадилар.

Ушбу масалани тўлиқ ўрганиб чиққан уламоларимиз ҳулоса тариқасида қуйидагиларни айтадилар:

1. Агар закотга тушган мол кўп бўлса, барча тоифадаги ҳақдорларга бериш керак.

Мавжуд ҳақдор тоифалардан бирортасини маҳрум

қилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

2. ҳамма тоифаларга тенг бўлиш ҳам вожиб эмас.

Бунда ҳолатга қаралади. Мисол учун бир юртда мингта фақир, юзта қарздор ва ўнта «ибн сабийл» бўлиши мумкин. Албатта, тушган закотни учга бўлиб уч тоифага берилмайди, эҳтиёжга қараб тақсимланади.

3. Закотни баъзи тоифаларгагина бериш ҳам жоиз. Бу иш ҳам шароитга қараб бўлади. Шу билан бирга, бир тоифага оид ҳақдорларнинг ҳаммасига бир хил миқдорда мол бериш ҳам шарт эмас. ҳолат ва эҳтиёжга қараб турлича бўлиши мумкин. Албатта, бу хилда бўлишда ҳавои нафс амри эмас, шариат амри, адолат юзасидан қараш йўли устун туради.

4. Мискин ва фуқаролар тоифаси ҳаммадан олдинда туради. Чунки закотнинг биринчи навбатдаги ҳақдорлари ўшалар. Фақир ва мискинларни қўйиб бошқа харажатларга закотдан тушган маблағни ишлатишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

5. Агар закот идораси, закотчилар бўлса, улар учун саккиздан бир улушдан ортиқ молни олиб бўлмайди.

6. Закот оз миқдорда бўлса, бир тоифага ва ёки бир кишига берган маъкул. Чунки оз нарсани кўпчиликка тарқатилганда закотдан кўзланган мақсад ҳосил бўлмайди. Озга тарқатилганда эса, оз бўлса ҳам ҳосил бўлади.

ЗАКОТ ОЛИШИ МУМКИН БЎЛМАГАН ТОИФАЛАР

1152 - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ سَأَلَ وَلَهُ

قِيَمَةُ أُوقِيَّةٍ فَقَدْ أَحْلَفَ. وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَدْ سَأَلَ الْخَافَافَ فَقُلْتُ: نَاقَتِي

الْيَأْفُوتَةُ خَيْرٌ مِنْ أُوقِيَّةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ.

1152. *Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким бир увқия қийматида моли бўлатуриб сўраса, хиралик қилган бўлади», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Батаҳқиқ, хиралик ила сўрабди», дейилган. Мен:

«Ёқута (номли) туям увқиядан яхшироқ, дедим».

Абу Довуд, Насай ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бир увқия қирқ дирҳамга тенг. Бундан ўзига етарли пули ва моли бор одамга закот олиш дуруст эмаслиги кўринади.

ҳанафий мазҳабидан бошқа мазҳаб уламолари ушбу ҳадисни ва шу маънодаги бошқа ҳадисларни ҳужжат қилиб, нисобдан оз бўлса ҳам ўзига яраша молга эга одам закот олиши мумкин эмас, деганлар.

1153 - عَنْ سَهْلِ بْنِ الْحَنْظَلِيَّةِ ط عَنْ النَّبِيِّ ر: مَنْ سَأَلَ وَلَهُ

مَا يُغْنِيهِ فَإِنَّمَا يَسْتَكْبِرُ مِنَ النَّارِ. وَفِي رِوَايَةٍ: مِنْ جَمْرِ جَهَنَّمَ فَقَالُوا: يَا

رَسُولَ اللَّهِ وَمَا يُغْنِيهِ قَالَ: قَدَرُ مَا يُعَدِّيهِ وَيُعَشِّيهِ وَفِي رِوَايَةٍ: أَنْ

يَكُونَ لَهُ شِبَعُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ أَوْ لَيْلَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ وَصَحَّحَهُ.

1153. *Саҳл ибн ҳанзолия розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўзининг ҳожатига етарли нарсаси бўлатуриб, сўраган одам, албатта, дўзахдан кўпроқ сўраган бўлади», дедилар».

Бошқа ривоятда:

«Жаҳаннамнинг чўғидан», дейилган.

«Эй Аллохнинг Расули, хожатига етарли нарса нима?» дейишди.

«Тушлик ва кечқурунлик таомига етарли миқдор», дедилар».

Бошқа бир ривоятда эса:

«Бир кеча-кундуз тўйишига етарли нарсаси борлиги», дейилган.

Абу Довуд ва Ибн ҳиббон ривоят қилишган ва «сахих» дейишган.

Шарх: Бу ҳадис тиланчилик қилиш маъносида айтилган ҳадисдир. Шундай бўлса ҳам бу ерда келтиришдан мақсад, ўзидан муҳтожроқ кишилар борлигини билатуриб, закотга ўзини уриш яхши эмаслигини англатишдир.

1154 - عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تَحِلُّ

الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِعَاَزٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا أَوْ لِعَارِمٍ أَوْ لِرَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أَوْ لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَارٌ مِسْكِينٌ فَتُصَدَّقَ عَلَى الْمِسْكِينِ فَأَهْدَاهَا لِلْغَنِيِّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

1154. Ато ибн Ясор розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Садақа бойга ҳалол бўлмайди. Магар беш кишига: Аллоҳ йўлида ғозийлик қилувчига, у (садақа) учун омилга, қарздорга, ўз моли ила у(садақа)ни сотиб олган одамга ёки бир одамнинг мискин қўшниси бўлса-ю, мискинга берилган садақасини бойга ҳадя қилса, бўлади», дедилар».

Абу Довуд, Аҳмад ва ҳоким саҳиҳ ҳадис сифатида ривоят қилишган.

Шарҳ: Бойга закот фақат беш ҳолатда ҳалол бўлади:

1. Аллоҳ йўлидаги ишга чиқса.

Албатта, Аллоҳ йўлидаги ишга ўз молидан сарфласа жуда яхши бўлади. Аммо закот молидан сарфласа ҳам ҳаром бўлмайди.

2. Садақага омил бўлса, яъни, закотчи бўлиб ишласа, иш ҳақини бой бўлатуриб закотдан олиши жоиз. Чунки Аллоҳ таоло Ўзи бунга рухсат берган.

3. Қарздорга.

Ўзи бой бўлиб, аммо кўпчилик фойдаси учун бирор каттароқ сарфни бўйнига олиб қарзга ботган одам ҳам закотдан олиб қарзига берса, жоиз.

4. Бир камбағалга, мисол учун, закотдан бир дона қўй тегди. Уни бой одам ўз пулига камбағалдан сотиб олди. Бу, албатта, жоиз. Лекин закотни сотиб олиш ҳам дуруст эмас экан, деган тушунча чиқмаслиги учун ҳадисда баён қилинган.

5. Камбағал ўзига закотдан теккан нарсадан бойга ҳадя қилса, бой олиши жоиз. Бу ҳам олдингига ўхшаб, бойга закот бўлган нарса ҳадя шаклида келса ҳам ҳаром, деган фикр чиқмаслиги учун айтилган. Закот камбағалнинг мулкига айланади, демак, ўзи қандай хоҳласа, шундай тасарруф қилади.

Уламоларимиз бу масалага оид ҳамма ҳужжат ва далилларни атрофлича ўрганиб чиқиб, қуйидаги хулосага келганлар. Шунга биноан, закот олиши ҳаром бўлганлар қуйидагилар:

Бойлар.

Кучли, бирор касбга қодир кишилар.

Динсизлар, дин душманлари ва аҳли зимма.

Закот берувчининг болалари, ота-оналари ва аҳли аёли.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг қариндошлари.

Энди ушбу тоифаларни бирма-бир, батафсил ўрганиб чиқишимиз лозим.

Бойлар

Аслида бойлар закот беришлари керак. Бинобарин, уларнинг закот олишлари мутлақо мумкин бўлмайди.

Шундай бўлса ҳам, ўтган ҳадиси шарифда ўрганганимиздек, закот ишида қатнашган ҳамда кўпчилик манфаати учун қарздор бўлиб қолган бойларга закотдан олишлари мумкинлиги айтиб ўтилди.

Баъзи бир кишилар ўзларидан бошқаларнинг бойлиги туфайли ҳам бой ҳисобланадилар ва закот олишлари дуруст бўлмайди. Мисол учун, балоғатга етмаган ёш бола отасининг бойлиги туфайли бой ҳисобланади. Шунингдек, фақир аёл эрининг бойлиги ила бой ҳисобланади. Чунки унинг нафақаси эрига вожиб бўлади.

Бу масалада: «Нафақаси бойга вожиб бўлган кишиларга, унинг болалари, хотини, ота-онаси ва шунга ўхшаш яқинларига закот олиш ҳаромдир», дейилган.

Кучли, бирор касбга қодир кишилар

Жумҳур уламолар бу тоифадаги кишиларга закот олиш жоиз эмас, десалар ҳам, ҳанафий уламолари моли нисобга етмаган бўлса олса бўлаверади, дейдилар.

Динсизлар, дин душманлари, аҳли зиммалар

Динсизларга ва дин душманларига ҳеч нарса бериб бўлмаслиги маълум. «Аҳли зимма» деб аталувчи бошқа дин вакилларига закот бериб бўлмайди. Чунки закот мусулмонлардан олиниб, мусулмонларга берилиши шарт.

Аммо аҳли зиммага нафл садақалардан, садақои фитрдан берса бўлади. Чунки аввал айтилганидек, закот молиявий ибодат бўлиб, уни бериш учун ҳам, олиш учун ҳам мусулмон бўлиш керак.

Фосиқларга закот бериб бўладими?

«Фосиқ» деб баъзи гуноҳ ишларни қилиб номи чиққан одамга айтилади. Аслида мусулмону, лекин гуноҳ ишлар

ҳам қилган одамларга қадимги уламолар закот берса бўлади, деганлар. Шу билан бирга, закотни олгандан кейин уни фисқ ва гуноҳ ишларга сарфламаслиги керак, деган шарт қўйганлар. Бу билан закот бериш асносида уни фисқни тарк этиб, такво йўлини тутишига даъват қилинади. Лекин фисқи ила мусулмон жамиятига, динга ва дин аҳлига ёмонлик қилган одамга закот берилмайди.

«Бенамозлиги билан фосиқ бўлган одамга закот бериладими?» деган саволга баъзи уламоларимиз: «Уни намоз ўқишга чақирилади, агар намоз ўқишга ваъда берса, берилади, бўлмаса йўқ», деганлар.

Закотни эрга, ота-онага ва қариндошга берса бўладими?

Закотни болаларга, хотинга бериш мумкин эмаслиги ҳақида айтган эдик. Шунингдек, ота-онага ҳам бериш мумкин эмас. Чунки боланинг мол-мулки ота-онаники ҳисобланади. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир фарзандга, сен ҳам, молинг ҳам отангга мулксизлар, деганлар.

Бой-бадавлат хотин ўзининг камбағал эрига закотини берса бўладими, деган саволга баъзи мазҳаблар «бўлади», деб жавоб берганлар.

Ҳужжат маъносида, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анхунинг хотинлари Зайнаб розияллоҳу анҳо Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларига келиб: «Закотимни эримга берсам бўладими?» деб сўраганида, ул зот: «Бўлади», деб жавоб қилганларини келтирадилар.

Ҳанафий мазҳаби уламолари эса, Зайнаб розияллоҳу анҳонинг ҳодисаси хусусий, деб биладилар ва хотин эрига закотини бериши дуруст эмас, чунки эр уни олиб, яна хотиннинг ўзига ишлатади, дейдилар.

Бошқа қариндошларга закотини берса бўладими, деган саволга баъзи уламолар уларнинг нафақаси лозим бўлса, бўлмайди, нафақа ўрнига закот бериш ила ўзи фойда

топади, дейишган.

Аммо ҳанафий мазҳаби уламолари, бўлади, дейишган. Чунки нафақа ўзига яраша шартлар билан вожиб бўлади, яқин қариндошлар билан ота-болага ўхшаб мулки бирлашиб кетиши йўқ. Яқин қариндошга берилганда мулк закот берувчидан закот олувчига кўчади. Бу ҳолат эса закот бериш мумкин эканлиги гаровидир, дейишади.

لا تحل الصدقة لآل بيت النبي ﷺ ومواليهم

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМНИНГ ОЛИ БАЙТЛАРИГА ВА УЛАРНИНГ МАВОЛИЙЛАРИГА САДАҚА ҲАЛОЛ ЭМАС

1155- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ؓ تَمْرَةً
مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : كَيْفَ كَيْفَ لِيَطْرَحَهَا ثُمَّ
قَالَ أَمَا شَعَرْتَ أَنَّنَا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَلِمُسْلِمٍ: أَمَا
عَلِمْتَ أَنَّنَا لَا نَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةَ.

1155. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ҳасан ибн Али розияллоҳу анҳу садақанинг хурмосидан бир дона олиб оғзига солди. Бас, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қих-қих!» деб ташлатмоқчи бўлдилар. Сўнгра:

«Биз садақа емаслигимизни сезмовдингми?» дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Муслимнинг ривоятида:

«Бизга садақа ҳалол эмаслигини билмабмидинг?!» дедилар», дейилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам болажон зот эдилар. Саҳобаи киромларнинг болаларини доимо эркалиб юришларини ўтган ҳадисларимизда кўрдик. Айниқса, набиралари Имом ҳасан ва Имом ҳусайнларни жуда яхши кўрар эдилар. Гоҳида намозга ҳам кўтариб чиқар эдилар. Кўпинча мажлисларда ҳам кўйинларига солиб ўтирар эдилар. Ана шундай ўтиришларнинг бирида гўдак ҳасан розияллоҳу анҳу закотга келган хурмодан бир дона олиб оғзига солганида ушбу ҳадисдаги гапни айтганлар.

Бундан Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам оли байти садақа емоғи мумкин эмаслиги англашилмоқда.

Имом Муслимнинг ривоятдан емоқми, бошқами, барибир Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг оли байтларига садақа ҳаром экани маълум бўлмоқда. Шунинг учун закот уларга ҳаром эканига ҳеч шубҳа қолмайди.

1156 – عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ مَرَّ بِتَمْرَةٍ بِالطَّرِيقِ فَقَالَ لَوْلَا أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لَأَكَلْتُهَا.

1156. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам йўлда кетаётган хурмо ёнидан ўтдилар ва:

«Агар садақа бўлмаганида, уни еган бўлар эдим», дедилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларига ҳам садақани ҳаром қилгандир. Садақани емасликлари у зотнинг пайғамбарликлари белгиларидандир.

Салмон Форсий розияллоҳу анху аҳли китобнинг билимдонларига шогирд тушганида улар «охирги замон пайғамбарининг белгиларидан бири садақани емаслиги», деб айтган эдилар. Ўша пайғамбарни излаб Мадинаи мунавварага келиб қолган ва бировнинг боғида қарол бўлиб юрган Салмон Форсий Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг келганларини эшитиб, саватда хурмо олиб боради. У зот: «Бу хурмо ҳадями, садақами?» деб сўрайдилар. «ҳадя», деган жавобдан сўнг ундан ейдилар. Иккинчи мартада «садақа», дейилганида, «Ундоқ бўлса, бизга тўғри келмайди», деб кўлларини тортадилар. Ана шунда Салмон Форсий у зотнинг ҳақиқий Пайғамбар эканларига ишонадилар.

1157- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِلَحْمٍ
فَقُلْتُ: هَذَا مَا تُصَدِّقُ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ فَقَالَ: هُوَ لَنَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ.
رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1157. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга гўшт келтирилди. Мен:

«Бу Барийрага садақа қилинган», дедим. У зот:

«Бу унга садақа, бизга ҳадя», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Барийра Оиша онамиз томонидан озод қилинган, асли чўри аёл бўлиб, у кишининг хизматларини қилиб юрар эди. Демак, садақа олиши ҳалол бўлган одам уни олиб, ўзига мулк бўлгандан сўнг Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга ёки у зотнинг оли байтларига ҳадя қилса бўлади. Бу ҳолатда у нарсанинг садақалик сифати қолмай, ҳадяга айланган бўлади.

1158- كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أُتِيَ بِطَعَامٍ سَأَلَ عَنْهُ فَإِنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ أَكَلَ مِنْهَا وَإِنْ قِيلَ صَدَقَةٌ لَمْ يَأْكُلْ مِنْهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ.

1158. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга қачон таом келтирилса, унинг ҳақида сўрар эдилар. Агар «ҳадя» дейилса, ундан еяр эдилар. Агар «садақа» дейилса, ундан емас эдилар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

1159- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ الْهَاشِمِيِّ ﷺ وَسَاقَ حَدِيثًا حَتَّى قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الصَّدَقَاتُ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ وَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلَا لِآلِ مُحَمَّدٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1159. Абдуллоҳ ибн ҳорис ал-ҳошимий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган узун ҳадисда, жумладан:

«Албатта, ушбу садақалар, одамларнинг кирларидан ўзга нарса эмас. Албатта, улар Муҳаммадга ҳам, Муҳаммаднинг оли байтига ҳам ҳалол бўлмайди», дейилган.

Муслим ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга ва у зоти бобаракотнинг оли байтларига садақа ва закотларнинг ҳалол бўлмаслиги ҳикмати шу.

1160- عَنْ أَبِي رَافِعٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى الصَّدَقَةِ مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ فَقَالَ لِأَبِي رَافِعٍ اصْحَبْنِي فَإِنَّكَ تُصِيبُ مِنْهَا قَالَ حَتَّى

آتِي النَّبِيِّ ۝ فَأَسْأَلُهُ فَأَتَاهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَإِنَّا لَأَ
تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1160. Абу Рофеъ розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Бани Махзумдан бир кишини закот тўплагани юбордилар. Бас, у Абу Рофеъга мен билан бирга юр, сенга, у(закот)дан насиба бор, деди. У «Олдин Набий соллаллоху алайҳи васалламдан сўраб олай», деди ва бориб сўради. Бас, у зот:

«Бир қавмнинг мавлоси улардандир. Албатта, бизга садақа ҳалол эмас», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган ва «сахих» деганлар.

Шарҳ: «Мавло» дегани озод қилинган қул. Абу Рофеъ ҳам Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг мавлоларидан эди. Шунинг учун ҳам унга садақа ҳалол бўлмайди.

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг оли байтлари ким?» дейилганда, Шофеъий мазҳаби «Бани ҳошим ва Бани Мутталиблар», дейди.

Абу ҳанифа ва Моликлар эса, фақат «Бани ҳошим» дейдилар. «Бани ҳошим» эса, Алининг, Ақийлнинг, Жаъфарнинг, Аббоснинг, ҳориснинг авлодларидир, деганлар.

Бу ҳукмда катта ҳикмат бор. Набий соллаллоху алайҳи васаллам ўзлари ҳам садақа олмасликлари, оли байтларига ҳам садақа олишга рухсат бермасликлари билан, нафсларини покиза тутиб, ифбатли ҳолда туришда бошқаларга ўрнак бўлишни ирода қилганлар. Нима бўлганда ҳам кишиларнинг садақасини олганлар уларнинг миннатларига ҳам қоладилар. Пайғамбаримиз соллаллоху

алайҳи васаллам ўзларини ҳам, оли байтларини ҳам ўшандоқ миннатга қолишларини хоҳламаганлар.

Иккинчидан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари садақа олсалар ва оли байтларига садақа олишга рухсат берсалар, турли-туман ноҳақ гумон ва гап-сўзлар келиб чиқиши мумкин эди. Баъзи бир оғзига кучи етмаган, Худодан умиди йўқлар Пайғамбар закот ва ихтиёрий садақаларни ўзи ва оли байтининг манфаатини кўзлаб шариатга киритган, дейишлари ҳам мумкин эди.

ЗАКОТ БЕРИШДА ХАТО ҚИЛСА, НИМА БЎЛАДИ?

Закот бераётган одам закот олувчини ҳақиқатда ҳақли, деб закот берса-ю, кейин ўша одам закотга ҳақли бўлмай чиқса, берган одам жавобгар бўлмайди. Чунки у ўз имконигада ишни қилди. Имконидан ташқари ишга эса, масъул эмас. Шунинг учун закотни қайтадан бермайди.

Аммо закот берувчи сўраб-суриштирмай бериб юборса, кейин у одам закотга ҳақсиз бўлиб чиқса, закотни бошқатдан бериши лозим бўлади. Иккала ҳолда ҳам закот олувчи ўзи инсоф қилиб олган закотини қайтариб бериши керак. Агар қайтариб бермаса, мискин ва фақирнинг ҳақини, яъни, корнига дўзахнинг оловини еган бўлади.

ЗАКОТНИ АДО ЭТИШ ЙЎЛИ

Энг аввало, закот ишларини, яъни, уни тўплашни ва тақсимлашни мусулмонларнинг ишбошилари ўз зиммасига олмоғи лозим. Аллоҳ таоло закот олишга ҳақли саккиз тоифа ичида закотчиларни ҳам зикр қилиши бу ишга мусулмонларнинг ишбошилари масъул эканини кўрсатади. Чунки ҳар ким ўзини закотчи қилиб тайинлаб олмайди, аксинча, мусулмонларнинг ишбошилари томонидан тайинланиши керак.

Аллоҳ таоло Тавба сурасида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб:

«Уларнинг молларидан садақа олиб, уларни у ила покла ва тозала», деган. Бу ҳам мусулмонларнинг ишбошилари закотни тўплашлари керак эканини кўрсатади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Муоз ибн Жабал ва бошқа омилларига закот олиш ва тақсимлашни йўлга қўйишни топшириб, бу иш қандай бўлишини ўзлари амалда кўрсатганлар. У зот ўзларига тобе бўлган барча жойларга закотчилар юбориб, закотни тўплатиб, ҳақдорларга берганлар.

У зотдан кейин халифалари ҳам бу ишни оғишмай давом эттирдилар. ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳу эса закотни беришдан бош тортганларни «муртад» деб эълон қилиб, уларга қарши жиҳод бошлаганлар.

Ислом низоми закотда мусулмонларнинг ишбошилари томонидан закотчилар тайин қилинишини тақозо қилади. Бундан ташқари, закот ишига мусулмонларнинг ишбошилари аралашishiга қуйидаги бошқа бир қанча сабаблар ҳам бор:

1. ҳамма ҳам бир хил бўлавермайди. Баъзи кишилар ўзлари билса ҳам, закот бергиси келмаслиги ёки ўзича фикр юритиб ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳу давридагиларга ўхшаб «бермаса ҳам бўлаверади» деб ўйлаб, бунга турли баҳоналарни рўқач қилишлари мумкин.

2. Баъзи одамлар тушунмаслиги, закотни қандоқ қилиб адо этишни билмаслиги, ҳақдорларни топиб беришга имкони бўлмаслиги мумкин.

3. Мискин ва фақирларнинг ҳақини мусулмонларнинг ишбошилари олиб берса, уларнинг хижолатлиги йўқолади. Ортларида ҳукумат турганини сезадилар, мискинсан дейишлик ва озор бериш каби ҳолларидан узоқда бўладилар.

4. Агар закотни ҳар ким ўзи тарқатса, тартибсизлик юзага келиши мумкин. Бир мискинга бир неча бой закот бериб, бошқа мискинлар умуман закотсиз қолиб кетишлари мумкин.

5. Закотни фақат мискин ва фақирларгагина эмас, балки бошқа тоифаларга ҳам тарқатиш керак. Бу ишларни билимдонлар қилмаса, билимсиз кишиларнинг қилиши қийин.

ЗОҲИРИЙ ВА БОТИНИЙ МОЛЛАР

Уламоларимиз молларни икки қисмга бўлганлар: зоҳирий ва ботиний моллар.

«Зоҳирий моллар» эгасидан бошқаларга ҳам кўриниб-билиниб турадиган моллардир. Бу молларга ҳайвонот ва зироат бойликлари киради.

Зоҳирий моллар закоти билан мусулмонларнинг ишбошилари шуғулланиши кераклигига ҳамма уламолар бир овоздан келишганлар.

Ўз эгасидан бошқаларга кўриниб-билинмайдиган, бошқалар назаридан узоқда турадиган моллар «ботиний моллар» дейилади.

Ботиний молларнинг закотини тақсимлаш ҳақида эса турлича фикр билдирганлар. ҳанафий мазҳаби ботиний молларни ҳам мусулмонларнинг ишбошилари тўплаб тарқатиши керак, лекин ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳунинг вақтларида мол эгалари ихтиёрига топширилган, дейди.

Хулоса қилиб айтилса, мусулмонларнинг ишбошилари закот ишларини тўлиқ тартибга солгани яхши. Шу билан бирга, мол эгаларига ҳам маълум миқдор маблағни қолдириб, ўз ихтиёрларича тақсимлаш имкони берилиши яхши бўлади. Аммо мусулмонларнинг ишбошилари закот иши билан шуғулланмайдиган жойларда, масалан, ҳозирги пайтда мол эгалари ўзлари ҳаракат қилиб, закотларини адо

этноклари шарт. Чунки мусулмонларнинг ишбошилари олмаса, кимга бераман, деб ўтиришга уларнинг ҳақлари йўқ.

МОЛИНИ БЕРКИТГАН, БЕРИШНИ ХОҲЛАМАГАН ВА ЁЛҒОНДАН «ЗАКОТНИ БЕРДИМ» ДЕЙДИГАНЛАР ҲУКМИ

Аввал айтиб ўтганимиздек, одамлар ҳар хил бўлади. Баъзи кишилар турли йўллар билан закотни бермасликка ҳаракат қилишлари ҳам мумкин. Шунинг учун закот ишига мусулмонларнинг ишбошилари аралashiши шарт қилинган.

Ҳанафий мазҳаби уламолари шундай дейдилар:

«Закотчи бойга келиб: «Молингнинг закотини бер», десаю мол эгаси: «ҳали молим нисобга етганига бир йил тўлгани йўқ, қарзим бор, бошқа закотчига бериб юбордим» каби баҳоналарни айтса, ундан қасам ичиш талаб қилинади. Қасам ичса, унга ишонилади. Кейин ёлғони ошкор бўлиб қолса, неча йил ўтган бўлса ҳам закоти олинади.

Закотни беришдан бош тортган одам закот бериш керак эмас, деган эътиқодда бўлса, кофир саналади. Фақат ноқулай шароитда ўсиб, бу гаплардан беҳабар қолган бўлса, унга таълим беришга ўтилади.

Агар закотнинг фарзлигини инкор қилмаса-ю, бахиллик қилиб, закотдан бош тортса, барибир, молидан закот олинади, ўзига эса таъзир берилади. Таъзир қамоқми ёки бошқа нарсами, буни амирлар белгилашади.

Ўтган бобларда закотни бахиллик қилиб бермаганлардан закотга қўшиб молининг ярми ҳам мусодара қилиниши айtilди.

ЗАКОТГА ОИД ТУРЛИ МАСАЛАЛАР

Закотни ҳар бир молнинг ўзидан чиқариш шартми ёки унинг қийматини пулдан чиқарса ҳам бўладими? Бу саволга ҳанафий мазҳаби уламолари, қийматини чиқарса ҳам бўлади, баъзи вақтларда қийматини бериш мискин ва фақирлар учун манфаатлироқ, дейишади.

Улар бу фикрларига жуда ҳам кучли ҳужжат ва далиллар келтиришган. ҳамаср уламоларимиз бу борадаги барча маълумотларни тўлиқ ва атрофлича ўрганиб чиқиб, ҳанафий мазҳабининг тутган йўли ҳозирги замон учун жуда ҳам муносиб, деган фикрга келишган.

Закот қаердан тўпланган бўлса, ўша юртнинг мискин ва ҳақли кишиларига бериш афзал. Агар у юртнинг эҳтиёжи кўпроқ бўлса ҳам давлатнинг масъул ходимлари ҳамма томонни ўрганиб чиқиб, ўзлари бир қарорга келишади.

Закотни иложи борица вақтида берган яхши. Уни вақтидан олдин бериш ҳам жоиз. Буни уламоларимиз чегараламаганлар. Қанча олдин беришни хоҳласа, шунча олдин берилаверади. Аммо кейинга суриш узрсиз бўлса, мутлақо жоиз эмас. Узрли бўлса, хусусан, кўпчиликнинг фойдаси учун зарур вақтни кўзлаб кечга сурилса, жоиз.

Закотни чиқаргандан кейин у мол эгасининг айби билан зое бўлса, қайта чиқаради. Агар бунда мол эгасининг айби бўлмаса, қайта чиқармайди.

Закот вожиб бўлгандан кейин эгасининг имкони бўлатуриб чиқармаса ва молнинг бир қисми йўқ бўлса, закот вожиб бўлган вақтдаги миқдор ҳисобидан чиқаради. Агар мол эгасининг имкони бўлмаган бўлса, қолган молдан закот чиқаради.

Закот фарз бўлган вақтда уни чиқармаган бўлса, неча йил ўтса ҳам закотнинг фарзлиги тушмайди. Чунки бу мискин ва фақирларга ҳақ ўлароқ Аллоҳ таоло томонидан фарз қилингандир. Бу собит ҳақ бўлиб, вақт ўтиши билан

соқит бўлмайди.

Закот фарз бўлганидан кейин мол эгаси вафот этиб қолса ҳам, унинг молидан закот чиқарилади. Закотни соқит қилиш учун турли ҳийлалар ишлатиш умуман мумкин эмас. Закотни чиқариш учун мол эгаси ишончли ва омонатга хиёнат қилмайдиган одамни вакил қилса бўлади.

Закотни очик-ойдин, айтиб чиқарган афзал, дейишади уламоларимиз. Чунки бошқалар ҳам бундан ўрناк олади, одамлар мол эгасидан гумон қилмай қўяди. Бу худди фарз намозни жамоат билан очик-ойдин ўқиш афзал эканига ўхшашдир.

Закотни фақир кишига берганда унинг фақирлигини билиб туриб бераётган моли закот эканини айтиш дуруст эмас, дейди уламоларимиз.

Имом Аҳмад ва Имом Моликлар, бу ишда фақирнинг кўнглини синдириш бор, шунинг учун макруҳ, деганлар.

Ҳозирги солиқларни закот ҳисобласа бўладими, деган савол билан турли ўлка мусулмонлари уламоларга мурожаат қилишган. Бу саволга сал олдинроқ жавоб берилган. Жумҳур уламолар, жумладан, Ибн ҳажар ал-ҳайсамий, аллома Ибн Обидин ал-ҳанафий, Шайх Алийш, Саййид Рашид Ризо, Шайх Маҳмуд Шалтут, Шайх Муҳаммад Абу Заҳра солиқлар ҳеч қачон закот ўрнига ўтмаслигини таъкидлашган.

Чунки закотнинг ўзига яраша шартлари бор. Уларни ўрганиб чиқдик. Энди закот билан солиқларни солиштириш жараёнида баъзиларини яна бир бор эслаб кўрайлик:

1. Шариат закотдан олинадиган миқдорнинг ўндан бир, ўндан бирнинг ярми ёки чораги бўлишини тайин қилиб қўйган. Солиқда эса ҳукумат ўзи хоҳлаган миқдорни олади.

2. Закотда Аллоҳга ибодат қилиш нияти бор, солиқда бу ният мутлақо йўқ, бўлиши мумкин ҳам эмас.

3. Закот махсус саккиз тоифага сарфланади. Солиқ эса бошқа нарсаларга ҳам сарфланади.

Кўриниб турибдики, ҳеч бир ҳолда солиқни закот деб бўлмайди. Тўғри, бу масала мусулмон кишига оғир келади. У ҳам солиқ, ҳам закот тўлаши керак. Лекин мусулмон учун Аллоҳнинг амрини бажариш ҳамма нарсадан устун туради.

ХОТИМА

Закотга тегишли маълумотларни ўрганиб чиққанимиздан кейин бу низом тенги йўқ мукаммал низом эканига ишончимиз яна бир қарра ошади.

Закот Аллоҳ таоло жорий қилган нарса ўлароқ шундай бўлиши ҳам шарт. Чунки

закот-молиявий низом;
закот-иқтисодий низом;
закот-ижтимоий низом;
закот-ахлоқий низом;
закот-руҳий низом;
закот-диний низом.

Ушбу маъноларни бу илоҳий низомни ўрганиш давомида яққол кўрдик. Закотнинг бу фазилатларини баъзи бир ажнабий, мусулмон бўлмаган кишилар ҳам англаб етганлар. ҳатто ўз мулоҳазаларини очиқ айтишган. Уламоларимиз ўша ажнабий олимларнинг эътирофларини ҳам далил сифатида келтирадилар.

Машҳур олим Томас Орланд «Исломга даъват» номли китобида қуйидагиларни айтади:

«ҳаж низоми билан бирга, закотнинг ҳам бошқа бир фарз эканини кўрамыз. Бу мусулмонга Аллоҳнинг: «Албатта, мўминлар биродардирлар» деган сўзини эслатиб туради. Закот гўзал бир сифатда юзага чиқадиган диний назариядир. У кишини даҳшатга соладиган даражада ажойиб. Ислом жамиятида янги мусулмонга нисбатан унинг жинси, ранги ва ўтмишидан қатъи назар шафқат намунаси тариқасида намоён бўлади. У мўминлар жумласига қабул қилинади ва бошқа мусулмонлар билан бир қаторда ўз жойини топади».

Миюд Руш бўлса, қуйидагиларни айтади:

«Оламини машғул қилиб турган икки ижтимоий муаммонинг ҳал қилинишини Исломда топдим:

Биринчиси, Куръоннинг «Албатта, мўминлар биродардирлар» деган гапидир. Бу иштирокий-социализмнинг энг гўзал асосидир.

Иккинчиси, ҳар бир мол эгасига закотни фарз қилишдир. ҳамда фақирларга агар бойлар беришга монелик қилсалар, уни куч билан бўлса ҳам олиш ҳақининг берилганидир. Бу иш эса, бебошдоқликнинг давосидир».

«Ислом ва араб сивилизасияси» номли китобида ажнабий олимлардан бирининг ушбу гаплари келтирилади:

«Бу (закот) солиқ диний фарз бўлиб, уни ҳамма адо қилиши лозим. Закот умумий ижтимоий низом. У ила Муҳаммадий давлат фақирларга мадад беради ва уларни бой қилади. Бу яхши низом асосида, истибдод ва мажбурлашга, вақтинчалик тадбирга суянмай бўладиган ишдир.

Ислом ушбу қойилмақом низомга башарият тарихида биринчи бўлиб асос солган. Закот солиғи бой, тожир ва мол эгаси бўлган табақалардан давлат томонидан олиниб, мискин ва ожизларга берилади. У бир давлатда яшовчи одамлар орасидаги тўсиқни парчалаб ташлаб, миллатни

бир одил ижтимоий доирада бирлаштиради. Шу орқали Ислом низоми «ўзим бўлай» фикри асосида эмаслигига ёрқин далилдир».

Машҳур франсуз шарқшуноси Мошнён айтади:

«Ислом тенглик фикрини юзага чиқариш бўйича ҳар қанча фахр қилса оз. Бу нарса закотнинг фарз қилинишида ўз аксини топган бўлиб, ҳар бир шахс уни Байтулмолга беради. Бу рибохўрлик асосидаги қарзлар ва бирламчи, зарурий ҳожатларга солинадиган солиқлардан тамоман бошқачадир. У шу билан бир вақтда ҳам якка мулкчилик, ҳам тижорий сармоя ёнини олади. Яна бир марта Ислом капиталистик ва коммунистик назариялар орасидаги ўртача йўлни тутди».

Машҳур италян ёзувчиси Воғлирий «Ислом ҳимояси» китобида қуйидагиларни ёзади:

«Барча динлар садақаларнинг катта ахлоқий ва ижтимоий аҳамияти борлигини эътироф қилганлар. Уни раҳм-шафқатнинг ҳиссий таъбири сифатида адо этишни тавсия қилганлар. Лекин фақат Исломгина мажбурий садақани жорий қилиш улуғворлигини ўзида мужассам этди. Бу билан у Масийхнинг таълимотларини дунёда татбиқ қилган. ҳар бир мусулмон қонун ҳукми бўйича ўз бойлигидан бир бўлагини фақирлар, мухтожлар, мусофир ва ғариблар фойдасига ажратмоғи лозим. Ушбу диний мажбурият инсонни инсонийликдан ҳам чуқурроқ ҳиссий имтиҳон қилади. Унинг руҳини бахилликдан тозалайди ва уни илоҳий мукофат томон ундайди».

Мусулмон уламолар эса, Ислом нималигини, закот нималигини яхши билганлари туфайли ва бугунги мусулмонларнинг Исломдан ҳам, закотдан ҳам узоқдаликларини билганларидан келиб чиқиб дард ва ҳасрат билан сўз юритадилар. Келинг, улардан баъзи бирларининг мулоҳазаларига қулоқ солиб кўрайлик:

Саййид Муҳаммад Рашид Ризо ҳазратлари ўзларининг

«Манор» тафсирларида ушбуларни ёзадилар:

«Ислом бошқа барча динлар ва шариатлардан ўзининг закотини фарз қилиши билан ажраб туради. Бу ҳақиқатни барча миллатларнинг ҳукамо ва укалолари (донишмандлари) ҳам эътироф қиладилар. Агар мусулмонлар ўз динларидаги ушбу рукни қоиим қилганларида эди, Аллоҳ уларнинг ўзларини кўп, ризқларини кенг қилиб қўйганидан кейин ичларида бирорта ҳам фақир ёки қарздор қолмас эди».

Абу Аъло Мавдудий раҳматуллоҳи алайҳи куйидагиларни ёзади:

«ҳақиқатда Ислом бойликни жамиятдаги бир жойда жам бўлиб қолмаслигини хоҳлайди. Бойликдан толеи очиклиги ёки уддабуронлиги туфайли кўп насибага эга бўлганлар эҳтиёжидан ортиғини инфоқ қилмай босиб ётишлари керак эмас. Балки улар толелари кулмаганлиги туфайли етарли насибага эга бўлмаган биродарларига бойликдан беришлари керак.

Шу мақсадда Ислом ўзининг олиймаком ахлоқий таълимотлари ила, бир томондан таъсирли тарғиб қилиш ва қўрқитиш ила сахийлик, қўли очиклик ва ҳақиқий ижтимоий ҳамкорлик руҳини вужудга келтиради. Токи одамлар ўзларининг табиий майллари ила ортиқча бойликни ўзларича беҳуда ушлаб туришни ёқтирмайдиган бўлишсин ва ўзларича инфоқ қиладиган бўлишсин.

Бошқа томондан эса, одамларнинг молларидан маълум миқдорни жамият саодати ва манфаати учун олишни фарз қилади. Ушбу «маълум миқдор» закотдир. Закотнинг исломий-иқтисодий низомда қанчалик катта аҳамиятга эга экани сизга маълум бўлса керак. Закот Исломда намоздан кейинги энг муҳим рукндир. Қуръонда очик-ойдин айтилишича, ким мол тўпласа, закотини бермагунича унинг моли ҳалол бўлмайди. Бас, унда: «Уларнинг молларидан аларни поклаш ва тозалаш учун ол», дейилган.

«Закот» сўзининг ўзи инсон жамлаган бойликнинг ундан 2,5 фоизини ҳар йили Худонинг йўлида чиқармагунча пок бўлмаслигига далолат қилади. Аллоҳ таоло бойдир. Сизнинг молингиз Унга етиб бормайди. У сизнинг молингизга муҳтож ҳам эмас. «Аллоҳнинг йўли»дан мақсад фақирларни саодатманд этиш учун ҳаракат қилиб, миллатнинг ҳамма табақаларига наф берадиган хайрия ишларни кўпроқ қилишдан иборат, холос.

Аллоҳ таоло: «Албатта, садақалар фақирларга, мискинларга, унда омил бўлганларга, қалблари улфат қилинганларга, кулларга, қарздорларга, Аллоҳ йўлига ва ватангадоларга», деган.

Мана шу нарса мусулмонларнинг ижтимоий ҳамкорлик жамиятларидир. Мана шу нарса уларнинг ижтимоий таъминот ширкатларидир. Мана шу уларнинг эҳтиёт молларидир. Мана шу улардан ишсизларига кафолот бойлигидир. Мана шу нарса ожизларга, беморларга, етимларга, тулларга бериладиган ёрдам, ғамхўрлик ва ҳолларидан хабар олишдир. Бунинг устига, у нарса мусулмонни эртанинг ғамини ейишдан қутқаради.

Исломнинг табиий ва содда ғояси бундай:

«Агар сен бугун бой бўлсанг ўзингдан бошқага ёрдам бер, агар эртага сен муҳтож бўлсанг, сенга бошқа киши ёрдам беради».

Шу асосда сен ўз хаёлингни: «Эртага фақир бўлиб қолсам ҳолим не кечар экан?», деган фикр ила машғул қилмайсан. Шунингдек, эртага ўлиб охиратга равона бўлсанг хотининг, бола-чақанг не куйга тушишларини ўйлаб ҳам ташвиш қилмайсан. Ўзингга бир мусибат етса, бемор бўлсанг, ёнғинга ёки сув тошқинига дучор бўлиб қолсанг, ҳолинг не кечишини ўйлаб ташвиш қилмайсан. Сафарга чиққанингда молинг тугаб қолса, нима қилишга бош қотириб юрмайсан. Закот сени бунга ўхшаш

ҳоллардан абадий равишда қутқаради.

Ўзинг тўплаган молнинг икки ярим фоизини Аллоҳ таолонинг суғурта муассасасига берсанг бўлди. Кейин барча офатлардан эмин бўлиб юраверасан. Сен ҳозир мазкур молга муҳтож эмассан. Уни ҳозир муҳтож бўлиб турганларга бериб тур. Улар уни ўз ҳожатларига ишлатиб турсинлар. Эртага бу маблағ тўлалигича сенинг ўзингга қайтиб келади. Балки сенинг ёки сенинг фарзандларингнинг ҳожати тушиб қолса, ҳозиргисидан ҳам кўпроқ бўлиб қайтиб келади».

Саййид Абул ҳасан Надавий эса жумладан куйидагиларни ёзадилар:

«Закотнинг фарзлилиги Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мўъжизакор ва ҳикматли лафзлари ила белгиланган шаръий сифатидир. У зот:

«У (закот) бойлардан олинади, камбағалларга берилади», деганлар. Закотнинг асл шаръий ҳолати шундоқ бўлган ва қиёматгача шундоқ бўлиб қолади. У шартлари мавжуд бўлган ва муайян нисобга эга бўлган бойлардан олинади ва Қуръонда тайин қилинган тоифаларга тақсимланади. Аллоҳ у тоифаларни аниқлашни конун, ҳоким ёки олимнинг фикрига ҳавола қилиб қўймади. «Албатта, садақалар фақирларга...» ояти ила баён қилди. Шариатда, Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳадисларида баён қилинганидек, закотни у йиғилган юртнинг камбағалларига тақсимлаб бериш афзалдир.

Аллоҳ Ўзининг бой-бадавлат бандаларига фарз қилган закот миллат учун лутфу марҳамат бўлган. У энг улкан неъмат бўлмиш пайғамбарликнинг натижаси бўлган. Агар уни солиқ, деб аташимиз лозим бўлса, энг оз, энг енгил солиқ бўлган. Энг баракали ва энг фойдали солиқ бўлган. Чунки у бойлардан олиниб камбағалларга берилган».

Бунга ўхшаш ажойиб фикрларни кўплаб келтириш мумкин. «Закот китоби»даги гапларни ўқиб, «Камбағал

бўлиш ҳам маза экан-да, бойлар ўзи сенга закотини келтириб бериб турса», деган хаёлга бормаслик керак. Чунки ўрганиб ўтганимиздек, закот ҳар кимга ҳам берилавермайди, балки сўраб-суриштирилади. Бир неча шартларни ўзида мужассам қилган кишигагина берилади. Шу билан бирга, закот олиш шарафли иш эмаслиги доимий равишда эслатилиб, у одамларнинг кири эканлиги таъкидлаб турилади.

Шу билан бирга, доимий равишда ифбатли бўлиб бировдан нарса олишдан уялишга, ўз пешона тери билан кун кўришга тарғиб қилиб турилади.

Бу таълимотлар, албатта, камбағалликка қарши курашнинг тарғибот ва ташвиқот шуъбаси ҳисобланади. Қуйида ана шу масалага оид баъзи ҳадиси шарифларни ўрганамиз.

الباب الثامن

САККИЗИНЧИ БОБ

في فضل التعفف وذم السؤال إلا لضرورة

ИФФАТЛИ БЎЛИШНИНГ ФАЗЛИ ВА ЗАРУР БЎЛМАГАНДА СЎРАШНИНГ ЁМОНЛИГИ ҲАҚИДА

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Билмаган одам уларнинг ифбатларидан бойлар, деб ҳисоблайди. Уларни сиймоларидан танийсан. Улар одамлардан хиралик ила сўрамаслар», деган (*Бақара*, 273).

Шарх: Ушбу ояти карима аҳли суффа – Пай-

Ғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидлари яқинидаги суффада яшовчи тўрт юз нафар тақводор, камбағал мусулмонлар ҳақида нозил бўлган. Улар ўзларини Қуръон ва илм ўрганишга бағишлаган кишилар бўлиб, маошларини касб қилиб топишга имконлари бўлмаган. ҳеч нарсалари бўлмаса ҳам ўзларини ифбатли тутишган, бировнинг молига назар ҳам солишмаган. Уларнинг асл ҳолини билмаган одам, ўзларини тутишларидан уларни бой, деб ҳисоблайдиган даражада бўлган. Уларнинг сиймоларидан тақводорликлари билиниб турган. Ўзлари ўта муҳтож бўлишларига қарамай, одамлардан бирор нарсани сўраб олмаганлар.

Ким аҳли суффа даражасига, улар етган улуғ мақомга етмоқчи бўлса, уларнинг ушбу оятдаги васфига қўшилмоқчи бўлса, одамлардан бирор нарсa сўрамасин, ўзини ифбатли тутсин, билмаганлар уларни бойлар, деб ҳисобласин.

1161- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ط إِنَّ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ

اللَّهِ ρ فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ حَتَّى نَفَدَ مَا

عِنْدَهُ فَقَالَ: مَا يَكُونُ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ وَمَنْ

يَسْتَغْفِرُ يُعَفِّهِ اللَّهُ وَمَنْ يَسْتَعِنْ يُغْنِهِ اللَّهُ وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ وَمَا

أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ. وَلِلشَّيْخَيْنِ

وَالْتِّرْمِذِيِّ: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَزُرِقَ كَفَافًا وَقَنَعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ. وَفِي

رِوَايَةٍ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا. وَفِي رِوَايَةٍ: لَيْسَ الْغِنَى عَنْ

كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى عَنِ النَّفْسِ.

1161. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ансорийлардан бир қанча одамлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан (мол) сўрадилар. Бас, у зот уларга бердилар. Сўнгра яна сўрадилар. Яна бердилар. хаттоки, ҳузурларидаги нарса қолмади. Шунда у зот:

«Ҳузуримда не яхшилик бўлса, сизларга бермай олиб қолмасман. Ким ифбатталаб бўлса, Аллоҳ уни ифбатли қилур. Ким беҳожатлик талаб қилса, Аллоҳ уни беҳожат қилур. Ким сабр талаб қилса, Аллоҳ уни сабрли қилур. ҳеч кимга сабрдан кўра яхшироқ ва кенгроқ ато берилмаган», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Икки шайх ва Термизийнинг ривоятида:

«Ким мусулмон бўлиб, етарлича ризқлантирилса ва Аллоҳ уни Ўзи берган нарсага қаноатлантирса, батаҳқиқ, нажот топган бўлур», дейилган.

Бошқа бир ривоятда эса:

«Эй бор Худоё! Оли Муҳаммаднинг ризқини қути лаа ямут қилгин», дейилган.

Яна бир ривоятда эса:

«Бойлик ориз(мол)нинг кўплигида эмас, лекин бойлик нафснинг беҳожатлигидадир», дейилган.

Шарҳ: «Қути лаа ямут» – очдан ўлмасликка етарли емиш, таом.

Ушбу ривоятларнинг барчасида мусулмон ўзига берилган ризқ қанча бўлса, ўшанга чидаб, қаноат ҳосил қилиб юриши яхши экани ҳақида сўз кетмоқда. Мусулмон инсон турмуши яхши бўлиши учун имкониятидаги барча ҳалол воситаларни ишга солиб, ҳаракат қилаверади. Аммо ризқ бериш Аллоҳдан эканини ҳеч қачон унутмайди. Шунинг учун ўзига берилган ризқ-насиба Аллоҳнинг иродаси ила келмоқда, деб билади. Оз бўлса, норози бўлмайди, кўп бўлса, ҳовлиқиб кетмайди. Чунки

Аллоҳнинг иродасига қарши чиқиш мусулмон одам учун тўғри эмас.

Мазкур ривоятларда мусулмон киши ўзига берилган ва берилмаган ризққа нисбатан ўзини қандоқ тутмоқлиги ҳақида бир неча кўрсатмалар бермоқда:

1. Ифбатли бўлиш.

Ўзи учун бировнинг молидан умидвор бўлишни ор деб, билиш. Ким ўзини ифбатли тутишга уринса, Аллоҳ таоло уни ифбатли қилиб қўйиши турган гап.

2. Бировнинг сариқ чақасига ҳам эҳтиёжи йўқлигини изҳор қилиш.

Бундай одамни Аллоҳ таоло кўзини тўқ қилиб қўйса, ундан ҳеч бир очкўзлик содир бўлмайди.

3. Кам бўлса ҳам ўзига берилган ризққа сабр қилиш.

Сабр Аллоҳ таоло томонидан бандага инъом этилган энг катта неъмат ҳисобланади. Сабрли киши ризқнинг озига ҳам, йўқчиликка ҳам чидаб ўзини хор қилмай, бошини тик тутиб кун кўради. Сабр неъматидан бебаҳра банда эса дунёнинг ярмига эга бўлса ҳам, қаноат қилмай, ўзини хор қилади, очкўзлигини билдириб қўяди.

4. Мусулмон одам Аллоҳ таоло томонидан берилган ризққа сабр қилиб, қаноатли бўлиб ўтса, дунёдаги энг катта нажотга эришади.

5. Пайғамбар алайҳиссалом оли байтларига ўлмагудек миқдорда қут беришнигина сўраган эканлар.

6. ҳақиқий бойлик молу дунёнинг кўплигида эмас, нафснинг тўқлигидадир.

Ушбу таълимотларни ҳар бир мусулмон яхшилаб ўрганиб, ўзига сингдириб олиши ва ҳаётга татбиқ қилиши лозим. Ана шундагина орамизда молу дунё деб одам ўлдирадиганлар, ўғрилиқ, порахўрлик, рибохўрлик қиладиганлар, фирибгарлик, алдамчилик, ёлгончилик ва бошқа разолатларни қиладиганлар қолмайди.

1162- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَحْتَطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ
يَأْتِيَ رَجُلًا فَيَسْأَلَهُ أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعَهُ.

1162. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жоним қўлида бўлган Зот билан қасамки, албатта, сизлардан бирингиз арқонини олиб, ўтин териб, орқасига кўтариб келгани, бировнинг олдига бориб берса-бермаса сўрашидан яхшидир», дедилар».

Шарҳ: Инсоният тарихида бу каби ўз меҳнати билан ҳаёт кечиришга тарғиб бўлмаса керак. Бировдан бир нарса сўраб олиб турмуш кечириш ўрнига, арқонни олиб, далага чикиб ўтин териб келиб сотиш яхши.

Баъзи бир кишилар ўтин териб сотиш, мардикорлик қилиш ёки шунга ўхшаган ишларни қилишни ор хисоблайдилар. Аммо бировга ёлвориб, бир нарса сўраб ейишни ўзларига эп кўрадилар. Ёки айримлар бировнинг ҳақини турли ношаръий йўл ва услублар ила ҳаромдан олиб ейишлари билан кериладилар. ҳолбуки, бировдан сўраб олиб кун кечириш ҳақиқий ор қилинадиган ишдир. Бировнинг ҳақини ҳаром йўл билан олиш эса, катта гуноҳдир. Аксинча, ҳалол йўл билан, пешона тери тўкиб ҳаёт кечириш энг тўғри, энг шарафли ишдир. Ризқ топиш учун қилинадиган ҳалол меҳнатнинг катта-кичиги, обрўли-обрўсизи бўлмайди. Энг ҳақиқий обрў меҳнат ила ҳалол ризқ топишдир. Энг ёмон обрўсизлик эса, бошқаларнинг топганидан кун кўришдир. Ислом таълимоти шу. Исломдан, унинг таълимотларидан узоқда бўлганда бу меъёр ва ўлчовлар ҳам тескарисига ўзгаради. Аслида

тиланчилик Ислом жамиятига ёт бўлиб, унда ҳар қандай ҳалол меҳнат рағбатлантирилади.

Чиндан ҳам, мусулмон киши бировдан сўраб турмуш ўтказгандан кўра, ўтин териб сотиб кун кўришни афзал билади. ҳар қандай шароитда ҳам ҳалол меҳнати билан ҳаёт кечиришга уринади.

1163- عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ τ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ

فَأَعْطَانِي ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ثُمَّ قَالَ: يَا حَكِيمُ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرَةٌ خُلُوَّةٌ فَمَنْ أَخَذَهُ بِسَخَاوَةٍ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيهِ وَمَنْ أَخَذَهُ بِإِشْرَافٍ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى قَالَ حَكِيمٌ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَزُرُّ أَحَدًا بَعْدَكَ شَيْئًا حَتَّى أَفَارِقَ الدُّنْيَا فَأَعْطَاهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ حَقَّهُ مِنَ الْفَيِّءِ فَأَبَى ثُمَّ تَوَيَّْ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1163. ҳаким ибн ҳизом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллалллоҳу алайҳи васалламдан сўровдим бердилар. Яна сўровдим бердилар. Сўнгра яна сўровдим, яна бердилар ва:

«Эй ҳаким, албатта, бу мол яхшидир, шириндир. Ким уни саховатли нафс-ла олса, унга баракали бўлур. Ким уни қизғанчиқлик нафси-ла олса, унга баракали бўлмас. Худди еб тўймайдиганга ўхшайди. Устки қўл остки қўлдан яхшидир», дедилар.

Ҳаким розияллоҳу анҳу айтадилар. Мен:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сизни ҳақ ила юборган зот ила қасамки, то дунёни тарк этгунимча сиздан кейин

хеч кимдан хеч нарса сўрамайман», дедим.

Абу Бакр ва Умар розияллоху анхулар унга ўлжадан ўз ҳақини берганда ҳам олмаган. Вафот этгунча шу ҳол давом этган».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан ифбатли бўлиш, бировдан келадиган маблағ ила эмас, ўзи топган ризққа қаноат қилиб яшашнинг ёрқин мисолини кўриб турибмиз.

Машҳур саҳобийлардан ҳаким ибн ҳизом розияллоху анху Ислом таълимотлардан беҳабар бўлган вақтларида Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан мол сўраб олишни ўзларига эп кўрганлар. Эҳтимол, «бор бўлгач, мендан бошқалар ҳам олаётгандан кейин, мен ҳам олсам нима қилибди», деб ўйлаган бўлсалар керак.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам ҳаким ибн ҳизом розияллоху анхуга уч мартагача сўраган нарсасини берганлар ва ундан кейин ҳадди битганлигини, исломий таълимотларни билиб қўйиш вақти келганлигини билдириб:

«Эй ҳаким, албатта, бу мол яхшидир, шириндир. Ким уни саховатли нафс-ла олса, унга баракали бўлур. Ким уни қизғанчиқлик нафси-ла олса, унга баракали бўлмас. Худди еб тўймайдиганга ўхшайди. Устки қўл остки қўлдан яхшидир», дедилар».

Пайғамбар алайҳиссалом мол-дунёни худди янги пишган, тотли мевага ўхшатмоқдалар. Уни ҳамма татиб кўргиси келади. Бир татиб кўрган одам яна егиси келади. Ким молни сахийлик ила олса, уни олишда нияти яхши бўлса, дунё унинг учун баракали бўлади. Агар қизғанчиқлик билан, бировга бермаслик нияти билан олса, у еб-тўймас одамга ўхшаб қанча мол тўпласа ҳам оз кўринаверади. Демак, мусулмон одам сахий бўлиши, қизғанчиқ бўлмаслиги керак.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг:

«Устки қўл остки қўлдан яхшидир» деган гаплари садақа бериш ва олиш бўйича энг муҳим қоидага айланган. Устки қўл садақа, хайр-эҳсон берадиган қўлдир. Остки қўл эса садақа ва хайр-эҳсон олувчи қўлдир. Бу икки қўл орасидаги фарқ жуда ҳам катта. Садақа ва хайр-эҳсон берувчи қўл яхши қўл, баракали қўл, хайр-эҳсонли қўл, хамминг хавасини келтирадиган, Аллоҳга ва Унинг Расулига хуш келадиган қўлдир.

Садақа ва эҳсонни бировнинг қўлидан олувчи қўл эса, паст қўл, тиланчи қўл. Аллоҳга ва Унинг Расулига ёқмайдиган қўлдир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу пурҳикмат гаплари ҳаким ибн ҳизом розияллоҳу анхунинг қалбларига ўша заҳоти жо бўлди, бутун вужудларига сингиб кетди. Шу оннинг ўзида дунё кўзларига бошқача кўриниб қолди. Ризқ-рўз топиш ҳақидаги тасаввурлари тамоман ўзгарди. Энди бировдан тама билан бир нарса олмаслик, ҳалол меҳнат билан, пешона тери билан нон топиб ейиш кераклигини тўлиқ тушуниб етдилар ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, сизни ҳақ ила юборган зот ила қасамки, то дунёни тарк этгунимча сиздан кейин ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамайман», дедилар.

У киши бу ҳақиқатни нафақат тушуниб етдилар, балки унга амал қилишни бошладилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни гувоҳ қилиб, ҳеч қачон, ҳеч кимдан бирор нарса сўрамасликка қасам ичдилар ва умр бўйи қасамларига содиқ қолдилар. ҳатто халифалар ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ ва ҳазрати Умар розияллоҳу анхумолар тушган ўлжадан у кишига ўз ҳақини беришганда ҳам олмадилар. Чунки ўлжа осонлик билан тушган ўлжа эди. ҳаким ибн ҳизом розияллоҳу анху шунинг учун уни олишни эп кўрмадилар. Вафот этгунларича ҳеч кимдан ҳеч нарса олмадилар.

Худди шу ҳолни олдинги ривоят соҳиблари Абу Саъид

розияллоҳу анҳунинг сийратларида ҳам кўрамиз. Ибн Жарир Табарий у кишидан келтирган ривоятда Абу Саъид розияллоҳу анҳу қуйидагиларни айтадилар:

«Ўта шиддатли факирликка учрадик. Аҳлим мени Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга бориб бир нарса сўрашга амр қилди. Бас, юриб бориб биринчи эшитганим у зотнинг:

«Ким беҳожат бўлса, Аллоҳ уни бой қилур. Ким иффат талаб бўлса, Аллоҳ уни иффатли қилур. Ким биздан бир нарса сўраса, топсак ундан яширмаймиз», деган гаплари бўлди. У зотдан ҳеч нарса сўрамай қайтдим. Сўнг бизга дунё ўз-ўзидан моил бўлиб келди».

Бу ривоятни Имом Муслим ҳам икки жойда келтирган. Яна Ибн Жарир Табарий Абу Саъид розияллоҳу анҳудан қилган бошқа бир ривоятда қуйидагилар айтилади:

«Бир куни у киши очликдан иложсизлик туфайли қорнига тош боғлаб ўтирган экан, хотини: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига бориб бирор нарса сўранг, фалончи бориб сўраган экан, анча нарса берибдилар», дебди.

«Бас, у зотнинг ҳузурларига борсам, хутба қилаётган эканлар, қулоқ солсам: «Ким иффатталаб қилса, Аллоҳ уни иффатли қилур. Ким беҳожатлик талаб қилса, Аллоҳ уни беҳожат қилур. Ким биздан сўраса, биз унга ани берурмиз. Ким беҳожат бўлса, бизга унинг сўраганидан кўра яхши», деяётган эканлар. Мен у зотдан бир нарса сўрамай қайтдим. Сўнгра Аллоҳ бизга доимий равишда ризқ бера бошлади. ҳатто, ансорийлар ичида биздан моллари кўпроқ аҳли байт қолмади».

1164 - وَلَا يَبِي دَاوُدَ: الْأَيْدِي ثَلَاثَةٌ فَيَدُ اللَّهِ الْعُلْيَا وَيَدُ الْمُعْطَى

الَّتِي تَلِيهَا وَيَدُ السَّائِلِ السُّفْلَى فَأَعْطِ الْفَضْلَ وَلَا تَعْجِزْ عَنْ نَفْسِكَ.

1164. Абу Довуднинг ривоятида:

«Қўллар уч хил бўлур. Аллоҳнинг қўли олийдир. Берувчининг қўли ундан кейин турур. Сўровчининг қўли пастки қўлдир. Ортиқчасини бер ва ўз нафсингни (жиловлашда) ожизлик қилма», дейилган.

Шарҳ: Бу ривоятда садақа, хайр-эҳсон берувчи қўл Аллоҳнинг қўлига яқин қўл сифатида васф қилинмоқда. Шунинг ўзи бировдан бирор нарса олишдан кўра, бировга бир нарса беришга уриниш учун етарлидир. Бировга бир нарса берганда ҳам ўзидан ортиқчасини берган маъкул экан. Шу билан бирга, ҳар бир мусулмон киши ўз нафсини жиловлаб, ҳеч нарсани тама қилмагани афзал экан.

1165- عَنْ عُمَرَ ط قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ρ يُعْطِينِي الْعَطَاءَ

فَأَقُولُ أَعْطِهِ مَنْ هُوَ أَفْقَرُ إِلَيْهِ مِنِّي فَقَالَ خُذْهُ إِذَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ شَيْءٌ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ وَمَا لَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ. وَلِلشَّيْخَيْنِ: إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرٌ حُلُوٌّ وَنِعَمٌ صَاحِبُ الْمُسْلِمِ هُوَ لِمَنْ أَعْطَى مِنْهُ الْمِسْكِينَ وَالْيَتِيمَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَإِنَّهُ مَنْ يَأْخُذْهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ وَيَكُونُ عَلَيْهِ شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1165. Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам менга атони берар эдилар, мен:

«Мендан кўра фақирроқ кишига беринг», десам,

«Ол буни. Қачон сенга шу молдан бир нарса келса, сен тама қилмаган ва сўровчи бўлмаган ҳолингда

бўлсанг олавер. Агар ундок бўлса, нафсингни унга эргаштирма», дер эдилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Икки шайхнинг ривоятларида:

«Албатта, бу мол яхшидир, шириндир. У (мол) ундан мискинга, етимга, ибн сабийлга берган мусулмонга қандоқ ҳам яхши дўст. Албатта, ким уни ноҳақдан олса, худди еб тўймайдиганга ўхшайди ва қиёмат куни унинг зиддига гувоҳ бўлади», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан олинадиган фойдалар:

1. Бошлиқ ўз фикрига биноан баъзи кишиларга ўта муҳтож бўлмасалар ҳам совға бериши мумкин экани.

2. Умар розияллоху анхунинг иффатлари.

Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга: «Мендан кўра фақирроқ кишига берсангиз» дейишлари шуни кўрсатади.

3. Тама қилмаган, сўрамаган одамга бирор нарса берилса, унинг олиши жоиз бўлса, олиши кераклиги.

4. Тама қилган ёки сўраган бўлса, олмагани яхши экани.

5. Молнинг жозибадор ва ширин нарса экани.

6. Мусулмон киши мискинга, етимга ва «ибн сабийл»га берса, бу моли унинг ўзига яхши дўст бўлиши.

7. Молни ноҳақдан олган одам қиёмат куни масъулиятга қолишлиги. Унинг қиёмат куни қандоқ ҳолга тушиши эса, куйидаги ривоятда васф қилинади.

1166- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ النَّاسَ

حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُرَعَةٌ لَحْمٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

وَلِلنَّسَائِيِّ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا فِي الْمَسْأَلَةِ مَا مَشَى أَحَدٌ إِلَى أَحَدٍ يَسْأَلُهُ

1166. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Киши одамлардан сўрайверишда давом этаверса, қиёмат куни юзида бир қитъа ҳам гўшти қолмай келади», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Насайиниг ривоятида:

«Агар тиланчиликда нима борлигини билганингизда ҳеч ким ҳеч кимнинг олдига бирор нарса сўраб бормас эди», дейилган.

Шарҳ: Бу дунёда юзини шувут қилиб одамлардан нарса сўраб кун ўтказиш фақат ёруғ дунёдаги хор-зорлик, ўз обрўсини тўкишлик бўлиб қолмай, охиратда ҳам ёмон оқибатларга олиб келади. Бу дунёда ўзи меҳнат қилмай, бировдан сўраб олган ҳар бир нарсаси, ҳар бир юзсизлиги эвазига у дунёда юзидан бир парча гўшти шилиниб тушган ҳолда тирилар экан. Одамлардан ҳадсиз-ҳисобсиз кўп сўраган бўлса, юзида умуман гўшти қолмай тирилади.

Бундан хунук, бундан жирканч манзара бўлмаса керак. Бировлардан тиланчилик қилиб кун ўтказишдан нафрат қилдиришга бундан ортиқ тарғиб ва ташвиқ бўлмаса керак. Ушбу ҳақиқатни тушуниб етган, заррача ору номуси бор одам ҳеч қачон тиланчилик кўчасига кирмаса керак. Қолаверса, узрсиз бировдан бирон нарса сўрамаса керак.

Шунинг учун ҳам Насайининг ривоятида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар тиланчиликда нима борлигини билганингизда ҳеч ким ҳеч кимнинг олдига бирор нарса сўраб бормас эди», демокдалар.

1167- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ وَمَنْ أَنْزَلَهَا بِاللَّهِ أَوْشَكَ اللَّهُ لَهُ بِالْغِنَى إِمَّا بِمَوْتٍ عَاجِلٍ أَوْ غِنًى عَاجِلٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1167. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимга фақирлик етса-ю, уни одамлар ила қайтармоқчи бўлса, фақирлиги қайтмас. Ким уни Аллоҳ ила қайтармоқчи бўлса, Аллоҳ уни зудликла ёки тез ўлим билан, ёки тез бойлик билан беҳожат қилур», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳар бир жонзотга ризқ берувчи ва олувчи ҳам, уни кенг қилувчи ва тор қилувчи ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзи! Шунинг учун шиддатли фақирликка учраган одам ўзидан ўша фақирликнинг кўтарилишини, аришини фақат Аллоҳ таолодан сўраши керак. Фақат Аллоҳ таолонинг Ўзигагина ёлворса, Аллоҳ уни беҳожат қилади, бу мушкул ҳолатдан қутулади. Турли сабабларга кўра, У зот уни беҳожат қилиб қўяди. Ёки бошқа сабаблари бўлса, ўлим бериб бўлса ҳам бандани мазкур қийин ҳолатдан қутқариб қўяди.

Аммо кимки шиддатли фақирлик ҳолатига дучор бўлганида Аллоҳни унутиб одамларга юзланса, улардан умидвор бўлса, «бу қийин ҳолатимдан фалончи ёки фистончи чиқаради», деса иши расво бўлади. Ўзини доимий хор-зорликка, бировларнинг миннати остида яшашга урган бўлади.

Мусулмон киши ҳамма вақт, жумладан, оғир иқтисодий аҳволга тушиб қолган кезда ҳам Аллоҳга ёлвориши лозим. Фақат шундагина тўғри иш қилган

бўлади.

1168- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ يَتَكَفَّلُ لِي أَنْ لَا يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا وَأَتَكَفَّلَ لَهُ بِالْجَنَّةِ فَقَالَ ثَوْبَانُ أَنَا فَكَانَ لَا يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا.

1168. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким менга одамлардан бирор нарса сўрамасликнинг кафолатини берса, мен унга жаннатнинг кафолатини бераман», дедилар. Шунда Савбон:

«Мен», деди. У ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамас эди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Савбон розияллоҳу анҳу Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мавлолари (озод қилган куллари) эдилар. Ушбу ҳадиси шарифни эшитган лахзаларидан бошлаб умрларининг охиригача ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамай ўтганлар. Келинг, Савбон розияллоҳу анҳу бу ишни қандай амалга оширганларини бошқа ривоятлар орқали яхшироқ ўрганиб чиқайлик.

Имом Ибн Можа келтирган ривоятда айтилишича: «Савбон розияллоҳу анҳу уловда кетаётганида қамчи қўлидан тушиб кетса ҳам бировга «анавини менга олиб бер», демас эди. Балки ўзи тушиб олар эди».

Абу Умомадан ривоят қилинишича, Савбон розияллоҳу анҳу байъат қилганда ҳам, бировдан ҳеч нарса сўрамасликка аҳд қилиб байъат қилган.

Абу Умома айтадилар:

«Савбонни Маккада одамлар энг зич жойда кўрдим. Улов миниб кетаётиб қўлидаги қамчиси одамларнинг елкасига тушар эди. Ўша одамлар қамчини олиб унга узатса олмас, ўзи ерга тушиб олар эди» (Имом Аҳмад, Насай ва Табаронийлар ривоят қилишган).

Пайғамбар алайҳиссаломдан эшитилган ҳадисга амал қилиш қандоқ бўлишини бир кўриб қўйинг! Жаннатга кириш иштиёқи нечоғли кучли бўлишига бир эътибор қилинг! Бизни ҳам Аллоҳ таоло шундай даражаларга эриштирсин!

Яна бошқа бир мисол олиб кўрайлик:

Имом Аҳмад Ибн Абу Маликадан қилган ривоятда куйидагилар айтилади:

«Гоҳида Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг кўлидан туясининг югани тушиб кетар эди. Шунда у туянинг билагига уриб чўктирар ва уни олар эди. Одамлар:

«Бизга айтсанг, олиб берар эдик», десалар, ул киши:

«Мени ҳабибим соллаллоҳу алайҳи васаллам одамлардан ҳеч нарса сўрамасликка амр қилган», дер эди.

1169 – قَالَ الْفِرَاسِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَسْأَلُ قَالَ لَا وَإِنْ كُنْتُ لَا

بُدَّ سَائِلًا فَاسْأَلِ الصَّاحِبِينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1169. Ал-Фиросий:

«Эй аллоҳнинг Расули, сўрасам бўладими?» деди. У зот:

«Йўқ. Агар сўрашга жуда муҳтож бўлсанг, солиҳлардан сўра», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ал-Фиросийнинг тўлиқ исмлари Фирос ибн Молик ибн Кинона бўлиб, ушбу ва яна бошқа бир ҳадисни ривоят қилганлар.

Демак, Ислом таълимоти бўйича одамлардан бир нарса сўраш дуруст эмас. Жуда ҳам ночор бўлиб, иложи қолмагандагина сўраса бўлади. Шунда ҳам бир нарса беришга қодир солиҳ кишилардан сўраш керак. Чунки солиҳ кишилар, масалани яхши тушунадилар,

берганларини миннат қилмайдилар ва олувчини камситмайдилар.

1170 - عَنْ سَمُرَةَ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْمَسَائِلَ كُدُوحٌ
يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ فَمَنْ شَاءَ كَدَحَ وَجْهَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَ إِلَّا أَنْ
يَسْأَلَ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ أَوْ شَيْئًا لَا يَجِدُ مِنْهُ بُدًّا.

1170. Самура розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Тиланчиликлар – инсон ўз юзини ўзи тирнайдиган тирнашлардир. Ким хоҳласа тарк қилсин, агар тарк қилмаса, султон эгасидан ёки иложсиз қолган ишдагина сўрасин», дедилар».

«Сунан» эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ, Узрсиз ва ҳожатсиз бировдан бир нарса сўраш киёмат кунини инсон юзига номуссизлик ва бадбашаралик кўринишида зоҳир бўлади. Ким ана шундоқ шармандаликка учрамай деса, одамлардан сўрашни тарк қилади. Жуда ночор ҳолда сўрашга мажбур бўлиб қолса, ҳар кимдан сўрайвермай ҳукм эгасидан, шунга ўхшаш ишларга масъул одамдан сўрасин. Чунки бу нарса ўша ҳукм эгасининг иши.

Мана шу ҳадислардан йўқсил, камбағал кишилар ўзларини хор қилмасликлари учун йўл-йўриқлар, турли кўрсатмалар борлигини кўрамыз. Мусулмон одам ҳар қанча оғир иқтисодий ҳолатга тушса ҳам юзини шувут қилиб бировлардан нарса сўраши яхши эмас. У ўз пешона тери билан ризқ топиб ейишга одатланиши керак.

Баъзи бировлар шу ва шунга ўхшаш ҳадисларни дастак қилиб, Исломот бой-зодагон табақанинг камбағалларга қарши қуроли хизматини ўтаган, доимо бева-бечораларни

сабрга, қаноатга, чидашга чакириб, уларни қонхўр бойларга мутеликда бўлишга, уларга қарши бош кўтармасликка буюрган, меҳнаткашларнинг қўл-оёғини эзувчиларга боғлаб берган, дейишади.

Аслида шундайми? Ўрганиб ўтганимиздек, Ислом камбағал, мискин ва бева-бечораларнинг инсоний обрў-эътибори ва шаънини ўйлаб уларни бойларнинг олдида ўзини паст тутмасликка чақиряпти. Ислом камбағалларга: «Сиз ўзингизни хор, юзингизни шувут қилиб бойлардан арзимас нарсани сўраб юрманг, бошингизни баланд кўтариб, Аллоҳнинг Ўзидан сўранг, ҳожатингиз равон бўлади», демоқда.

Аллоҳ эса, закотни фарз қилиб, бойларга ўз молидан камбағалларнинг ҳақини чиқариб, уларнинг эшигини тақиллатиб бориб, эгаларига топширишини фарз қилган. Шу ишни қилмаган одамнинг моли ҳаромга айланишини қайта-қайта таъкидлаган. Камбағалларнинг ҳақини вақтида бермаган бойларни мол-мулкининг ярми мусодара қилиниб, ўзини жазолашга ҳукм қилинган.

Бунинг устига Ислом бойларга ҳам панд-насиҳатлар қилиб, уларни камбағалларга нисбатан раҳмдил бўлишга, закотдан ташқари ҳам хайр-эҳсон, садақалар қилишга чақирган. Келгуси ҳадисларда ана шу масалани ўрганамиз.

الباب التاسع

Т Ў Қ Қ И З И Н Ч И Б О Б

في النفقة والصدقة

НАФАҚА ВА САДАҚА ҲАҚИДА

الصدقة على الأهل والقريب أفضل

АҲЛИГА ВА ЯҚИНЛАРИГА САДАҚА ҚИЛИШ АФЗАЛ

Шариат бўйича ўзидан бошқанинг манфаати учун мол ёки пул сарфлаш «садақа» ва «нафақа» деб айтилади. Садақа ва нафақа бир маънодаги нарсалар. Лекин яқин кишилар учун қилинган харажат нафақа, бегоналарга қилинган харажат эса, садақа номи билан аталиши урф бўлган.

1171- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا

كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِيٍّ وَابْدَأَ بِمَنْ تَعُولُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1171. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Садақанинг яхшиси беҳожатлик ила бўлганидир ва уни ўзингга аҳли аёл бўлганлардан бошла», дедилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, ўз ҳожатидан ортиқ нарсани садақа қилиш яхшидир. Ўзи муҳтож бўлатуриб, ўзгага садақа қилиш эса мақбул эмас.

Инсон садақа қилганда ҳам аввало, ўз қарамоғидагилардан бошлаши керак. Чунки уларнинг нафақасини бериш вожибдир. Зотан, аҳли аёли муҳтож бўлатуриб ўзгага садақа қилиш мантиққа ҳам тўғри келмайди.

1172 - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: دِينَارٌ أَنْفَقْتُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتُهُ فِي رَقَبَةٍ وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتُهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمَهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتُهُ عَلَى أَهْلِكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو أَحْمَدَ.

1172. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилган диноринг, қул озод қилиш учун инфоқ қилган диноринг, мискинга садақа қилган диноринг ва аҳлингга нафақа қилиб берган диноринг ичида энг ажри улуғи аҳлингга нафақа қилганингдир».

Муслим, Термизий, Аҳмадлар ривоят қилишган.

Шарх: Чунки аҳлига нафақа қилиш вожиб. Аллоҳнинг йўлига, қул озод қилишга ва мискинга пул сарфлаш ихтиёрийдир.

Агар ўхшатиш жоиз бўлса бу икки турдаги мол сарфлаш гўёки фарз намоз билан нафл намозга ўхшайди. Аммо баъзи кишилар ушбу маънони тўғри тушуниб олмаганлари туфайли нотўғри тасарруф қиладилар. Ўзига вожиб бўлган аҳли аёлининг нафақасини қисиб, нафл ишларга сарф қилишга ўтадилар. Бу вожиб амални тарк қилиб, унинг ўрнига нафл амални адо этиш билан баробардир.

Ушбу маънони яхши тушунган одамлар эса, энг аввало, аҳли аёлининг нафақасини ўрнига қўядилар. Ортиб қолганини эса, бошқа йўлларга садақа қиладилар.

1173 - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْسَبَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوَّتَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَلَقُطْهُ: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يُفُوتُ.

1173. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир одамга гуноҳ ўлароқ, ўзи молик бўлган одамларнинг қутини тутиб туриши етарлидир», дедилар».

Муслим, Насайй ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Абу Довуднинг лафзида:

«Бир одамга гуноҳ ўлароқ ўзи қутини берадиган кишини зое қилмоғи етарли», дейилган.

Шарх: Мусулмон одам учун ўз қарамоғидаги кишиларнинг турмуши учун зарур «қути ла ямути»ни

вақтида етказиб бериши лозим. Агар шу ишни вақтида қилмаса, мазкур камчилик етарли гуноҳ ҳисобланиб, у бу дунё ва охират азобини тортаверади. Шунинг учун ҳар бир мусулмон гуноҳкор бўлмай деса, ўз қармоғидаги кишиларни вақтида таъминлаб турмоғи лозим.

1174 - عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: أُعْتَقَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عُذْرَةَ عَبْدًا لَهُ

عَنْ دُبُرٍ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ ρ فَقَالَ: أَلَيْكَ مَالٌ غَيْرُهُ فَقَالَ لَا
فَقَالَ: مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي فَأَشْتَرَاهُ نُعِيمٌ بُنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَوِيِّ بِشَمَانٍ مِائَةً
دِرْهَمٍ فَجَاءَ بِهَا رَسُولَ اللَّهِ ρ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ ابْدَأْ بِنَفْسِكَ
فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ
شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا
يَقُولُ فَبَيْنَ يَدَيْكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1174. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бани узралик бир киши ўз қулига: «Мен ўлгандан кейин озодсан», деди. Бу гап Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга етиб келди. Бас, у зот унга:

«Бундан бошқа мол-мулкинг борми?» дедилар.

«Йўк!» деди.

«Буни мендан ким сотиб олади?» дедилар.

Бас, Нуъайм ибн Абдуллоҳ ал-Адвий саккиз юз дирҳамга сотиб олди. Ўша (дирҳамларни) Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга олиб келиб берувди, у зот уларни у(одам)га бердилар. Сўнгга:

«Аввал ўзингдан бошла, ўзингга садақа қил, агар бир нарса ортиб қолса, аҳлингга, агар аҳлингдан ҳам бир нарса ортиб қолса, қариндошларингга, агар

қариндошларингдан ҳам бир нарса ортиб қолса, «бундоқ, бундоқ» қилиб деб олдинга, ўнг ва чап тарафларинга, деб кўрсатдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Исломда қул озод қилиш учун турли йўллар билан иш тутилган. Жумладан, ўлгандан кейин озод бўлишини шарт қилиб, қул озод этиш ҳам бўлган. Баъзи кишилар тириклигида ўзига кераклиги учун қулини озод қила олмайди. Аммо қул озод қилишдек улуғ ишнинг савобидан баҳраманд бўлиш нияти ҳам кучли. Шунда улар «Мен ўлганимдан кейин қулим озод», деб қўйса, уларга қул озод қилганнинг савоби тегади. Бундай қуллар араб тилида «мудаббар» дейилади. Хожаси вафот этиши билан мудаббар қул ўз-ўзидан озод бўлади. Унга ҳеч ким эгалик қила олмайди.

Бани Узра қабиласига мансуб Абу Мазкур исмли саҳобий розияллоҳу анҳу ҳам Яъқуб исмли қулларига: «Ўлганимдан кейин озодсан», дейди. Бу ишнинг хабари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга етиб борди. Абу Мазкур розияллоҳу анҳунинг ҳолидан ва унинг савоб ишларга жуда ҳам ўч эканига қарамай, имконияти озлигидан қулини ўлганидан кейин озод бўлишини эълон қилганини эшитган Расулуллоҳ алайҳиссалом уни ҳузурларига чорладилар. Яъқуб исмли қулидан бошқа мол-мулки бор-йўқлигини билгач, ул зот қулни саккиз юз дирҳамга сотиб, пулни Абу Мазкурга бердилар ва у пулни кандоқ инфоқ қилишни ҳам ўргатдилар. Агар шундоқ қилмасалар, Абу Мазкур пулни дарҳол ўзи билганича бегоналарга хайр-эҳсон қилиб юбориши мумкин эди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ишларида бошлиқ, раҳбар кишиларга кўргазмали сабоқ бор. Улар ҳам ўз атбўлари ичида Абу Мазкур розияллоҳу анҳуга ўхшаш кишилар бўлса, шундай услуб ила уларни ҳам тўғри йўлга солиб қўйишлари керак.

Қўлига маблағ тушган одам қуйидагича иш тутсин:

1. Ўзи учун сарфласин.

Чунки маблағни ўзи топган, ўзи ҳақлироқ, нафсининг ҳам унда ҳақи бор.

2. Агар ортиб қолса аҳли аёлига сарфласин.

Чунки аҳли аёлининг нафақаси унинг бўйнидаги вожиб амал.

3. Агар ундан ҳам ортиб қолса, қариндош-уруғларига нафақа қилсин.

Чунки уларнинг силаи раҳм ҳақлари бор.

4. Қариндош-уруғларга нафақа қилганидан ҳам ортиб қолса, қандоқ қилиб нафақа қилиш ўз ихтиёрида.

Хоҳласа олд тарафига, хоҳласа ўнг, хоҳласа чап тарафига нафақа қилсин. Ушбу мўътадил ва одилona исломий тасарруфга ўхшаш ёки унга яқинроқ келадиган услуб дунёнинг ҳеч бир ерида, ҳеч бир тузумда йўқдир.

1175- وَسُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الصَّدَقَةِ عَلَى الْقَرِيبِ فَقَالَ: لَهُ أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ. وَلَفْظُهُمَا: الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ.

1175. Набий соллаллоху алайҳи васалламдан яқин кишиларга садақа қилиш ҳақида сўралди. У зот:

«Унга икки ажр берилур: яқинлик ажри ва садақа ажри», дедилар».

Икки шайх, Насайй ва Термизий ривоят қилишган.

Икковларининг лафзида:

«Мискинга қилинган садақа садақа, холос. Қариндошга қилинган садақа эса, ҳам садақа, ҳам силаи раҳмдир», дейилган.

Шарҳ: Бу ҳадисда қариндош-уруғларга садақа қилишга тарғиб бор. Бу иш туфайли қариндошчилик алоқалари мустаҳкамланади. Бундай алоқалари мустаҳкам бўлмаган жамиятдан эса яхшилик кутиб бўлмайди. Қариндошига яхшилик қилмаган одамнинг бошқаларга яхшилик қилиши мумкин ҳам эмас. Ундоқ яхшилик бўлган чоғда ҳам бирор ғаразни кўзлаган яхшилик бўлади, холисона бўлмайди. Шунинг учун ҳам Исломда аввало яқинларга, қариндошларга хайр-эҳсон, садақа қилишга амр этилган. Яқин қариндошларга қилинган эҳсонга икки хисса ажру савоб берилади.

1176 - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ أَنْ تَبْذُلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ وَأَنْ تُمَسِّكَهُ شَرٌّ لَكَ وَلَا تُلَاْمُ عَلَى كَفَافٍ وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.

1176. Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй одам боласи, албатта, сен учун ортиқчасини аямаслигинг яхшидир. Унга мумсиклик қилмоғинг сен учун ёмондир. Ўзига етарли бўлган маломат қилинмас. Ўз аҳли аёлингдан бошла. Устун қўл остин қўлдан яхшидир», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда ризқ-рўз масаласи, унга қандоқ муносабатда бўлиш, кимга қачон ва қандоқ нафақа қилиш ҳақида умумий қоида бўлиб қолган асослар эълон қилинмоқда:

1. «Ортиқчасини аямаслик яхшидир».

Мусулмон кишининг ўзидан ортиб колган нарсани мухтож кишиларга бермай олиб туриши яхши эмас. Бахиллик ва савоб ишлашни хоҳламаслик бўлади.

2. «Мумсиклик қилмоқ ёмондир».

Мусулмон киши мумсик бўлмаслиги керак. Мумсиклик ҳеч кимга яхшилик келтирмаган. Мумсиклик одамларнинг ҳам, Аллоҳ таолонинг ҳам ғазабига сабаб бўладиган ёмон сифатдир.

3. «Ўзига етарли бўлган маломат қилинмас».

Бировнинг топгани ўзига учма-уч етади. Бундоқ одамни хайр-эҳсон қилмаяпсан, деб маломат қилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Шунингдек, ундоқ одам ўзини ўзи ҳам маломат қилмаслиги керак.

4. «Ўз аҳли аёлингдан бошла».

Ўзидан оширган одам нафақа беришни аввало аҳли аёлидан бошлаши керак. Бу унинг бўйнидаги вожибдир.

5. «Устун қўл остин қўлдан яхшидир».

Ҳар бир мусулмон хайр-эҳсон берувчи қўл соҳиби бўлиш учун ҳаракат қилмоғи лозим ва, аксинча, остин қўл – хайр-эҳсон олувчи қўл соҳиби бўлмасликка уриниши керак.

1177- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَنْفَقَ

الْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

1177. Абу Масъуд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, мусулмон одам қачон ўз аҳлига савоб

умидида инфоқ қилса, у унинг учун садақа бўлур», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда мусулмон киши учун аҳли аёлининг нафақаси қанчалик муҳим ва савобли иш экани яна бир бор таъкидланмоқда.

Исломда оила қуриш ва уни керакли нарсалар билан таъминлашга катта эътибор берилгани кўпчиликка маълум. Аммо аҳли аёлини нафақа билан таъминлаш ибодат даражасига кўтарилганини, бу иш ила мусулмон инсон савоб касб қилишини афсуски, ўзимиз ҳам яхши билмаймиз. Агар бу маънони кераклигича билишганида мусулмонлар ичида аҳли аёлини қаровсиз, нафақасиз қолдирганлар бўлмас эди.

نوع من الصدقة الفضلى

САДАҚАНИНГ АФЗАЛ ТУРИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَبْغِضْ أَبْغِضْ

Аллоҳ таоло:

«Ўзингиз яхши кўрган нарсадан инфоқ қилмагунингизча ҳеч қачон яхшиликка ноил бўла олмассиз», деган (*Оли Имрон, 92*).

Шарҳ: Яхши кўрган нарсасини инфоқ қилишда ҳавои нафсга қарши чиқиш борлиги учун ҳам, қолаверса, ўша инфоқни олувчи шахснинг ҳурматини жойига қўйгани учун ҳам инфоқ эгасини яхшиликка етказиш имкони берилган. Демак ўзига ёкмаган, ўзи хоҳламаган нарсани эмас, кўнгли тусаб турган, ўзи яхши кўрган нарсани инфоқ қилишда фазл бор экан.

Аввалги фаслларда Ибн Умар розияллоху анху ўз молларида қайси бирига муҳаббатлари тушиб қолса, ўша нарсани инфоқ қилиб юборишларини ва бошқа шу каби бир неча мисолларни келтириб ўтдик.

1178 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَ:
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْثَرُ أَجْرًا قَالَ: أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ
شَحِيحٌ تَخْشَى الْفَقْرَ وَتَأْمُلُ الْغِنَى وَلَا تُثْمِلُ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْخُلُوفَ
قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ
وَالنَّسَائِيُّ.

1178. Абу ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, қайси садақанинг ажри улугдир», деди.

«Ўзинг соғ-саломат, хирс қилиб туриб, фақирликдан кўрқиб туриб ва бойликни умид қилиб туриб садақа қилмоғинг. Юриб-юриб (жой) келиб қолганда, фалончига бунча, фистончига бунча деб юрма. Фалончини ки ўзи бор», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳамма садақа ҳам яхши нарса, лекин саҳобаи киромларнинг ҳар бир нарсанинг энг яхшисини излаб юриб амал қилишлари маълум ва машҳур. Улардан бирлари Абу ҳурайра розияллоху анху Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламдан қайси хил садақанинг ажри энг улуг бўлиши ҳақида сўрамоқда. Пайғамбар алайҳиссалом ҳамма садақа ҳам бир хил, демадилар. Балки

энг ажри кўп садақани айтиб бердилар. Садақа қилувчи улуғ ажрга сабаб бўлиши учун у бир неча сифатларга эга бўлиши керак экан:

1. Садақа қилувчи соғ-саломат бўлиши керак.

Бемор, майиб-мажруҳ бўлиб қолганда садақа қилиш ёдига тушиб қолмаган бўлиши керак. Соғ-саломат, ишлари юришиб турган одам садақа қилса ҳақиқатда ажрдан умидвор бўлиб қилган бўлади.

2. Садақа қилувчи молга ҳирс қўйиб турган бўлиши керак.

Яъни, молни яхши кўриб, ундан кўнгли қолмай, мол туфайли бирор зарбага учраб, ундан қандоқ қилиб қутулишнинг иложини кидириб турган бўлмаслиги керак.

3. Садақа қилувчи фақирликдан кўрқиб турган бўлиши керак. Фақир бўлмаслиги керак. Садақа берса, моли озайиб камбағал бўлиб қолиши хавфи бўлиши керак.

4. Садақа қилувчи бойликни умид қилиб турган бўлиши керак.

Жуда бой бўлиб, унча-бунча садақа қилса, моли озайиб қоладиган ҳам бўлмаслиги керак. Балки садақа бермаса моли кўпайиб бой бўлиши эҳтимоли бўлатуриб, шундан воз кечиб садақа берган одамнинг садақаси ўз эгасини улуғ ажрга етказди.

Аммо бўлар иш бўлиб, жон ҳалқумга келиб, ўлим кўзга кўриниб турган пайтда фалончига унча беринглар, фистончига бунча беринглар, дейиш фурсат ўтиб қолгандан кейинги ҳаракат бўлади.

1179 – وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ:

جُهِدُ الْمُقِلِّ وَابْتَدَأْ بِمَنْ تَعُولُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّحَاكُمُ وَصَحَّحَهُ.

1179. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Эй Аллоҳнинг Расули, қайси садақа афзал?» дедим.

«Моли ознинг жон-жаҳди ила бергани ва аҳли аёлингдан бошла», дедилар у зот».

Абу Довуд ва ҳоким ривоят қилишган ва «саҳиҳ» дейишган.

Шарх: Чунки моли оз одам садақа қилса ўз ҳавойи нафасини енгиб, ўзидан бошқани устун қўйиб, садақа қилган бўлади. Бой-бадавлат одамда бу ҳолат бўлмайди.

1180 - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ
قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ قَالَ: رَجُلٌ لَهُ دِرْهَمَانِ فَأَخَذَ أَحَدَهُمَا
فَتَصَدَّقَ بِهِ وَرَجُلٌ لَهُ مَالٌ كَثِيرٌ فَأَخَذَ مِنْ غُرْضٍ مَالِهِ مِائَةَ أَلْفٍ
فَتَصَدَّقَ بِهَا. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1180. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир дирҳам юз минг дирҳамдан ўзиб кетди», дедилар.

«Қандай қилиб, эй Аллоҳнинг Расули?» дейишди.

«Бир одамнинг икки дирҳами бор эди. Бирини олиб садақа қилди. Бошқа бир одамнинг кўп моли бор эди. У ўз молининг бир бурчидан юз минг олиб, садақа қилди», дедилар».

Насай ривоят қилган.

Шарх: Чунки икки дирҳамнинг эгаси молу мулкининг ярмини садақа қилди. Бой одам эса молининг бир қисминигина садақа қилди.

САДАҚАҒА ҚИЗИҚТИРИШ

Аллоҳ таоло:

Шарх: Куч-кувват борида, молу дунё етарлигида ҳеч нарса ҳаёлга келмай, садақа қилишни эсга ҳам олмай юриб-юриб, ўлим элчиси эшик қоқиб келганида Аллоҳга ёлвориб «мени бир оз ўлдирмай тургин, садақа қилиб, аҳли солихдан бўлиб олай», дегандан фойда йўқ. Балки ёшликда, куч-кувват борида ибодатларни ўрнида адо этиб, садақаларни қилиб, аҳли солихлардан бўлиб олиш керак. Ана ўшанда ўлим элчиси ҳам ҳеч нарсадан қўрқмай, ҳеч нарсага афеус қилмай кутиб олинади. Шу боис, вақтида Аллоҳ таоло берган ризқдан жойини топиб инфоқ қилиш лозим. Кейин эса кеч бўлади.

صَدَقَهُ فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ: يَعْمَلُ بِيَدِهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ
وَيَتَصَدَّقُ قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ: يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ قَالُوا:
فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ: فَلْيَعْمَلْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيَمْسِكْ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا لَهُ

1181. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«ҳар бир мусулмон зиммасида садақа бор», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, топмаган одам-чи?»

дейишди.

«Қўли билан ишлаб топиб, ўзига манфаат келтиради ва садақа қилади», дедилар.

«Агар (унга имкон) топмаса-чи?» дейишди.

«Музтар – ҳожандмандга ёрдам беради», дедилар.

«Агар (унга ҳам имкон) топмаса-чи?» дейишди.

«Маъруф ишни қилсин ва ёмонликдан тийилсин, албатта, ўша ҳам унинг учун садақадир», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳар бир мусулмон инсоннинг ким бўлишидан қатъи назар садақа қилиш мажбурияти бор эканлиги таъкидланмоқда.

1. Оз бўлса ҳам имкони бор инсон мол-мулкидан садақа қилиши турган гап.

2. Мол-мулки йўқ одам ишлаб топиб, топганидан садақа қилади.

3. Ишлаб топгани ўзидан ошмаган одам ҳожатманд ноқулай ҳолга тушиб қолган, ёрдамга муҳтожларга кучи, меҳнати билан ёрдам берса ҳам садақа ўрнига ўтаверади.

4. Ўта ночор бўлиб, охирги ишни ҳам қила олмаган одам бир яхшиликни қилса ва ёмонликни тарк этса ҳам садақа ўрнига ўтади.

Дунё тарихида ўзгаларга яхшилик, хайр-эҳсон қилиш борасида бунга ўхшаш яхши таълимот бўлмаса керак. ҳар бир инсон қўлидан келганича яхшилик, хайр-эҳсон қилмоғи мумкин. Биз мусулмонлар бу билан фаҳрланмоғимиз лозим.

1182- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ
يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ ثُمَّ لَا يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ
وَيُرَى الرَّجُلُ الْوَاحِدُ يَتَّبِعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يُلْذَنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ
النِّسَاءِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ وَالنِّسَائِيُّ.

1182. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Албатта, одамларга бир замон келурким, унда бир киши ўзининг олтин садақаси ила айланиб юриб ўзидан уни қабул қилиб оладиган бирор киши топмас. Яна эркакларнинг озлиги ва аёлларнинг кўплигидан ёлғиз бир эр кишининг ортидан қирқта аёл эргашиб, қувиб юрурлар», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисда зикр қилинган ҳодисалар охириги замонда, қиёмат яқин қолганда содир бўлади. Унда молу мулк ортиб кетади. Шунингдек, аёллар адади ҳам кўпайиб кетади.

Ҳозир ўша жараён тезлик билан ривожланиб бораётганининг гувоҳимиз. Ер юзида бойлик ҳаддан ташқари кўпайиб бормокда, шунга қарамай одамларнинг бойлик орттиришга ҳирслари ундан ҳам зиёда бўлмокда. Бунинг оқибати ўлароқ, бойлик кўпайишига қарамай ер юзида бева-бечоралар, мискин-фуқаролар, очликдан ўлаётганлар ҳам кун сайин кўпайиб бормокда. Демак, ҳозир садақа, хайр-эҳсон қилишнинг айна пайти, эртага қиёмат яқин қолиб, мол-дунё кўпайиб, ҳеч ким ҳатто олтин садақани ҳам қабул қилмай қўйганда хайр-эҳсон қилишнинг ҳолати йўқ.

Шунингдек, қиёмат яқинлиги аломатларидан бири

ўлароқ дунёда аёлларнинг сони эркакларнинг сонидан мунтазам равишда кўпайиб бормоқда. Қизлар ўғил болалардан кўп туғилмоқда. Ўғил болалар ўлими қиз болаларникидан кўп бўлаяпти. Тинимсиз давом этаётган урушларда, асосан, эркаклар ҳалок бўлмоқда. Шунингдек, фалокатлар, ишлаб чиқариш жароҳатлари, турли фожиали ходисаларда ҳам асосан эркаклар нобуд бўлмоқда. Тинч-осойишта турмуш жараёнида ҳам дунёнинг барча юртларида аёллар эркаклардан узоқ умр кўришлари оддий ҳақиқатга айланиб бормоқда.

Бу ҳадиси шариф Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мўъжизалари сирасига кирази.

1183- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا

ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ أَنْفَقْ عَلَيْكَ وَقَالَ: يَمِينُ اللَّهِ مَلَأَى سَحَاءً لَا يَغِيضُهَا شَيْءٌ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُذْ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَمِينِهِ قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَيَدِهِ الْأُخْرَى الْقَبْضَ يَرْفَعُ وَيَخْفِضُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1183. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло: «Эй Одам боласи, инфоқ қил, Мен сенга инфоқ қиламан», деб айтади. Ва яна:

«Аллоҳнинг ҳазинаси тўла ва доим оқиб турувчидир. Кечаю кундуз олингани билан ҳеч нарса уни камайтира олмайди. Осмонун ерни халқ қилганидан бери нимани инфоқ қилганини биласизми? Унинг ҳазинасидан ҳеч нарса камайиб қолгани йўқ. Яна:

«Унинг Арши сув устида эди. Бошқа қўлида эса

қабз (омонат ёки мезон) бор эди, кўтарарди ва туширарди», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятнинг ярми ҳадиси қудсий ва ярми оддий ҳадисдан иборатдир. ҳадиси қудсийда Аллоҳ таолонинг бандаларга инфоқ қилишни тарғиб қилувчи сўзи келмоқда.

«Эй Одам боласи, инфоқ қил, Мен сенга инфоқ қиламан».

Демак, берган олади. Бандалардан қай бири бошқа бандаларга инфоқ қилса, Аллоҳ таоло ўша бандага Ўз ҳазинасидан беради. Бу умумий қоида, кимки шу қоидага амал қилса, кам бўлмайди. Чунки у Аллоҳнинг ҳазинасига боғланиб қолган бўлади. Аллоҳнинг ҳазинаси нима эканини эса Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадиснинг давомида тушунтириб бермоқдалар:

«Аллоҳнинг ҳазинаси тўла ва доим оқиб турувчидир».

Ундан банда қилган инфоқига қараб олаверади, бирига ўн, етмиш, етти юз ва ундан кўпни ҳам олаверади. Фақат банда беришдан тўхтамаса, молу мулким камайиб қолади, деб қўрқмаса бўлди. Аллоҳнинг ҳазинаси тўла, Аллоҳнинг бергани миннатсиздир. Кечаю кундуз олингани билан ҳеч нарса камаймайди.

Бу маълум бир муддат учун эмас, доимийдир. Қадимдан шундоқ бўлиб келган, бундан кейин ҳам шундай бўлажак.

«Осмону ерни халқ қилганидан бери нимани инфоқ қилганини биласизми?»

Билмайсиз, била олмайсиз ҳам. Чунки у сизнинг иродангиздан ташқари нарса. Аллоҳ таоло осмону ерни халқ қилганидан бери тинмай инфоқ қилиб келмоқда. Аммо

«Унинг хазинасидан ҳеч нарса камайиб қолгани йўқ».

Камаймайди ҳам. Аллоҳ таолонинг инфоқ қилиш сифати осмону ерни халқ қилишдан олдин ҳам бор эди.

«Унинг Арши сув устида эди».

Ҳали осмону ерни халқ қилмаган эди.

«Бошқа қўлида эса қабз (омонат ёки мезон) бор эди, кўтарарди ва туширарди».

Яъни, кимни хоҳласа, азиз қиларди. Кимни хоҳласа хор қиларди. Шундай бўлгандан кейин банда ҳеч кўркмасдан савоб умидида керакли жойларга инфоқ қилавериши керак.

1184 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا
أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ
وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ
بَعْضٍ شَيْئًا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1184. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қачон бир аёл уйидаги таомдан исроф қилмай инфоқ қилса, унга инфоқ қилган нарсаси туфайли ажр бўлур. Унинг эрига касб қилгани туфайли ажр бўлур. Хазиначига ҳам ўшанинг мислича (ажр) бўлур. Баъзилари баъзиларининг ажридан ҳеч нарсани ноқис қилмасалар», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда қилинган инфоқ туфайли ажр оладиган кишилар доираси анча кенг эканлиги баён қилинмоқда. Аёл киши уйидаги таомдан инфоқ қилса, ажру савоб фақат ўзига эмас, балки унинг

эрига ҳам тегар экан. Чунки одатда, таомнинг масаллиғи учун эр хизмат қилган бўлади. Шунингдек, у таомни сақлаб турган уйдаги хизматчи-омборчига ҳам ўзига яраша ажр тегеди. Хотинга инфоқ қилгани учун, эрга топиб келгани учун, ходимга сақлаб тургани учун, хуллас, ҳаммага ўзига яраша ажр берилади.

Аёлга бир шарт бор экан. Инфоқ қилганда ҳаддан ошириб исроф қилмаслиги керак экан. Чунки исрофгарчилик аёлларнинг табиатида бор нарса. Ёки умуман инфоқ қилмай мумсик бўлишади ёки инфоқ қилса исрофга йўл қўйишади. Мўмина-муслима аёллар эса, ўртамиёна инфоқ қилишлари керак экан.

Кўриниб турибдики, инфоққа ўз ҳиссасини қўшиш билан ҳам ажр-савобга эришиш мумкин экан. Ана ўшанга ҳаракат қилиш керак. Қолаверса, инфоқнинг йўли тўсилиб қолишига сабабчи бўлиб, гуноҳга қолмасликка уриниш керак.

Энди ушбу ҳадиснинг ровиялари Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг бу ҳадисга амал қилишлари билан танишиб чиқайлик. Имом Молик «Муватто» китобида қуйидагиларни ривоят қиладилар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг жуфти ҳалоллари Оиша розияллоҳу анҳо рўза тутиб ўтирган эканлар, бир одам таом сўраб келибди. Уйларида бир донанондан бошқа нарса йўқ экан. Ходима аёлга:

«Нонни унга бер», дебдилар. Шунда ходима:

«Ифторингиз учун ҳеч нарса йўқ-ку!» дебди.

Оиша розияллоҳу анҳо яна: «Нонни унга бер!» дебдилар.

Ходима айтади:

«Шундоқ қилдим ҳам. Кечқурун эса бир одам бизга бир қўйнинг қўлини ҳадя қилди. Оиша розияллоҳу анҳо мени чақириб:

«Ол! Бундан егин! Бу сенинг нонингдан яхшироқ»,

дедилар».

Яна Имом Молик ривоят қиладилар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг жуфти ҳалоллари Оиша розияллоҳу анҳонинг олдиларига бир мискин таом сўраб келди. Ул муҳтараманинг олдиларида узум бор эди.

«Мискинга ундан бир дона олиб бер!» дедилар.

Ходима тажжубланиб қаради. Шунда Оиша онамиз:

«Таажжубланияпсанми?! Бу донада неча зарра мисқоли борлигини биласанми?!» дедилар.

Кўриб турибмизки, Оиша онамиз нима қилиб бўлса ҳам инфоқ қилиш пайида бўлган эканлар.

1185 - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَرْبَعُونَ

خَصْلَةً أَغْلَاهُنَّ مَنِيحَةُ الْعَنْزِ مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا رَجَاءً

ثَوَابَهَا وَتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

وَالْبُخَارِيُّ.

1185. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қирқта хислат бор, энг олийи эчкини (соғиб ичишга) бериб туриш, қай бир одам ўшалардан бир хислатга савоб умидида ва қилган ваъдасининг тасдиғи учун амал қилса, Аллоҳ, албатта, уни ўша туфайли жаннатга киритур», дедилар».

Абу Довуд ва Бухорий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисда зикр қилинган қирқта хислатнинг энг олийи бировга эчкини соғиб ичиб туриш учун бериш бўлса, қолганлари ундан кичик ишлар бўлади.

Лекин нима бўлса ҳам кишиларга фойда келтирадиган бўлгани учун Аллоҳнинг наздида улуғ иш ҳисобланади. Ўз соҳибининг жаннатга киришига сабаб бўладиган бундай ишни арзимас ҳисоблаб бўладими?! Фақат яхши ният билан, савоб умидида ва Аллоҳ таоло томонидан ўша ишни қилган кишига берилган ҳақ ваъда эканига сидқидилдан ишонган ҳолда амал қилинса, шундай бўлади.

Ислом шундоқ қилиб арзимаган ишларни ҳам катта ҳисоблаб, одамларга яхшилик қилишни, жамият аъзолари орасида ўзаро ҳамкорликни йўлга қўяди.

1186- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: مَنْ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ

فَأَعِيذُوهُ وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُونَهُ فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنَّكُمْ قَدْ كَفَّيْتُمُوهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1186. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким сиздан Аллоҳ номи ила паноҳ сўраса, паноҳ беринглар. Ким сиздан Аллоҳ номи ила сўраса, сўраганини беринглар. Ким сизни даъват қилса, ижобат қилинглар. Ким сизга яхшилик қилса, мукофотини беринглар. Агар уни мукофатлайдиган нарсани топа олмасангиз, токи уни қилганига яраша мукофотладим дегунингизча ҳақиға дуо қилинг», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда мусулмонлар томонидан дин қардошларига қилинадиган баъзи яхшиликлар зикри келмоқда.

1. «Ким сиздан Аллоҳ номи ила паноҳ сўраса, паноҳ беринглар».

Яъни, бирор киши ўзига етган зарарни даф қилишда сиздан Аллоҳ таоло учун ёрдам сўраса, унга ёрдам беринг. Дарҳақиқат, мусулмонлар бир тананинг аъзолари, биттасининг бошига тушган мусибат, ҳаммасининг бошига тушган мусибатдир. Шунинг учун биродарларидан бирига етган зарарни даф қилиш учун дарҳол ҳаракат қилишлари лозим.

2. «Ким сиздан Аллоҳ номи ила сўраса, сўраганини беринглар».

Шунда Аллоҳнинг номини эҳтиром қилган бўласиз.

3. «Ким сизни даъват қилса, ижобат қилинг».

Тўй, маросим ва зиёфатга чақирса, албатта, боринг.

4. «Ким сизга яхшилик қилса, мукофотини беринглар».

Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари у зотга ҳадя берган одамга, албатта, бирор нарса бериб мукофотлар, бирор нарса топа олмасалар, дуо қилар эдилар.

Ушбу тўрт ишнинг жамият аъзолари ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш, дўстлик, ўзаро муҳаббат ришталарини мустаҳкамлашдаги аҳамиятини гапириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. ҳозирги давримизда бу ўта муҳим нарсаларга қанчалик муҳтож эканимизни айтиб ўтирмасак ҳам бўлади.

1187- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: أَيُّمَا مُسْلِمٍ كَسَا

مُسْلِمًا ثَوْبًا عَلَى عُرْيٍ كَسَاهُ اللَّهُ مِنْ خُضْرِ الْجَنَّةِ وَأَيُّمَا مُسْلِمٍ أَطْعَمَ

مُسْلِمًا عَلَى جُوعٍ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ وَأَيُّمَا مُسْلِمٍ سَقَى مُسْلِمًا

عَلَى ظَمًا سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1187. *Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қайси бир мусулмон кийими йўқ мусулмонга кийим кийдирса, Аллоҳ унга жаннатнинг яхши кийимларидан кийгизур.

Қайси бир мусулмон қорни оч мусулмонга таом берса, Аллоҳ уни жаннат мевалари ила таомлантирур.

Қайси бир мусулмон сувсиз, чанқаган мусулмонга сув берса, Аллоҳ азза ва жалла уни раҳийқи махтумдан сероб қилур», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: «Раҳийқи махтум» – жаннат шароби.

Ушбу ҳадисда инсон ҳаётида доимий равишда эҳтиёж тушиб турадиган уч нарса: кийим, таом ва шароб ҳақида сўз кетмокда. Ушбу уч нарсадан бошқа нарсалари йўқ одам ўзини унча муҳтож сезмайди. Аммо кийгани кийими, егани таоми, ичгани шароби йўқ одамнинг ҳолатини тасаввур этиб кўринг-а!

Шунинг учун Ислом таълимотларида бу уч нарсага алоҳида эътибор берилади. Бу масала жуда кўп оят ва ҳадисларда баён этилган. Шунинг учун бу ҳадиснинг шарҳида назарий, мафкуравий нарсаларга эмас, ўша назария ва мафкуралар ҳаётга мусулмонлар томонидан қандоқ татбиқ этилгани билан қисқача танишиб чиқайлик:

1. «Қайси бир мусулмон кийими йўқ мусулмонга кийим кийдирса, Аллоҳ унга жаннатнинг яхши кийимларидан кийгизур».

Аввало, бу савобли ишни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қилганлар. Биргина мисол келтирайлик.

Абу Нуъайм ривоят қилишича:

«Ҳиббон ибн Жузь ас-Силмий отасидан ривоят қилган.

У Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига ўша (мусулмон) асирни олиб келибди. У зот Жузьга икки чопон кийгазидилар. Жузь ўша ерда мусулмон бўлибди.

Сўнгра у зот унга:

«Сен Оишанинг олдига кирсанг, ўзининг олдидаги чопонлардан икkitасини беради», дебдилар».

У Оишанинг олдига кириб:

«Аллоҳ сенга нусрат берсин! Менга ўзингнинг олдиндаги чопонлардан икkitасини танлаб бер. Аллоҳнинг Пайғамбари менга улардан икkitасини кийдирдилар», дебди. У қўлидаги узун мисвок билан кўрсатиб, мана буни, мана буни ол, дебди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ишларини у зотнинг саҳобаи киромлари давом эттирдилар.

Ибн Саъд Жаъфар ибн Муҳаммад розияллоҳу анҳудан, у эса отасидан ривоят қилади:

«Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳуга Ямандан кийимлар келди. Уларни одамларга кийгазди. ҳамма янги кийим кийиб юра бошлади. ҳазрати Умар (Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга оид) қабр ва минбар орасида ўтирар, одамлар эса унинг олдига келиб салом беришар ва ҳақиға дуо қилар эдилар.

Шу пайт ҳасан ва ҳусайн розияллоҳу анҳумлар кела бошлашди. Икковларининг устиларида ҳалиги кийимлардан ҳеч нарса йўқ эди. ҳазрати Умарнинг қовоқлари осилиб, икки қоши орасида тугун пайдо бўлди. Сўнгра:

«Аллоҳга қасамки, сизларга кийдирган нарсам менга татимади», деди.

«Эй мўминларнинг амири, қавмингизга кийим кийдирдингиз. Яхши қилдингиз!?» дедилар.

«Ушбу икки бола туфайли. Одамлар орасидан ўтиб келишмоқда, устиларида эса ҳеч нарса йўқ. Кийимлар уларга катта келди. Улар кийимларга кичик келди», деди.

Сўнгра Яман валийига, тезда ҳасан билан ҳусайнга кийим-бош юбор деб мактуб ёзди. Унга икки сидра кийим юборди. Икковларига кийгазди».

Зубайр ибн Бакр Муҳаммад ибн Саломдан куйидагиларни ривоят қилади:

«Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу Шифо бинти Абдуллоҳ ал-Адафийя розияллоҳу анҳога эрталаб ҳузуримга кел, деб одам юборди. Шифо айтади:

«Эрталаб унинг ҳузурига борсам, Отика бинти Усайд ибн Абул Йис розияллоҳу анҳони унинг эшиги олдида кўрдим. Бас, кириб, бир муддат гаплашдик. У бир кийим чиқариб унга берди. Кейин бошқа бир кийим чиқариб менга берди.

«Эй Умар! Мен ундан олдин Исломига кирганман. Мен амакингнинг қизиман, у эмас! Сен менга одам юборгансан. У бўлса ўзи келган», дедим.

«Мен буни сендан бошқа учун келтирмаган эдим. Аммо икковингиз жам бўлиб қолганингиздан кейин, унинг сендан кўра Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга яқинлигини эслаб қолдим», деди.

Ибн Асокир ва Абу Мусо ал-Мадийнийлар Исбия ибн Наботадан ривоят қилади:

«Бир киши Али розияллоҳу анҳунинг олдиларига келиб: «Эй мўминларнинг амири! Менинг сизга ҳожатим бор. Мен уни сизга арз қилишдан олдин, Аллоҳга арз қилдим. Агар сиз уни чиқарсангиз, Аллоҳга ҳамд, сизга ташаккур айтаман. Агар уни чиқармасангиз, Аллоҳга ҳамд айтаман, сизни узрли, деб биламан», деди. Шунда Али:

«Ерга ёз. Мен сўраш хорлигини юзингда кўришни ёқтирмайман», деди.

У ерга:

«Мен муҳтожман» деб ёзди.

Али розияллоҳу анҳу:

«Менга кийим келтиринглар!» деди. Кийим

келтирилди. Уларни ҳалиги одамга берди. У кийимларни кийиб, шеър айтди.

Али розияллоҳу анҳу:

«Менга динорлар келтиринглар!» деди. Юз динор келтирилди. Уларни ҳалиги кишига берди.

Исбия:

«Эй мўминларнинг амири! Бир сидра кийим ва юз динорми?!» деди.

«Ҳа, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг, одамларни мартабасини жойига қўйинглар, деганларини эшитганман. Бу ушбу одамнинг мартабасига ярашгани», дедилар.

Имом Термизий Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Бир одам келиб:

«Эй Ибн Аббос! «Ашҳаду алла илаҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Мухаммадан Расулуллоҳ», дейсанми?» деди.

«Ҳа», дедилар.

«Рамазон (рўзасини) тутасанми?» деди.

«Сен ҳақ сўраб қолдинг. Сўровчининг ҳақи бор. Биз сенга яхшилик қилишимиз керак», дедилар.

Кейин унга кийим бердилар ва:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қайси бир мусулмон бошқа мусулмонга кийим кийдирса, у модомики, устида кийимдан бир парча қолгунча Аллоҳнинг муҳофазасида бўлади, деганларини эшитганман», дедилар.

Бу хайрли иш асрлар оша мусулмонлар ичида кенг тарқалиб келган. ҳозирги кунимизда ҳам муҳтож кишиларни кийим билан таъминлашни ўзига вазифа қилиб олган муҳсин мусулмонлар кўп. Бундан кейин яна ҳам кўп бўлади, деб умид қиламиз.

2. «Қайси бир мусулмон қорни оч мусулмонга таом берса, Аллоҳ уни жаннат мевалари ила таомлантирур».

Имом Абу Довуд Абдуллоҳ ибн Буср розияллоху анхудан ривоят қилади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг «Ал-ғарро» деб аталадиган жомлари бор эди. Уни тўрт киши кўтарар эди. Чошгоҳ бўлганида чошгоҳ намози ўқилди. ҳалиги жомни келтирилди. Унда сарийд номли таом пиширилган эди. Унинг атрофига айланиб ўтиришди. Кўпайиб кетишганидан чўккалаб ўтиришди. Бир аъробий бу қандок ўтириш, деди.

Шунда Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳ таоло мени қарамли банда қилган, мени жабрчи, қайсар қилмаган», дедилар ва гапларида давом этиб: «Атрофидан олиб енглар, ўртаси турсин, барака бўлади», дедилар.

Ибн Саъд Абу хурайрадан ривоят қилади:

«Жаъфар ибн Абу Толиб мискинларга энг кўп яхшилик қиладиган одам эди. Бизни олиб бориб уйида бор нарсасини бизга егизар эди. ҳатто баъзи вақтларда ёғ ҳалтани олиб чиқиб, ёриб берарди, биз уни ялар эдик».

Абу Нуъайм Суҳайб Румий розияллоху анхудан куйидагиларни ривоят қилади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам учун таом қилдим. У зотни айтиб келгани борсам, бир тўп одамнинг ичида ўтирган эканлар. У зотнинг тўғриларига ўтиб имладим.

У зот менга:

«Манавилар ҳамми?!» деб ишора қилдилар.

«Йўк», деб ўрнимда жим туравердим. У зот менга назар солган эдилар, яна имладим.

«Манавилар ҳамми?!» деб ишора қилдилар.

«Йўк», дедим.

Икки-уч марта шундоқ қилганларидан кейин:

«ҳа, улар ҳам», дедим.

Аслида у зот учун озгина нарса қилган эдим. Бас, у зот

келдилар. Улар ҳам келишди. Ейишди. Ортиб ҳам қолди».

Абу Нуъайм Муҳаммад ибн Қайсдан ривоят қилади:

«Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу фақат мискинлар билангина таом ер эдилар. ҳаттоки бу нарса у кишининг жисмига ҳам таъсир этган эди. Хотинлари у кишига хурмодан бир нарса тайёрлаб берарди».

ҳасан розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича:

«Ибн Умар розияллоҳу анҳу тушлик ёки кечки овқат қилсалар, атрофларига етимларни тўплаб олар эдилар. Бир куни тушлик қилаётиб бир етимга одам юборсалар, у жойида йўқ экан. Ибн Умарнинг таом кетидан ичадиган ширин ичимлиги бор эди. У киши тушликни тамомлаб ширин ичимликни ичмоқчи бўлиб турган эдилар, ҳалиги етим келиб қолди. Ибн Умар ичимликни унга бериб:

«Ол бун, менимча, зарар кўрмадинг», дедилар».

Маймун ибн Меҳрондан ривоят қилинишича:

«Одамлар Ибн Умар розияллоҳу анҳунинг хотинига:

«Бу шайхни асрасанг бўлмайдами?!» дейишди.

«Уни нима қилай?! Қачон унинг учун таом тайёрласак, албатта, бировни олиб келиб едиради», деди хотинлари.

Сўнгра аёл Ибн Умар масжиддан чикқанида йўлида ўтирадиган мискинларга таом юборди ва:

«Унинг йўлида ўтирманглар», деди.

Сўнг у киши уйларига келдилар ва:

«Фалончи, фистончиларни чакириб келинглар», дедилар. Хотинлари уларга ҳам таом юбориб, «Агар чақирса, келманглар», деб қўйган эди. Ибн Умар:

«Бу кеча овқатланмаслигимни хоҳлабсизлар», дедилар ва ўша кеча таом емадилар».

Ибн Асокир Саъд ибн Убода розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга мия тўлдирилган лаганни олиб келди. У зот:

«Бу нима, эй Абу Сабот?!» дедилар.

«Сизни ҳақ ила юборган зот ила қасамки, Сизни бир мияга тўйғазай, деб қирқта туя сўйган эдим», деди.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ундан едилар ва унинг ҳақиға дуо қилдилар».

Имом Бухорий Жобир розияллоҳу анҳудан қуйидагиларни ривоят қилади:

«Хандақ куни хандақ ковлаб турганимизда қаттиқ нарса чиқиб қолди. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам хузурларига келиб, хандақда қаттиқ жой чиқиб қолди, дейишди. Ўша жойга сув сепдик. Шунда у зот:

«Мен тураман», деб ўринларидан турдилар, қоринларига тош боғлаб олган эдилар. Уч кундан буён бир нарса татимаган эдик. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам чўкични олдилар ва уч марта «Бисмиллаҳ»ни айтдилар-да, бир урдилар, ҳалиги жой қум бўлиб оқиб кетди. Мен, эй Аллоҳнинг Расули, менга уйга изн беринг, дедим. Изн бердилар. Хотинимга:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни бир ҳолда кўриб, сабрим қолмади, егулик нарсанг борми?!» дедим.

«Менда бир оз арпа билан бир улоқчадан бошқа нарса йўқ», деди. Улоқчани сўйдим. Арпани янчдим. Гўштни декчага солдик. Хамир кўпчиб ва декча тош ўчоқда пишай деб қолганда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига келдим ва:

«Озгина таомим бор. Эй Аллоҳнинг Расули, бир ёки икки кишини олиб юринг», дедим. У зот:

«Кўп ва покдир. Сен у(хотининг)га айт, мен боргунимча декчани туширмай, нонни тандирдан узмай турсин», дедилар. Сўнгра одамларга:

«Қани, туринглар», дедилар. Муҳожир ва ансорлар туришди. Жобир хотини олдиға бориб:

«Ишинг чаток! Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам муҳожирлар, ансорлар ва улар билан бирга бўлганларни олиб келмоқдалар», деди.

«Сендан сўрадиларми?» деди хотини.

«Ҳа», деди у.

«Киринглар, шошилиб, сиқилишманглар», дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва нон синдириб устига гўшт қўйиб саҳобаларга тақдим қила бошладилар. ҳар гал нарса олганларидан кейин декча билан тандирнинг оғзини беркитиб қўяр эдилар. Одамлар тўйиб бўлгунча нон узиб, гўшт олишда давом этдилар. Сўнг аёлга:

«Сен ҳам е, ҳадя ҳам қил, одамларга очлик етди», дедилар».

Ибн Саъд ҳасан ибн ҳакимдан, у эса онасидан ривоят қилади:

«Абу Барза розияллоҳу анҳунинг дошқозони бор эди. Эрталаб бир дошқозон, кечкурун бир дошқозон сарийд пишириб бева-бечора ва етимларга тарқатар эди».

Имом Байҳақий Самама ибн Анваъ розияллоҳу анхудан ривоят қилади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобалари билан намоз ўқир, қайтаётиб:

«Ҳар ким ўз имконига қараб олсин», дер эдилар. Бир киши бир одамни олиб кетса, бошқаси икки ёки уч одамни олиб кетар эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эса қолганларини олиб кетар эдилар».

Абу Нуъайм Муҳаммад ибн Сирийндан ривоят қилади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам кечкурун бўлганида аҳли суффани саҳобалари орасида тақсимлар эдилар. Бировга бир киши, бошқасига икки киши, яна бирига уч киши, ҳатто ўн киши текканлар ҳам бўлар эди. Саъд ибн Убода розияллоҳу анҳу ҳар кеча уйига саксон кишини олиб бориб, кечки таом берар эди».

Имом Табароний ва Имом Аҳмад Маймуна бинти хорис розияллоҳу анҳодан ривоят қилишади:

«Бир йили очарчилик бўлди. Аъробийлар Мадинага келар эдилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам

кишиларга амр қилар, бир одам бир кишининг қўлидан ушлаб уйига олиб кетар эди. Бир кеча бир аъробий келди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг озгина таомлари ва бир оз сутлари бор эди. Аъробий Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳеч нарса қўймай еб қўйди. Уни яна бир-икки кеча олиб келдилар. У таомнинг ҳаммасини еб қўяверар эди. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«Ушбу аъробий баракаси йўқ одам экан. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг таомларини ўзларига қўймай еб қўймоқда», дедим.

Кейин яна бир кеча олиб келдилар. У озгина таом еди, холос. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«Бу ўшами?» дедим. У мусулмон бўлган экан. У зот: «Кофир етти қорин ила ейди. Мўмин бир қорин ила ейди», дедилар».

Ибн Саъд Асламдан қуйидагиларни ривоят қилади:

«Рамода (очлик) йили бўлганда араблар ҳар томондан Мадинага ёпирилиб келдилар. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу одамлар тайинлаб, уларга қараб туришни, таом ва хўрак тақсимлаб беришни буюрган эдилар. Язийд ибн Ухти ан-Нимр, Мисвор ибн Макрама, Абдуррахмон ибн Абдул Қори, Абдуллоҳ ибн Атоба, Ибн Масъуд розияллоҳу анҳумлар ҳар кеча ҳазрати Умар розияллоҳу анҳунинг ҳузурларида тўпланиб, қилган ишлари ҳақида хабар берар эдилар. Улардан ҳар бири Мадинанинг бир ноҳиясига қарар эди.

Аъробийлар Раъсус Сания, Ромиж, Бани ҳориса, Бани Абдул Ашҳал, Бақийъ, Бани Қурайза, бир қисмлари Бани Салама ноҳиясига тушган эдилар. Улар Мадинага тўлиб кетишган эди.

Бир кеча одамлар овқат қилиб бўлганларидан кейин ҳазрати Умарнинг:

«Бизнинг олдимизда кечки таом еганларни ҳисоблаб

чиқинглар», деганини эшитдим. ҳисоблашган эди, етти минг киши чиқди.

«Бу ерга келмаган аҳли аёл, бемор ва болаларни ҳам ҳисоблаб чиқинглар», деди у.

Ҳисоблашган эди, қирқ минг киши чиқди. Сўнг бир неча кеча ўтди. Одамлар зиёда бўлди. У яна амр қилди. ҳисоблашган эди, унинг ҳузурида кечки таом еганлар ўн минг, бошқалар эса эллик минг киши чиқди.

Кўп ўтмай Аллоҳ осмондан ёмғир ёғдирди. Шунда ҳазрати Умар ҳалигиларнинг ҳар бир ноҳиясига бир вакил тайин қилиб, уларни чўлга чиқаришни буюрди. Уларга таом билан бирга чўлга олиб кетгани юк ҳам беришар эди. ҳазрати Умарнинг ўзи ҳам уларни чиқараётганини ўз кўзим билан кўрдим».

Аслам айтади:

«Уларнинг ичида ўлим тарқалган эди. Менимча учдан иккилари ўлиб, учдан бирлари қолди. ҳазрати Умарнинг қозонлари устида одамлар тик туриб тонг отгунча каркур, асоид (ун билан ёғ) пишириб чиқишар, сўнгра беморларга беришар эди. ҳазрати Умарнинг буйруғи ила катта қозонларга ўт ёқилиб ёғ қайнатилар, совуганидан кейин нонга булаб сарийд қилинар ва ҳалиги ёғга қўшиб ейилар эди. Араблар ёғ есалар, иситмалари чиқар эди.

Ҳазрати Умар Рамода замонида болаларининг, хотинларининг бирортасининг уйида ҳам таом емади. То одамларга Аллоҳ жон киргизгунча фақат улар билан кечки таом еяр эди, холос».

Ибн Саъд Фирос ад-Дайламийдан ривоят қилади:

«Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу ҳар кеча дастурхони учун Амр ибн Осс розияллоҳу анҳу Мисрдан юборган туялардан йигирма туяни сўяр эдилар».

Исломиё манбаларда бунга ўхшаш маълумотлар тўлиб ётибди. Мусулмонлар ичида доимо бунга ўхшаш ишларга тайёр кишилар бўлган, иншааллоҳ, бундан кейин ҳам

бўлади.

3. «Қайси бир мусулмон сувсиз, чанқаган мусулмонга сув берса, Аллоҳ азза ва жалла уни раҳийқи махтумдан сероб қилур».

Имом Табароний ва Ибн Асокир Башир розияллоху анхудан ривоят қилишади:

«Муҳожирлар Мадинага келишганда сув ёқмади. Бани ғифорлик бир кишининг Рума номли булоғи бор эди. Ундаги бир меш сувни бир мудд донга сотар эди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам унга:

«Ушбу булоққа жаннатдан бир булоқ», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, менинг ҳам, аҳли аёлимнинг ҳам бундан бошқа нарсамиз йўқ. Бера олмайман», деди.

Бу гап ҳазрати Усмон розияллоху анхуга етди. У ўша (булоқ)ни ўттиз беш минг дирҳамга сотиб олди. Сўнгра Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули, агар у(булоқ)ни сотиб олсам, у (одам)га қилганингиз каби менга ҳам жаннатда булоқ қиласизми?» деди.

«ҳа», дедилар.

«Батаҳқиқ, мен уни сотиб олдим ва мусулмонларга тутдим», деди».

Имом Бухорий ва Имом Муслимлар Анас розияллоху анхудан ривоят қилишади:

«Абу Талҳа розияллоху анху ансорийлар ичида энг хурмоси кўп киши эди. Унинг энг махбуб моли Байриҳо бўлиб, масжиднинг қаршисида эди.

Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам унга кириб ширин сувидан ичиб чиқар эдилар. «Ўзингиз муҳаббат қилган нарсадан инфоқ қилмагунингизча яхшиликка ноил бўла олмайсиз» ояти нозил бўлганида Абу Талҳа Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Аллоҳ таборака ва таоло:

«Ўзингиз муҳаббат қилган нарсадан инфок қилмагунингизча яхшиликка ноил бўла олмайсиз» демоқда, молларим ичида мен учун энг маҳбуби Байриходир, уни Аллоҳ учун садақа қилдим. Унинг яхшилигидан ва келажакдаги фойдасидан умидворман. Эй Аллоҳнинг Расули, Аллоҳ кўрсатган жойга ишлатинг», деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу фойда келтирувчи молдир. Бу фойда келтирувчи молдир», дедилар».

Ҳасан ибн Суфён ва Абу Нуъайм Салама ибн Акваъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилишади:

«Талҳа ибн Убайдуллоҳ розияллоҳу анху тоғ томондан бир қудуқ сотиб олди ва одамларни таомлантирди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, эй Талҳа, сен тошқин дарёсан», дедилар».

Бунга ўхшаш ишларни мусулмонлар жуда ҳам кўп қилганлар ва қилмоқдалар. Бу борада дунёдаги ҳамма халқлардан мусулмонлар устун туришига ҳеч қандай шубҳа йўқ.

1188 - عَنْ بُهَيْسَةَ الْفَزَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ إِلَيَّ

النَّبِيُّ ﷺ فَدَخَلَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَمِيصِهِ فَجَعَلَ يُقَبِّلُ وَيَلْتَزِمُ ثُمَّ قَالَ: يَا نَبِيَّ

اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ: الْمَاءُ قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهُ مَا

الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ: الْمِلْحُ قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهُ مَا الشَّيْءُ

الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ: أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ خَيْرَ لَكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

وَالنَّسَائِيُّ. وَ لِأَبِي دَاوُدَ: لِلْسَّائِلِ حَقٌّ وَإِنْ جَاءَ عَلَى فَرْسٍ.

1188. Бухайса ал-Фазорийя розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Отам Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан изн олиб, у зотнинг кўйлаклари билан баданлари орасига кириб олиб, маҳкам ёпишиб ўпа бошлади. Сўнгра:

«Эй Аллоҳнинг Расули, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?» деди.

«Сув», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?» деди.

«Туз», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?» деди.

«Яхшилик қилмоғинг сен учун яхшидир», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Абу Довуд ривоятида:

«Сўраб келган, агар от устида бўлса ҳам, ҳақдордир», дейилган.

Шарҳ: Саҳобаи киромларнинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан бўлган чексиз муҳаббатлари, буюк ҳурматлари, нима қилиб бўлса ҳам у зотнинг яқинларида бўлиш, бирор нарсаларини ўзларига табаррук қилишга уринишлари маълум ва машҳур. Мана, биргина мисол. Ушбу ривоят соҳибалари Бухайса ал-Фазорийя розияллоҳу анҳонинг оталари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан изн олиб, у зотнинг кўйлаклари ичига кириб олиб, муборак таналарини кучоқлаб, юзларини суртиб ўпганлар. Шу билан бирга, баъзи бир нарсаларни ҳам сўраганлар:

1. «Эй Аллоҳнинг Расули, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?»

Бу саволга Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: **«Сув»**, деб жавоб бердилар. Сув ҳамма учун доимо керак бўлгани учун ўзидан ортганини бировдан ман қилиш ҳаромдир. Сувни бошқа одамлардан ман қилиш

мусулмон одам учун мумкин эмас.

2. «Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?»

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу гал «Туз», деб жавоб бердилар. Туз ҳам сувга ўхшаб одамлар доимо муҳтож бўлиб турадиган нарсадир. Шунинг учун уларнинг ҳукми бир бўлиб икковини ҳам ман қилиш ҳаром қилинган.

3. «Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, ман қилиш ҳалол бўлмаган нарса нима?»

Бу савол ортиқча бўлгани учун Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам умумий жавоб бериб:

«Яхшилик қилмоғинг, сен учун яхшидир», дедилар. Ҳа, мусулмон одам доимо яхшилик пайдан бўлиши керак.

Имом Абу Довуд ривоятида **«Сўраб келган, агар от устида бўлса ҳам, ҳақдордир»**, дейилгани чин мусулмон нуқтаи назаридан айтилган гапдир. Аввало, чин мусулмон одам муҳтож бўлмагунича ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамайди. Чунки у бундоқ ҳолда сўраб олган ҳар бир арзимаган нарса унинг учун икки дунёнинг шармандалиги бўлишини яхши билади. Демак, мусулмон одам юзини шувут қилиб бир нарса сўраб келдими, демак, у муҳтож. Чунки от зарурат учун керакли нарсалардан ҳисобланади. Қолаверса, у бировнинг отини миниб келган бўлиши ҳам мумкин. Албатта, у вақтларда тиланчиликни ўзига касб қилиб олганлар, одамларни алдаб фирибгарлик билан кун кўрадиган қаллоблар бўлмаган.

Исломни тушунган, Исломга амал қилинган жамиятда, зотан, бундоқ кишилар бўлмайди ҳам.

1189- عَنْ أَنَسٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الصَّدَقَةَ لَتُطْفِئُ

غَضَبَ الرَّبِّ وَتَذْفَعُ عَنْ مِيتَةِ السُّوءِ.

1189. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, садақа Роббнинг ғазабини ўчиради ва ёмон ўлимни даф қилади», дедилар».

Шарҳ: Садақанинг, аввало, садақа қилувчининг ўзига фойда келтириши ҳақида кўп гапирилган. Ушбу ҳадиси шарифда ҳам садақанинг ўз эгасига келтирадиган фойдаларидан иккитаси ҳақида сўз кетмоқда.

Биринчиси – Аллоҳ таолонинг ғазабини ўчириши. Аллоҳ кўрсатмасин, мабодо бирор бандага нисбатан Аллоҳ таолонинг ғазаби кўзиб қолса, уни ўчирадиган нарса йўқ. Лекин садақа ана шу ишга қодир экан. Аллоҳ таоло бандаларнинг бирор қилмишидан ғазабланган бўлса, қилган садақаси туфайли унга нисбатан ғазаби сўниши мумкин экан. Шунинг учун садақа қилмоқ зарур.

Иккинчиси – ёмон ўлимни даф қилади.

Шарманда бўлиб, ёмон ҳолатга тушиб ўлишни қайтаради. Бу нарса ҳам садақанинг энг муҳим фойдаларидан бири. Ким ёмон ўлим билан ўлмай деса, садақа қилсин.

1190 – عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَأَلْتُ

أَوْ سِئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الزَّكَاةِ فَقَالَ: إِنَّ فِي الْمَالِ لِحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ ثُمَّ تَلَا {لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُّوا وُجُوهَكُمْ} الْآيَةَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

1190. Фотима бинти Қайс розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан закот ҳақида сўрадим ёки сўралди. Бас, у зот:

«Албатта, молда закотдан бошқа ҳақ ҳам бор»,

дедилар ва: «Яхшилик юзингизни машрик ва мағриб томонга қаратишингиз эмас» оятини тиловат қилдилар».

Икковини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга берилган савол закот молнинг ҳақи сифатида кифоя қиладими ёки ундан бошқа ҳақи ҳам борми, деган маънода эди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бу саволга мусулмон кишининг молида закотдан бошқа ҳақ ҳам борлигини айтиб, бу ҳукмга далил сифатида юқоридаги оятни тиловат қилдилар.

Оятнинг давомида:

«Лекин яхшилик ким Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, Китобга ва пайғамбарларга иймон келтирган бўлса ва ўзи яхши кўриб турган молни яқинларга, етимларга, мискинларга, «ибн сабийл»га, сўровчиларга ва қул озод қилишга беришдадир», дейилган.

Шуни ҳам айтиш лозимки, бошқа баъзи шаръий далилларда закотдан бошқа ҳақ йўқ эканлиги айтилган. Шунинг учун ҳам аввалги уламоларимиз бу масалада кенг миқёсда баҳс юритганлар. Хулоса қилиб айтиладиган бўлса, оддий ҳолатларда мусулмон кишининг молида закот ва фитр садақадан бошқа ҳақ йўқ. Фавқулодда пайтларда эса бўлиши мумкин. Ислом ҳукумати аввало, бойларнинг ўзларига кўйиб, холис инфоқ қилишларига имкон беради. Аммо улар қилмасалар ҳукм чиқариб, ҳақ олиши мумкин. Яъни, бева-бечораларга ёрдам олиши мумкин, дейилган.

Тажрибада эса мусулмонлар доимо оғир аҳволга тушганларга ёрдам беришга ошиқишларини кўриб турамыз. Чунки инфоқ, садақа қилишга тарғиб жуда ҳам кучли ва таъсирлидир. Тарихий ҳужжатларга мурожаат қиладиган бўлсак, хайр-эҳсон, садақа ва инфоқ ишларида вазиятга қараб турлича йўл тутилганига гувоҳ бўламиз.

Лекин барча мусулмонлар имконлари борича бу ишларга қўл урганларини кўраимиз. Мусулмонлар бу борада кўрсатган намуналар инсоният тарихида нодир саҳифалар ҳисобланади.

Келинг, ўшандай саҳифаларнинг баъзилари билан танишайлик:

Имом Муслим ва Насайй Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилишади:

«Эрталаб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида эдик. Бирдан яланғоч, ялангоёқ, йиртиқ кўйлак ва ридо кийган, қиличлар тақиб олган одамлар келиб қолдилар. Уларнинг кўпчилиги музарлик, балки ҳаммалари музарлик эдилар. Уларнинг бунчалик аянчли ҳолларини кўриб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг юзлари тундлашиб кетди. Кириб чиқа бошладилар. Сўнгра Билол розияллоҳу анҳуга амр қилдилар. У азон ва иқомат айтди. Намозни ўқиб бўлиб, хутба қилдилар:

«Эй иймон келтирганлар, сизларни бир жондан яратган Роббингизга тақво қилинглар...» оятини «Албатта, Аллоҳ устингиздан кузатиб турувчидир» деган жумлагача тиловат қилдилар.

Сўнгра ҳашр сурасидаги:

«Аллоҳга тақво қилинглар ва ҳар бир жон эрта учун нима тақдим қилганига назар солсин» оятини ҳам тиловат қилдилар.

«Одамлар ўз динорларидан, дирҳамидан, кийимидан, буғдойининг соъидан, хурмосининг соъидан садақа қилсин. ҳатто ярим дона хурмо бўлса ҳам», дедилар.

Ансорийлардан бир киши кафтида зўрға кўтариб бир ҳамённи олиб келди. Кейин одамлар кетма-кет нарсаларни олиб келишаверди. Таом бир тепа, кийим бир тепа бўлиб кетди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг юзлари олтин каби ёришиб кетди».

Имом Бухорий «Ал-адаб ал-муфрад» китобида Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Оиша ва Асмо розияллоҳу анҳумоларга ўхшаш саҳий аёлларни кўрмадим. Икковларининг саҳийлиги бир-бирига ўхшамас эди. Оиша нарсаларни тўплаб-тўплаб кейин тақсимлаб берар эди. Асмо розияллоҳу анҳо бўлса, эртага бир нарсани олиб қолмас эди».

Ибн Асокир ва Воқидий Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳудан ривоят қилишади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўлжаларни кўздан кечириб борар эдилар. Сафвон ибн Умайя у зот билан эди. У дара тўла қўй, туя ва бошқа ҳайвонларга кўзини узмай қараб турар эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга кўз қири билан қараб қўйди. Сўнгра:

«Эй Абу Ваҳа, бу дара сенга ёқдими?» дедилар.

«Ҳа», деди.

«У ичидаги нарсалари билан сеники», дедилар ул зот. Шунда у:

«Бунга ўхшаш нарсани Пайғамбардан бошқа ҳеч ким қила олмайди. «Ашҳаду алла илаҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва Расулуҳу» деб жойида мусулмон бўлди».

Имом Аҳмад Абдурраҳмон ибн ҳабоб ас-Силмий розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам хутба қилиб, Усра (қийинчилик) лашкари учун хайр қилишга тарғиб қилдилар. Усмон ибн Аффон розияллоҳу анҳу:

«Юзта туя эгар-жабдуғи ва юки ила менинг зиммамда», деди. Сўнг у зот минбардан тушиб яна тарғиб қилдилар.

Усмон ибн Аффон яна:

«Юзта туя эгар-жабдуғи ва юки ила менинг зиммамда», деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам кўллари билан маъқул ишорасини қилиб:

«Бундан кейин Усмон нима қилса ҳам унга зарар қилмас», дедилар».

ҳоким Абдуррахмон ибн Самура розияллоҳу анхудан ривоят қилади:

«Усмон ибн Аффон розияллоҳу анху Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига у зот Усра лашкарини тайёрлаётган пайтларида минг динорни олиб келиб, қўйинларига тўкди. Пайғамбар алайҳиссалом у(динор)ларни у ёқ-бу ёққа ағдариб, «бугундан кейин Усмонга нима қилса, зарар қилмас», дер эдилар».

Имом Аҳмад Анас розияллоҳу анхудан ривоят қилади:

«Оиша розияллоҳу анҳо уйларида туриб Мадинадаги овозларни эшитди ва:

«Бу нима?» деди.

«Абдуррахмон ибн Авфнинг карвони Шомдан ҳар хил нарсалар олиб келди», дейишди.

Карвон етти юз туядан иборат эди. Мадина шовқинга тўлиб кетди. Шунда Оиша розияллоҳу анҳо:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Абдуррахмон ибн Авфни жаннатга эмаклаб кираётганини кўрдим деганларини эшитдим», деди. Бу гап Абдуррахмон ибн Авф розияллоҳу анхуга етди. Шунда у:

«Агар қодир бўлсам, албатта, тик туриб кираман», деди ва карвонни эгар-жабдуғи ва юклари билан Аллоҳ йўлига атади».

Абу Нуъайм Нофъдан ривоят қилади:

«Ибн Умар розияллоҳу анху ўзининг ерини икки юз туяга сотди ва юзта туяни Аллоҳнинг йўлига атади».

Имом Бухорий ва Имом Муслим Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилишади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Сизларнинг менга тезроқ етиб оладиганларингиз қўли узунингиз», дедилар.

У зотнинг аёллари қайсиларининг қўли узунлигини

ўлчаб кўришар эдилар. Ичимизда энг кўли узунимиз Зайнаб эди. Чунки у ўз кўли билан иш қилиб садақа қилар эди».

Бошқа бир санад билан қилинган ривоятда қуйидагилар айтилади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг вафотларидан кейин қачон бирортамизнинг уйимизда тўпланиб қолсак, кўлимизни деворга чўзиб, кимнинг кўли узун экан, деб ўлчаб кўрар эдик. Зайнаб бинти Жаҳш вафот этгунча шундоқ қилдик. Ана шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам кўлнинг узунлигидан садақани ирода қилганларини билиб олдик. Зайнаб икки кўли моҳир аёл эди, тери ошлар, тикар ва Аллоҳнинг йўлида садақа қилар эди».

Ибн Исҳоқ Нўъмон ибн ҳамид розияллоҳу анхудан ривоят қилади:

«Тоғам билан Мадоинда Салмон розияллоҳу анхунинг олдиларига кирдик. (Салмон Форсий розияллоҳу анху ҳазрати Умар вақтларида Мадоинга амир эдилар.) У хурмо баргидан нарса тўкиб ўтирган экан.

«Бир дирҳамга хурмо барги сотиб оламан. Уни ишлаб уч дирҳамга сотаман. Бир дирҳамини жойига қайтараман. Бир дирҳамини аҳли аёлимга сарф қиламан. Бир дирҳамини садақа қиламан. Агар Умар мени ман қилмаганида шундоқ қолмасдим, деди».

Кўриниб турибдики, садақа, инфоқ бобида турли кишилар турли ҳолатларда, турлича ҳаракат қилишган. Лекин ҳаммалари ҳам бир нарсга, ўзидан кўра муҳтож кишига ёрдам беришга Аллоҳ розилиги учун уринганлар.

Кейинги даврларда ҳам бу каби ишларни қилган мусулмонлар кўп эди. Фақат Ислом таълимотларидан узоқлашган диёр ва шахсларгина ушбу фазилатлардан узоқлашишди.

خاتمة

ХОТИМА

في الحذر من المن وما أحسن السماحة وإخفاء
الصدقة

**МИННАТДАН ҲАЗИР БЎЛИШ ВА ҚЎЛИ ОЧИҚЛИК
ҲАМДА МАХФИЙ САДАҚА ҚИЛИШНИНГ
ЯХШИЛИГИ**

قَالَ اللهُ تَعَالَى: وَؤْيِيْ يُّبْر

Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар, садақаларингизни миннат ва озор билан ботил қилманг», деган (Бақара, 264).

Шарҳ: Бундан садақа қилган киши берган садақаси орқасидан миннат қилса, садақа олувчига озор берса, қилган садақаси ботил бўлиб, худди садақа қилмагандек бўлиб қолиши маълум бўлади.

Шунинг учун мўмин-мусулмон одам қилган садақасини ҳеч қачон миннат қилмаслиги ҳамда ўзидан садақа олган одамга озор бермаслиги керак. Ана шундагина садақадан кўзланган мақсадга эришади. Бу ерда садақа олувчи кишининг обрўси, кўнгли синмаслиги, хижолат бўлмаслиги кўзланган. Ночор инсон ночорлиги

учун бировдан садақа олишга мажбур бўлади. Ич-ичидан эзилиб, хижолат бўлиб садақа олади. Бунинг устига садақа берувчи берган садақасини миннат қилса, садақа бериш баҳонаси билан унга озор берса, ўзи хижолат бўлиб турган одамнинг иззат-нафси, инсонийлик кадр-қиймати оёқости қилинган бўлади. Шунинг учун ҳам миннат ва озор бериш каби номаъқулчиликни қилган одамнинг берган садақаси ҳам ботил бўлади.

وَقَالَ أَيْضًا: تَتَنَطَّطُ تَطْفُفُ تَفْقُفُ

Ва яна:

«Гар садақаларни ошкора қилсангиз қандоқ ҳам яхши. Агар махфий қилсангиз ва фақирларга берсангиз, бу сиз учун яхшидир», деган (*Бақара, 271*).

Шарҳ: Садақа ҳар қандай ҳолатда ҳам яхши нарса. Уни очиқ берилса ҳам яхши. Бу ҳолни кўрган бошқа кишилар ҳам ўрнак олиб, садақа қилишларига сабаб бўлади. Лекин садақани махфий қилган ундан ҳам яхши. Чунки бу ҳолда риёкорликдан сақланади. Холис Аллоҳнинг йўлида қилинаётгани исбот бўлади.

1191- عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ

عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٍ
الْمَنَانُ بِمَا أُعْطِيَ وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْخَلْفِ الْكَاذِبِ.
رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1191. Абу Зарр розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Уч тоифага Аллоҳ азза ва жалла қиёмат куни

гапирмайди, назар солмайди ва покламайди. Уларга аламли азоб бўлур. Улар берганини миннат қилувчи, иштонини фахр ила судраб юрувчи, ёлғон қасам ила савдо молини ўтказувчилар(дир)», дедилар».

Насайи, Муслим ва Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадисдаги уч амални қилувчилар қиёмат куни жуда оғир аҳволга тушиб қолиши таъкидланмоқда. Чунки Аллоҳ таолонинг қиёмат кунида бир бандага гапирмаслиги, назар ҳам солмаслиги, айниқса, уни покламаслиги оғир мусибатдир. Келинг, ўша уч ишни қилувчилар кимлардан иборат эканини ўрганиб чиқайлик:

1. «Берганини миннат қилувчи».

Аслида у бировга берган нарсани унга Аллоҳ берган эди. Ўша Аллоҳ берган нарсани Аллоҳнинг йўлида берганидан кейин миннат қилиши шартмиди?! Энди бу банда миннат қилдими, демак, қилганига яраша жазосини тортиши керак. Бу дунёда муҳтож кишини хижолат ва мулзам қилгани эвазига у дунёда ўзи хижолат ва мулзам бўлади. Аллоҳ таоло унга гапирмайди, назар солмайди ва покламайди.

2. «Иштонини фахр ила судраб юрувчи».

Бу дунёда кийими ила кибру ҳаво, фахр қилиб, мискин ва фақирлар олдида ўзини кўрсатиб керилган, уларнинг кўнглини синдирган одам у дунёда кўнгли синиш, эътибор назаридан четда қолиш қандоқ бўлишини ўз танасида синаб кўради.

3. «Ёлғон қасам ила савдо молини ўтказувчи».

Харидорни ишонтириш учун ўтмас матоҳини қасам ичиб мақтаган одам ҳам қиёмат куни оғир аҳволга тушади. Аллоҳ таоло унга ҳам гапирмайди, назар солмайди ва уни покламайди.

Шундоқ бўлганидан кейин берган хайр-эҳсон ва садақаларимизни миннат қилмаслигимиз, кийим-бошларимиз билан фахрланмаслигимиз, савдода

молимизнинг айбини беркитиш учун мактаб, уни ўтказиш
учун қасам ичмаслигимиз керак.

1192- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهُ خَالِيًا فَقَاضَتْ عَيْنَاهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

1192. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ етти кишини Ўз соясидан бошқа соя йўқ кунда соясига олур: одил имом, Ўз Роббиси ибодатида ўсган ёш, қалби масжидларга боғлиқ киши, Аллоҳ йўлида бир-бирини яхши кўриб, Аллоҳ учун жам бўлиб, Аллоҳ учун ажрашадиган икки киши, мансаб ва жамол эгаси бўлган аёл ўзига чақирганида мен Аллоҳдан қўрқаман, деган одам, садақани махфий қилиб, хатто чап қўли ўнг қўли қилган нафақани билмай қолган одам ва Аллоҳни ёлғиз ҳолида эслаганида кўзидан ёши оққан одам», дедилар».

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф «Масжидлар боби»да ҳам келган, ўшанда батафсил шарҳ қилинган. Биз бу жойда ҳозир ўрганаётган бобимизга тегишли жойини олиш билан кифояланамиз.

«Садақани махфий қилиб, хатто чап қўли ўнг қўли

қилган нафақани билмай қолган одам».

Садақани махфий қилса, у холисона садақа бўлади, риёкорликдан холи бўлади. Энг муҳим сифатларидан бири – садақа олувчи хижолат қилинмайди. Шу билан садақани Аллоҳ таолонинг розилиги учунгина қилинганлиги исботланади. ҳадиси шарифда бу маъно ажойиб услуб ила баён қилинмоқда, чап кўли ўнг кўли қилган нафақани билмай қолган одам, дейилмоқда. Бу ҳолат садақа қанчалик махфий бўлса, шунчалик яхши эканига далолат қилади.

Аввалги мусулмонлар ҳақиқатда шундоқ қилганлар. Мискин, камбағал ва бева-бечоралар ўзларига ким садақа қилганини била олмай, ким садақа қилган бўлса, Аллоҳ шуни мукофотласин, деб дуо қилишган.

Бизлар ана шундай бўлишга ҳаракат қилишимиз керак. Хайр-садақа Аллоҳ учун бўлганидан кейин У зот ҳар қандай махфий садақа бўлса ҳам ким қилганини билиб туради. Ушбу ҳадиси шарифга қараганда Аллоҳ таоло садақанинг махфийини яхши кўради. Махфий садақанинг мукофоти ҳам улкан бўлади. Махфий садақа қилган одам қиёмат куни Аллоҳ таолонинг соясидан паноҳ топади. Ана шундоқ бахтга муяссар бўлай, деган одам садақасини махфий қилсин.

Ушбу масалада келган ҳадиси шарифлар ҳақида хулоса шуки, Исломот таълимотлари бир-бутун ягона бино эканини кўрамиз. Бир томонини кўриб хулоса чиқариш мутлақо нотўғри эканини англаб етамиз. Балки бир мавзудаги барча далил ва ҳужжатларни қўшиб, барча керакли омилларни ишга солганимиздагина тўғри хулоса чиқара олишимиз мумкинлигини тушуниб етамиз.

Садақа бобида камбағалларга қарата айтилган гапларга келсак, бировдан ҳеч нарса олмаслик зарурга ўхшаб кўринади. Худди шу бобда бойларга айтилган гапларга қарасак, ўзида ҳеч нарсани олиб қолмай, ҳаммасини

мухтожларга бериш лозимдек бўлиб кўринади. ҳаммасини солиштирганимизда эса, ўртачаси келиб чиқади.

Илми нафс уламолари мулоҳаза қилишларича, кишида бир нарсага бўлган қизиқиш жуда ҳам ортиқ бўлади. Ўша нарсани ўртача ҳолга тушириш учун унинг тескарисига қаттиқ қизиқтириш керак. Ана шунда ўртачаси ҳосил бўлади. Камбағал бирор нарсага эга бўлишга ўта қизиқади, унинг ўзига қўйиб берилса ҳар нарса қилиши мумкин. Аммо шариат уни ўзини тийишга қаттиқ чорлагани учун, ўртача ва маъқул ҳолат пайдо бўлади. Бой молини кўлдан чиқармасликни жуда ҳам хоҳлайди. Шариат уни садақага қаттиқ тарғиб қилади. Натижа эса, меъёрда бўлади. Ислом илоҳий дин эканининг аломати бу. Демак, ҳаётимизда Ислом дини таълимотларига тўла амал қилсак, иншааллоҳ, шунда молу мулк, иқтисод масалаларида муаммоларимиз осон ҳал бўлади.

Ушбу китобда келган илоҳий таълимотларни, хусусан, Исломнинг учинчи рукни бўлган закот ҳақидаги таълимотларни ўқиб-ўрганиб, уни ҳаётимизга татбиқ қилишни Аллоҳ таоло барчамизга насиб этсин. Омин!

*Мана, алҳамдулиллоҳ, «ҳадис ва ҳаёт»
китобининг 8-жузи тугади.*

Навбатдаги 9-жуз «Рўза китоби»дан бошланур.

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир. «Тафсири Қуръони Азим», Дор ихъил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний. «Роваиъул Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон», Дор ихъит турсил арабий, Байрут.
4. Муҳаммад Али ас-Сайис. «Тафсиру Аятил Аҳком», Матбаъату Муҳаммад Али Субайъ.
5. Абдуллоҳ ибн Аҳмад ан-Насафий. «Тафсири ан-Насафий», Дорул китабил арабий, Байрут, Ливан, 1982.
6. Жалолуддин ал-Маҳаллий ва Жалолуддин ас-Суютий. «Тафсирул Қуръанил Азийм лил Жалолайн», Чагири Йайинлари, Доруд даъва, Истанбул, Туркия.
7. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. «Тафсири ҳилол».
8. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. «Саҳиҳул Бухорий», Тошкент, 1973.
9. Муслим ибн ал-ҳажжож ал-Қурайший. «Саҳиҳул Муслим», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан.
10. Муҳаммад ибн Йисо ат-Термизий. «Сунанут Термизий», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан. 1987.
11. Сулаймон ибн ал-Ашъас ас-Сижистоний ал-Аздий. «Сунану Абу Довуд», Дорул Боз, Марва, Макка.
12. Аҳмад ибн Шуъайб ан-Насайй. «Сунанун Насайй», Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж. Риёз. 1988.
13. Муҳаммад ибн Йазид ал-Қазвиний. «Сунану Ибн Можа», Дор ихъит турсил арабий, Байрут, 1975.
14. Молик ибн Анас ал-Асбаъий ал-Хумайрий. «Муватоъ Имоми Молик», Дорун нафаис, Байрут, 1987, 10-босма.
15. Аҳмад ибн ҳанбал. «Муснаду Имом Аҳмад ибн ҳанбал», Дорул кутубил илмийя, Байрут, 1978. 2-босма.
16. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий. «Сунануд Доримий». Дорул фикри.

17. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборақфурий. «Тухфатул Аҳвазий би шарҳи жомеъит Термизий», Дорул кутубил илмийя, Байрут.

18. Муҳаммад Юсуф ал-хусайний ал-Банурий. «Маъарифус сунани шарҳи сунанит Термизий», Ал-Мактабатул банурийя, Карачи.

19. Шоҳ Валийуллоҳ ад-Дехлавий. «ҳужжатуллоҳил болиға», Ал-мактабатус салафийя, Лохур.

20. Саъийд ҳавва. «Ал-Асасу фис Сунна», Дорус салом, Қоҳира, 1994 й. 1-босма.

21. Муҳаммад Фуад Абдулбоқий. «Ал Муъжам ал Муфехрис ли Алфозил Қуръонил Карими», Дорул кутубил мисрийя, Қоҳира, 1945.

22. Аҳмад ибн Халликон. «Вафиятул аъйан фи анбаи абнаиз заман», Ал-матбаътул маймуна, Қоҳира, 1310 ʔ. й.

23. Жалолиддин ас-Суютий. «Танвийрул ҳаволик шарҳун ала Муваттоъ Молик», Дору ихъил кутубил арабийя, Миср.

24. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори. «Мир-қотул Мафотийҳ шарҳу Мишкотил Масобийҳ», Дор ихъит туросил арабий, Байрут.

25. Бадриддин Айний. «Умдатул Қорий шарҳу Саҳиҳил Бухорий», Дорул фикр.

26. Аҳмад ибн ҳажар ал-Асқалоний. «Фатҳул Борий шарҳу Саҳиҳил Бухорий», Дорул райяни лит турос, Қоҳира, 1986. 1-босма.

27. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори. «Ан-Ниқоя-Шарҳи Мухтасарил Виқоя», Император университети босмаҳонаси, Қозон, 1908.

28. Абдурроҳман ибн Муҳаммад ал-Калибулий Шайхизода, «Мажмаъул Анхур фи Мултақол Абҳур». Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан, 1989 й.

29. Абдуллоҳ ибн Маҳмуд ал-Мусилий ал-ҳанафий. «Ал-ихтиёр ли таълилил Мухтор», Дорул Арқам, Байрут.

30. Алауддин ибн Маъуд ал-Косоний ал-ҳанафий. «Бадоиъус Саноиъ фи тартибиш шароеъ», Дорул кутубил илмийя, Байрут, 1997 й.

31. Аҳмад ибн Юсуф ал-ҳалабий. «Умдатул ҳуффоз фи тафсири ашрафил алфоз», Дорул кутубил ватанийя, Банъозий, 1995.

32. Аҳмад ибн Абдурроҳман ал-Мақдисий. «Мухтасари минҳожил қосидийн», Мактабату дорул баён, Дамашқ. 1978 й.

33. Муҳаммад ибн Абу Бакр ар-Розий. «Мухторус Сихоҳ», Ал-ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб, Қоҳира, 1976 й.

34. Абдулҳай ибн ал-Имод ал-ҳанбалий. «Шазаротуз заҳаб», Дорул офақил жадийдати, Байрут.

35. Шамсуддин Муҳаммад аз-Заҳабий. «Тазкиратул ҳуффоз», Дорул ихъит туросил арабий, Байрут.

36. Зафар Аҳмад ал-Усмоний ат-Таҳонавий. «Эълоус Суннан», Идоратул Қуръани вал улумил исламийя. Карачи, Покистон. 1415 ھ. й.

37. Аҳмад ибн Муҳаммад ат-Таҳовий ал-ҳанафий. «Шарҳи маъонил асар», Дорул кутубил илмийя, Байрут, Ливан, 1987 й.

38. Кувайт вақф ва Исломий ишлар вазирлиги. «Фикҳ энциклопедияси», Тиботату зотус салосил.

39. Маҳмуд ибн Аҳмад ибн Мусо ибн Аҳмад ибн хусайн Бадириддин Айний. «Ал-ҳанафий. ал-Бинойя шарҳул ҳидоя», Дорул кутубил илмийя, 1999 й.

40. Муҳаммад Амийн Ибн Обидийн. «Раддул Мухтор ала Дуррил Мухтор», Дорул кутубил илмийя, 1994й.

41. Асъад Муҳаммад Саъид Соғурчи. «Ал-фикҳул ҳанафий ва адиллатуху», Дорул калимит тоййиби. 2000й.

42. Абдурроҳман ал-Жазийрий. «Китобул фикҳи алал Мазҳабил арбъати», Дорул фикри.

43. Доктор Ваҳба Зухайлий. «Ал-фикҳул Исломию ва адиллатуху», Дорул фикр, Дамашк, 1997 й. 4-нашр.

44. Муҳаммад ибн Наср ал-Марвазий. «Таъзийми қардис-солати», Мактабатуд-дор. Мадина мунаввара.

45. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Амир ал-Яманий ас-Санъоний. «Субулус салом шарҳу булуғул маром», Дорул Жийл, Байрут.

46. Муҳаммад ибн Али ибн Муҳаммад аш-Шавконий. «Найлул Автор шарҳу Мунтақол Ахбор», Матбаъту ал-ҳалабий, Қоҳира, 1961 й.

МУНДАРИЖА

Кириш сўзи	3
Закот китоби	7
Закотнинг фарзлиги ва фазилати ҳақида	17
Закотни тарк қилувчига қўрқитиш	36
Закот фарз бўладиган ва бўлмайдиган нарсалар ҳақида	49
Кимлар закот бериши фарз бўлади?	69
Чорва ҳайвонлари закоти	73
Закотга лойиғи бўлмаса ўрнига бошқасини олиш	87
Чорва ҳайвонлари закоти шарти	89
Ҳайвонот бойликлари закотига тегишли бошқа масалалар	97
Отнинг закоти ҳақида	98
Бошқа ҳайвонлар закоти	99
Зироатлар закоти ҳақида	101
Зироат маҳсулоти нисоби	104
Узум ва хурмони чамалаш	107
Тилло ва кумуш пулнинг закоти	111
Нақд пулдан олинадиган закот	115
Қоғоз пулдан закот чиқарилиши	119
Тижорат моллари закоти	122
Тақинчок, етимнинг моли ва асал закоти	127
Аёлнинг тилло ва кумуш тақинчоклари закоти	133
Етим молининг закоти	134
Асалнинг закоти	136
ҳайвонот маҳсулотлари закоти	140
Дафиналар закоти	142
Ер ости бойликлари закоти	143
Сув ости бойликлари закоти	143
Даромад келтирадиган нарсалар закоти	144
Касб орқали топилган мол закоти	145
Фитр садақаси ҳақида	146
Фитр садақаси ўлчови	149
Закотни эрта бериш ва бошқа томонга олиб бориш	154

Закот берувчи ва олувчининг одоблари	157
Закот ва садақа ҳалол бўлган ва бўлмаган кишилар	167
Фақир ва мискинлар тоифаси	169
Закот олиши мумкин бўлмаган кишилар	171
Закотда ишловчилар тоифаси	178
Закот идораси ходими сифатлари	181
Қалблари улфат қилинадиганлар тоифаси	183
Қуллар тоифаси	185
Қарздорлар тоифаси	186
Аллоҳнинг йўлидаги тоифа	187
Ибн сабийл тоифаси	189
Закот ҳақдорларга қандай бўлинади?	191
Закот олиши мумкин бўлмаган тоифалар	192
Закот беришда хато қилса нима бўлади?	203
Закотни адо этиш йўли	203
Закотга оид турли масалалар	206
Хотима	209
Иффатли бўлишнинг фазли	215
Аҳлига ва яқинларига садақа қилиш афзал	232
Садақанинг афзал тури	240
Садақага қизиқтириш	244
Миннатдан ҳазир бўлиш ва қўли очиқлик ҳамда махфий садақа қилишнинг яхшилиги	276